

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI VE TARİHİ ŞAHSİYETİ

SADETTİN YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EKİM-2021**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI VE TARİHİ ŞAHSİYETİ

DANIŞMAN : Doç. Dr. Halit ÇİL
JÜRİ : Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE
JÜRİ : Prof. Dr. Adem TUTAR

SADETTİN YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EKİM-2021**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI VE TARİHİ ŞAHSİYETİ

Sadettin YILDIRIM

Danışman : Doç. Dr. Halit ÇİL
Yıl : 2021, Sayfa:143+VIII
Jüri : Doç. Dr. Halit ÇİL (Başkan)
: Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE (Üye)
: Prof. Dr. Adem TUTAR (Üye)

“Hz. Ebû Bekir’in Hayatı ve Tarihi Şahsiyeti” adlı bu çalışmada Hz. Ebû Bekir’in doğumundan vefatına kadarki hayatı ve şahsi özelliklerinin neler olduğunu elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde ele almaya çalıştık.

Hız. Ebû Bekir Kureyş’e bağı Benî Teym kabilesine mensuptur. Çocukluğu ve gençliği hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Hız. Ebû Bekir, geçimini ticaret yaparak sağlamış ve Hız. Peygamber’e Risalet görevi geldiğinde kendisine ilk iman eden sahâbîlerden olmuştur. İslam’ın Mekke’de yayılmaya başladığı ilk andan itibaren Hız. Peygamber’in yanında yer alan Hız. Ebû Bekir bu uğurda birçok sıkıntıya maruz kalmıştır. Çektiğı eziyetlerin bir nebze de olsa azalması adına Habeşistan’a hicret etmeyi denemişse de bunda başarılı olamamıştır. Daha sonra Hız. Peygamber ile Medine’ye 622 yılında hicret etmiştir. Medine İslam Devleti’nin kurulması ve büyümesinde önemli katkılara sahiptir. Özellikle Hız. Peygamberin vefatının ardından Benî Sakife’de halife seçildikten sonra zaman kaybetmeden ve kendi deyimiyle Hız. Peygamber’in çizmiş olduğu yoldan sapmadan devleti idare etmeye çalışmış ve Müslümanların peygambersiz bir ortama alışmalarını büyük ölçüde başarmıştır. Ridde Savaşları, İslam Devleti’nde siyasi birliğin yeniden sağlanıp fetihlere devam edilmesi, Kur’ân’ın Mushaf haline getirilmesi ve Hız. Ömer’in halife tayin edilmesi kendisinin yaptığı önemli faaliyetler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hız. Ebû Bekir, Hız. Peygamber, Halifelik, Ridde, Şahsiyet.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS

ABSTRACT

MA THESIS

**HZ. EBU BEKİR'S LIFE AND HISTORICAL
PERSONALITY**

Sadettin YILDIRIM

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Halit ÇİL

Year : 2021, Pages:143+VIII

Jury : Assoc. Prof. Dr. Halit ÇİL (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Feyza Betül KÖSE (Member)
: Prof. Dr. Adem TUTAR (Member)

In this study which entitled “The Lifetime and Historical Personality of Hz. Abu Bakr Siddiq (May Allah be pleased with him), we tried to evaluate the lifetime and personal characters of Abu Bakr from his birth up to his pass away within existed information framework.

Hz. Abu Bakr was born in the Bani Taym tribe of Quraysh. So forth, we do not have sufficient information regarding his childhood and youth periods of his life, Hz. Abu Bakr has carried out his livelihood by doing trade and who was the first man companioned to prophet Mohammad (Peace be upon him) who believed to him after the mission of prophethood relegates to Mohammad. From the early moments that Islam began to expand in entire Mecca, side by side with Prophet Mohammad, Hz. Abu Bakr was undertaken serious troubles.

In order to decrease all suffering, he tried to migrate to Abyssinia, but he failed. Then he migrated to Medina with the prophet Mohammad in 622 Ah. He had an important role in contributing and to establishment of the Islamic State of Medina. Especially, by following the death of the Prophet Mohammad (Peace be upon him), after being selected as the Caliph in Bani Shaqifa, without losing time and in by his own words he tried to govern the state without deviating from the path drawn by the Prophet.

Ridda wars, re-establishing the political unity in the Islamic State and continuing the conquests, turning the holy Quran into a Mushaf (not to distortable), and to confirming the Hz. Omar as the Caliph are among the important activities, he took part.

Key words: Hz. Abu Bakr, the prophet Mohammad, the Caliphate, Ridda, Persona

ÖNSÖZ

İslâm Tarihi'nde gerek yaşanmışlıklarıyla gerekse İslâm'a yaptıkları hizmetler neticesinde Müslümanlara rehber olmuş birçok şahsiyet mevcuttur. Müslümanlar için bu kadar önem arz eden şahsiyetlerin hayatlarının her anı kendileri açısından önem arz etmektedir. Zira bu kimseleri örnek alabilmek için hayatları hakkında birçok bilgiye sahip olmak gerekir. Müslümanların özellikle Hz. Peygamber ve sahâbîlerinin hayatlarını merak etmeleriyle başlayan bu süreç biyografi ilminde ilerlemelerini ve "tabakât" gibi kitapların yazılmasını sağlamıştır. İlk başlarda Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili yazılar yazılarak siyer ve meğâzî alanında kitaplar meydana getirilmiştir. Daha sonra farklı ihtiyaçların hâsıl olmasıyla siyer, meğâzî, teracim, tabakât, ensâb vb. alanlarda eserler verilmeye başlanmıştır. Bu eserlerin asıl amacı İslâm'ı ve İslâm'a hizmet eden önemli kişilerin hayatları hakkında bilgiler vererek insanların dinlerini daha iyi tanımaları ve yaşamalarıdır diyebiliriz.

Hz. Peygamber'i ve İslâm dinini tam manasıyla anlamak için o dönemde yaşamış Müslümanların hayatlarını iyi bilmek gerekir. Bu sebeptendir ki çalışmamızda İslâm Tarihi'nde önemli bir şahsiyet olan, hayatı boyunca Hz. Muhammed'in hep en yakınında olan, canıyla ve malıyla İslâm'a hizmet eden Hz. Ebû Bekir hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Birçok müellif Hz. Peygamber'in güzide sahâbîlerinden olan Hz. Ebû Bekir'in İslâm dinini kabul eden ilk sahâbîlerden olduğu ve İslâmiyeti ashâbtan insanlara ilk anlatan kişi olduğunu rivayet etmektedir.

Teym kabilesine mensup olan Hz. Ebû Bekir Cahiliye döneminde ticaret ile uğraşmıştır. Bunun yanında Mekke'de meydana gelen birçok sıkıntılı durumun içinde yer alıp insanlar arasında sulh yapılmasına sebep olmuştur. Ticaret için Mekke dışına çıktığı birgün geri döndüğünde Allah Resulü'ne peygamberlik görevi verildiğini duyduktan sonra Hz. Peygamber ile konuşmuş ve bir an dahi tereddüt etmeden Müslüman olmuştur. İslâmiyeti kabul ettikten sonra da ticaret ile uğraşmış olup neredeyse ele geçirdiği tüm sermayesini Hz. Peygamber uğrunda harcamıştır.

Hz. Peygamber insanları İslâm dinine davet ederken hep en yakınındaki kişi Hz. Ebû Bekir olmuştur. Bu sebeptendir ki Hz. Muhammed'i daha iyi anlamak adına Hz. Ebû Bekir'in hayatını bilmek Müslümanlar nezdinde önem arz etmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in vefatı ile ortaya çıkan olumsuz havanın giderilmesi, Müslümanların peygambersiz bir hayata adapte olabilmelerini sağlaması ve Müslümanlar arasındaki birliği tekrardan kurmasından dolayı Hz. Ebû Bekir'in hayatını bilmek önem kazanmıştır. Bunun yanında Kur'an'ı kitap haline getirmesi, Ridde savaşları konusunda ısrar etmesi gibi sebeplerden dolayı hayatı Müslümanlar açısından oldukça merak edilmiştir.

Bu çalışmayı yapmaktaki asıl amacımız Müslümanlar nezdinde bu kadar önem atfeden büyük bir şahsiyetin biyografisi hakkında birçok kaynakta dağınık bir şekilde olan bilgileri gücümüz nispetinde bir araya toplamaktır. Zira ülkemizde Hz. Ebû Bekir ile ilgili yazılmış tezlere baktığımızda daha çok hilafeti sonrası veya sadece bir yönünün ele alındığı çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmada yer yer yorumlara da başvurarak Hz. Ebû Bekir'in doğuşundan vefatına kadarki hayatını elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde adaletli bir şekilde anlatmaya çalıştık.

Çalışma esnasında Temel İslam Tarihi kaynakları, Hadis ve Tefsir kitaplarından yararlanılmıştır. Yine konuyla ilgili olarak ulaşabildiğimiz ansiklopedilere, güncel yerli ve yabancı çalışmalara da yer verilmiştir.

Çalışmamızın Hz. Ebû Bekir'in hayatını araştırmak isteyen kimselerin yapacakları çalışmalara az da olsa katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bu alışma esnasında gerek konunun seçiminde ve araştırma esnasında değerli yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Doç. Dr. Halit İL'e, görüş ve tavsiyelerini esirgemeyen Prof. Dr. şaban Z'e, Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE'ye ve Prof. Dr. Adem TUTAR'a teşekkür ederim. Ayrıca alışma boyunca her türlü desteğini esirgemeyen anne-babama ve sevgili eşim Gülbahar YILDIRIM'a teşekkürü borç bilirim.

Sadettin YILDIRIM
KAHRAMANMARAş-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Metodu-Yöntemi	1
1.3. Araştırmanın Kaynakları	2
2. HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI	6
2.1. İslâmiyet Öncesi Hayatı.....	6
2.1.1. Nesebi ve Ailesi	6
2.1.1.1. Nesebi.....	6
2.1.1.2. Ailesi	6
2.1.1.2.1. Anne ve Babası.....	6
2.1.1.2.2. Evlilikleri ve Çocukları	6
2.1.2. Doğumu, Adı ve Lakabı.....	10
2.1.2.1. Doğumu.....	10
2.1.2.2. Adı	10
2.1.2.3. Lakabı ve Künyesi.....	11
2.1.2.3.1. Ebû Bekir.....	11
2.1.2.3.2. Sıddık	11
2.1.2.3.3. Atık.....	12
2.1.2.3.4. Evvâh	13
2.1.3. Gençliği ve İslâmiyet Öncesi Hayatı.....	13
2.2. Halife Seçilmesine Kadar Hayatı	15
2.2.1. Müslüman Oluşu	15
2.2.2. İslâm'ın Tebliğ Sürecinde Hz. Ebû Bekir	18
2.2.3. Köle Âzadı	20
2.2.4. Habeşistan'a Hicret Teşebbüsü	22
2.2.5. Medine'ye Hicreti	24
2.2.6. Katıldığı Gazve ve Seriyyeler	29
2.2.7. Hac Emirliği.....	38
2.2.8. Hz. Peygamber'in Hastalığı ve Vefatı	40
2.2.8.1. Hz. Ebû Bekir'in İmamlığı.....	41
2.2.8.2. Hz. Peygamber'in Vefatı Esnasında Hz. Ebû Bekir	43
3. HZ. EBÛ BEKİR'İN HALİFELİĞİ	47
3.1. Halife Tayini Meselesi.....	47
3.1.1. Allah Resulü'nden Sonra Halife Tayini Tartışmaları	47
3.1.1.1. Kırtas Olayı	47
3.1.2. Hz. Peygamber'in Halife Tayin Ettiğine Dair Rivayetler	49
3.1.3. Hz. Peygamber'in Halife Tayin Etmediğine Dair Rivayetler	50
3.2. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi	51
3.2.1. Sakifetü Benî Saîde.....	52
3.2.2. Hilafetin Kureyşiliği	57
3.2.3. Genel Biat ve Hutbe	58

3.2.4. Hz. Ebû Bekir'e Biat Etmeyenler ve Biatlarında Gecikenler	60
3.2.4.1. Sa'd b. Ubâde	61
3.2.4.2. Hz. Fâtıma ve Fedek Arazisi	61
3.2.4.3. Hz. Ali	62
3.2.4.4. Ebû Süfyân	64
3.2.4.5. Hâlid b. Saîd b. Âs	65
3.3. Üsâme Ordusu	66
3.4. Ridde Savaşları	68
3.4.1. Zu'l-Kassa Savaşı	72
3.4.2. Tuleyha b. Huveylid	75
3.4.3. Secâh-Temîmoğullarının İrtidatı	79
3.4.4. Müseylimetü'l-Kezzab'ın İrtidatı	82
3.4.5. Esved el-Ansî-Yemen'in İrtidatı	85
3.5. Hz. Ebû Bekir Dönemi Fetihleri	93
3.5.1. Irak Fetihleri	93
3.5.1.1. Mizâr (Siny) ve Velece Savaşı	94
3.5.1.2. Ülleys ve Amgîşîyye Savaşı	95
3.5.1.3. Hîre, Enbâr ve Aynu't-Temr'in Fethi	95
3.5.1.4. Dumetü'l-Cendel Savaşı	97
3.5.1.5. Hasîd, Hanâfis ve el-Musayyah Vakaları	98
3.5.1.6. Seny, Zümeyl ve Firâd Vakaları	98
3.5.2. Suriye Fetihleri	99
3.5.2.1. Yermük Savaşı	100
3.5.2.2. Ecnâdeyn Savaşı	102
3.6. Kur'ân'ın Cem'i	103
3.7. Hz. Ömer'i Halife Tayin Etmesi	105
3.8. Hz. Ebû Bekir'in Hastalığı ve Vefatı	107
3.9. Hz. Ebû Bekir Döneminde Devlet Yönetimi	109
3.9.1. Valileri	111
3.9.2. Vekil ve Âmilleri	111
3.9.3. Komutanları	112
3.9.4. Beytûlmâl	113
3.9.5. Yargı	114
4. HZ. EBÛ BEKİR'İN ŞAHSİ ÖZELLİKLERİ	115
4.1. Fiziki Özellikleri	115
4.2. Dini ve Ahlaki Özellikleri	115
4.2.1. Dini Konulardaki Hassasiyeti ve Dindarlığı	115
4.2.2. Cömertliği ve Hayırseverliği	118
4.2.3. Allah Resulü'ne Olan Sevgisi	120
4.3. İlmi Yönü	121
4.3.1. Hadis Rivayet Etmesi	122
4.3.2. Kur'ân Hafızı olması ve Ayetleri Tefsir Etmesi	123
4.3.3. Fıkıh ve Ensâb İlmini Bilmesi	123
4.3.4. Rüyaları Yorumlaması	125
4.3.5. Şairliği ve Hatipliği	125
4.4. Askeri ve İdâri Özellikleri	126
4.5. Hakkında İnen Âyetler ve Rivayet Edilen Hadisler	129

5. SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA.....	135
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
b.	: Oğlu
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım Yeri Yok
c.y.	: Cilt Yok
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
İbn	: Oğlu
İSTEM	: İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
sad.	: Sadeleştiren
s.y.	: Sayı Yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
T.	: Türkçe
ts.	: Tarihsiz, Tarih Yok
vd.	: Ve Diğerleri, Ve Devamı
y.y.	: Yayıncı Yok
&	: ve

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Çalışma konumuz Hz. Peygamber'in yakın dostu, İslâm'ı ilk kabul edenlerden ve ilk halife olan Hz. Ebû Bekir'in hayatı ve tarihi kişiliği üzerine yapılmış bir biyografi örneğidir. Hz. Ebû Bekir'in doğumundan vefatına kadar olan hayatının yanında İslâm'a katkıları, Allah Resulü sonrasında devleti nasıl yönettiği ve dini hayatı gibi kişiliğini ilgilendiren alanları da kapsamaktadır.

Tarih boyunca önemli şahsiyetlerin hayatları, kişilikleri ve tarihe bıraktıkları izler daima araştırma konusu olmuştur. Hz. Muhammed'in hayatının birçok çalışmaya konu olması üzere biz de ona en yakın isimlerden olan Hz. Ebû Bekir'in hayatı ve kişiliği üzerine bir çalışma yapmak istedik. Çalışmayı yapmaktaki asıl amacımız hakkında birçok araştırma yapılan Hz. Ebû Bekir'in biyografi çalışmasını temel kaynakları esas alarak dağınık halde bulunan birçok bilginin bir araya getirilmesi ve İslâm tarihine bıraktığı izler hakkında ilmi metotlar çerçevesinde araştırma yapmaktır. Zira yapılan çalışmaların neredeyse tamamına yakını baştan sona biyografi çalışması olmak yerine Hz. Ebû Bekir'in hayatıyla ilgili bir dönemi ele almaktadır. Biz bu araştırmayı yaparak Hz. Ebû Bekir'in hayatı ile ilgili çalışmalar yapacak kimselerin kolaylıkla bilgilere ulaşmalarını amaçladık.

1.2. Araştırmanın Metodu-Yöntemi

Biyografi, bir kişinin hayatıyla ilgili bilgileri birçok ayrıntıya yer vererek çeşitli yönleriyle anlatır. İslâm tarihinde yazılan ilk biyografiler genel itibarıyla Hz. Peygamber adına yazılmış olup sonraki dönemlerde farklı kişiler adına yazılmaya başlanmıştır. Fakat ilk dönem biyografi örneklerine bakıldığında genellikle belirli şahıslar hakkında bilgiler verilirken birçok abartıya yer verilmiştir. Bu da hayatı hakkında bilgi verilen şahıs hakkında yanlış bilgilere sahip olmamıza neden olmuştur.

Tarih ile ilgili yapılan araştırmalarda tarafsızlığın değil de objektifliğin esas alınarak çalışmaların yapılmasına önem verdiğimizden dolayı bu çalışma esnasında elimizden geldiğince ulaştığımız bilgileri adaletli bir biçimde kullanmaya özen gösterdik. Bu nedenle ilk halifenin hayatını ele aldığımız bu çalışmada, Hz. Ebû Bekir'i yerme ve övme derdine düşmeden ulaştığımız bilgileri yeri geldiğinde yorumlara ve yeni bilgilere yer vererek yazmaya çalıştık. Tartışma konusu olan bazı başlıkları yine tarafsızlık gözetmeden adaletli bir biçimde kaynaklar ışığında açıklamaya gayret ettik.

Bu çalışmada temel kaynakların yanı sıra çağdaş yerli ve yabancı yazarların konuyla ilgili yaptıkları çalışmalardan da yararlanmaya özen gösterdik. Bundan dolayı ulaştığımız tüm bilgileri not alarak yapabileceğimiz en geniş çalışmayı yapmaya gayret ettik.

Çalışmamız giriş ve sonuç kısımları dışında üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş üç başlık altında incelenmiştir. İlk başlıkta çalışmanın konusu ve amacı tanıtılmıştır. İkinci başlıkta araştırma esnasında nasıl bir metod izlendiği ve bu metod çerçevesinde çalışmaya ne gibi sınırlandırmalar getirildiği üzerinde durulmuştur. Girişin son başlığında ise çalışma esnasında hangi kaynaklardan ne denli yararlanıldığı ve elde edilen bilgilerin araştırmaya nasıl dâhil edildiği hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü Hz. Ebû Bekir'in doğumundan halife seçilmesine kadarki hayatını ele almakla birlikte iki yan başlık ile anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümün ilk başlığında Hz. Ebû Bekir'in nesebi, yapmış olduğu evlilikler ve bu evlilikler neticesinde

dünyaya gelen evlatları hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra gerek Cahiliye döneminde gerekse Müslüman olduktan sonraki almış olduğu unvan ve lakapları üzerinde durulmuştur. İslâmiyeti kabul etmeden önce nasıl bir hayat yaşadığı ve ne iş yaptığına da değinilmiştir. İkinci kısımda ise Müslüman olmasıyla beraber ne gibi sıkıntılar yaşadığı, İslâm'a hizmetleri, Habeşistan'a hicret teşebbüsü ve Medine'ye hicretinden bahsedilmiştir. Medine'ye hicret ettikten sonra katıldığı gazve ve seriyyeler hakkında bilgiler verildikten sonra Hz. Peygamber'in vefatına yakın zamanda başına gelen olaylara değinilerek bu başlığa son verilmiştir.

Hiz. Ebû Bekir'in Halifeliğı başlığı ile bir sonraki bölümde Hiz. Peygamberin vefatı ile beraber meydana gelen halifenin kim olacağı, Ridde olayları, Kur'an'ın kitaplaştırması, devlet yönetimi ve Hiz. Ömer'in halife tayin edilmesi gibi konular işlenmiştir.

Hiz. Ebû Bekir'in tarihi kişiliğini ele aldığımız bölümde ise genel itibariyle biyografi metodundan ayrılarak ilk halifenin bazı yönleri hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır. İlk önce fiziki ve ahlaki özellikleri üzerinde durulduktan sonra ilmi ve idari yönlerine değinilmiştir. Son olarak Hiz. Ebû Bekir hakkında indiğı söylenen ayetler ve Hiz. Peygamber tarafından söylenmiş hadislere ve bunlar hakkında az da olsa yorumlara yer verilmiştir. Son olarak sonuç kısmında ise Hiz. Ebû Bekir ile ilgili hayatı hakkında kısa bilgiler verdikten sonra özellikle ihtilaflı olaan konular hakkında düşüncelerimizi adaletli bir şekilde belirterek çalışmamıza son verdik.

Çalışma esnasında araştırması yapılan konuyla ilgili farklı eserlerden alınan aynı veya farklı rivayetlerin tamamına metin içinde yer verilmemiştir. Daha çok kabul gören rivayet metin içinde verildikten sonra geriye kalan rivayetler alıntı yapıldıkları eserlerin künyeleriyle beraber dipnot kısmında kimileri metniyle kimileri ise sadece künyeleriyle verilmiştir. Fakat bazı olayların daha iyi anlaşılması adına rivayetler metin içinde ard arda sıralanarak bir sonuca varılmak istenmiştir. Araştırma esnasında bir konuyla ilgili ne kadar rivayet ile karşılaşmış isek bizden sonraki araştırmacılara kolaylık sağlaması adına rivayetlerin tamamını geçtikleri konu başlığı altında dipnot olarak yer verdik. Örneğin: Hiz. Ebû Bekir'in doğumu ile ilgili rivayetlerin bir veya iki tanesini ana metne yazdıktan sonra emsallerinin geçtiğı diğer tüm rivayetleri künyeleriyle beraber dipnot kısmına yazdık. Dipnot ve kaynakça kısmındaki bilgileri İsnad Atıf Sistemi 2. Edisyon'a göre düzenledik.

Araştırma esnasında kullanmış olduğumuz temel kaynakların künyelerini ilk geçtikleri yerlerde tam verdikten sonra ikinci ve daha sonra kullanılan yerlerde ise ün kazanmış isimleri-künyeleri ile eser ve sayfayı belirterek verdik. Çağdaş eserleri ise yine ilk geçtikleri yerlerde künyeyi tam verdikten sonra diğer geçen yerlerde ise soyadlarını, eser adını ve sayfasını belirterek dipnot gösterimini yaptık. Temel kaynaklarda özellikle şiir veya mektupların Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmesi zor olduğu için mevcut Türkçe baskılarını esas alarak Arapça-Türkçe karşılaştırm yaparak bilgileri elde etmeye çalıştık. Bunu yaparken eserin Arapça baskısını göstermesi adına A, Türkçe baskısını göstermesi adına da T harfini kullandık. Bir fiil çoğı Arapça esere ulaşamadığımızdan dolayı bu eksikliğini Mektebetü's-Şâmîle adlı Arapça kaynakların yer aldığı programdan giderdik. Genellikle Şâmîle programındaki temel eserler çerçevesinde çalışmamızı yaptık.

1.3. Araştırmanın Kaynakları

Hiz. Ebû Bekir hakkındaki bu çalışmamız bir biyografi çalışması olmasıyla beraber birçok kimsesinde hayatı hakkında bilgiler edinerek hazırlanmıştır. Zira Hiz.

Ebû Bekir hakkında bilgiler araştırılırken sadece onun hakkında bilgi toplar isek çalışma eksik kalır. Bundan dolayı onun beraber yaşadığı kimseler, hayatını sürdürdüğü yerlerin coğrafi, siyasi ve kültürel durumları hakkında da bilgiler edinmemiz gerekir. Bu gibi bilgileri de ilk olarak temel İslam Tarihi kaynaklarından aldık. Bunun yanında Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve tefsir külliyatları, tabakât, siyer, meğâzî, târîh, ensâb ve lugat tarzı eserlerle beraber son zamanlarda yazılan kitap, tez, makale ve ansiklopedi maddelerinden de yararlandık.

Çalışmamızda yararlandığımız temel İslâm Tarihi kaynaklarından İbn İshak'ın *Sîret-u İbn İshak*'i¹ İbn Hişâm'ın *Sîretu'n-Nebeviyye'si*,² Vâkıdî'nin *Kitâbü'l- Meğâzî*³ ve İbn Kesîr'in *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si*⁴ Hz. Ebû Bekir'in yaşamış olduğu toplum ve kendisi hakkında oldukça değerli bilgiler vermektedir. Ayrıca İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târîh*'i,⁵ İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye'si*,⁶ Taberî ve Ya'kûbî'nin *Târîh*'i⁷ meydana gelmiş olayları kronolojik sıraya göre aktarmaları ve bilinen çoğu rivayeti eserlerine almaları açısından önem arz etmektedir.⁸

Tabakât türünde İbn Sa'd'ın *Tabakât*,⁹ Ensâb türünde de Belâzurî'nin *Ensâb'ül Eşrâf*¹⁰ adlı eserlerine başvurduk. İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sahâbe*,¹¹ İbn Hacer'in *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*¹² ve İbn Abdilber'in *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*¹³ adlı eserleri sahâbîlerin hayatlarına dair yazılmış eserlerdir. Bunların yanında Ridde savaşları ve fetihler ile ilgili olarak özellikle Vâkıdî'nin *Kitâbu'r-Ridde*¹⁴ ve *Fütûhu's Şâm*¹⁵ adlı eserinden yararlandık. Ezrakî'nin *Ahbâru Mekke*,¹⁶ İbn Zebâle'nin

¹ Muhammed İshak b. Yesâr İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkar (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978).

² Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Siga ve İbrahim el-Ebyari ve Abdulhafız eş-Şibli (Mısır: Şirket'u Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evladuhu bi'l-Mısır, 1375/1955).

³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: Dâru'l-A'lemi, 1409/1989).

⁴ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdulvahid (Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Marifeti li't-Tabaati ve'n-Neşr ve't-Tevzi, 1395/1976).

⁵ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Amr Abdusselam Tedmiri (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1417/1997).

⁶ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407/1986).

⁷ Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb İbn Vâdih el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, (b.y.: y.y., ts.); Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, (Beyrut: Daru't-Turas, 1387).

⁸ Halit Çil, *Hz. Ömer'in Liderliği*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 8. Burada Ya'kûbî'nin Târîh'i diğer eserlere göre farklılık arz etmektedir. O, genellikle eserine tüm rivayetleri değil de bazı konulardaki haberleri ve Şia'ya uygun olanları almıştır.

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Haneci, 2001).

¹⁰ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar ve Riyad ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996).

¹¹ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994).

¹² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415).

¹³ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1994).

¹⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, thk. Yahya el-Cuburî (Beyrut: Dâru'l-Garbi el-İslâmî, 1410/1990).

¹⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997).

¹⁶ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, thk. Rüşdi Salih Mulhis (Beyrut: Dâru'l-Endülüs li'n-Neşr, ts.).

*Ahbâru Medine*¹⁷ adlı eserlerinden Mekke ve Medine’de meydana gelmiş olaylar hakkında bilgiler topladık. Daha sonra İbn Hibbân’ın *es-Sîretu’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*¹⁸ ve İbn Kuteybe’nin *el-İmâme ve’s-Siyâse*¹⁹ adlı eserlerinden de hilafet ve Hz. Ebû Bekir’in halifeliliği hakkında bilgiler edindik.

Bunların dışında hadis kitaplarından; Buhârî,²⁰ Müslim,²¹ Ebû Dâvûd,²² Tirmizî,²³ Nesaî,²⁴ İbn Mâce,²⁵ Dârimî,²⁶ Ahmed b. Hanbel²⁷ ve İmam Mâlik²⁸ gibi hadis âlimlerinin eserlerinden yararlandık. Tefsir alanında ise; Taberî,²⁹ İbn Kesîr³⁰ gibi müellifler tarafından yazılan kaynak eserlerin yanında, Elmalılı Hamdi Yazır³¹ gibi müellifler tarafından son zamanlarda yazılan eserlerden yararlandık.

Çalışmamız esnasında yararlandığımız çağdaş çalışmaların hepsini burada vermemiz mümkün olmadığından en çok yararlandığımız eserlerin bazıları şunlardır:

M. Salih Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*.³²

Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hiz. Ebû Bekir*.³³

Cem Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*.³⁴

Seyyid Süleyman Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*.³⁵

Ahmet Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hiz. Ebû Bekir’in Hilafet Dönemi*.³⁶

¹⁷ Muhammed b. Hasan İbn Zebâle, *Ahbâru’l-Medine*, çev. Fatih Mehmet Yılmaz (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018).

¹⁸ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sîretu’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa* (Beyrut: Kutubu’s Sakafîyye, 1417).

¹⁹ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, çev. Cemalettin Saylık (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017).

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, thk. Muhammed Zühreyy b. Nasr (b.y.: Daru Tavki’n-Necat, 1422); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Edebü’l-Müfred* (Riyad: Mektebeyü’l-Maarif, 1419/1998).

²¹ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Beyrut: Daru İhya-i et-Turas’el Arabî, ts.).

²² Süleyman b. Eş’as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdi Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, ts.).

²³ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir vd. (Mısır: Şeriket-i Mektebe ve Matbuat Mustafa el-Bayî, 1395/1975).

²⁴ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasanî Nesaî, *Sünen-i Nesaî*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Haleb: Mektebe el-Metbuat el-İslâmiyye, 1406/1986).

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (b.y.: Daru İhya-i el-Kutubi’l-Arabiyye, ts.).

²⁶ Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdurrahman Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî (b.y.: Dâru’l-Muğni en-Nasr ve’t-Tevzi’, 1412/2000).

²⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *“Müsned-i Ahmed b. Hanbel”*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dâru’l Hadis, 1416/1995).

²⁸ Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta* (Beyrut-Lübnan: Daru İhya-i et-Turas’el Arabî, 1406/1985).

²⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2012).

³⁰ Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Bedrettin Çetiner vd. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008).

³¹ M. Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, sad. Emin Işık vd. (İstanbul: Azim Dağıtım Ürünler, 2012).

³² Mehmet Salih Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996).

³³ Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hiz. Ebû Bekir* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016).

³⁴ Cem Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014).

³⁵ Seyyid Süleyman Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*. çev. Beyhan Demirci vd. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2004).

³⁶ Ahmet Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hiz. Ebû Bekir’in Hilafet Dönemi* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2013).

Bahriye Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*.³⁷

Yukarıdaki eserler dışında birçok ansiklopedi maddesi,³⁸ tez³⁹ ve makaleden⁴⁰ de yararlanılmıştır. Kaynakçanın hepsini burada zikretmemiz mümkün olmadığından belli başlılarını burada vermeyi uygun gördük.

Kaynak eserlerin temini konusunda genellikle Mektebetü'ş-Şâmile'den yararlanmaya çalıştık. Arapça kaynaklardan aldığımız bilgilerin birkaçı hariç, tamamına yakını Şâmile'den yaptığımız araştırmalar neticesinde elde ettik. Şâmile içerisinde bulunmayan bazı kaynak eserleri ise özellikle Ankara Okulu Yayınları'nın başlatmış olduğu tercüme faaliyetleri neticesinde Arapça-Türkçe birlikte bastıkları kitaplardan temin ettik.

Kaynaklardan istifade ederken Arapça baskılarını esas almakla beraber zorlandığımız bazı noktalarda Türkçe tercümelerinden istifade ettik. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in yazmış olduğu şiir veya mektuplar gibi edebi sözlerin ağırlıklı olduğu bazı metinleri Arapçası ile karşılaştırdıktan sonra Türkçe metnini vermeyi uygun gördük. Bu şekilde metne aldığımız bilgileri dipnot kısmında Arapça ve tercüme kaynağa geçtikleri yerlere göre vermeyi ihmal etmedik. Arapçası ile karşılaştırdıktan sonra Türkçe metnini esas aldığımız eserin künyesinin tamamını dipnot kısmında (bu kısımda sadece sayfa ve cilt numarası belirtilmiştir) vermeyip sadece kaynakça kısmında verdik. Alıntılar neticesinde dipnotunu verdiğimiz kaynakların Türkçe baskısından alıntı yapılmış ise (T) harfi ile Arapça baskısından alıntı yapılmış ise (A) harfi ile gösterdik. Yanında harf belirtmediğimiz yerlerden ise sadece orijinal Arapça baskısından alınmak suretiyle dipnotta yararlanılmıştır. Bunun yanında konumuz ile ilgili bilgilerin yer aldığı bazı Arapça tefsir eserlerinin Arapça baskıları yerine, tercüme edilmiş baskılarını kullandık.

³⁷ Bahriye Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019).

³⁸ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994); F. Buhl, "Ebû Bekir", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997); Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006); Mustafa Fayda, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008).

³⁹ Mahmut Başköylü, *Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Döneminde Devlet-Halk Münasebetleri*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995); Çil, *Hz. Ömer'in Liderliği*; Eyüp Kurt, *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013).

⁴⁰ Ramazan Boyacıoğlu, "Hz. Muhammed'in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer'in Tavrı ve Halife Seçimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002); Ali Bakkal, "Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde 'İmamlar Kureyş'tendir' Hadisinin Rolü Üzerine", *İSTEM* 3/6 (2005); Kenan Ayar, "Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur'an'ın Referans Olarak Kullanılması", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.y./24-25 (2007); Şaban Öz, "İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz-Şii-Sünni Yol Ayrımında Sakife Hadisesi", *İSTEM* 6/11 (2008).

2. HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI

2.1. İslâmiyet Öncesi Hayatı

2.1.1. Nesebi ve Ailesi

2.1.1.1. Nesebi

Hiz. Ebû Bekir, Teymoğulları kabilesinden Ebû Kuhâfe'nin oğludur.⁴¹ Soyu anne tarafından Selma bint Sahr b. Âmir b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre, baba tarafından Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.⁴² Mürre de Hiz. Peygamber'in nesebiyle birleşir.⁴³

2.1.1.2. Ailesi

2.1.1.2.1. Anne ve Babası

Hiz. Ebû Bekir'in babası, Osman b. Âmir'dir. Lakabı Ebû Kuhâfe'dir.⁴⁴ Mekke'nin fethinde Hiz. Ebû Bekir babasını Hiz. Peygamber'e getirerek Müslüman olmasına sebep olmuştur.⁴⁵ Ebû Kuhâfe Hiz. Ömer'in hilafeti zamanında Hiz. Ebû Bekir'den 6 ay sonra 97 yaşında⁴⁶ hicrî 14. senede vefat etmiştir.⁴⁷

Annesi, Selma bint Sahr b. Âmir'dir. Lakabı Ümmü'l-Hayr'dır.⁴⁸ Annesi babasının amcasıdır.⁴⁹ Ümmü'l-Hayr, Mekke Dönemi'nde Hiz. Peygamber'in Erkam b. Ebû'l-Erkam'ın evinde bulunduğu sırada İslâmiyet'i kabul etmiştir.⁵⁰

2.1.1.2.2. Evlilikleri ve Çocukları

Hiz. Ebû Bekir Cahiliye Dönemi'nde iki kadınla, Müslüman olduktan sonra iki kadınla evlenmiştir. Kaynakların geneline bakıldığında Hiz. Ebû Bekir'in dört evlilik yaptığı görülmektedir. Fakat Buhârî'den Hiz. Âişe tarikiyle gelen bir rivayete göre Cahiliye Dönemi'nde Kelb kabilesinden Ümmü Bekir adında bir kadınla evlenmiş ve bu kadını hicretten sonra boşamıştır. Daha sonra Ümmü Bekir amcasının oğlu ile

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/156; Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed İbn Haldun, *Divânü'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, thk. Halil Şahhad (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1408/1988), 2/389; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 115.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁴³ Abdurrahman b. Ebû Bekir Celaleddin es-Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, thk. Hamdi Demirtaş (Riyad: Mektebetü Nezzar Mustafa el-Baz, 1425/2004), 26; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 15; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101.

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/145.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/79.

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târih*, 2/264; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 69.

⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* 7/50.

⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/145.

⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/145; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 28.

⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/18; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101.

evlenmiştir.⁵¹ Her ne kadar Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Bekir adında bir kadınla evlendiğinden söz edilmiş olsa da bu evliliğin tam olarak ne zaman yapıldığı, evlendiği söylenen kadının adının gerçek isminin belirtilmemesi, bu olayla ilgili başka rivayetlerin mevcut olmaması gibi sebeplerden dolayı bu evliliğe ihtiyatla yaklaşmak durumundayız. Çalışmamızda Hz. Ebû Bekir'in kesin olarak yapmış olduğu dört evliliği ve bu evliliklerinden dünyaya gelen çocukları üzerinde durmaya çalışacağız. Hz. Ebû Bekir'in bu dört evlilikten üç kız ve üç erkek olmak üzere toplamda altı çocuğu dünyaya gelmiştir.⁵²

Eşleri;

1. Kuteyle bint Abdüluzzâ

Asıl adı Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Abdües'ad b. Nadr b. Mâlik b. Hisl Âmir b. Lüey'dir.⁵³ Kaynakların çoğu asıl adının Kuteyle olduğunu söylemişse de diğer bazı kaynaklarda adının Kayle⁵⁴ ve Katle⁵⁵ olduğu rivayet edilmektedir. Kuteyle'nin Hz. Ebû Bekir'in Cahiliye Döneminde yirmili yaşlardayken evlendiği ilk kadın olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Ebû Bekir'in Kuteyle'den Esmâ ve Abdullah adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.⁵⁶ Daha sonra Hz. Ebû Bekir onu Cahiliye'den önce boşamıştır.⁵⁷ Mekke'nin Fethi'ne kadar Müslüman olmayan Kuteyle'nin⁵⁸ İbn Hacer ve İbn Esîr'den gelen bir rivayete göre fetih bittikten hemen sonra Müslüman olmuştur.⁵⁹

Müfessirler Mümtetine suresi 8. Ve 9. Ayetlerinin Kuteyle b. Abdüluzza hakkında indiğini rivayet etmişlerdir. Rivayete göre Kuteyle kızı Hz. Esmâ'nın yanına gelerek ona kuru üzüm, yağ ve başka hediyeler getirmiştir. Hz. Esmâ annesini eve almaya çekinip durumu Hz. Âişe'ye anlatmıştır. Hz. Âişe'nin durumu Allah Resulü'ne haber vermesinden sonra Hz. Peygamber, Kuteyle'yi evine almasını ve getirdiği hediyeleri kabul etmesini söylemiştir.⁶⁰ Bu olaydan sonra şu ayetlerin indiği rivayet edilmiştir:

“Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever. Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁶¹

2. Ümmü Rûmân

Hz. Ebû Bekir'in Cahiliye Dönemi'nde evlendiği bir diğer kadın Ümmü Rûmân'dır. Gerçek adının Zeyneb⁶² veya Da'd⁶³ olduğu, nesebinin ise Ümmü Rûmân

⁵¹ Buhârî, “Menakıbu'l-Ensar”, 63 (No. 3921).

⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; Murat Kaya, *Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 25.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 4/1781; Farklı rivayetler için bak. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 4/1781; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 7/7; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/284.

⁵⁴ İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 4/1781; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 7/7.

⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/13.

⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/99; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/874; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/300; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/284.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/240.

⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/284.

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 7/233; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/284.

⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/240.

⁶¹ el-Mumtehine 60/8-9.

⁶² İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/299.

bint Âmir b. Uveymir b. Abdüşems b. Attâb b. Üzeyne b. Sübey b. Dühmân b. el-Hâris b. Ganm b. Mâlik b. Kinâne olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁴ Nesebi ile ilgili farklı rivayetler mevcut olsa da en sonunda Benî Kinâne'de birleşir.

Daha önce Abdullah b. El-Hâris ile evli olan Ümmü Rûmân'ın Tufeyl adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. El-Hâris karısı ve oğluyla beraber es-Serrat denen bölgeden Mekke'ye gelmiş ve burada Hz. Ebû Bekir ile hilf-antlaşma yapmıştır. Daha sonra el-Hâris Mekke'de vefat edince Ümmü Rûmân ile Hz. Ebû Bekir evlenmişlerdir.⁶⁵ Bu evlilikten Hz. Âişe ve Abdurrahman b. Ebû Bekir dünyaya gelmiştir.⁶⁶

Ümmü Rûmân Mekke'de ilk yıllarda Müslüman olmuş, Hz. Peygamber'e biat etmiş ve hicret katılmıştır. İfk hadisesinde kızı Hz. Âişe'ye sürekli destek olmuş salih bir kadındır. Hicretin 6. Yılı Zilhicce ayında Medine'de vefat etmiştir. Ümmü Rûmân'ın cenaze namazını Hz. Peygamber kıldırılmıştır. Kabir başında Müslümanlara yaptığı konuşmasında Ümmü Rûmân hakkında şunları söylemiştir: "Kim hur'ul-ayn'dan bir kadına bakmak isterse Ümmü Rûmân'a baksın."⁶⁷

3. Esmâ bint Ümeys

Hız. Ebû Bekir'in yapmış olduğu bir diğer evlilikte Esmâ bint Ümeys b. Ma'd b. Hâris b. Ka'b b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Rebî'a b. Âmir b. Mu'aviye b. Zeyd b. Mâlik b. Nesr b. Vehbullah b. Şehrân b. İfris b. Eftel ile dir.⁶⁸ Annesi Havle bint Avf b. Züheyr b. el-Hâris b. Hamâta'dır.⁶⁹ Anne bir Hız. Peygamber'in karısı Hız. Meymune'nin kız kardeşidir.⁷⁰ Esmâ, Hız. Peygamber Dâru'l-Erkam'a gitmeden önce Müslüman olmuş ve kocası Ca'fer b. Ebû Talib ile beraber Habeşistan'a hicret etmiştir. Orada Abdullah, Avn ve Muhammed adında üç tane çocukları dünyaya gelmiştir.⁷¹ Daha sonra Hayber'in fethinde Medine'ye dönmüşlerdir. Ca'fer b. Ebû Talib'in Mûte savaşında şehit olmasının ardından Hayber günü Hız. Ebû Bekir ile evlenmiştir.⁷² Bu evlilikten Muhammed b. Ebû Bekir dünyaya gelmiştir.⁷³

Hız. Ebû Bekir'in vefatının ardından vasiyeti üzere onu Esmâ b. Ümeys yıkamıştır. İlk halifenin vefatının ardından Ali b. Ebû Talib ile evlenen Esmâ bint

⁶³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263.

⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/262; Farklı rivayetler için bak. İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/299; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/262; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/320; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263.

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/262; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/420; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/320.

⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 3/76; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263.

⁶⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/299; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/262; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/420; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/320; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/95; Farklı rivayetler için bak. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/320.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/266; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 2/616; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/15; Farklı rivayetler için bak. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12.

⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/266.

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12.

⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/266; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 4/31, 5/78, 2/616, 3/199; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 2/203, 4/36.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/266; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/15.

⁷³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12.

Ümeys'in bu evlilikten Yahya ve Avn adında iki tane çocuk dünyaya gelmiştir.⁷⁴ Daha sonra Hz. Ali'nin vefatından bir müddet sonra hayatını kaybetmiştir.⁷⁵

4. Habîbe bint Hârice⁷⁶

Hiz. Ebû Bekir'in bir diğcr evliliğı de Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebû Zühcyr v. Mâlik b. İmruülkays b. Mâlik el-Ağar ile yapmıştır. Ensar'dan olan Hâbibe Müslüman olup Hiz. Peygamber'e biat etmiştir. Hicretten sonra Medine'ye yakın bir yer olan Sunh'a yerleşen Hiz. Ebû Bekir daha sonra Hâbibe ile evlenmiş ve bu evlilikten Ümmü Gülsüm adında bir kız çocuğı dünyaya gelmiştir. Ümmü Gülsüm, Hiz. Ebû Bekir'in vefatından sonra dünyaya gelmiştir. 634 yılında Hiz. Ebû Bekir'in vefatının ardında Hubeyb b. İsaf b. İnebe b. Amr ile evlenmiştir.⁷⁷

Çocukları;

1. Esmâ bint Ebû Bekir
2. Abdullah b. Ebû Bekir
3. Abdurrahman b. Ebû Bekir
4. Âişe bint Ebû Bekir
5. Muhammed b. Ebû Bekir
6. Ümmü Gülsüm bint Ebû Bekir⁷⁸

Abdullah ile Esmâ, Cahiliye Dönemi'nde evlendiğı Abdüluzza b. Âmir b. Lüey'in kızı Kuteyle'den dünyaya gelmiş,⁷⁹ küçük yaşta Müslüman olup babaları ile birlikte İslâm'a hizmet etmişlerdir. Medine'ye yapılan hicret esnasında Abdullah hicret yolunda Allah Resulü'ne ve babasına Mekke'de yaşananları haber vermiş ve erzak taşımıştır.⁸⁰ Esmâ ise hicret develerini bağlarken ip bulamadığı için kuşağını koparıp yükleri develere bağlamıştır. Bundan dolayı da kendisine Zatü'n-Nitakeyn lakabı verilmiştir.⁸¹

Abdurrahman ve Âişe, Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir b. Abdüşems b. Attâb b. Üzeyne b. Sübey b. Duhman b. el-Hâris b. Ganm b. Mâlik b. Kinâne'den dünyaya gelmiştir.⁸² Bu eşinin Ümmü Rûmân bint Âmir b. Umeyre b. Zühl b. Duhman b. el-Hâris b. Ganm b. Mâlik b. Kinâne olduğu da söylenmiştir.⁸³

Abdurrahman, Bedir Savaşı'nda Müşriklerin safında yer alıp İslâm ordusuna karşı savaşmıştır.⁸⁴ Hudeybiye Antlaşması sonrası Müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmiştir.⁸⁵ Hiz. Âişe ise küçük yaşta Müslüman olup Hiz. Peygamber ile evlenmiş, Hiz. Peygamber vefat edene kadar onun yanında kalmıştır. Medine'ye hicretten sonra

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 10/270; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 8/16.

⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rîfeti's-Sehâbe*, 7/12.

⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; Fayda, "Ebû Bekir", 10/104.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/159, 3-155, 3-169, 10-338; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/244; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/382; İbn Hibbân, *es-Siretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/141; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, thk. İhsan Abbas (Mısır: Dâru'l-Maarif, 1900), 1/93; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/696; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübtada ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/349; Hiz. Ebû Bekir'in Hârice b. Zeyd'in evinde kaldığı da söylenmiştir. İbn Hişâm, *Siretu'n-Nebeviyye*, 1/493; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/160; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/382; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/696; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/197.

⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/263-264; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁸⁰ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/400.

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155.

⁸⁴ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/321; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/46.

⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/21.

Hız. Peygamberle beraber seferlere çıkmıştır. Hız. Peygamber ile Beni Müstalık gazvesine katıldığı esnada zina isnadına maruz kalmıştır. Daha sonra Allah'ın kendi hakkında olayla ilgili herahngi bir suçunun olmadığına dair ayetleri indirmesiyle temiz-pak olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Bu olay rivayetlerde İfk olayı olarak yerini almıştır.⁸⁶ Bu konuya sonraki sayfalarda değinileceğı için burada konuyu uzatmadan bitirmek istedik.

Oğıu Muhammed ise,⁸⁷ üçüncü eğı Esmâ bint Ümeys ile Müslüman olduktan sonraki evliliğinden dünyaya gelmiştir.⁸⁸ Esmâ daha önce Cafer b. Ebû Tâlib ile evlenmiş,⁸⁹ Hız. Ebû Bekir'in vefatından sonra da Hız. Ali ile evlenmiştir.⁹⁰ Muhammed, daha sonra valilik görevinde bulunmuş ve Muâviye'nin askerleriyle çatışırken vefat etmiştir.⁹¹

Kızı Ümmü Gülsüm ise Esmâ bint Ümeys'ten sonra evlendiğı Ensar'dan Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr'in kızı Habîbe'den⁹² dünyaya gelmiştir. Hız. Ebû Bekir son eğı olan Habîbe'nin Ümmü Gülsüm'e hamileliği sırasında vefat etmiş ve bu kızı babasının vefatından sonra dünyaya gelmiştir.⁹³

Hız. Ebû Bekir'in ailesiyle ilgili bilgiler ileriki sayfalarda inceleneceğinden burada bu kadar bilgiyle yetinmeyi uygun gördük.

2.1.2. Doğumu, Adı ve Lakabı

2.1.2.1. Doğumu

Hız. Ebû Bekir'in doğum tarihi hakkında âlimlerin ihtilafı mevcut olup kendisinin milâdî 573 yılında Fil vakasından iki⁹⁴ veya üç yıl sonra⁹⁵ Mekke'de⁹⁶ doğduğu rivayet edilmiştir. Hız. Peygamberden iki yıl birkaç ay küçüktür.⁹⁷

2.1.2.2. Adı

Asıl adı Abdullah b. Ebû Kuhâfe (Osman)⁹⁸ b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre⁹⁹ b. K'ab b. Lüey b. Gâlib el-Kureşî et-Teymî'dir.¹⁰⁰ Ayrıca adının Atık

⁸⁶ İfk hadisesi ile ilgili geniş bilgi için bk. Buhârî, "Şehadet", 52 (No. 2661).

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/155; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264.

⁸⁸ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/192; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264.

⁸⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/447; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264.

⁹⁰ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/192.

⁹¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 7/12.

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/155.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264; Abbas Mahmud el-Akkad, *Hız. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, çev. Ali Özek (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, ts), 253.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/324; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/145; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa* (İstanbul: Duran Ofset Basımevi, 1968), 276.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263.

⁹⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 29.

⁹⁷ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 28.

⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/156; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/389.

⁹⁹ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/186.

¹⁰⁰ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 26; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; Bazı kaynaklarda Hız. Ebû Bekir'in adının ve nesebinin şu şekilde olduğu rivayet edilmiştir: Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Lüey b. Fihri b. Mâlik. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/155; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263; Osman b. Âmir b. Sahr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b.

b. Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym olduğu da rivayet edilmiştir.¹⁰¹ Her ne kadar bu rivayette adı Atık olarak geçse de genel olarak kabul edilen görüşe göre Atık'ın lakabı olduğu söylenmiştir.¹⁰² Ayrıca bazı kaynaklarda Cahiliye Dönemi'nde adının Abdu'l-Kâ'be olduğu ve Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından kendisine Abdullah isminin verildiği de belirtilmiştir.¹⁰³

2.1.2.3. Lakabı ve Künyesi

Hiz. Ebû Bekir'in isimleri dışında kaynaklarda birden fazla lakabının olduğu belirtilmiştir. Künye ve lakaplarını şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1.2.3.1. Ebû Bekir

Ebû Bekir, çocuğu olmayan kişi anlamına gelmektedir. Ayrıca 'Bekr' genç ve sütten kesilmiş deve anlamına gelir.¹⁰⁴ Ayrıca başka bir ifadeyle deve yavrusunun babası manasına gelen ve düşmanları tarafından tezyif maksadı ile Ebû Fâsil (sütten kesilmiş dananın babası) şeklinde çevrilmiştir. Hiz. Ebû Bekir'in Bekir adlı bir çocuğu olup olmadığı belirsiz iken kendisine Ebû Bekir künyesinin niçin verildiği konusunda kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.¹⁰⁵ İslâmiyeti kabulüyle beraber Ebû Bekir künyesi ile meşhur olmuştur.

2.1.2.3.2. Sıddık

Sıdk kelimesi sözlükte birden çok anlam ifade etmektedir. Kezb kelimesinin zıddı olup,¹⁰⁶ doğru¹⁰⁷ ve âdil olan,¹⁰⁸ hiç yalan söylemeyen¹⁰⁹ demektir. Ayrıca kendisinden hiç yalan sâdır olmayan, sözü ve inancı doğru olup, doğruluğu fiiliyle tahakkuk etmiş¹¹⁰ kişi anlamında da kullanılmıştır. "İnancında tereddütler bulunmayan, içtenlikle tasdik eden; sadakat ve bağlılık örneği, özü sözü bir, dürüst kimse demek olduğu da söylenmiştir."¹¹¹

Sıdk kelimesi tefsirlerde ise müphem lafzı, isim zikretmeden bir şeyi üstün niteliklerle yüceltmek için kullanılmıştır. Örneğin: Zümer Sûresinde "sıdk ile gelen ve onu tasdik eden"¹¹² ifadesinde anlatılmak istenenin sıdk ile gelen Hiz. Muhammed ve

Gâlib. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/50; Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fıhr. İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/249.

¹⁰¹ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/682.

¹⁰² İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/682.

¹⁰³ İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101.

¹⁰⁴ Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "Bekr", *Lisânü'l-Arab*, thk. Hâşim Muhammed Şazeli vd. (Kahire: Daru'l-Maarif, 1119), 1/334; İbrahim Mustafa vd., "Bekr", *el-Mu'cemü'l-Vasît*, nşr. İbrahim Mukri (Diyarbakır: Mektebetü Diyarbekir, ts.), 1/67; Fayda, "Ebû Bekir", 10/102.

¹⁰⁵ Fayda, "Ebû Bekir", 10/101; Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

¹⁰⁶ Râğib el-İsfahânî, *Müfredat*, çev. Mustafa Yıldız (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 551. İbn Manzûr, "Sıdk", 4/2417.

¹⁰⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 1/560; Mustafa vd., "Sıdk", 1/510-511.

¹⁰⁸ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, çev. Yusuf Karaca vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 1/378.

¹⁰⁹ el-Meryem 19/41; *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009).

¹¹⁰ el-Nisâ 4/69. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 1/560.

¹¹¹ Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 5/247.

¹¹² el-Zümer 39/33.

onu tasdik edenin Hz. Ebû Bekir olduğu bildirilmiştir. Bu ifade ile isim zikretmeden lakap zikredilmiş ve daha büyük bir ta'zim ifade etmesi amaçlanmıştır.¹¹³

Hz. Ebû Bekir Cahiliye Dönemi'nde doğruluğu ile tanınmış bir kişidir. Zira o, borçlara ve diyetlere kefil olmuş; insanlar da onun kefaletini kabul ve tasdik etmiş, verdiği sözlere güvenmişlerdir. Sıddık lakabının ise kendisine Hz. Peygamber¹¹⁴ veya Hz. Cebrail¹¹⁵ tarafından Mi'rac hâdisesinden sonra verildiği rivayet edilmiştir.

Hz. Peygamber, Mi'rac'tan döndükten sonra başından geçenleri Mekkelilere anlatınca ona inanmayan Müşrikler kendisine karşı çıkmışlardır. Ona iman edip tasdik edenlerden bir kısım insanlar da bu olayın bir uydurma olduğunu düşündüklerinden dinden dönüp irtidat etmişlerdir.¹¹⁶ Mekke'li Müşrikler Mi'rac olayını onaylamayacağı ve aralarının açılacağı düşüncesiyle Hz. Ebû Bekir'in yanına gidip ona: "Ey Ebû Bekir! Arkadaşının bir gece Beyt'ül-Makdis'e gittiğini ve aynı gece Mekke'ye döndüğünü iddia ettiğini biliyor musun? demişlerdir."¹¹⁷ O zamanlarda Hz. Peygamber'i en çok savunanlardan biri olan Hz. Ebû Bekir onlara: "Sizler bu konuda yalan söylüyorsunuz" demiş,¹¹⁸ onlar da: "Hayır biz yalan söylemiyoruz" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: "Eğer Hz. Muhammed bunu söylüyorsa mutlaka doğru söylemiştir" dedikten sonra Allah Resulü'nü kesin bir dille tasdik etmiştir. Devamla: "Ben, bunun ötesinde olan konularda bile ona inanıyorum ve onun gece gündüz gökten aldığı haberleri de doğruluyorum" demiştir.¹¹⁹ O günden itibaren Hz. Ebû Bekir başta; Hz. Peygamber olmak üzere, Müslümanlar nezdinde herkesin gıpta ettiği 'Sıddık' lakabına nail olmuştur.¹²⁰ Ayrıca bu lakabın Mi'rac olayıyla ilgisi olmadığını ve Hz. Ebû Bekir'e Cahiliye Dönemi'nde verildiğini, o zamandan beri sürekli kullanıldığını söylenmiştir.¹²¹

Fakat biz yukarıda da zikrettiğimiz rivayetlerden yola çıkarak Cahiliye Dönemi'nde güvenilir ve doğruluk üzerine olduğunu, Mi'rac hadisesinden sonra ise 'Sıddık' lakabının kendisine verildiği kanaatini taşımaktayız. Zira Cahiliye'de her ne kadar sıddık lakabına yaraşır şekilde yaşamış olsa da kendisine bu dönemde 'Ebû Bekir-i Sıddık' şeklinde hitap edildiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

2.1.2.3.3. Atık

Hz. Ebû Bekir'in yukarıda saydığımız lakaplarını Atık lakabı takip etmektedir. Atık: Zaman, mekân veya derece açısından öne geçen ya da önceden gelene denir.¹²² Aynı zamanda güzel yüzlü, kerem sahibi,¹²³ asil¹²⁴ ve cehennemden âzad edildiği için

¹¹³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 1/406.

¹¹⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/399; İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir* (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 6; Farklı görüşler için bak. Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 136.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/183; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 28.

¹¹⁶ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 48.

¹¹⁷ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/46; Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 30.

¹¹⁸ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/399.

¹¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/654; İbn Manzûr, "Sıdk", 4/2417.

¹²⁰ İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/966; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 134.

¹²¹ Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir*-, 29.

¹²² İsfahânî, *Müfredat*, 635; İbn Manzûr, "Atık", 4/2800; Mustafa vd., "Atık", 2/582.

¹²³ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/682; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; İbn Hacer, *el-İsâbe Fi Temyizi's-Sehâbe*, 4/146; Mustafa vd., "Atık", 2/582.

¹²⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/249.

de Hz. Ebû Bekir'e bu lakap verilmiştir.¹²⁵ Atîk lakabı, ismi olan Abdullah'tan daha çok kullanılmıştır.¹²⁶ Öyle ki bazı kimseler onun adının Atîk olduğunu da söylemişlerdir.¹²⁷ Bazı kaynaklarda bu lakabın ona annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlakı güzel olduğu yahut da soyunda ayıplanacak bir husus bulunmadığı için kendisine verildiği belirtilmiştir.¹²⁸

2.1.2.3.4. Evvâh

Evvâh, merhametinden dolayı çok fazla vah eden kişi demektir.¹²⁹ Hz. Ebû Bekir'e şefkatli ve çok merhametli olduğundan dolayı 'Evvâh' lakabı verilmiştir.¹³⁰

Yukarıda zikredilen lakapların dışında; servetini Allah yolunda harcadığı ve eski elbiseler giydiği için Zû'l-Hilâl¹³¹ lakabı ile anıldığı da rivayet edilmiştir. Ayrıca Emîr'ül-Hac,¹³² Yâr-ı Ğar,¹³³ Sahib,¹³⁴ Etkâ¹³⁵ lakaplarının yanında halife olduktan sonra Halifetu Resulillah¹³⁶ ünvanıyla da anılmıştır.

2.1.3. Gençliği ve İslâmiyet Öncesi Hayatı

İslâmiyet öncesi hayatıyla ilgili kaynaklarda yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte kendisinin küçük yaşta iken Hz. Muhammed'in de içinde yer aldığı bir kervanla Şâm taraflarına gittiği rivayet edilmiştir. Bazı kaynaklarda Bahîrâ kıssası olarak geçen rivayete göre; Ebû Tâlib ticaret maksadıyla Şâm'a doğru yola çıkınca beraberinde Hz. Muhammed'i de götürmüştür. Rahip Bahîrâ'nın bulunduğu yere geldiklerinde Ebû Tâlib'in emriyle konaklamak amacıyla eşyalarını indirip gölgeliğin bulunduğu bir yerde konaklamışlardır. Rivayete göre o zamana kadar oradan geçen kervanlarla hiç ilgilenmeyen Bahîrâ bu sefer kervanda bulunanların yanına gitmiş¹³⁷ ve onlara kervanın reisinin kim olduğunu sormuştur. Kervandakiler Ebû Tâlib'in reis olduğunu söylediklerinde Bahîrâ, Ebû Tâlib'e rica edip daha fazla ilerlememeleri

¹²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/156; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; İbn Manzûr, "Atîk", 4/2800; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 27.

¹²⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 27.

¹²⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/249; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/156; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/263.

¹²⁸ İbn Manzûr, "Atîk", 4/2800; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101;

¹²⁹ İsfahânî, *Müfredat*, 105.

¹³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/156; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 50; Sarıçam, *Hiz. Ebû Bekir*, 6; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101.

¹³¹ Lakaplar için bak. Sarıçam, *Hiz. Ebû Bekir*, 6; Fayda, "Ebû Bekir", 10/101.

¹³² Lakaplar için bak. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 227; Ali Aksu, "Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 235.

¹³³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 227; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/11; Fayda, "Ebû Bekir", 10/102.

¹³⁴ el-Tevbe 9/40; Allah Resulü'nün dostu, arakadaşı anlamına gelir. İbn Manzûr, "Shb", 4/2400; Mustafa vd., "Shb", 1/507; Ali Muhammed Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, çev. Şerafettin Şenalan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2016), 20; Murat Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi* (İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2013), 164.

¹³⁵ el-Leyl 92/17; Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 20; Allah korkusu ile günahattan çekinen günah işlemeyen.

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/168; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/529; İbn Haldun, *Divânü'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 1/239; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 63; T. W. Arnold, "Halife", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 5(1)/148; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/971.

¹³⁷ Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, "Menakıb", 46 (No. 3620).

hakkında kendilerini uyarmıştır.¹³⁸ Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderilecek olan son nebi olduğunu söyleyip eğer Şâm taraflarına gitmekte ısrar ederlerse onlara zarar verebilecek kişilerin olduğunu söylemiştir.¹³⁹ Bunun üzerine Ebû Tâlib, Hz. Muhammed ile beraber kendisine göz kulak olabilmeleri için yanlarında bulunan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Bilâl ile beraber geri göndermiştir.¹⁴⁰ Rahibin de azık olarak onlara ekmek ve zeytinyağı verdiği rivayet edilmiştir.¹⁴¹ O esnada Hz. Muhammed'in 12, Hz. Ebû Bekir'in 9 veya 10 yaşlarında, Bilâl b. Rebâh ise daha küçük yaşlarda olduğu söylenmiştir.¹⁴² Rivayette her ne kadar Hz. Ebû Bekir ve Bilâl'in bu sefere katıldığını dile getirenler olsa da o anda Bilâl'in henüz doğmamış olması¹⁴³ veya yaşının kervana katılamayacak kadar küçük olması bu rivayetin sahihliğini ihtilaflı hale getirmiştir. Bu sebeple rivayetin sonraki dönemlerde bazı amaçlar güdülerek ortaya atıldığını söyleyebiliriz.

Hz. Ebû Bekir'in, Cahiliye Dönemi'nde putlardan nefret eden, hakikatı arayan, namuslu, içki içmediği, toplumda seçkin bir yeri olduğu ve Kureyş'in bütün ileri gelenleri tarafından hürmet gören bir insan olduğu söylenmiştir.¹⁴⁴

Kendisi o dönemde kan davalarını çözmek, diyetlerin ve borçların ödenmesi ile ilgili olarak görevlendirilmiştir.¹⁴⁵ Kureyş'in akıl danıştığı, saygı duyduğu ve Kureyş'in en zekilerinden olduğu rivayet edilmiştir.¹⁴⁶ Fakirlere ve zor durumda olan insanlara yardım etmiş, misafirlere ikramda bulunmuştur. Hiddeti, cesareti ve atılganlığı hemen fark edilmeyen bir şahsiyete sahip olduğu, Kureyş'in soyunu ve onların iyi ve kötü yanlarını en iyi bilen kişi olduğu söylenmiştir.¹⁴⁷ Kavminden birçok insan kendisine gelip değişik işler konusunda onun ilminden ve tecrübesinden istifade etmeye çalışmışlardır.¹⁴⁸ Kendisinin Hilfû'l-Fudûl'a dâhil olduğu söylenmiştir.¹⁴⁹

Hz. Ebû Bekir'in Cahiliye Dönemi'nde elbise ve kumaş ticareti ile uğraştığı, Hz. Peygamber'in 25 yaşlarında iken katıldığı Suriye ticaret kervanında bulunduğu rivayet edilmiştir.¹⁵⁰ Ticarete İslâm'ı kabul ettikten sonra da devam etmiştir.

Hz. Ebû Bekir'in İslâmiyet öncesi hayatıyla ilgili kaynaklardaki bilgiler oldukça azdır. İslâm'ı kabul etmesiyle beraber hakkında edindiğimiz bilgilerin arttığını söyleyebiliriz.

¹³⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/279.

¹³⁹ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3620).

¹⁴⁰ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3620); Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/279; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî (Beyrut: Daru'l-Kitâbu'l Arabî, 1413/1993), 1/56; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2/285.

¹⁴¹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/279.

¹⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2/285.

¹⁴³ Mevlanâ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev. Yusuf Karaca (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 131.

¹⁴⁴ Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 28; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 64; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 18; Hayatî Ülkü, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Çile Yayınları, 1977), 89; Fatih Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 81.

¹⁴⁵ Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 28; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 270; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 150; Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 136.

¹⁴⁶ Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 29.

¹⁴⁷ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 140; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/250; Fayda, "Ebû Bekir", 10/105.

¹⁴⁸ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 140; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/317.

¹⁴⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 60.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/158; Fayda, "Ebû Bekir", 10/102.

2.2. Halife Seçilmesine Kadar Hayatı

2.2.1. Müslüman Oluşu

Hiz. Muhammed'e 610 yılında Hira Mağarası'nda risâlet görevi verildikten sonra korku içinde ne yapacağını bilmeyen Allah Resulü, zaman kaybetmeden evine gidip durumu eşi Hiz. Hatice'ye anlatmıştır. Rivayete göre Hiz. Hatice, Hiz. Peygamberi dinledikten sonra ertesi gün yanına Hiz. Ebû Bekir'i çağırarak ona: "Muhammed'i de yanına alarak amcaoğlum Varaka b. Nevfel'e git. O, çokça kitap okuyan, dinleri ve onların kitaplarını bilen bir adamdır. Tüm bu olanları ona anlat" deyince Hiz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün ellerinden tutarak "Varaka b. Nevfel'e gidelim" demiştir. Resulullah bu durumu görünce olanları sana kim anlattı diye sormuş Hiz. Ebû Bekir: "Hatice" cevabını vermiştir. Bundan sonra Hiz. Ebû Bekir yanına Hiz. Muhammed'i alarak Varaka b. Nevfel'in yanına gidip durumu kendisine anlatmışlardır. Bunun üzerine Varaka b. Nevfel de Allah Resulü'nün korkmamasını kendisine telkin etmiştir.¹⁵¹ Kaynaklarımızda yer alan bu rivayetin Hiz. Ebû Bekir'in ilk Müslüman olması üzerine mevzu bir haber olma ihtimali çok yüksektir. Zira Hiz. Ebû Bekir, Varaka b. Nevfel'in yanına hiçbir zaman gitmemiş, bilakis Varaka b. Nevfel'in yanına giden kişinin Hiz. Hatice olduğu rivayetlerin ekseriyetinde yer almıştır. Hiz. Ebû Bekir'in ilk Müslüman olduğunu ve onun yüceliğini ortaya koymak amacı ile böyle bir rivayetin söylendiği kanaatindeyiz.

Hiz. Ebû Bekir'in Müslüman oluşu ile ilgili olarak kaynaklarda çeşitli rivayetler yer almaktadır. Fakat rivayetlerin geneline bakıldığında Müslüman olan ilk dört kişi arasında yer aldığını görmekteyiz. İslâm'a ilk girenlerin kimler olduğu hakkında farklı görüşler olsa da kadınlardan ilk olarak Allah Resulü'ne iman eden kişinin eşi Hiz. Hatice olduğu kesin olarak bilinmekle beraber erkeklerden kimin ilk önce İslâm'a girdiği tartışma konusu olmuştur.¹⁵² Kadınlardan kendisine ilk inanan kişi Hiz. Hatice, (kendisiyle beraber ilk namaz kılan),¹⁵³ kölelerden ilk Müslüman olan Zeyd b. Hârise, çocuklardan ilk Müslüman olan Hiz. Ali ve hür erkeklerden ilk Müslüman olan kişinin de Hiz. Ebû Bekir olduğu rivayet edilmiştir.¹⁵⁴

Hiz. Muhammed'e risâlet görevi tevdi edildikten sonra bunu ilk olarak eşi Hiz. Hatice'ye anlatmıştır.¹⁵⁵ Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hiz. Hatice'nin ilk Müslüman olduğu üzerinde İslâm âlimleri ittifak etmişlerdir. Fakat sonraki Müslümanların kim olduğu (Hiz. Ali mi, Hiz. Ebû Bekir mi yoksa Zeyd b. Hârise mi?) hakkında farklı görüşler mevcuttur. İlk dört Müslüman ile ilgili temel ve güncel kaynaklarda şu bilgiler yer almaktadır.

1. Hiz. Hatice'den sonra ilk Müslüman olan kişi Allah Resulü'nün âzatlı kölesi Zeyd b. Hârise'dir. Ondan sonra diğer insanlar Müslüman olmuşlardır.¹⁵⁶ Taberî ise

¹⁵¹ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 132; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/106; Farklı rivayetler için bak. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/2.

¹⁵² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/317; Mahmut Demir, *Hadis ve İdeoloji* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 172.

¹⁵³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bak. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/963; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 64.

¹⁵⁴ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/45; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 1/84; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 4/424; Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, çev. Atik Aydın (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2016), 89; Martin Lings, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 70.

¹⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/14-15; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 19.

¹⁵⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/112. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/657.

Zeyd'in Hz. Ali'den sonra Müslüman olup namaz kılan ilk erkek olduğunu rivayet etmiştir.¹⁵⁷

2. İlk Müslüman Hz. Ali'dir.¹⁵⁸

3. Ebû Zer: "Kendimi İslâm'ın dörtte biri olarak görüyorum. Zira ben dördüncü Müslümanım. Benden önce Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Bilâl iman etmişlerdi."¹⁵⁹ Bir başka rivayette de İbn Anbese: "Ukaz panayırında Allah Resulü'ne gittim. Bu dinde ona ilk kimin iman ettiğini sorduğumda bana Ebû Bekir ve Bilâl cevabını verdi. Bunun üzerine ben de Müslüman oldum ve kendimi İslâm'ın dörtte biri olarak gördüm."¹⁶⁰

4. İlk Müslüman olan Hz. Ebû Bekir'dir.¹⁶¹

5. Hz. Hatice ve Hz. Ali tarihin ilk Müslümanlarıdır. Dördüncü Müslüman Zeyd b. Hârise,¹⁶² Hz. Muhammed'in evi dışından Müslüman olan ilk kişi, beşinci Müslüman olan Hz. Ebû Bekir'dir.¹⁶³

6. İlk İman edenler Hz. Hatice, Ebû Bekir, Zeyd b. Hârise ile Osman b. Affân'dır.¹⁶⁴

7. İnsanlar arasında İslâm'a ilk giren kişi Hz. Ebû Bekir değildir. Fakat kendisi İslâmiyet bakımından en üstün olanıdır. Hz. Ebû Bekir'den önce beş kişi İslâm'a girmiştir.¹⁶⁵

8. İbn Sa'd tarikiyle Hz. Esmâ bint Ebû Bekir: "Babam Müslümanların ilki olarak İslâm'a girdi" demiştir. Rivayetin devamında İbn Sa'd ilk Müslümanın ve ilk namaz kılan kişinin Hz. Ebû Bekir olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶

9. Hz. Ali: "İnsanlar arasında Müslüman olan ilk kişi Ebû Bekir'dir."¹⁶⁷

10. İlk Müslümanlar; Hz. Hatice, Hz. Ali, Varaka, Zeyd b. Hârise ve onun eşi Ümmü Eymen'dir.¹⁶⁸

11. Hz. Peygambere ilk iman eden kişi karısı Hz. Hatice'dir. Ondan sonra o zamanlarda 10 yaşlarında olan Hz. Ali İslâm'ı kabul etmiştir. Sonra da Hz. Ebû Bekir Müslüman olmuş ve Müslümanlığını izhar etmeye başlamıştır.¹⁶⁹

12. "Ticaret maksadıyla Suriye, Yemen, Filistin ve benzeri komşu ülkelere yolculuk yapan Hz. Ebû Bekir, Mekkeli olgun erkeklerden İslâm'ı kabul eden ilk hür kişidir."¹⁷⁰

13. Sırasıyla Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali Müslüman olmuşlardır.¹⁷¹

¹⁵⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/317. Farklı rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 2/350.

¹⁵⁸ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3735); Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/127; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/310; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/431.

¹⁵⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/315.

¹⁶⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/315.

¹⁶¹ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3735); Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/316; Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, çev. Sadullah Ergin vd. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 1/121; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/965.

¹⁶² Ali Şeriatî, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, çev. Murat Demirkol (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 484.

¹⁶³ Şeriatî, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 489.

¹⁶⁴ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 189.

¹⁶⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/316; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/16-17; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 31.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/157; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 30.

¹⁶⁷ Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 30.

¹⁶⁸ Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 31.

¹⁶⁹ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/67.

¹⁷⁰ Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 115.

¹⁷¹ İbn Haldun, *Divânü'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/410.

Yukarıdaki rivayetlere bakıldığında Hz. Hatice'den sonra kimin ilk önce iman ettiğini söylemek oldukça zordur. Bu görüş farklılıklarını Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan siyasi rekabetin sonucu olarak görmek mümkündür.¹⁷² Özellikle daha sonraki dönemlerde Şia'nın rivayetlere müdahalesi ile bu konu daha da anlaşılabilir bir hal almıştır.¹⁷³

Rivayetler iyi incelendiğinde Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'den önce Müslüman olduğu kanaati ağır basmaktadır.¹⁷⁴ Her ne kadar o vakitler Hz. Ali henüz buluş yaşına vasil olmasa da küçüklüğünden beri Hz. Peygamber ile yaşaması ve onu çok iyi tanınması hasebiyle yakın çevresini İslâm'a davete başladığı gibi o da iman etmiştir.¹⁷⁵ Doğrusu ev halkından biri olan ve o günlerde çocuk yaşlarda olan Hz. Ali'nin İslâm dinini daha evvel duyup iman etmesi gayet tabidir.¹⁷⁶ Durum Zeyd b. Hârise için de aynıdır. Zira kendisi Hz. Peygamber'in âzatlı kölesi olup yanında yaşayan birisiydi. Hz. Ebû Bekir'den önce İslâm'ı duymuş olması gayet doğaldır. Bize göre ilk Müslüman olanların sıralaması şu şekildedir;

1. Hz. Hatice bint Huveylid
2. Hz. Ali b. Ebû Tâlib
3. Hz. Zeyd b. Hârise
4. Hz. Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe

Rivayete göre Hz. Muhammed'e ilk vahiy geldiğinde Hz. Ebû Bekir ticaret maksadıyla Yemen veya Şam taraflarına gitmiştir. Mekke'ye geri döndüğünde ise Ukbe b. Ebû Muayt, Ebû Cehil ve onların yandaşları Hz. Ebû Bekir'in yolunu gözlemekteydiler. Bunu yapmalarının sebebi Hz. Muhammed'in can dostu olan Hz. Ebû Bekir'in onun getirdiği dini kabul ederek atalarının dinini terk etmesinden korkmuş olmalarıydı. Gerçekten de korktukları başlarına gelmiştir. Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün yanına gitmek için yola çıkmış ve yolda onunla karşılaşınca Hz. Ebû Bekir: "atalarının dinini terk ettiğin söyleniyor, bununla suçlanıyorsun. Bunlar doğru mu?" Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e şöyle demiştir: "Ey Ebû Bekir! Ben Allah'ın Resulü ve elçisiyim. İnsanları sadece ona itaat etmeleri üzerine tebliğ etmekle görevlendirildim. Seni de Allah'a iman etmeye davet ediyorum."¹⁷⁷ Mütevazı, bilgili, kararlı, güzel huylu ve yufka yürekli bir kişi olan Hz. Ebû Bekir İslâm'ın güzelliği ile karşılaşır karşılaşmaz hiç tereddüt etmeden bu dine girmeyi kabul etmiştir.¹⁷⁸ Hz. Ebû Bekir'in İslâm öncesi hayatına baktığımızda putlara tapmaması, insanlara yardımda

¹⁷² Ramazan Uçar, *Güç ve Değer* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2014), 50-51.

¹⁷³ Şia'nın bu müdahalesi ile ilgili olarak bak. "Şia'nın yüceltme ve olduğundan büyük gösterip diğer sahâbenin fevkinde çıkarma gayreti ile Hz. Ali lehine birçok rivayet uydurulmasına karşılık, karşı grup da Hz. Ebû Bekir'i ön plana çıkarma gayreti içerisinde olmuş ve onun hakkında birçok abartılı rivayetlerin nakledilmesine sebep olmuştur. Bunlar siyasi ve mezhebi yarışma gayretiyle uydurulan rivayetlerdir ve gerçeği yansıtmamaktadır. Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'den önce iman etmiş olması gayet doğal bir durum olmakla beraber bu durum Hz. Ebû Bekir'in yüceliğinden, İslâm'da önceliğinden ve hizmetinden bir şey eksiltmeyecektir." Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir*-, 30.

¹⁷⁴ Mehmet Salih Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 99.

¹⁷⁵ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 64.

¹⁷⁶ Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir*-, 30.

¹⁷⁷ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/15; M. Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü's Sahâbe*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Merve Yayınları, 2014), 72; Hüseyin Algül, "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış" *İSTEM* 1/1 (2003), 27.

¹⁷⁸ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/16; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/136; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 293.

bulunması, güzel bir ahlaka sahip olması ve Hz. Peygamber'i yakından tanıması onun Müslüman olmasında etkili olmuştur diyebiliriz.¹⁷⁹

Azimli, Hz. Ebû Bekir'in hiç tereddüt bile etmeden İslâm dinini kabul etmesinin onun gibi biri için mümkün olamayacağını dile getirerek şunları söylemiştir: “Akla hitap eden bir din olan İslâm'ı, her akıl sahibi gibi İslâm'da önceliği olan Hz. Ebû Bekir'in de İslâm dinini kabul ederken bir müddette olsa düşünmesinden daha doğal bir şey olmamalıdır kanaatindeyiz. Müşriklerle sosyal ilişkisi çok yüksek olan ve Dâru'n-Nedve'de¹⁸⁰ eşnak¹⁸¹ görevini yürüten Hz. Ebû Bekir'in bir anda putları kötülemesinin mümkün olmadığını, bunun bir süreç aldığını kabul etmemiz en doğrusu olsa gerektir.”¹⁸² Buna katılmadığımızı belirterek Hz. Ebû Bekir gibi bir sahâbînin, İslâmiyet gibi bir dini tereddüt etmeden kabul etmesinin sebeplerini anlamak zor değildir. Zira Hz. Ebû Bekir, hakikati ve hakikatin nurunu hemen kabul edebilecek temiz ve duru bir kalbe sahiptir.¹⁸³ Bunun yanında Allah Resulü ile eskiye dayanan dostluğu ve bu dostluk neticesinde Hz. Muhammed'i çok iyi tanıma fırsatı bulan Hz. Ebû Bekir, onun davetini işitince ahlakındaki ve sözündeki doğruluğu beğenmiş olması İslâmiyet'e tereddüt etmeden iman etmesine sebep olmuştur diyebiliriz.¹⁸⁴

Ayrıca Hz. Ebû Bekir, “insanı insanlığından uzaklaştıran, baskı, zulüm ve insanlık dışı muameleleri kapsayan Cahiliye değerlerinin sonunun geldiğinin farkında zeki bir kişi olduğu için Hz. Peygamber'in mesajının insanlığı yeniden buluşturma özelliği taşıyor olması dolayısıyla böyle bir tavır sergilemiş olması gayet tabiidir.”¹⁸⁵

2.2.2. İslâm'ın Tebliğ Sürecinde Hz. Ebû Bekir

Hz. Ebû Bekir Kureyş kabilesinde bilgili, anlayışlı ve yumuşak huylu bir kişi olması hasebiyle sözüne itimat edilen bir reis,¹⁸⁶ sevilen ve saygı duyulan bir kimse olmuştur. “Hz. Peygamber'e tâbi olmadan önce çok nüfuzlu olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Hamza gibi sert ve hiddetli değildir. İslâm, onunla Kureyşliler arasında

¹⁷⁹ Ali Murat Daryal'a göre Hz. Ebû Bekir şu sebeplerden dolayı İslâm dinini tereddüt etmeden kabul etmiştir: “Hz. Ebû Bekir'in İslâm dinini bu kadar çabuk kabul etmesinde dikkat edilecek noktanın, aldığı teklif üzerine ondan bu yeni imanın şartlarını sormamış olmasıdır. Tabiidir ki, Hz. Ebû Bekir fikirsiz bir insan değildi. Fakat yine de fikir hayatına dair bir şey sormadı. Hatta merak bile etmiyordu. Buna hiç şaşırılmamalıdır. O, senelerce Hz. Muhammed ile bu konuları konuşmuş ve onunla fikir birliğine varmıştı. Söylenilecekler herhalde daha başka şeyler olmazdı. O, senelerce konuştukları ve fikir birliğine vardıkları Hz. Muhammed'in çelişkiye düşmeyeceğini biliyordu. Buna emin olduğu için sorması ve öğrenmek istemesi artık zâitti. Onun mucize talep etmesi, fikir tecessüs “metodik şüphe” olarak zihin seviyesini temsil ediyor olmasıdır.” Ali Murat Daryal, *İslâm'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.), 125.

¹⁸⁰ Cahiliye Mekke'sinde Mekkeli Müşriklerin toplantı ve istişare yeridir.

¹⁸¹ Diyetlerin ödenmesi ve zarar tespit görevidir. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/966; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/310.

¹⁸² Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 34.

¹⁸³ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 19.

¹⁸⁴ Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 140-141; Ramazan Uçar, Hz. Ebû Bekir ve diğer Müslümanların İslâm dinini kabul etme sebeplerini şu şekilde açıklamıştır: “Hz. Peygamber, insani değerleri öne çıkaran ve var olan yapıya meydan okuyan tavrı ile ötekileştirilmiş sosyal kesimlerin sığınacağı bir liman olmuştur. Bunda; puta tapıcılığı içine sindirememiş, geçmişten beri var olan ancak izleri silinmeye yüz tutmuş tek Tanrı inancının çekiciliği, iktisadi anlamda ortaya çıkan aşırı farklılaşmanın vicdanlarda yarattığı tahribat, yüce Allah'ın insanı en şerefli varlık olarak yaratması dolayısıyla hiçbir ırk ve kabile ayrılacağı gözetilmeksizin insanlık erdem ve onurunun yeniden inşasının verdiği heyecan vb. yaklaşımlar etkili olmuştur diyebiliriz.” Uçar, *Güç ve Değer*, 52.

¹⁸⁵ Uçar, *Güç ve Değer*, 51-52.

¹⁸⁶ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/432; Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 70.

girdiğinde ise, Mekkeliler arasındaki tüm nüfuzu kaybolmuştur. Fakat buna paralel olarak müminler arasında nüfuzu artmıştır.”¹⁸⁷ Hz. Ebû Bekir her ne kadar Mekkeliler arasındaki nüfuzunu kaybetmiş olsa da kendi kavmi arasında korunur, kendisine ilişilmez ve onlar tarafından sevilen bir kişidir. Kureyş'in neseplerini ve onların başından geçen olayları en iyi bilen, ticaretle uğraştığı¹⁸⁸ ve hoş sohbetli bir kimse olduğu için Mekkelilerden birçok kimse farklı zamanlarda kendisini ziyaret etmişlerdir.¹⁸⁹ Kavminden kendisine gelen ve güvendiği kişileri İslâm'a davet etmeye başlamıştır.¹⁹⁰ Böylece Hz. Ebû Bekir insanları Allah'ın dinine davet eden ilk Müslüman olmuştur. “O, İslâm'ı Hz. Muhammed'in evinden şehrin ortasına taşımış, şehrin nüfuzlu aristokratlarından olan arkadaşları da onun davetiyle İslâm'a girmişlerdir.”¹⁹¹

Hz. Ebû Bekir'in davetiyle Talha b. Ubeydullah,¹⁹² Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. el-Avvam, Osman b. Affân,¹⁹³ Sa'd b. Ebû Vakkas,¹⁹⁴ Saîd b. Zeyd,¹⁹⁵ Amr b. Nüfeyl¹⁹⁶ ve Hâlid b. Saîd¹⁹⁷ Müslüman olmuştur.¹⁹⁸ Ertesi gün de Ebû Seleme b. Abdilesed, Erkam b. Ebû'l-Erkam, Osman b. Ma'zun, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah,¹⁹⁹ Habbab b. Enes, Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Caşş, Cafer b. Ebû Tâlib, Bilâl-i Habeşî, Süheyb-i Rûmî, Ammar b. Yâsîr, babası Yâsîr, annesi Sümeyye Müslüman olmuşlardır. Hz. Ebû Bekir, davetine icabet eden bu kişileri alıp Rasulullah'ın yanına gitmiş ve Allah Resulü'nün huzurunda İslâm dinini kabul ederek namaz kılmışlardır.²⁰⁰

Hz. Ebû Bekir, birçok kişinin Müslüman olmasına vesile olduğu için Mekkeli Müşriklerin tepkisini ve düşmanlığını kazanmıştır.²⁰¹ Kureyş kabilesi içinde saygı duyulan ve çok sevilen bir insan olmasına rağmen İslâm'a hizmetleri ve putlar aleyhine yaptıklarıyla Mekkeliler tarafından bu yaptıkları hoş karşılanmamaya başlanmıştır. Fakat o, kimseye aldırmadan ibadetlerini yerine getirmiş ve insanları İslâm'a davet etmeye gayret etmiştir.²⁰² Tüm bu sıkıntılara rağmen Hz. Ebû Bekir'in akrabaları sayıca çok olduğundan Kureyşliler ona diğer Müslümanlara yaptıkları gibi zulmedememişlerdir.²⁰³ Buna rağmen İslâm'ın Mekke'de yayılmaya başlamasıyla Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'e karşı olan eziyetleri giderek artmaya başlamıştır.

¹⁸⁷ Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 142.

¹⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/657; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147.

¹⁸⁹ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/437.

¹⁹⁰ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/249; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/657; Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 1/273.

¹⁹¹ Şeriatî, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 489.

¹⁹² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/84.

¹⁹³ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 140.

¹⁹⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/317; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/68.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/170.

¹⁹⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/123.

¹⁹⁷ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/46.

¹⁹⁸ Farklı rivayetler için bk. İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/966.

¹⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/18.

²⁰⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/68; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/657-658.

²⁰¹ Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 142.

²⁰² Ülkü, *İslâm Tarihi*, 89.

²⁰³ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 68.

Mekkeli Müşriklerden bir adam Hz. Peygamber'in elbisesinin yakasından tutup boğazını sıkmaya başladığı zaman Hz. Ebû Bekir olayı görmüş ve adama: "Size yazıklar olsun. Sadece Rabbim Allah diyen bir adamı öldürmek mi istiyorsunuz" deyince²⁰⁴ adam Hz. Peygamberi serbest bırakmış ve Hz. Ebû Bekir Allah Resulü'nü yanına alıp oradan uzaklaşmışlardır. Yine başka bir gün Hz. Ebû Bekir'i tek başına yürüdüğü bir esnada yakalayıp saçlarını çekerek başının yarılmasına neden olmuşlardır.²⁰⁵

Mekkeli Müşrikler Hz. Peygamber ve beraberindeki Müslümanlara saldırmaya başlayınca Hz. Ebû Bekir de Allah Resulü'ne bir şey olmasın diye kendisini sürekli korumaya çalışmıştır. Bu sırada Hz. Ebû Bekir'i dövmeye başlamışlardır. Ayaklar altına alınan Hz. Ebû Bekir'e Müşriklerden Utbe b. Rebia yaklaşarak ayakkabısıyla onun yüzüne vurmaya başlamış ve olayda feci şekilde dayak yemiştir. Bu sırada Hz. Ebû Bekir'in kabilesi olan Teymoğulları olaya el atarak Hz. Ebû Bekir'i onların elinden kurtarmışlardır. Hz. Ebû Bekir'in almış olduğu darbeler sonucunda kabilesindeki insanlar onun öleceğini zannederek tekrar Mescid-i Haram'a gelmişler ve "eğer Ebû Bekir ölürse bunun öcünü sizden alırız" diyerek Hz. Ebû Bekir'e sahip çıktıklarını göstermişlerdir. Hz. Ebû Bekir birkaç gün sonra kendine geldiğinde "Resulullah nasıl?" diye sorunca ailesi bu durum karşısında "sen hâlâ senin bu hale gelmene sebep olan Muhammed için mi endişeleniyorsun?" diye sitemde bulunmuşlardır. Hz. Ebû Bekir daha sonra annesi Ümmü'l-Hayr'a ısrar ederek Hz. Peygamber'i görmeden bir şey yiyip içmeyeceğini söyleyince annesi Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtıma'nın de yardımıyla oğlunu alıp Allah Resulü'nün yanına gitmek için yola çıkmıştır. O sırada Erkam b. Ebû'l-Erkam'ın evinde oturan Hz. Peygamber'i gören Hz. Ebû Bekir, hemen ona sarılıp ağlamaya başlamıştır. Onunla beraber Allah Resulü de ağlamaya başlamıştır. Resulullah ona çok acımış ve sürekli onun iyi olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine iyi olduğunu söyleyen Hz. Ebû Bekir fırsattan istifade ederek yanında bulunan annesini İslâm'a davet etmesi için Hz. Peygambere teklifte bulunmuştur. Bunun üzerine Allah Resulü Ümmü'l-Hayr'ı İslâm'a davet etmiş Ümmü'l-Hayr'da Müslüman olmuştur.²⁰⁶

2.2.3. Köle Âzadı

Hz. Peygamber'in İslâm'ı insanlara anlatmaya başlamasıyla kendine inanan insanların sayısı her geçen gün artmaya başlamıştır. Kendisine inanan insanların arasında her ne kadar asil kişiler olsa da birçoğu kabileler tarafından ezilen, hor görülen fakir kişilerdir. Bunun yanında İslâmiyet, Hz. Ebû Bekir gibi şahsiyetlerin özverili çabaları ile daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. Mekke'de Müslümanların sayısı arttıkça bu durum Mekkeli Müşrik liderleri rahatsız etmiştir. İlk başlarda Müslüman olanları hor ve küçük gördüklerinden kendilerine bir zararları olmayacağı düşüncesinde olan Müşrik liderler, sayıları arttıkça bunlardan korkmaya başlamışlar ve Mekke'deki durumun aleyhlerine döneceği kanısına varmışlardır. Bundan sonra gözlerine kestirdikleri fakir ve köle olan Müslümanlara eziyet etmeye başlamışlardır.²⁰⁷

Kureysli Müşrikler, kalabalık kabileler tarafından korunacaklarına emin oldukları Müslümanlara ilişemeyeceklerini bildiklerinden kabilesiz veya zayıf

²⁰⁴ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 230; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/333; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 33; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rîfeti'l-Ashâb*, 3/967.

²⁰⁵ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 230; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/290.

²⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/18; Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 1/275.

²⁰⁷ Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 44.

Müslümanlara musallat olmuş, onlara karşı son derece acımasız davranmışlardır.²⁰⁸ Müslümanların zulme uğradığını gören Hz. Ebû Bekir gibi maddi durumu iyi olan sahâbîler, din kardeşlerini kurtarmaya çalışmışlardır. Hz. Ebû Bekir, Müslüman olduktan sonra kendisini ve servetini İslâm uğruna harcamıştır.²⁰⁹ “Hz. Ebû Bekir, özellikle Müslüman oldukları için işkence gören kölelere acımış, bu işkencelerinden vazgeçmeleri için Müşrikler nezdinde her türlü girişimde bulunmuştur. Netice alamayınca köleleri sahiplerinden satın alıp âzad ederek hürriyetlerine kavuşturmuştur.”²¹⁰ Rivayetlere göre Hz. Ebû Bekir sırf Allah’a iman ettikleri için eza gören altı²¹¹ veya yedi²¹² sahâbîyi satın alarak âzad etmiştir. Âzad ettiği sahâbîler şunlardır:

1. Bilâl b. Rebâh: Cumahoğulları’nın bir cariyesinden dünyaya gelmiştir. Bilâl Müslüman olunca Ümeyye b. Halef kendisine işkence etmeye başlamıştır. Çöl sıcağında Bilâl’i sırt üstü yatırıp göğsünün üzerine büyükçe bir taş bırakmıştır. Kendisinden Allah’ı inkâr etmesini istemesine rağmen Bilâl bunu reddederek “ahad ahad” demiş ve Allah’ı inkâr etmeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine işkenceler daha da artınca olanları gören Hz. Peygamber Bilâl’in âzad edilmesi için Hz. Ebû Bekir’den yardım istemiş, Hz. Ebû Bekir değerinin üstünde bir fiyat vererek Bilâl’i satın alarak âzad etmiştir.²¹³

2. Âmir b. Führeyre: Ezd kabilesinden Tufeyl b. Abdullah’ın kölesi olarak dünyaya gelmiştir. İşkence görmesine rağmen dininden dönmemiştir. Hz. Ebû Bekir onu satın alıp âzad etmiştir. Mekke’den Medine’ye hicret edilirken Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir ile beraber olan sahâbîdir.²¹⁴

3. Ebû Fukeyhe: Asıl adı Eflah’tır. Cumah kabilesinden Safvan b. Ümeyye b. Halef’in kölesidir. Bilâl b. Rebâh ile beraber Müslüman olunca Ümeyye b. Halef ona da eziyet edip ayağına bir ip bağlamıştır. Onun emriyle adamları Ebû Fukeyhe’yi sürüklemeye başlamışlardır. Sürüklenme esnasında yanlarında bir böcek geçince Ümeyye b. Halef alaya alarak “Bu senin Rabbin değil mi?” demiş bunun üzerine Ebû Fukeyhe tüm metanetini toplayarak ona: “Beni, seni ve bu böceği yaratan Allah benim Rabbimdir” demiştir. Duydukları üzerine hiddetlenen Ümeyye b. Halef eziyetlerini arttırmıştır. Bunu gören Hz. Ebû Bekir Ümeyye b. Halef’in yanına giderek Ebû Fukeyhe’yi satın alıp âzad etmiştir.²¹⁵

4. Ümmü Ubeys: Bu şahsa Ümmü Üneys diyenlerde vardır. Benî Zühre’nin cariyesi olup Esved b. Abduyeğus’un eziyetlerine maruz kalmıştır. Hz. Ebû Bekir onu satın alıp hürriyetine kavuşturmuştur.²¹⁶

5. Zinnîre: Gördüğü eziyetler sonrasında gözleri kör olmasına rağmen Allah Teâlâ sonradan ona gözlerini tekrardan vermiştir. Gözlerinin iyileşmesinden sonra

²⁰⁸ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 22; Sarıçam, *Haz. Ebû Bekir*, 11.

²⁰⁹ Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 163.

²¹⁰ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 2/85; Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 34.

²¹¹ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/318; Sallabi, *Siyyer-i Nebi*, 1/279.

²¹² İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 191; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/966.

²¹³ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/318; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/213; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/184; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/663; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/16; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/492; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 1/415; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 1/455; Şeriati, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 495.

²¹⁴ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/259; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/193-194; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/665; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147.

²¹⁵ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/156, 195; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 1/665-666; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147.

²¹⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/196; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147.

Mekkeli Müşrikler: “İşte bu kadının gözünün iyileşmesi Muhammed’in sihridir” demişlerdir. Yapılan eziyetleri gören Hz. Ebû Bekir kadını satın alıp âzad etmiştir.²¹⁷

6. Nehdiye ve Kızı:²¹⁸ Bu iki kişi Abdüddaroğullarından bir kadının kölesi idiler. Efendisi olan kadın bunları kendine ait bir değirmene un öğütmeleri için gönderirken “Vallahi sizi dinden çıkaranlar sizi satın almadıkça ben sizi âzad etmeyeceğim” demiştir. Hz. Ebû Bekir bunu duyunca kadına: “Bunları ne kadara âzad edersin” diye sorunca kadın da: “Şu, şu miktara âzad ederim” demiş ve Hz. Ebû Bekir kadının istediği miktarı vererek onları âzad etmiştir.²¹⁹

7. Lebîbe:²²⁰ Adiy b. Kâ’boğullarından Müemmeloğullarının cariyesi olan bu kadına Müslüman olduktan sonra o zamanlar daha Müslüman olmayan Ömer b. Hattab tarafından İslâm’ı terk etmesi için eziyet edilmiştir. Hz. Ebû Bekir Ömer b. Hattab’ın yapmış olduğu bu işkenceyi görünce onu satın alıp hürriyetine kavuşturmuştur.²²¹

Hz. Ebû Bekir’in babası Ebû Kuhâfe oğlunun Müslüman ve zayıf olan bu köleleri âzad ettiğini görünce Hz. Ebû Bekir’e: “Oğlum şayet köle âzad etmek istiyorsan git güçlü, kuvvetli, işine yarayan köleleri âzad et ki seni korusunlar” demiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Benim köleleri âzad etmekteki amacım farklıdır. Ben başka şeyler istiyorum” deyince²²² bu olay üzerine Leyl Sûresinin şu ayetlerinin indiği rivayet edilmiştir:

*“Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.”*²²³

İbn İshak’tan gelen rivayete göre ise inen ayetler Leyl Sûresinin şu ayetleridir:

*“Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah’a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. Fakat kim cimrilik eder, kendini Allah’a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa biz de onu en zor olana kolayca iletiriz. Cehenneme yuvarlandığı zaman, malı ona fayda vermez. Şüphesiz bize düşen sadece doğru yolu göstermektir. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir. Sizi alevler saçan ateşe karşı uyardım. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer. Temizlenmek için malını hayra veren en muttaki (Allah’a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar). Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.”*²²⁴

2.2.4. Habeşistan’a Hicret Teşebbüsü

Hz. Ebû Bekir Mekkeli Müşriklerin eziyetlerine maruz kalınca Hz. Peygamber’den hicret etmek için izin istemiştir. Hz. Peygamber’in kendisine izin

²¹⁷ Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/196; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 1/666; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, 1/218; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/493; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi’s-Sehâbe*, 4/147.

²¹⁸ İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/318; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi’s-Sehâbe*, 4/147.

²¹⁹ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 191; İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/318-319; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/196; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 1/666; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/493.

²²⁰ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 191; İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/319; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 1/666.

²²¹ İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/319; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/493; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi’s-Sehâbe*, 4/147.

²²² İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 192; İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/319; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/55; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/493.

²²³ el-Leyl 92/5-7.

²²⁴ el-Leyl 92/5-21; İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 192.

vermesiyle²²⁵ daha önce bazı sahâbîlerin hicret ettiği Habeşistan'a doğru yola çıkmış ve Mekke'den ayrılıp bir süre yol adlıktan sonra gemiye binmek üzere Yemen'in yolunu tutmuştur. Birkü'l-Gimâd Bölgesi'ne ulaşınca orada Kâre kabilesinin lideri İbnü'd-Duğunne ile karşılaşınca İbnü'd-Duğunne Hz. Ebû Bekir'e; "Ey Ebû Bekir! Nereye gidiyorsun?" diye sormuştur. Hz. Ebû Bekir: "Kavmim bana zulmedip beni Mekke'den çıkardı. Ben de yeryüzünde dolaşıp Rabbime ibadet edecek bir yer arıyorum" deyince İbnü'd-Duğunne ona: "Ey Ebû Bekir! Senin gibi birisi memleketinden ne çıkar ne de çıkarılır. Çünkü sen fakirlere yardım edersin, akrabalarını ziyaret edersin, zayıfın geçimini üstlenirsin. Ben seni himayeme alıyorum, haydi geri dön" demiştir.²²⁶ İbnü'd-Duğunne Mekke'nin onun gibi bir şahsiyetten mahrum kalmasına izin vermek istememiş ve onu yoldan geri çevirmiştir.²²⁷

Mekke'ye döndükten sonra İbnü'd-Duğunne Mekkeli Müşrik liderlere hitaben: "Ey Kureyş Topluluğu! Ben Ebû Bekir'i himayem altına alıyorum. Onun gibi birisi yurdundan çıkarılamaz. Bundan sonra ona kimse ilişmesin." diye tembihte bulunmuştur. Bunun üzerine Mekkeliler İbnü'd-Duğunne'nin himayesini geçerli sayıp Hz. Ebû Bekir'e ilişmemişlerdir.²²⁸

Hz. Ebû Bekir evinin avlusunda bir mescid inşa edip bu mescitte gündüzleri namaz kılıp sesli bir şekilde Kur'ân okurken hüngür hüngür ağlamaya başlayınca Mekkeliler kadınlar ve çocuklar onun başına toplanıp ve onun bu durumunu hayretle seyre dalmışlardır. Hz. Ebû Bekir'in bu şekilde ibadet edişi Mekkeliler kadın ve çocukları derinden etkileyince bu durum Kureyş'in ileri gelenlerini korkutmaya başlamıştır. Bunun üzerine Kureyşliler, İbnü'd-Duğunne'ye giderek şöyle demişlerdir: "Ey İbnü'd-Duğunne! Sen bu adamı bize eziyet versin diye mi himayene aldın? Bu öyle bir adam ki ibadet ettiği zaman kimsenin ağlamadığı gibi ağlar. Öyle bir duruma giriyor ki kadınlarımızı, çocuklarımızı yoldan çıkarmasından korkuyoruz. Evinde istediğini yapabilir ama ibadetleri dışarıda yapmasına karşıyız." Bunun üzerine İbnü'd-Duğunne Hz. Ebû Bekir'e gelerek: "Ey Ebû Bekir! Kavmine eziyet edesin diye seni himayeme almadım. Kavmin senin davranışlarından rahatsız oluyorlar. Ya ibadetlerini evinin içinde yap ya da benim sana verdiğim himayemi bana iade et" deyince Hz. Ebû Bekir İbnü'd-Duğunne'ye: "Senin himayeni sana iade ediyorum ve Allah'ın himayesine sığınıyorum" diyerek Allah'tan başkasının himayesine muhtaç olmadığını belirtmiştir.²²⁹

İbnü'd-Duğunne: "Ey Kureyş halkı! Ebû Bekir himayemi bana iade etti. Artık ona ne yapmak isterseniz yapın. Bu sizin bileceğiniz bir şeydir." demiştir.²³⁰ Hz. Ebû Bekir, İbnü'd-Duğunne'nin himayesinden çıktıktan sonra Kâbe'ye gitmek için yola çıkınca yolda Mekkeliler bir Müşrikle karşılaşmıştır. Müşrikler Hz. Ebû Bekir'e eziyet etmeye başlayınca Hz. Ebû Bekir'de tüm bu eziyetlere sabırla karşılık vermeye çalışmıştır.²³¹

Hz. Ebû Bekir'in Habeşistan'a hicret teşebbüsünden Medine'ye hicretine kadarki hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ulaştığımız

²²⁵ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 235; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/372; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/205; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/63.

²²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2/94; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 105-106.

²²⁷ Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 21.

²²⁸ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 235; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/372-373; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/206; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/94.

²²⁹ Zühri, *el-Meğâzî*, 97-98; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/206; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 94.

²³⁰ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 235; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/374; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/94.

²³¹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/374.

bilgilere gerek bu başlık altında gerekse çalışmamızın farklı yerlerinde değinmeye çalıştır.

2.2.5. Medine'ye Hicreti

Mekke'de Müşrikler tarafından Müslümanlara yapılan zulümler her geçen gün artmıştır. Yapılan bu zulümler Hz. Peygamber'in artık Mekke'de faaliyet gösterme imkânı kalmadığının, yeni ufuklara yönelmesi gerektiğinin işaretidir. Artık Mekke yeni dine girmesi ve hizmet etmesi muhtemel insan kaynağı açısından ciddi anlamda çoraklaşmış, daha münbit²³² topraklara doğru yelken açmanın zamanı gelmiştir. "Ortaya çıkan olumsuz psikolojik ve sosyolojik ortam Hz. Peygamber'i ilahi mesajı yaygınlaştırma düşüncesinden hiçbir zaman uzaklaştırmamıştır. Hz. Peygamber artık Mekke'de oluşan siyasi ve sosyal yapıda mesajını yaygınlaştırmasının, kendisine ve mesajın yaygınlaşmasına destek verecek yeni Müminler kazanmasının imkânının yok denecek kadar az olduğunu çok iyi kavramıştır."²³³ Bu sebeple Müslümanların bir kısmı önce Habeşistan'a hicret etmişlerdir.²³⁴ Daha sonrasında ise Hz. Peygamber uzaktan akrabaları olan Medineli Evs ve Hazrec kabileleri ile 621 ve 622 yılları arasında akabe denen mevkide onlarla görüşmüştür. Amaçları Mekke'deki zulüm ortamından kurtulup İslâmiyet'i rahat yaşayabilecekleri bir yere hicret etmektir. Medineli bu iki kabile ile yapılan mülakatlar olumlu geçince Hz. Peygamber Müslümanları gruplar halinde Medine'ye göndermiştir.²³⁵

Hicret, ıslah ve akide uğruna fedakârlığın delili idi. Hicret eden Müslümanlar, Allah ve Resulü'nün çağrısına icabetle, vatanlarını, mallarını, ailelerini, kültürlerini geride bırakmışlardır. Müslümanların gruplar halinde Medine'ye hicret etmesiyle birlikte Mekke'de sadece Müslümanlığını gizleyenlerle beraber, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali kalmıştır.²³⁶ Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicret etmeleriyle saltanatlarının sona ereceğini sezen Müşrikler hicret edenleri engellemek ve Hz. Peygamber'e zarar vermek için Dâru'n-Nedve denen yerde toplanmışlardır.²³⁷

Müslümanlar'ın Medine'ye hicret etmesinden sonra Mekke'de kalan Hz. Peygamber, Allah tarafından kendisine hicret izni verilmesini beklemiştir.²³⁸ Hz. Ebû Bekir çoğu zaman Hz. Peygamber'in yanına gelerek hicret etmek için izin istemişse de Hz. Peygamber ona: "Ey Ebû Bekir! Acele etme. Umuyorum ki bana da hicret izni verilir. Belki Allah (beni) senin için bir arkadaş kılar" demiştir.²³⁹ Hz. Ebû Bekir bu arkadaşın kendisinin olmasını çok istediği için²⁴⁰ Hz. Peygamber'in bu sözlerinden sonra tüm zorluklara rağmen hicret etmekte ısrar etmeyip evine gidip beklemeye başlamıştır. Bu zorluklar, meşakkatler, fedakârlıklar hep bir gaye uğrunadır. O da Allah'ın rızasına ve Peygamber'in hoşnutluğuna mazhar olmak içindir. Şayet yapılan

²³² Verimli demektir.

²³³ Uçar, Güç ve Değer, 61, 64.

²³⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/298; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 25.

²³⁵ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/298; Uçar, Güç ve Değer, 64.

²³⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/480; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/259; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/90; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/694; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/178; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/420; Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumunu*, çev. Nureddin Yıldız (İstanbul: Risale Yayıncılık, 1988), 52.

²³⁷ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/298.

²³⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 98; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/480; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/369; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/175.

²³⁹ Zührî, *el-Meğâzî*, 98; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/484; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/127; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/175.

²⁴⁰ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/480.

hizmetten, îfâ edilen vazifeden Allah razı, Peygamber hoşnut ise sıkıntılar kolayca aşılabilir. Allah'ın rızasına Resulü'nün sevgi ve hoşnutluğuna götürecek fedakârlıklar her zaman gerekmiştir. Hz. Ebû Bekir bundan böyle şehri terk etmemiş, her türlü güçlüğü göğüs gererek Medine'ye hicret izni gelinceye kadar hep Hz. Peygamber'in yanında kalmıştır. Hicret etmek için daha önceden 800 dirheme almış olduğu iki tane bineğini her an haber gelecek diye hazır bekletmiştir.²⁴¹

Allah tarafından Hz. Peygamber'e hicret izni verilince Resulullah hemen Hz. Ebû Bekir'in evine gitmek için yola çıkmıştır. Hz. Peygamber'in kendi evlerine gelişini Hz. Âişe annemiz bize şöyle aktarmaktadır: “Bir gün biz evde öğle sıcağında otururken Resulullah telaş içinde nefes nefese kalmış bir durumda bize geldi. Âdeti gereği kapıyı vurduktan sonra izin isteyip içeri girdi. Hz. Peygamber evimize her gün uğramasına rağmen hiç bu saatte gelmediği için şaşırmiştık. Babam Resulullah'ı görünce telaşlanarak: ‘Resulullah hiç bu saatte gelmezdi. Muhakkak gelişinde önemli bir sebep vardır.’ dedi. Hz. Peygamber, babama: ‘Yanıdakileri dışarı çıkar’ dedi. O esnada babamın yanında ben ve kardeşim Esmâ vardık. Babam: ‘Ey Allah'ın Resulü! Onlar senin ailedir onlara güvenip konuşabilirsin’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Hicret etmem için bana izin verildi.’ dedi. Hz. Ebû Bekir: ‘Yoksa ben de sana arkadaş mı olacağım’ diye sorunca Hz. Peygamber: ‘Evet hicret esnasında arkadaşım olacaksın’ dedi.”²⁴² Bunun üzerine Hz. Peygamber hazırlıklara başlaması için Ebû Bekir'e hicret ile ilgili gereken bilgileri verdikten sonra hicret etmek için kendisinden haber beklemesini emretmiştir.

Hz. Peygamber'in gizliden hicret hazırlığına başladığını duyan Mekkeli Müşrikler, Rasulullah'ın Medine'ye giderek orada Müslümanların başına geçmesi halinde kendileri açısından büyük bir tehlike oluşacağı düşüncesiyle Dâru'n-Nedve'de toplanma kararı almışlardır. Yapılan toplantıda alınan karar neticesinde her aileden bir genç olmak kaydıyla Hz. Peygamber'i öldürmeye karar vermişlerdir. Hz. Peygamber evinde Hz. Ali ile beraber otururken Hz. Ali'ye: “İnsanların bana önceden emanet ettikleri malların üzerimde kalmasını istemem. Onları sana vereyim sen de bu malları sahiplerine teslim ettikten sonra bize katılırsın.” deyince²⁴³ Hz. Ali de bunu kabul etmiştir.

Hz. Peygamber gece vakti gizliden Hz. Ebû Bekir'in evine gelmiştir. Yakın dostu önceden hazır ettiği iki tane deveyi getirip birini Hz. Peygamber'e hediye etmek istese de Allah Resulü buna karşı çıkarak: “Ancak parasını alırsan bu deveyi sende alırım” deyince Hz. Ebû Bekir de bunu kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁴⁴ Bu esnada Hz. Âişe ve Hz. Esmâ hemen hicret hazırlıklarına başlamışlardır. Develere torbaları yükledikten sonra bağlayacak bir parça bez bulamadıklarından Hz. Esmâ kıyafetinden bir parça bez koparıp torbaları develere güzel bir şekilde bağlamıştır. Bunu gören Allah Resulü Hz. Esmâ'nın bu hareketinden dolayı kendisine iki kuşak sahibi anlamına gelen Zatü'n-Nitakeyn lakabını vermiştir. Torbalar develere yüklendikten sonra Hz. Ebû

²⁴¹ Zührî, *el-Meğâzî*, 98; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/484; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/127; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/177; Algül, “Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 33.

²⁴² Zührî, *el-Meğâzî*, 98-99; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/194; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/375; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/128; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/178; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 185; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 146.

²⁴³ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/298; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/178.

²⁴⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/486-487; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/259; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/379; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/177; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/188.

Bekir ve Hz. Peygamber yola çıkmışlardır.²⁴⁵ Hicretin Peygamberliğin gelişinden 13 yıl sonra gerçekleştiğini hesaba katarsak Hz. Peygamber'in 53 Hz. Ebû Bekir'in de 51 yaşında olduğu söyleyebiliriz.²⁴⁶

Hız. Ebû Bekir yola çıkmadan önce kendilerine yardım etmesi için âzatlısı Âmir b. Führeyre'yi, kılavuzluk yapması için de Müslüman olmayan Abdullah b. Uraykıt'ı tutmuştur.²⁴⁷ Hız. Ebû Bekir ve Hız. Peygamber gece gizlice Sevr Mağarasına ulaştıktan sonra orada üç gece konaklamak zorunda kalmışlardır.²⁴⁸ Hız. Ebû Bekir Allah Resulü'nden önce mağaraya girerek kendisine zarar verebilecek şeyleri temizledikten sonra Hız. Peygamber'i içeri davet etmiştir.²⁴⁹ İbn Kesîr ve Ezrakî'den gelen bir rivayete göre Hız. Ebû Bekir mağaraya girdikten sonra Hız. Peygambere zarar vermesi muhtemel şeyleri ortadan kaldırmaya çalışırken mağarada boş bir delik görmüştür. Bu delikten Hız. Peygambere zarar verebilecek haşerelerin gelmesini engellemek için topuğuyla o deliği kapatmıştır. Delikten mağaraya girmek isteyen bir yılan Hız. Ebû Bekir'in topuğunu ısırmış ve bunun acısıyla rahatsızlanan Hız. Ebû Bekir, Hız. Peygamber'in tükürüğünü onun topuğuna sürmesiyle şifa bulmuştur.²⁵⁰ Hız. Ebû Bekir'in bu hastalık neticesinde vefat ettiğini de söyleyenler vardır. Bu rivayete Hız. Ebû Bekir'in vefatı konulu başlık altında değineceğimiz için burada sadece rivayeti vermekle yetiniyoruz. Bu süre zarfında Hız. Ebû Bekir'in kızı Esmâ onlara yemek getirmiş, oğlu Abdullah ise Mekke'de tüm olup bitenleri babasına ve Hız. Peygambere anlatmıştır. Sonra Mekke'ye geri dönen Abdullah halk arasında yeni haberler edinmek için hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam etmiştir. Âmir b. Führeyre de Hız. Ebû Bekir'in sahibi olduğu koyun sürüsünü mağaranın yanına kadar getirerek onlara süt vermiştir. Daha sonra mağaranın etrafındaki ayak izlerinin kaybolması için sürüsünü mağaranın etrafında dolaştırıp Müşriklerin izleri takip ederek Allah Resulü ve Hız. Ebû Bekir'e zarar vermelerini engellemeye çalışmıştır.²⁵¹

Hız. Peygamber'in hicret ettiğini öğrenen Müşrikler onu öldüren kişiye 100 develik²⁵² bir ödül vereceklerini vaat edince, bunu duyan iz sürücüler Hız. Peygamber ve Hız. Ebû Bekir'in izini sürmeye başlamışlardır. İzleri takip ederek Sevr Mağarasının girişine kadar geldiklerinde rivayete göre kapının önünde bir örümcek ağını ve güvercin yuvasını gördükten sonra burada kimsenin olmayacağını düşünerek orayı terk etmişlerdir.²⁵³

²⁴⁵ Zührî, *el-Meğâzî*, 99; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/128; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 11/402.

²⁴⁶ Umerî, *Medine Toplumu*, 53.

²⁴⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/380; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/178; Farklı rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 2/536.

²⁴⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 99; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/128-129.

²⁴⁹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/486; Bûtî, *Fıkhu's-Siyre*, 171.

²⁵⁰ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 2/205; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/179-180.

²⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/158; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/91; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/179; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 148.

²⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696.

²⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/195; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/260-261; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru'l ve Mektebetü'l-Hilal, 1988), 1/62; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/298; Ahmet Önkâl, "Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/476; Konuyla ilgili olarak Mehmet Azimli şunları söylemiştir: "Rivayetlerde ayak izlerinin mağaraya kadar ulaştığı, iz sürücülerinin de mağaraya kadar bu izleri takip ettikleri belirtilir. Bu rivayetlerden Hız. Peygamber ve Hız. Ebû Bekir'in kendi izlerini yok etmeyecek kadar tedbirsiz oldukları ortaya çıkıyor. Hâlbuki hicretin planına göre Hız. Ebû Bekir'in âzatlısı Âmir b. Führeyre, Hız. Ebû Bekir'e ait sürüyü bu bölgede dolaştırarak sadece ikisinin değil, Esmâ bint Ebû Bekir'in de hazırladığı erzakı getiren ve onlara günlük gelişen olayları gece gelip aktaran Abdullah b. Ebû Bekir'in izlerini de imha

Mekkeli iz sürücülerin mağaranın girişine kadar geldiğini gören Hz. Ebû Bekir, “Ya Resulullah! Ayaklarının ucuna baksalar bizi görecekler” deyince Allah Resulü tüm sakinliğini koruyarak “korkma ey Ebû Bekir! Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun” demiştir.²⁵⁴ Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Ey Allah’ın Resulü! Ben sana bir şey yapacaklar diye kaygılanıyorum.” deyince²⁵⁵ Allah Resulü: “*Üzülme Allah bizimle beraberdir.*” cevabını vermiştir.²⁵⁶

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Rebiülevvel ayının dördüncü günü olan pazartesi gününde²⁵⁷ Sevr Mağarası’ndan çıkıp kendilerini mağaranın aşağı tarafında develeriyle birlikte bekleyen rehberleri Abdullah b. Uraykıt’ın yanına gitmişlerdir. Abdullah b. Uraykıt onları Mekkelilerin bulmaması için herkes tarafından bilinen güzergâhtan değil de Mekke’nin alt tarafından Usfan’ın aşağı sahil yoluna sonra da Emec’e doğru götürmüştür.²⁵⁸ Oradan da bir müddet gizlenmeleri için Kudeyd’de bulunan Ümmü Ma’bed el-Huzâi’nin çadırına gitmişlerdir.²⁵⁹ Kudeyd’e vardıklarında günlerden salı idi.²⁶⁰ Daha sonra sırası ile el-Merre, Rahva, el-Ğabir, Rekûbe, Riem²⁶¹ veya Harrar, Merre, Lekif, Medlice, Batn-ı Zî-Kişd, Cedâcid güzergâhından Benî Amr b. Avfoğullarının diyarı olan Kubâ’ya vardıkları rivayet edilmiştir.²⁶²

Kureyş kabilesi Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir’i ölü veya sağ getirene 100 deve ödül vereceğini vaat edince Sürâka onların izini sürmeye başlamıştır. Rivayete göre Sürâka, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir’in izini bulmuş atını onların üzerine sürmeye başlamıştır. Bu arada Hz. Ebû Bekir arkasına bakıp onu gördüğünde Hz. Peygamber’e bunu haber vermiştir. Sürâka yanlarına yaklaştığında Hz. Peygamber’in kendisine beddua etmesi ile atının ayağı kumlara batmış ve Sürâka Hz. Peygamber’den eman isteyerek kendilerine karışmayacağına dair söz vermiştir. Hz. Peygamber de Hz. Ebû Bekir’e Sürâka için bir emanname yazdırarak onu serbest bırakmıştır.²⁶³

Hz. Peygamber yol arkadaşı Hz. Ebû Bekir ile birlikte rehberleri olan Abdullah b. Uraykıt’ın da yardımıyla geliştirdikleri zekice strateji sayesinde yaklaşık on günlük zorlu bir yolculuk sonrasında Medine yakınlarındaki Kubâ adlı küçük yerleşim yerine

ediyordu. Bu kadar ayrıntılı düşünülen hicret planına göre; bu tedbirler de alınsa gerektir. Bu anlamda Mekkelilerin izleri takip ederek mağaraya ulaşması meselesi itibar edilmemesi gereken problemli bir konudur. Bu tür rivayetleri esas alarak iz takipçilerinin izleri takip ederek mağaraya ulaştıklarını farz etsek bile, bu takip olsa olsa Sevr Dağının eteklerine kadar yapılabilir. Çünkü herkesin rahatlıkça bilebileceği ve bizim de ziyaretimiz sırasında gördüğümüz gibi; Sevr Dağı diğer Mekke dağları gibi taşlıktır. İz takibi yapılabilecek şekilde bir kum veya toprak zemin bulunmamaktadır.” Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 229.

²⁵⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/159; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 1; Tirmizî, “Tefsir”, 44 (No. 3096); Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. İbrahim Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Hicret Yayınevi, 1981), 187; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 1/129; İbn Abdilber, *el-İstî’âb fî ma’rifeti’l-Ashâb*, 3/968; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/182; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyizi’s-Sehâbe*, 4/148; Mevdûdî, *Tefhîmu’l Kur’ân*, 2/230.

²⁵⁵ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 62 (No. 3652-3653); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 3/181; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 165.

²⁵⁶ el-Tevbe 9/40.

²⁵⁷ Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/261.

²⁵⁸ İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 1/130; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/92.

²⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/487-488; Taberî, *Târihu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 2/377.

²⁶⁰ Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/261.

²⁶¹ Taberî, *Târihu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 2/377.

²⁶² İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/92.

²⁶³ Zühri, *el-Megâzi*, 101-103; İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/480-490; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 1/195; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/263; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 1/130-131; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fî t-Târîh*, 1/697.

varmışlardır. Burada hem kendilerinden sonra gelecek arkadaşlarını beklemek hem de dinlenmek üzere pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günlerini orada geçirmişlerdir.²⁶⁴ Kubâ'ya geldiklerinde halk onları hurma ağaçlarının bulunduğu bir yerde karşılamıştır.²⁶⁵ Daha önce Hz. Peygamber'i görmeyenler Hz. Ebû Bekir'i peygamber sandıkları için ona hürmet göstermeye çalışmışlarsa da Hz. Peygamber'in üzerine güneş ışınları isabet edince Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'i korumak amaçlı abasıyla ona gölge yaptığını gördüklerinde yanıldıklarını anlamışlardır.²⁶⁶ Bu olay bize göstermektedir ki Hz. Peygamber, zor durumlar karşısında gerekirse aç ve susuz kalarak zorluklar altında kimliğini saklayarak tanınmadan yoluna devam etmiştir.²⁶⁷

Kubâ'da Hz. Peygamber Gülsüm b. Hidam'ın evinde Hz. Ebû Bekir ise Sunh'ta el-Hâris b. el-Hazrec'ten Hubeyb b. İsâf'ın evinde misafir olmuştur.²⁶⁸ Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılışından üç gün sonra yola çıkan Hz. Ali Kubâ'da Resulullah'a yetişmiştir. Sâlim b. Avfoğullarının bulundukları yerde iken ilk Cuma namazı farz kılınınca Hz. Peygamber de Hz. Ebû Bekir ve yanındakilerle beraber ilk Cuma namazını kılmış ve buraya ilk mescidi beraber inşa etmişlerdir.²⁶⁹ Tekrar yola çıkan Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir milâdî 622 yılının 27 Eylül'ünde Medine'ye ulaşmıştır.²⁷⁰ Medine'ye vardktan sonra ilk iş olarak Mekke'den hicret ederken geride bıraktıkları ailelerini yanlarına almak olduğundan Hz. Ebû Bekir ailesini getirmesi için Abdullah b. Uraykıt'ı görevlendirmiştir.²⁷¹ Medine'ye hicretinde Hz. Ebû Bekir'e, henüz Müslüman olmamış oğlu Abdurrahman müstesna bütün ailesinin refakat ettiği söylenmiştir.²⁷²

Allah Resulü Medine'ye geldikten sonra ashâbından bazı kimseler Medine havasının farklı olmasından dolayı sıtma hastalığına yakalanmışlardır. Hasta olanlardan biri de Hz. Ebû Bekir'dir.²⁷³ Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'i hasta yatağında ziyaret ederken onun hastalığın acısından sayıkladığını görünce ashâbının iyileşmesi için şu duayı etmiştir: "Allah'ım Medine'yi bize sevdire. Ashâbımı hastalıktan kurtar."²⁷⁴ Hz. Ebû Bekir bir müddet daha hasta yattıktan sonra Allah Resulü'nün de duasıyla iyileşmiştir.

Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Muhacirler azınlık durumunda iken Ensar ve onların putperest akrabaları akrabalık asabiyeti sebebiyle Hz. Peygamber'e bir

²⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/698; Uçar, Güç ve Değer, 66.

²⁶⁵ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/93.

²⁶⁶ Zührî, *el-Meğâzî*, 104; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/381-382; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/186.

²⁶⁷ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 243.

²⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/159; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/244; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/382; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahabâru'l-Hulefa*, 1/141; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/93; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fi Tarihi'l-Arab*, 2/349; Hz. Ebû Bekir'in Hârice b. Zeyd'in evinde kaldığı da söylenmiştir. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/493; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/160; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/382; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/197.

²⁶⁹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/494; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 1/696; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 144.

²⁷⁰ Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 143.

²⁷¹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/400; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahabâru'l-Hulefa*, 1/144; Mekke'ye gidip geride kalanları getirenlerin Ebû Rafî ve Zeyd b. Hârise olduğu da söylenmiştir. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/269; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/221.

²⁷² Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

²⁷³ İbn Zebâle, *Ahabâru'l-Medine*, 196; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/588; Buhârî, "Fedâilü'l-Medine", 29 (No. 1889); Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/21; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/221.

²⁷⁴ Mâlik, *el-Muvatta "Cami"*, 14; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 271; Müslim, "Hac", 480.

antlaşmayla²⁷⁵ bağlanmışlardır. Kendilerini korudukları gibi Hz. Peygamberi de koruyacaklarına dair söz vermişlerdir.²⁷⁶ Hz. Peygamber bu sözleşmeye de güvenerek Mekke'li Muhacir ve Medine'li Ensar arasında bir muahat²⁷⁷ müessesesi inşa ederek Müslümanların daha çabuk kaynaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu minvalde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i²⁷⁸ kardeş ilan ederken kendisine kardeş olarak Hz. Ali'yi²⁷⁹ seçtiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'in Muhacir ve Ensar'ın kaynaşması için yapmış olduğu bu uygulamada Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i kardeş olarak seçmesi akıllarda soru işareti bırakmaktadır.²⁸⁰

2.2.6. Katıldığı Gazve ve Serriyeler

Müslümanlar, Medine'ye hicret ettikten sonra zulümden kurtularak hürriyete kavuşmuşlardır. Müslümanların Mekke'de işkenceye maruz kalmaları, türlü türlü eziyetlerle yaşamaları, dinlerini layık olduğu derecede yaymalarına izin vermemiştir. Medine'ye hicretten sonra artık bu işi canla başla yapma fırsatları olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen ilerid kendilerine sıkıntı çıkaracakları düşüncesiyle Kureyşliler Mekke'yi bırakıp giden Müslümanların peşini bırakmak istememişlerdir.²⁸¹ Bundan dolayı Müslümanlara zarar verecek her işe bilhassa özen göstermişlerdir. Bu sorunlu hareketler neticesinde de zamanla Mekke'deki Müşrikler ile Medine'deki Müslümanlar arasında savaşlar meydana gelmiştir.

Hz. Ebû Bekir, Medine devrinde sürekli Hz. Peygamber'in yanında yer almış; onun katıldığı bütün gazvelere iştirak etmiştir.²⁸² Bedir, Uhud, Hendek gazveleriyle, Hudeybiye Antlaşmasında, Hayber'in ve Mekke'nin fetihlerinde ve bütün seferlerde Resulullah ile beraber cihad etmiştir.²⁸³ Hz. Peygamber'in katılmadığı bazı serriyelerde ise komutan veya asker olarak görev almıştır. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber döneminde katılmış olduğu gazveler ve serriyeler şunlardır:

1. Bedir Gazvesi:²⁸⁴ Medine'ye hicret eden Müslümanlar Mekke'den kaçır gibi gittiklerinden kendileriyle beraber Medine'ye çok fazla bir şey götürememişler, tüm mallarını arkalarında bırakmışlardır. Mekke'deki Müşriklerde bu malları kervanlar ile çevre şehirlere göndermek suretiyle kervan hazırlayıp kazanacakları paralar ile servetlerine servet katmayı planlamışlardır. Kervan'ın yola çıktığını öğrenen Hz. Peygamber ve sahâbiler kervanın önünü keserek kendi mallarını geri almak

²⁷⁵ Sözleşme demektir.

²⁷⁶ Abdulaziz ed-Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, çev. Hayrettin Yücesoy (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016), 87.

²⁷⁷ Kardeşlik anlaşması kardeşleştirme demektir.

²⁷⁸ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/561; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/252; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/270; Hz. Ebû Bekir'in Hârice b. Zeyd el-Hazrecî ile kardeş edildiği hakkındaki rivayetler için bk. İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/505; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/270; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/226.

²⁷⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/270.

²⁸⁰ Konu ile ilgili yorumda bulunan Azimli şunları söylemiştir: "Hz. Ebû Bekir'in Medine'de Hz. Ömer ile kardeş yapılması şeklindeki anlatımlar, Muhacirler Medine'ye alışınsınlar ve Medine'de Ensar tarafından kollansınlar diye gerçekleştirilen kardeşlik anlaşmasının ruhuna terstir. Bu tür ifadeler, Şia'nın özellikle ilk iki halifeye karşı yürüttüğü saldırılarına karşı onları kollamaya yönelik uydurulmuş ifadelerdir." Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir*-, 38.

²⁸¹ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 29.

²⁸² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/449; Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir*, 24; Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

²⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/160; Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir*, 24.

²⁸⁴ Gazve: Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlardır.

istemişlerdir. Bu amaçla Medine'de içlerinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer²⁸⁵ gibi önemli sahâbîlerin bulunduğu bir gurup sahâbî ile yapılan istişare sonucunda kervana saldırma kararı alınmıştır. Hicretten iki yıl sonra alınan bu karara Hz. Ebû Bekir de Hz. Peygamber ile beraber iştirak etmiştir.²⁸⁶

Bedir Gazvesi Ramazan ayının 17'sinde Cuma günü Bedir kuyuları mevkiinde meydana gelmiştir.²⁸⁷ Müslümanların sayısı 300 kadar iken Müşriklerin sayısının 1000 kadar olduğu rivayet edilmiştir. İki ordu savaş meydanına yaklaştığında Hz. Peygamber sahâbîlerine, kendilerine emir verinceye kadar düşmana karşı bir hamle yapmamalarını tembih ederek şu talimatı vermiştir: "Kureyşliler size yaklaşacak olurlarsa onları uzaklaştırmak için ok atışında bulunun." Daha sonra savaş stratejilerini tekrardan gözden geçirmek için Hz. Ebû Bekir²⁸⁸ ile beraber kendisi için yapılan çardağa-çadıra gitmiştir. Bedir gününde Hz. Peygamber Müşrik ordusunun sayısına ve teçhizatlarına baktıktan sonra Müslümanların onlara karşı sayısal olarak daha az olduğunu görünce çardağa-çadıra girip kibleye yöneldikten sonra şu şekilde dua etmiştir: "Allah'ım bana vadettiğin sözünü yerine getir. Eğer bugün bu bir avuç insanın helak olmasına izin verirsen senin dinini yeryüzünde yayacak, sana ibadet edecek kimse kalmaz." O kadar uzun dua etti ki üzerindeki abâsının yere düştüğü rivayet edilmiştir. Bunu gören Hz. Ebû Bekir Allah Resulü'nün yanına gelerek: "Yeter ey Allah'ın Resulü! Şüphesiz Allah sana vadettiğini yerine getirecektir." demiştir. Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'in bu sözleri üzerine biraz uyuduktan sonra büyük bir heyecanla uyanıp Hz. Ebû Bekir'e: "Müjdelersun ey Ebû Bekir! Allah vaadini yerine getirdi. İşte Cebrail atının dizginlerini tutmuş yardıma geliyor." dedi.²⁸⁹ Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirmiştir: "*Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, 'Ben size art arda bin meleklerle yardım ediyorum' diye cevap vermişti.*"²⁹⁰ Hz. Ebû Bekir ordunun sağ tarafında yer almıştır. Kendisinin bulunduğu tarafı Hz. Cebrail 1000 meleklerle korurken ordunun sol tarafında da Hz. Ali ve sahâbeyi 1000 meleklerle Hz. Mikail'in koruduğu rivayet edilmiştir.²⁹¹

Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman, Bedir gününde Müşriklerin safında yer almıştır.²⁹² Abdurrahman Müslümanlara karşı mübareze²⁹³ isteğinde bulununca Hz. Ebû Bekir oğluna karşı savaşmak istemişse de Hz. Peygamber bu olaydan hoşnut olmayarak: "Ey Ebû Bekir! Bilmez misin ki sen, benim gören gözüm işiten kulağımsın. Kılıcını kınına sok. Bizi kendinden mahrum bırakma" demiştir.²⁹⁴ Hz. Ebû Bekir de Rasullullah'ın sözünü dinleyerek yerine dönmüştür. Abdurrahman daha sonra Hudeybiye Antlaşmasının ardından Müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmiştir.²⁹⁵

²⁸⁵ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/354; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/16; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/263.

²⁸⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/155.

²⁸⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/446; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/113.

²⁸⁸ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/626; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/446; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/113; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/20; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/271.

²⁸⁹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/626-627; Tirmizî, "Tefsir", 44 (No. 3081); Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/447; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/20; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 128. Farklı rivayetler için bk. İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/149.

²⁹⁰ el-Enfâl 8/9.

²⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/275, 279.

²⁹² İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/638; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 33; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 128.

²⁹³ Mübareze: Savaş meydanında karşı karşıya gelmiş iki düşman taraftan çıkan birer kişinin savaştan önce teke tek çarpışmasıdır.

²⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/46; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 11.

²⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/21.

Bedir Gazvesi'nde Allah Teâlâ'nın yardımıyla Müslümanlar Müşrik ordusunu hezimete uğrattı 70'e yakın kişiyi esir almışlardır. Hz. Peygamber esir alınan Müşrikler ile ilgili olarak nasıl bir yol izleneceğine dair karar vermek için ashâbı ile istişare edince, Hz. Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar senin kavmindir. Onları sağ bırak ve fidye karşılığı onları serbest bırak" demiştir.²⁹⁶ Daha sonra Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resulü! Bunların boynunu vur. Çünkü bunlar seni yurdundan çıkardılar, seni yalanlayıp sana eziyet ettiler." demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e yönelerek senin yaklaşımın İsa'nın yaklaşımı gibidir deyip "onlara azap edersen, doğrusu onlar senin kullarıdır; onları bağışlarsan, güçlü olan, hâkim olan şüphesiz sensin."²⁹⁷ âyetini okumuştur. Sonra Hz. Ömer'e yönelerek senin yaklaşımında Nuh'un yaklaşımı gibidir demiş ve "Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma"²⁹⁸ âyetini okumuştur.²⁹⁹

Hz. Ömer'in teklifini beğenmeyen Hz. Peygamber fidye karşılığı Müşriklerin serbest bırakılmasına hükmetmiştir. Bu olay üzerine şu ayetin nazil olduğu rivayet edilmiştir: "Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığınız şey (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu."³⁰⁰

Mevdûdî, Enfâl Sûresinin 68. ayeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın 68. ayette, Müslümanları niçin fidye aldıkları hususunda azarlamasıyla ilgili olarak müfessirler bazı rivayetler nakletmişlerdir. Bu rivayetlere göre, Bedir Savaşı'ndan sonra Kureyş ordusundan alınan esirlere ne yapılacağı konusunda bir istişare heyeti toplanmıştı. Hz. Ebû Bekir, fidyeleri aldıktan sonra esirlerin serbest bırakılması, Hz. Ömer ise onların öldürülmesi görüşünde idi. Hz. Peygamber de Hz. Ebû Bekir'le aynı fikirdeydi ve fidyelerin ödenmesinden sonra onları serbest bıraktı. Bunun üzerine Allah, bir azar olarak söz konusu ayeti indirdi. Bu yorumu kabul edenlerin karşılaştığı birinci güçlük, şu sözlerle uygun bir açıklama getirememektedir: 'Eğer Allah'tan bir yazı gelmemiş olsaydı...' Bazıları bunun, Allah'ın önceden tayin ettiği kaderi olduğuna veya Hz. Peygamber'e henüz bu konuda bir emir göndermemesine rağmen savaş ganimetlerini helal kılmayı dilediği anlamına geldiğini söylerler. Fakat hakkında apaçık bir emir gelmedikçe hiçbir şey helal olmaz. İkinci güçlük ise, bu açıklamaya göre, Hz. Peygamber ve ashâb; fidye almakla günaha girmiş olmaktadır. Bu nedenle, sadece bir kaynaktan gelen rivayetlere dayanan açıklamalar kabul edilmeden önce tekrar tekrar düşünülmelidir."³⁰¹ Kanaatimizce ayette yer alan "esir alınmadan düşmanların öldürülmesi hükmü tarihi şartlara bağlı bir zaruretten, İslâm'ı koruma amacından kaynaklanmıştır. Yoksa Allah'ın devamlı hükmü değildir. Savaşta gerekirse esir alınıp, sonra bunlara adalete uygun şekilde işlem yapılacaktır."³⁰²

2. Uhud Gazvesi-Hamrâü'l-Esed Seriyyesi:³⁰³ Kureyş kabilesinin Bedir'de Müslümanlara yenilmesi sonucunda neredeyse liderlerinin hepsinin öldürülmesi onların intikam duygularını alevlendirmiş bu da Uhud Gazvesi'nin meydana gelmesine neden olmuştur.³⁰⁴ Savaş başlamış ve Müslümanlar galip durumda iken bazı askerlerin görev

²⁹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/108; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Halil Muhammed Hiras (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 150; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/242; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/178.

²⁹⁷ el-Mâide 5/118.

²⁹⁸ el-Nûh 71/26.

²⁹⁹ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/242; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/178-179; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/297.

³⁰⁰ el-Enfâl 8/68.

³⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 1/184-185.

³⁰² Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/709.

³⁰³ Seriyye: Hz. Peygamber'in bizzat katılmayıp komutanlar tayin ettiği savaşlardır.

³⁰⁴ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 32.

yerlerini terk etmeleriyle beraber savaş birden Müslümanların aleyhine dönmüştür. Müslümanlar ağır kayıplar vermeye başlayınca çeşitli yerlerinden yaralanan Hz. Peygamber de ordusuna geri çekilme emri vermiştir. Savaş esnasında Hz. Ebû Bekir gibi bazı sahâbîlerin Allah Resulü'nü canları pahasına korudukları rivayet edilmiştir. Hz. Ebû Bekir savaş boyunca Hz. Peygamberi bir an bile olsun yalnız bırakmamıştır. Savaş meydanından insanların kaçışmaya başladığı esnada o sebat ederek Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır.³⁰⁵ Bu savaşta Hz. Peygamber'in her ne kadar sancağı Hz. Ali veya Hz. Ebû Bekir'e verdiği³⁰⁶ rivayet edilmişse de kaynakların ekseriyetine baktığımızda kanaatimizce sancak Mus'ab b. Ümeyr'e verilmiştir.³⁰⁷ Kendisinin şehit düşmesinden sonra bu iki şahıstan birinin sancağı alması da pek tabiidir.

Müşrikler Hz. Peygamber'in yaralanıp dağa sığındığını görünce oradan uzaklaşıp Mekke'ye gitmek için yola çıktıklarında Hz. Peygamber de düşmanın tekrar geri dönme ihtimalini hesaba katarak ordunun hareketlerini takip etmek üzere Hz. Ebû Bekir komutasında 70 kişilik bir kuvvet göndermiştir. Bunlar Hamrâü'l-Esed mevkiine kadar düşmanın peşini bırakmamışlardır. Bir kısmı Kureyşlileri takip ederken bir kısmı da son durum hakkında Hz. Peygamber'e bilgi vermek için Medine'ye geri dönmüştür.³⁰⁸

3. Benî Nadir Gazvesi: Hicrî 4. yılın (M. 625) Rebiülevvel veya Cemaziyülevvel ayında gerçekleşen bu gazvenin sebebi şu şekildedir: Amr b. Ümeyye adında bir sahâbînin hata ile Kilab b. Rebia oğullarından Hz. Peygamber'in anlaşmalı olduğu iki şahsı öldürmesidir.³⁰⁹ Hz. Peygamber bu şahısların diyetlerinin ödenmesi için yine anlaşmalı kabilelerden biri olan Benî Nadir'e yanında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olduğu bir zamanda yola çıkmıştır.³¹⁰ Yahudi kabilesi olan Benî Nadir Hz. Peygamber'in yardım isteğine karşılık olarak suikast ile cevap verecekleri haberi Hz. Peygambere ulaşınca³¹¹ Allah Resulü Benî Nadir'e gönderilmek üzere bir birliğin hazırlanmasını emretmiştir. Bazı kaynaklarda bu birliğe Hz. Ebû Bekir'in veya Hz. Ali'nin kumandanlık ettiği rivayet edilmiştir.³¹² Benî Nadir mağlup edilince Allah Resulü onların mallarını ganimet sayıp Müslümanlara dağıtmıştır. Hz. Ebû Bekir'e de bu ganimet mallarından Hicr adında bir kuyunun verildiği rivayet edilmiştir.³¹³

4. Benî Müstalik (Müreysî) Gazvesi: Hz. Peygamber Benî Müstalik kabilesinin Müslümanlara karşı savaş hazırlığında olduğunu haber alınca hemen ordunun toplanması ve Benî Müstalik'in üzerine gidilmesi için hazırlıklara başlanılmasını emretmiştir. Hz. Peygamber âdeti gereği savaşlara çıkmadan önce eşleri arasında kura çekmiş ve kura sonucu Hz. Âişe'yi beraberinde götürmüştür.³¹⁴ Allah Resulü, Muhacirlerin sancağını Hz. Ebû Bekir'e,³¹⁵ Ensarın sancağını ise Sa'd b. Ubâde'ye

³⁰⁵ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 330; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/246-247; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/83; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/160; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/318; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/519; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/29.

³⁰⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/336; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/45.

³⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/112; Şeriati, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 181.

³⁰⁸ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/404; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/50; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 144.

³⁰⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/339.

³¹⁰ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/339; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/27; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/551.

³¹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/365; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/339.

³¹² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/371.

³¹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/379.

³¹⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/611; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/78-79.

³¹⁵ Sancağın Ammar b. Yâsîr'e verildiğine dair rivayetler için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/156.

vermiştir.³¹⁶ Hz. Peygamber seferi başarılı bir şekilde sonlandırıp Medine'ye doğru yola çıkmaya başlayınca ordunun dinlenmesi için mola verilmiş ve Hz. Âişe bazı zaruri ihtiyaçlarını gidermek için hevdecinden³¹⁷ inip ordudan uzak bir yere gitmiştir. İhtiyacını giderip geri döndüğünde ordunun kendisini unutup gittiğini gören Hz. Âişe, kendisini almak için geri dönecekleri düşüncesi ile bir taşın üzerine oturup beklemeye başlamıştır. Bu esnada savaşta geride bırakılan veya unutulmuş eşyaları toplayıp getirmek için görevlendirilen Safvan b. Muattal'ın geldiğini görmüş ve durumu kendisine anlatınca o Hz. Âişe annemizi yanına alarak orduya yetişmeye çalışmıştır. Orduda yetiştiklerinde kalplerinde nefret bulunan bazı insanlar Hz. Âişe ile Safvan b. Muattal'ın zina yaptığı dedikodusunu insanlar arasında yaymaya başlamışlardır. Söylenenleri duyan Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir çok üzülmelerine rağmen ellerinden bir şey gelmemiştir. Hz. Âişe bunları duyunca Hz. Peygamber'den izin isteyip babası Hz. Ebû Bekir'in evine gitmiştir.³¹⁸ Anne ve babasının desteğini alan Hz. Âişe orada uzun bir müddet kaldıktan sonra Allah Teâlâ kendisinin temiz olduğunu, zinaya bulaşmadığını belirten ayetleri indirince Hz. Âişe'nin zina yapmadığını halka ilan eden Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in ailesi çok sevinmişlerdir.³¹⁹

Hz. Ebû Bekir'in sürekli yardımda bulunduğu Mistah adında bir akrabasının olduğu ve bu şahsın İfk hadisesinde Hz. Âişe aleyhinde sözler söylemesi üzerine Hz. Ebû Bekir'in ona yardımını kestiği rivayet edilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in yardımı kesmesi üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirmiştir: *"İçinizden yardım sever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir."*³²⁰ Bu ayeti duyan Hz. Ebû Bekir, Allah'tan af dileyerek Mistah'a daha önce nasıl yardım ediyorsa aynı şekilde yardım edeceğini belirtmiştir.³²¹

Ayetleri incelediğimizde Hz. Ebû Bekir'in ailesinin böyle bir iftiraya maruz kalması onlar adına hayır olmuş, gösterdikleri sabır ve metanetten dolayı onlara ecir yazılmıştır diyebiliriz.³²² Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: *"Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın, bilakis o sizin için hayırlıdır."*³²³

5. Hendek ve Benî Kureyzâ Gazvesi: Müslümanların Uhud Savaşı'nda yenilmelerinin ardından güç kazanan Mekkeli Müşrikler tekrar bir ordu hazırlayıp Medineli Müslümanlara saldırmak için yola çıkmışlardır. Hz. Peygamber savunma savaşı yapacağını belirterek Medine'nin etrafında hendek kazılmasını emretmiştir. Diğer tüm savaşlarda olduğu gibi Hz. Ebû Bekir bu savaşta da Hz. Peygamber ile birlikte cihad etmiş ve Hz. Ömer ile beraber hendegın kazılmasına yardımcı olmuştur.³²⁴ Hz. Ebû Bekir savaş esnasında Benî Kureyzâ'dan çekindiğini belirterek şunları söylemiştir: *"Savaş başladığında Kureyş'ten ziyade Benî Kureyzâ'nın bizi arkamızdan vurmasından korkuyordum. Allah'ın, Benî Kureyzâ'ya fırsat vermemesi için dua*

³¹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/407; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/60.

³¹⁷ Hevdec: Kadınların binmesi için devenin sırtına konulan ufak mahfel.

³¹⁸ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/612-619; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/276-277; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/78-79.

³¹⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/419.

³²⁰ el-Nûr 24/22.

³²¹ Zührî, *el-Meğâzî*, 122; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/303; Tirmizî, "Tefsîr", 44 (No. 3180); İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/279; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/80-81; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/625.

³²² Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 2/289.

³²³ el-Nûr 24/11; İfk hadisesi ile ilgili geniş bilgi için bk. Buhârî, "Şehadet", 52 (No. 2661).

³²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/449.

ediyordum.”³²⁵ Hz. Ebû Bekir'in korktuğu başına gelmiş ve Benî Kureyzâ kabilesi savaş esnasında Mekkeli Müşriklere yardımlarda bulunarak sözde müttefik kabul ettikleri Müslümanlara ihanet etmişlerdir. Kazanan tarafın olmadığı savaş bittikten sonra Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi sahâbîlere de danışarak Benî Kureyzâ'nın Medine'den çıkarılmasına karar vermiştir.³²⁶

6. Hudeybiye Antlaşması: Hendek savaşından sonra Hz. Peygamber rüyasında Mekke'ye gidip umre yaptığını görmüştür. Bu rüya üzerine 1.400 kişilik bir grup ile sadece umre yapmak üzere içlerinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu bazı sahâbîlerle beraber Mekke'ye doğru yola koyulmuştur. Mekke'ye yakın bir yere geldiklerinde kendilerini gören Mekkeli Müşrikler; “Muhammed bizimle savaşmaya geldi” deyince Hz. Peygamber maksatlarının savaş olmadığını, sadece umre yapmak için geldiklerini Mekkelilere bildirmesi için Hz. Osman'ı onlara elçi olarak göndermiştir. Fakat kısa bir süre sonra Hz. Osman'ın şehit edildiği haberi alınınca Hz. Peygamber ashâbıyla Müşriklere karşı harp edip etmeme konusunda istişare etmiştir.

Müslümanların her an kendilerine saldıracaklarını düşünen Müşrikler savaşın olmaması için Hz. Peygamber'e elçiler göndermeye başlamışlardır. Gelen elçilerden biri olan Urve b. Mes'ud Hz. Peygamber ile konuşmaya başlamış, Urve, Hz. Peygamber'in yanındakileri kastederek “Ey Muhammed! Senin yanında asaletli olmayan tanıyamadığım insanlar görüyorum ve harp olursa bunlar hemen seni terk ederler” diyerek Müslümanları küçümsemeye başlayınca Hz. Ebû Bekir araya girmiş ve “Biz mi Allah Resulü'nü terk edeceğiz” demiştir. Urve, Hz. Ebû Bekir kendisine daha önce yardımda bulunduğu için bir şey diyemeden oradan ayrılmak zorunda kalmıştır.³²⁷ Daha sonra Hz. Osman'ın şehit edilmediği haberi gelince savaştan vazgeçilmiştir. Bazı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in her ne olursa olsun savaşmak istediğine dair rivayetler yer almaktadır.³²⁸

Daha sonra Hz. Peygamber ve Süheyl b. Amr arasında imzalanan antlaşmaya³²⁹ Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Abdurrahman b. Avf gibi sahâbîler şahitlik etmişlerdir.³³⁰ Antlaşma metni imzalanmış ve Müslümanlar ile Mekkeli Müşrikler arasında sulh sağlanınca antlaşma metnindeki bazı maddeleri Müslümanlar için hakaret kabul eden Hz. Ömer hiddetle ayağa kalkıp Hz. Ebû Bekir'e gelerek: “Ey Ebû Bekir! O Allah'ın Resulü değil midir?” diye sorunca Hz. Ebû Bekir “Evet Allah'ın Resulü'dür” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer “Öyleyse bizler neden Müşriklere karşı dinimizden taviz veriyoruz” deyince Hz. Ebû Bekir “Ey Ömer! Allah Resulü'nün ipine sımsıkı sarıl. Şüphesiz O Allah Resulü'dür ve Allah onu zayıf etmeyecektir” demiştir.³³¹ Hz. Ömer “Allah Resulü bize Kâbe'ye gidip tavaf yapacağımızı söylemedi mi?” diye sorunca Hz. Ebû Bekir “Sana bu sene edeceğimizi söyledi mi?” diye sormuş Hz. Ömer “hayır” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir “Merak etme sen kesinlikle Kâbe'yi tavaf edeceksin.” cevabını vererek Hz. Ömer'i teskin etmiştir.³³²

³²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/460.

³²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/498; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/592.

³²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/595; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/626-627; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/469; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/167.

³²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/580.

³²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/94; Muhammed Hamidullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18/298.

³³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/612; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/319; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/350; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/636; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/85.

³³¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/608; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/317; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/634; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/168.

³³² Zührî, *el-Meğâzî*, 56.

Hudeybiye Antlaşması sonucunda ortaya çıkan sulh havasını iyi değerlendirmek isteyen Allah Resulü, Müslümanları İslâm'ın buyruklarını insanlara anlatmaları için çevre şehir ve kabilelere göndermeye başlamıştır. Benî Lihyan kabilesine İslâm'ı anlatmaya giden sahâbîlerin şehit edilmesiyle beraber Allah Resulü 500 kişilik bir ordu ile Benî Lihyan üzerine sefere çıkmıştır. Ön birlik olarak da Hz. Ebû Bekir'i komutan olarak yanındaki on atlı ile beraber göndermiştir.³³³

7. Hayber Gazvesi: Hayber, Medine'ye hicretten altı yıl sonra Hudeybiye Antlaşmasının ardından fethedilmiştir.³³⁴ Hz. Ebû Bekir de savaşta Hz. Peygamber'in yanında olan sahâbîler arasında yerini almıştır. Allah Resulü, Hayber kalelerinin fethedilmesi için ashâb arasından ilk olarak Hz. Ebû Bekir'e sancağı verip onu Hayber üzerine göndermiştir. Hz. Ebû Bekir elinden gelen tüm çabayı göstermesine rağmen fethe mazhar olamayınca,³³⁵ Allah Resulü Hz. Ömer'i göndermiştir. Fakat o da Hayber'i fethetmeyi başaramamıştır.³³⁶ Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Yarın aranızdan benim de Allah'ın da sevdiği birini Hayber üzerine göndereceğim" diyerek Hz. Ali'yi sabah olunca Hayber üzerine fethe göndermiş ve Hz. Ali fethe mazhar olarak geri dönmüştür.³³⁷ "Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye ithafen 'Benim de Allah'ın da sevdiği biri' sözünü söylemesinden sanki diğer gönderdiği sahâbîleri Allah ve Peygamberi sevmiyormuş gibi bir anlam çıkarılabilir."³³⁸ Bunu kabul etmenin hiçbir tarihsel karşılığı, gerçekliği yoktur. Bu durumda "Şii düşüncenin bir tesiriyle rivayetin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i küçümseyen bir içeriğe dönüştürülmüş olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır."³³⁹ Ayrıca Hz. Ali'nin bu gazve esnasında olağanüstü başarılar elde ettiği tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Önemli olan şey bir kişinin hakkını teslim ederken diğerlerini küçümsememektir.³⁴⁰

Hayberli Yahudiler hurma bahçelerine çok düşkün olmalarından dolayı Allah Resulü bu hurmalıkların kesilmesi emrini verince Hz. Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Resulü! Allah size Hayber'i vadettiğinden dolayı bu vaadini kesinlikle yerine getirecektir. Hurmalıkları kesmeyin ya Resulullah!" demiştir. Bunun üzerine Allah Resulü hurmalıkların kesilmesi emrini geri çekmiştir.³⁴¹ Savaş bittikten sonra Allah Resulü mahsulün yarısı karşılığında Hayberli Yahudilerin topraklarını onlara bırakmıştır. Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bu antlaşma Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde de devam etmiştir.³⁴²

8. Necid ve Benî Fezâre Seriyyesi: Hicretin yedinci yılında³⁴³ meydana gelen Necid seriyyesinde Allah Resulü Hz. Ebû Bekir'i küçük bir birliğe komutan tayin ederek onları Necid taraflarında Kilab kabilesi üzerine göndermiştir.³⁴⁴ İbn Sa'd'ın

³³³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/536; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/280; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/376.

³³⁴ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 36.

³³⁵ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/334; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/213; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/98; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/184.

³³⁶ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/334; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/12; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/184.

³³⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/12; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/213.

³³⁸ Demir, *Hadis ve İdeoloji*, 223.

³³⁹ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 424; Demir, *Hadis ve İdeoloji*, 224.

³⁴⁰ Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, 130.

³⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/644.

³⁴² İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/356; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 71; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/102-103.

³⁴³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/722; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/111; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/379.

³⁴⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/722; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/111.

rivayetinde İyâd b. Seleme, o da babasından şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Allah Resulü bizi Hz. Ebû Bekir'in komutanlığında Necid üzerine gönderdi. Geceleyin karşımıza aniden Hevazın kabilesinden insanlar çıkınca onlarla savaştık ve ben yedi kişiyi öldürdüm. Parolamız ‘öldür öldür’ idi.”³⁴⁵

9. Zâtü's-Selasil Seriyyesi: Hz. Peygamber hicretin sekizinci yılının Cemaziyülahir ayında,³⁴⁶ 300 kişilik bir birliğin başında Amr b. Âs'ı komutan olarak³⁴⁷ Medine'ye 10 günlük mesafede bulunan Zâtü's-Selasil'e göndermiştir.³⁴⁸ Âs b. Vail'in³⁴⁹ annesi Kudaalılardan olduğu için Allah Resulü onların gönlünü kazanmak adına Amr b. Âs'ı göndermeye karar vermiştir.³⁵⁰ Amr, düşman ordusu ile karşılaşp sayılarının çokluğunu görünce korkmuş ve Allah Resulü'nden takviye birlik istemiştir. Bunun üzerine Allah Resulü, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah komutasında aralarında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu destek birliğini göndermiştir.³⁵¹

10. Mekke'nin Fethi: Âişe bint Ebû Bekir, Allah Resulü'nün emri ile Mekke üzerine yapılacak sefer için hazırlıklara başladığında yanına gelen Hz. Ebû Bekir, kızına: “Ey Âişe! Resulullah bir gazveye mi niyetlenmiş?” diye sorunca Hz. Âişe: “Bilmiyorum” cevabını vermiştir. Hz. Ebû Bekir: “Eğer Allah Resulü bir gazveye hazırlanıyor ise bize söyle ki biz de gazve için hazırlık yapalım.” diye tekrar sorunca Hz. Âişe “Bilmiyorum, belki Sakif kabilesi veya başka bir kabilenin üzerine gitmek istiyor olabilir” diyerek Hz. Ebû Bekir'i oyalamaya çalışmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'i gören Hz. Ebû Bekir: “Ey Allah'ın Resulü! Bir sefere mi çıkacaksın” diye sorunca Allah Resulü “evet” cevabını vermiştir. Hz. Ebû Bekir: “Nereye sefer düzenleyeceksin” diye sorunca Hz. Peygamber: “Mekke'ye, Kureyş üzerine” demiş ve Hz. Ebû Bekir'e bu malumatı gizli tutmasını emretmiştir.³⁵² Hz. Ebû Bekir Allah Resulü'nün emrini yerine getirip kimseye bu malumatı açıklamamış ve hemen savaş hazırlıklarına başlamıştır.

Mekkeli Müşrikler Hudeybiye Antlaşmasındaki bazı maddeleri ihlal ederek Müslümanlar ile aralarındaki sulhu bozmuşlardır. Kureyşliler Müslümanların kendileriyle savaşmak için yola çıkacaklarını duyduklarında liderleri olan Ebû Süfyân'ı Hz. Peygamber ile yeni bir antlaşma yapmak için göndermişlerdir. Ebû Süfyân da Allah Resulü'nün savaştan vazgeçmesi için önce Hz. Peygamber'in yakın dostları olan Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir ile görüşme kararı almış ve onları ziyaret etmiştir. Hz. Ebû

³⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/722; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/160; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Cihad”, 15 (No. 2638); Başka bir rivayette ise Allah Resulü Hz. Ebû Bekir'i komutan olarak Benî Fezâre kabilesi üzerine bir seriye ile göndermiştir. İyâz b. Seleme'nin babası tarikiyle konuyla ilgili rivayetinde “Benî Fezâre'ye ait su kuyularına yaklaştığımızda Hz. Ebû Bekir bize konaklamak için emir verdi. Biz de konakladık. Sabah namazını kıldıktan sonra Hz. Ebû Bekir onlara baskın yapmamızı ve ganimetlerden alabileceğimizi emretti. Suyun başına kadar gidip öldürebildiğimiz kadar insan öldürdük. Esir olarak aldığımız insanları da Hz. Ebû Bekir'e getirince içlerinde Arapların en güzel kızlarından biri olduğunu gördüm. Hz. Ebû Bekir'den o kızı bana ganimet olarak vermesini istedim o da kabul edip kızı bana verdi” demiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/111; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, “Cihad”, 24 (No. 2846); Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/644.

³⁴⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/380; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/31.

³⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/273.

³⁴⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/773; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/380; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/275-276.

³⁴⁹ Amr b. Âs'ın babası.

³⁵⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/31.

³⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/121; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/31; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/319; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/273; Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Amr b. Âs ile yola çıkan ilk birlikte olduğu ile ilgili rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/54.

³⁵² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/796; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/397.

Bekir ile görüşmesinde ona: “Muhammed’le konuşup aramızdaki barışın tekrar sağlanması için arabulucu olur musun?” diye sorunca Hz. Ebû Bekir kendisinin Hz. Peygamber’in istemediği bir şeyi yapmayacağını ve kendisiyle konuşmasının bir fayda vermeyeceğini belirtmek suretiyle “benim arabuluculuğum Allah Resulü’nün arabuluculuğudur” demiştir. Böylece Hz. Peygamber ile konuşmaya gitse dahi kendi verdiği kararın aynısını duyacağını ona söylemiştir. Bunun üzerine Ebû Süfyan Hz. Ömer’in yanına gitmiş ve ondan da aynı cevabı alınca Hz. Peygamber ile görüşmek için onların yanından ayrılmıştır.³⁵³

Ebû Süfyan’ın tüm çabalarına rağmen İslâm ordusu 630 yılında Mekke’yi fethetmiştir. Müşrikler yenik düşüp Müslümanlar da Mekke’ye girmek isteyince bazı Müşrik kadınlar Müslümanların atlarının yüzlerine şarap dökmeye başlamışlardır. Resulullah yanında Hz. Ebû Bekir olduğu halde bu yapılanları görünce gülümsemiş ve şöyle demiştir: “Ey Ebû Bekir Hassan ne söylemişti?” diye sorunca, Hz. Ebû Bekir şu beyitleri okumuştur:

*“Atlarımız sanki yağmura tutulmuş,
Kadınlar onlara şarap dökünce.”*³⁵⁴

11. Huneyn Gazvesi ve Taif Muhasarası: Hz. Peygamber Mekke’nin fethinden sonra kendileriyle savaşmak için her fırsatı değerlendiren Hevazin kabileleri üzerine yürüme kararı almıştır. Müslümanlar Mekke’nin fethedilmesinden dolayı çok sevinince Huneyn’de karşılaştıkları Hevazınlileri çok rahat bir şekilde mağlup edeceklerini düşünmüşlerdir. Fakat savaş düşündükleri gibi gitmemiş Hevazin kabileleri savaşa iyi hazırlandıklarından Müslümanları tedbirsiz yakalayıp birçok Müslümanı şehit etmişlerdir. İslâm ordusunun geri çekildiğini gören Allah Resulü ordusuna savaş alanını terk etmemeleri için uyarıda bulunmasına rağmen kaçanlar geri dönmek istememişlerdir. Bu esnada Allah Resulü’nün yanında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali gibi sahâbiler dışında kimse kalmamıştır.³⁵⁵ Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü’ne: “Ey Allah’ın Resulü! Bugün azlık sebebiyle mağlup olmayacağız” deyince Allah Teâlâ: “*Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisingeriye dönüp kaçmıştınız*”³⁵⁶ ayetini indirmiştir.³⁵⁷

Allah’ın nusretiyle Müslümanlar Huneyn’de galip gelince Taif üzerine yürüme kararı almışlardır. Taiflilerin yüksek kalelerden oluşan bir şehre sahip olmalarından dolayı Müslümanlar Taif’i sadece muhasara altına alabilmişlerdir. Muhasara esnasında aralarında Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullah’ın da bulunduğu bazı sahâbiler yaralanmıştır. Hz. Peygamber kayıpların artmasından korkarak muhasaraya son verip Medine’ye dönme kararı almıştır. Bir yıl sonra Müslüman olma kararı alan Taif kabilesinin Müslüman olmak istediğini Hz. Ebû Bekir ve Muğire b. Şu’be Allah Resulü’ne haber vermişlerdir.³⁵⁸

Muhasara esnasında Hz. Peygamber bir rüya görmüş ve rüyasını Hz. Ebû Bekir’e anlatmıştır. Resulullah, Hz. Ebû Bekir’e: “Rüyamda bana bir bardak dolusu tereyağı hediye edildiğini gördüm. Ancak bir horoz onu gagaladı ve içindekini döktü” deyince Hz. Ebû Bekir: “Buradan istediğini bugün elde edeceğini sanmıyorum ey

³⁵³ Vâkidî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/793.

³⁵⁴ Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1/356; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, 2/121 (A). 2/211 (T).

³⁵⁵ İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/239; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 4/265-267.

³⁵⁶ el-Tevbe 9/25.

³⁵⁷ Vâkidî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/890.

³⁵⁸ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, 2/138.

Allah'ın Resulü!" demiştir. Bunun üzerine Resulullah: "Ben de elde edeceğimi düşünmüyorum" cevabını vermiştir.³⁵⁹

12. Tebük Gazvesi: Hz. Peygamber Bizans ordusunun Medine'ye doğru yola çıktığı haberini alınca, Müslümanları cihada, Allah yolunda savaşmaya teşvik etmiş ve onlardan Tebük Savaşı'na hazırlık için yardım talebinde bulunmuştur.³⁶⁰ Malı olan sahâbîler ellerinden geldiğince yardımda bulunmuşlardır. Hz. Ebû Bekir elindeki malın tümünü, Hz. Ömer malının yarısını, Hz. Osman ise o zamana kadar infak etmediği kadar malı infak etmiştir.³⁶¹ Allah Resulü Hz. Ebû Bekir'e: "Evine ne bıraktın?" diye sorunca Hz. Ebû Bekir: "Allah ve Resulü'nü bıraktım" cevabını vermiştir.³⁶²

Allah Resulü Hz. Ali'yi yerine vekil olarak Medine'de bıraktıktan sonra orduyla beraber Tebük'e doğru yola çıkmıştır. Hz. Peygamber ordunun kumandasını eline alana kadar kumandanlık görevi Hz. Ebû Bekir'e verilmiştir. Ayrıca Resulullah'ın orduya namaz kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdiği rivayet edilmiştir.³⁶³ Vâkıdî'den gelen rivayete göre Allah Resulü savaş esnasında büyük sancağı Hz. Ebû Bekir'e vermiştir.³⁶⁴

2.2.7. Hac Emirliği

Resulullah döneminde; toplumun eğitimi sadece ibadet ve inançla sınırlı olmayıp ekonomi, siyaset, askeri vb. her türlü konuyu kapsamaktaydı. Hicretin sekizinci yılına kadar hac farızası yerine getirilemediğinden Mekke'nin fethedilmesinden sonra Attâb b. Esîd bu işle görevlendirilmiştir. Ancak aynı dönemde Müşrikler de hac yaptıkları için, Müslümanların haccını Müşriklerinkinden ayırmak çok zor olmuştur. Bundan dolayı hac mevsimi geldiğinde Hz. Peygamber hac farızasını yerine getirmek istemiş, ancak şöyle diyerek vazgeçmiştir: "Müşriklerden çıplak insanlar gelip Kâbe'nin etrafında tavaf yapacaklardır. Bundan dolayı gitmek istemiyorum."³⁶⁵ Bunun yanında Hz. Peygamber'in Medine'ye gelen heyetleri karşılama ve İslam'ı tebliğ etme faaliyetlerine devam edebilmek için hacca gitmediğini söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber Mekke'nin fethinden sonra Huneyn'e doğru yolla çıkmış, daha sonra Taif'e giderek oradan da Medine'ye geri dönmüştür.³⁶⁶ Ramazan ayının kalan kısmı ile Şevval ve Zilkade aylarını burada geçirmiştir.³⁶⁷ Allah Resulü hicretin 9. yılı Zilhicce ayında Hz. Ebû Bekir'i Müslümanlara hac yaptırmak için emir tayin ederek 300 kişilik³⁶⁸ bir grup ile Mekke'ye göndermiştir.³⁶⁹ Ona nasıl hac yapması gerektiği ile

³⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/936.

³⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/991; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 451.

³⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/991; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/146; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 451.

³⁶² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/991; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 116.

³⁶³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/995; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/151; Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 458; Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

³⁶⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/996.

³⁶⁵ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/253; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/49; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 348; Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 106.

³⁶⁶ Zührî, *el-Meğâzî*, 75.

³⁶⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/543.

³⁶⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/ 1077; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/156; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 183.

³⁶⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/7; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/153; Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, 1/109, 179; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/383; Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, "Hac", 24 (No. 2957); İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/258; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2/242.

ilgili tüm bilgileri vermiştir.³⁷⁰ Bu arada Hz. Peygamber hacda kurban kesilmek üzere kendi elleri ile süslediği 20 deveyi Hz. Ebû Bekir'e emanet etmiştir. Bunun yanında Hz. Ebû Bekir de kurban kesmek üzere kendisiyle beraber 5 tane deve götürmüştür.³⁷¹ Hz. Ebû Bekir gönderildikten sonra hac ile ilgili ayetleri içeren Tevbe Sûresi'nin ilk ayetleri nazil olunca³⁷² Hz. Peygamber indirilen bu ayetlerin hac farızasını yerine getirmek için gönderilen Hz. Ebû Bekir'e yetiştirilmesi adına hemen Hz. Ali'yi Hz. Ebû Bekir'in ardından Mekke'ye göndermiştir.³⁷³ Bu emirlerin başka birisi ile gönderilmesini teklif eden bazı sahâbîlere Allah Resulü'nün: "Böyle sözleşmelerin çözümüne ilişkin bir tebliği benim Ehl-i Beytimden başkası yerine getiremez." dediği rivayet edilmiştir.³⁷⁴ İbn Kesîr bu rivayetin senedinde zayıflık, metninde de münkerlik³⁷⁵ olduğunu söylemiştir.³⁷⁶ Rivayetler dikkatle incelendiğinde sened açısından kusurlu olan bu haberde Hz. Ali'nin faziletli bir kimse olduğu, Hz. Ebû Bekir'in ise Hz. Ali'ye nazaran daha düşük bir durumda olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Tevbe Sûresinin tebliğ vazifesini ve bu vazifeden doğacak olan faziletin ilginç bir şekilde Hz. Peygamber tarafından Hz. Ebû Bekir'den alınıp Hz. Ali'ye verilmesi anlamsızdır. Bütün bunların yanında Allah Resulü, Hz. Ebû Bekir'i göndermeden önce Hz. Ali'yi hac emirliği göreviyle gönderemez miydi?³⁷⁷

Hz. Ebû Bekir Zü'l-Huleyfe'de ihrama girip telbiye getirdikten sonra el-Arc mevkiinde iken sabaha doğru Hz. Peygamber'in devesinin böğürdüğünü işitince "Bu Allah Resulü'nün devesi 'Kasva'dır." demiştir. Hz. Ali'yi görünce kendisine "sen emir olarak mı gönderildin yoksa memur olarak mı?" diye sormuş Hz. Ali de durumu anlatarak memur olarak gönderildiğini beyan etmiştir.³⁷⁸

Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki Müslümanlar hac ibadetlerini yerine getirirken Müşrikler de Cahiliye Dönemi'ndeki adetlerine göre hac ibadetleri yerine getirmişlerdir.³⁷⁹ Daha sonra Hz. Ali ayağa kalkarak Hz. Peygamber'in kendisine

³⁷⁰ Tirmizî, "Tefsir", 44 (No. 3091).

³⁷¹ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1077; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/156.

³⁷² Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/252; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/726; Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 41; Âyetlerin Hz. Ebû Bekir Mekke'ye gitmeden önce indirildiğine dair rivayetler için bk. Şeriati, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 383.

³⁷³ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 214; Mervezî, "*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*", 261; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/258; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2/191; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/716; Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir*, 31.

³⁷⁴ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 215; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/154; Tirmizî, "Tefsir", 44 (No. 3090).

³⁷⁵ Zayıf râvinin güvenilir râviye muhalefeti sebebiyle zayıf olan hadis.

³⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/38; Ali Şeriati bu rivayetle ilgili şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber kendisiyle Müşrikler arasındaki antlaşmaların feshinin bildirimi için Ali'yi daha uygun buldu. Çünkü o dönemin toplumsal ruhu ve düşünce tarzına göre akrabalık bağı, bütün siyasi ve itikadi bağlardan daha asil, önemli ve yakın idi. Halk, Ali'nin şahsında Muhammed'in şahsını görüyordu. Ebû Bekir'in şahsında ise Muhammed tarafından gönderilen bir görevli özelliği bulunuyordu. Müşriklerin haccının yasaklanması, Peygamber'in genel antlaşmasının feshi, haccın eski ve alışılmış geleneklerinin feshi, çok hassas ve önemli bir konu, anormal ve değişik bir hareketti. İslâm'a bağlanmış Arapların ruhuna egemen olan bu geleneklerin feshinin kendilerince kabullenmesi çok zordu. Bu nedenlerden dolayı Peygamber, has bir olgu olan bu emri tebliğ etmekle görevli has bir kimseyi, sadece bir görevli değil, kendisinin yakın akrabası olan, halka olayı bizzat kendi dilinden duyuyormuş gibi hissetmesini sağlayan bir fert göndermeliydi." Şeriati, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 383.

³⁷⁷ Demir, *Hadis ve İdeoloji*, 230.

³⁷⁸ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1077; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/153; Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, "Menasik", 5 (No. 1956); Tirmizî, "Tefsir", 44 (No. 3091); Nesai, "Hac", 24 (No. 2993).

³⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/156.

Mekke'de hacılara ve orada bulunan diğer insanlara anlatması için verilen ayetleri okumaya başlamıştır.³⁸⁰ Ayetlerdeki mesajlar şunlardır:

1. Bu seneden sonra hiçbir Müşrik hac etmeyecektir. Ayette zikredilen “bu seneden sonra” ifadesi Hz. Ebû Bekir'in hac emiri olarak tayin edildiği 9. yıldan sonra demektir.³⁸¹

2. Beytullah çıplak tavaf edilmeyecektir.

3. Hz. Peygamber ile anlaşması bulunan kişilerin anlaşma süreleri bitene kadar bu anlaşmaya riayet edilecektir. Anlaşma süresi bittikten sonra yeni anlaşma imzalanmayacaktır.

4. Müslümanlardan başkası cennete giremeyecektir.³⁸²

Hz. Ali'nin tebliğini Mescid-i Haram'da duyan Müşrikler, birbirlerine serzenişte bulunmaya başlamışlarsa da Müslümanların ciddi olduklarını bildiklerinden sırasıyla iman etmeye başlamışlardır. Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki Müslümanlar Kurban Bayramının birinci günü Medine'ye geri dönmüşlerdir.³⁸³

Kur'ân-ı Kerîm bu hacca “Haccı Ekber” demektedir.³⁸⁴ Çünkü hac “ilk defa Hz. İbrahim'in sünnetine uygun bir şekilde ifâ edilmiştir. Bu haccın amacı; Hz. İbrahim'in evinde, Cahiliye Dönemi'nin bittiğinin ve İslâm idâresinin başladığının ilan edilmesi, haccın şartlarının ve merhalelerinin öğretilmesi, Cahiliye Dönemi merasim ve adetlerinin ortadan kaldırılmasıdır.”³⁸⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'ân-ı Kerîm'deki “Haccı Ekber” tabiri için şunları söylemiştir: “Hz. Ebû Bekir'in emirliğinde yapılan birinci hac, bazı özellikleriyle o zamana kadar görülmemiş bir hac ise de yine de büyüklüğü bir bakıma izafî bir büyüklük sayılır. Çünkü Hz. Peygamber'in bilfiil bulunmaması ve Müşriklerin katılmış olması, çıplak tavaf ve “nesi” gibi bazı Müşrik adetlerinin henüz ortadan kaldırılmamış olması dolayısıyla “berae” nin tam anlamıyla gerçekleşmemesinden dolayı o hac birtakım noksanlıklar içermekteydi. Ve bütün bunlardan dolayı o haccın bütün değeri, ertesi sene yapılacak olan Hz. Peygamber'in de bulunduğu hacca bir başlangıç olmasındaydı. Ayetteki “Haccı Ekber” tabiri, yalnızca Hz. Ebû Bekir'in haccına münhasır olmayıp, Hz. Peygamber'in haccına da öncelikle delalet etmekte ise de bunu burada yalnızca Resulün haccına tashih etmekte doğru değildir.”³⁸⁶

2.2.8. Hz. Peygamber'in Hastalığı ve Vefatı

Hz. Peygamber'in hastalığı Safer ayının son günlerinde Zeynep bint Cahş'ın evinde iken başlamıştır. Hastalığı eşi Meymune'nin evinde olduğu sırada şiddetleninceye kadar hanımlarının evlerine sırayla gitmeye devam etmiş ve bu sırada hanımlarını toplayarak Hz. Âişe'nin evinde hastalığını geçirmek için onlardan izin

³⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/383; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/472; Tebliği Hz. Ebû Bekir'in okuduğuna dair rivayetler için bk. Buhl, “Ebû Bekir”, 4/12.

³⁸¹ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/279.

³⁸² Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 1/179; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/383; Tirmizî, “Tefsir”, 44 (No. 3092); Nesaî, “Hac”, 24 (No. 2957); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/156; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/37-38; Şeriati, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 382.

³⁸³ Dârimî, “Menasik”, 5 (No. 1956); Hz. Ebû Bekir'in hac emirliği için bk. Buhârî, “Salat”, 8 (No. 369); Ülkü, *İslâm Tarihi*, 224.

³⁸⁴ el-Tevbe 9/3.

³⁸⁵ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 348.

³⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/293; Benzer görüşler için bak. Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, 402.

istemiştir.³⁸⁷ Hanımları da Hz. Peygamber'in bu isteğine razı olarak Hz. Âişe'nin evinde son günlerini geçirmesine izin vermişlerdir.

2.2.8.1. Hz. Ebû Bekir'in İmamlığı

Hz. Peygamber'in hastalığı perşembe günü³⁸⁸ şiddetlenince ashâbına namaz kıldırılmaz hale gelmiştir. Kendisine namaz vaktinin geldiğini haber vermek için gelen Bilâl'e, "Ebû Bekir'e söyle Müslümanlara namaz kıldırın" deyince³⁸⁹ Hz. Peygamber'in böyle bir emir verdiğini duyan Hz. Âişe: "Ey Allah'ın Resulü! Ebû Bekir yufka yürekli bir insandır. Yufka yürekli olduğu içinde namaz esnasında Kur'ân okurken dayanamaz ağlar. Kur'ân okumakta zorlanır." demiştir. Hz. Âişe'nin sözleri üzerine Hz. Peygamber emrini tekrar ettirip: "Ebû Bekir'e söyleyin Müslümanlara namaz kıldırın." demiştir. Âişe bint Ebû Bekir yukarıda zikrettiğimiz sözleri tekrar edince Allah Resulü sinirlenerek: "Sizler Yusuf'un zamanındaki kadınlar gibisiniz.³⁹⁰ Hemen Ebû Bekir'e söyleyin namaz kıldırın." demiştir.³⁹¹ Başka bir rivayette ise Hz. Âişe aynı şekilde babasının imamlık yapmaması için Hz. Peygamber'e ısrarlarının bir netice vermeyeceğini anlayınca Hz. Hafsa'nın yanına giderek: "Babam Ebû Bekir çok yufka yürekli bir adam olduğu için namazda hemen ağlar ve sesini Müslümanlara duyuramaz. Allah Resulü'ne söyleyen de Müslümanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir yerine Ömer'e emir verse" demiş Hz. Hafsa da bunu Hz. Peygamber'e söyleyince Allah Resulü: "Sizler Yusuf'un yanındaki kadınlar gibisiniz. Ebû Bekir'e söyleyin namaz kıldırın" demiştir. Hz. Peygamber'in kendisine kızdığını gören Hz. Hafsa, Hz. Âişe'ye giderek: "Ben senden hiç hayır görmedim." diye serzenişte bulunmuştur.³⁹² Hz. Peygamber'in emri üzerine Hz. Ebû Bekir imamlık yapıp Resulullah vefat edene kadar Müslümanlara namaz kıldırmıştır. İlk olarak kıldırıldığı namazın perşembe gününün yatsı namazı olduğu söylenmiştir.³⁹³

Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir'in imam olmasını istememesinin nedenini şu şekilde açıklamaktadır: "Babam Ebû Bekir'in imamlık yapmasını istemememin nedeni, insanların Hz. Peygamber'in yerine kim gelirse gelsin onu hiçbir zaman sevmeyeceğine dair düşüncemdi. İnsanlar karşılaştıkları her olumsuz durumda kendisine karşı sert davranır ve onda uğursuzluk ararlardı. Ben de bu durumu bildiğim için babamın Müslümanlara imamlık yapmasını istemedim."³⁹⁴ Aslında Âişe bint Ebû Bekir bu konuda haklıdır. Zira hiçbir kimse Hz. Peygamber'in yerini dolduramazdı. Çünkü o hem devlet başkanı hem de uhrevi problemleri vahyin ışığı altında çözen biriydi. Müslümanlar arasında Hz. Ebû Bekir, bu göreve Hz. Peygamber'den sonra en layık kişi

³⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/180.

³⁸⁸ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/555.

³⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/192; Ebû Dâvûd, "Salat", 2 (No. 941); İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 20; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/558; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/184.

³⁹⁰ Resulullah bu sözüyle, Hz. Yusuf ve Züleyha'nın kıssasına işaret etmiştir. Bunun manası ise, kadınların bazı hallerde lüzumsuz yere ısrar etmeleridir. Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 33.

³⁹¹ Zührî, *el-Meğâzî*, 132; Mâlik, "Salatu fi's-Sefer", 83; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/192; Dârimî, "Salat", 2 (No. 1292); Buhârî, "Kitâbü'l-Enbiya", 60 (No. 3384); Müslim, "Salat", 94; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/556-557; Nesaî, "İmamet", 10 (No. 833); İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/399; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/232-233.

³⁹² Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/254-256; Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3672).

³⁹³ Ahmed Hilmi Filibeli, *İslâm Tarihi*, sad. Hüseyin Rahmi Yanarlı (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2011), 206; Öğle namazı kıldırıldığına dair rivayetler için bk. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/555.

³⁹⁴ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/652; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/192; Müslim, "Salat", 93; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/559; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/232; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 52.

olabilirdi.³⁹⁵ Ancak o, “Müslümanların problemlerini vahiy ile çözebilecek bir güce sahip olmadığından eleştirilere maruz kalabilirdi. Belki de Hz. Âişe, böyle bir görevlendirmenin ardından, maddi ve manevi büyük sorumluluğu olan hilafet yolunun babasına açılacağını sezmış ve bir evlat refleksiyle babasını böyle ağır bir görevden kurtarmak istemiştir.”³⁹⁶ Ayrıca Hz. Âişe’nin ısrarının neticesi olarak şöyle bir faydadan da söz edilebilir; “Hz. Peygamber’in tüm ısrarlara rağmen kendisinden sonra namaz kıldırarak kişi ile ilgili olarak arzu ve rağbetini zanna ihtimali olmayacak bir açıklıkla izhar etmiştir. Hz. Ebû Bekir’i seçmede ittifakın, fitne ve anlaşmazlığın da yolunu bu ısrarlara karşı verdiği cevapla kesmiştir.”³⁹⁷

Hz. Ebû Bekir’in imamlığı ile ilgili olarak Abdullah b. Zem’a tarikiyle şöyle bir rivayet gelmiştir: “Hz. Peygamber hasta yatağında yatarken onu ziyaret etmek için yanına gittiğimde namaz vakti geldiğinden dolayı bana ‘Ey Abdullah insanlara emret namazlarını kılınlar’ dedi. Ben de Müslümanların yanına doğru çıktım. Ebû Bekir’i göremeyince Ömer’e insanlara namaz kıldırmasını söyledim. Ömer kalkıp tekbir getirdi. Sesi gür olduğundan dolayı Allah Resulü, Ömer’in tekbirini duymuştu. Hz. Peygamber sinirli bir şekilde başını hücrelerinden dışarı çıkararak ‘Ebû Bekir nerede, Ebû Bekir nerede?’ diye sordu. Sonra da ‘aralarında Ebû Bekir’in bulunduğu bir topluluğa ondan başkasının imamlık yapması doğru değildir. Başkasının namaz kıldırmasını Allah ve Müminler kabul etmez dedi’ ve hücrelerine geri çekildi.”³⁹⁸ Hz. Peygamber’in söylediklerini duyan Hz. Ömer, bana dönerek; ‘ne kadar kötü bir iş yaptırdın bana. Namaz kıldırmanı Allah Resulü’nün emrettiğini sanıyordum. Hz. Peygamber’in emretmediğini bilseydim insanlara namaz kıldırılmazdım’ dedi. Ben de ona; ‘Allah Resulü bana birinin ismini vererek söylememi emretmediği için ben sana söyledim’ deyince³⁹⁹ Hz. Ömer minberden çekildi. Müslümanlar fazla beklemeden o esnada karısının yanında es-Sunh’de olan Hz. Ebû Bekir geldi ve Müslümanlara namazı kıldırıldı.”⁴⁰⁰

Hz. Ebû Bekir Müslümanlara pazartesi günü⁴⁰¹ sabah namazını kıldırarak için tekbir getirince Hz. Peygamber kendisinde bir hafiflik hissetmiş ve yanında bulunan Hz. Ali ve Hz. Abbas’a⁴⁰² yaslanarak mescide girmiştir. Hz. Peygamber’in geldiğini gören sahâbîler kendisine yol vermişler ve Allah Resulü Hz. Ebû Bekir’in yanına kadar gitmiştir. Hz. Ebû Bekir Allah Resulü’nü görünce geri çekilmek için hamle yapmayı denemişse de Hz. Peygamber el işaretiyle yerinde kalmasını istemiştir. Hz. Peygamber gelip Hz. Ebû Bekir’in sol yanına oturunca Hz. Ebû Bekir ayakta, Allah Resulü oturarak namazlarını kılınırlardır. Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber’in namazına, cemaat de Hz.

³⁹⁵ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/558-561.

³⁹⁶ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 58.

³⁹⁷ Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 37.

³⁹⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 131-132; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/652; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/196.

; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 52; Farklı rivayetler için bk. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/969-970.

³⁹⁹ Zührî, *el-Meğâzî*, 132; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/652; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 39 (No. 4660); Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/554-555; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/231.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/197; Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 39; Hz. Ebû Bekir'in olmadığı zamanlarda Hz. Ömer'in namaz kıldırması hakkındaki geniş bilgi için bak. Feyza Betül Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi* (İstanbul: Mana Yayınları, 2016), 224.

⁴⁰¹ Zührî, *el-Meğâzî*, 132; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1624); İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/397; Hz. Peygamber'in ashâbıyla birlikte namaz kılmak için odasından çıktığı bu vaktin Cuma gününün sabah namazı vakti olduğu ile ilgili rivayetler için bk. Ülkü, *İslâm Tarihi*, 240.

⁴⁰² İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/399.

Ebû Bekir'in namazına tâbi olmuştur.⁴⁰³ Hz. Peygamber'in hastalığı müddetince Hz. Ebû Bekir'in Müslümanlara 17 vakit namaz kıldırıldığı rivayet edilmiştir.⁴⁰⁴

2.2.8.2. Hz. Peygamber'in Vefatı Esnasında Hz. Ebû Bekir

Hz. Peygamber vefatına sebep olan hastalığında başı sarılı olarak Müslümanların arasına gelip minbere oturmuş, Allah'a hamd ve senada bulunup Uhud şehitlerine dua ettikten sonra şu hutbeyi îrad etmiştir: "Ey Müslümanlar! Aranızda dostluğu ve malıyla bana en çok yardımcı olanınız Ebû Bekir'dir. Eğer insanlar arasından kendime bir dost seçecek olsaydım mutlaka bu kişi Ebû Bekir olurdu. Fakat İslâm kardeşliği en üstün olan kardeşliktir. Ebû Bekir'in kapısı hariç mescide açılan diğer tüm kapılar kapansın."⁴⁰⁵ "Ey Muhacirler! Siz çoğalmaya başladınız. Ensar ise çoğalmaz oldu. Ensar benim sığınağım oldu. Siz de onlara ikramda bulunun, aralarında kusur işleyenler olduğunda onların kusurlarını bağışlayın."⁴⁰⁶ Rivayetten anlaşıldığı kadarıyla "Hz. Peygamber, Müslümanların birlik ve beraberliklerini korumalarını ve Ensar ile Muhacirlerin birbirlerinin hukukuna saygılı olmalarını istemektedir. Muhacirlerin Ensar'a karşı iyi davranmalarını istemesi oldukça manidardır. Çünkü o, açıkça ifade etmese bile dini, siyasi ve sosyal şartların Muhacirlerden birisini iktidara taşıyacağını biliyordu. Aslında bu hutbede Hz. Peygamberden sonrası iktidar mücadelesinin ilk işaretlerini görmekteyiz. Buna göre iktidar mücadelesi Ensarla Muhacirler arasında geçecektir ve iktidarın en yakın adayı Muhacirler'dir. İşte bu noktada Hz. Peygamber, sosyal barışın ve dayanışmanın temini için Ensar'ın haklarının korunmasını istemektedir."⁴⁰⁷

Yukarıda zikrettiğimiz rivayette geçen Hz. Ebû Bekir'in kapısının açık kalması ile ilgili olarak Mahmut Demir şu şekilde bir yorumda bulunmuştur: "Hz. Ebû Bekir ile ilgili olan rivayetin metnine bütün olarak bakıldığında 'Ebû Bekir'in kapısı hariç mescide açılan tüm kapıları kapatınız' ifadesinin siyaka, cümlelerin hiyerarşik düzenine uymadığı rahatlıkla görülecektir. Şöyle ki: Muhtemelen vefatından önceki bu son konuşmasında Hz. Peygamber'in, kadim dostu Ebû Bekir'i saran ayrılık acısını dindirme sadedinde onu, yakın dostu ve arkadaşı olmakla taltif ederken birden mescidin kapılarıyla ilgili bir talimat vermesi, konuşmanın bütünlüğüyle uyuşmamaktadır. Bu ifade, adeta son anda Hz. Peygamber'e nispet edilmek suretiyle kurtarılmaya çalışılmış siyasi bir mesaj görüntüsü vermektedir. Bu itibarla söz konusu cümlelerin bir idrac⁴⁰⁸

⁴⁰³ Mâlik, "Salatu'l-Cema'a", 18; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/164; Dârimî, "Salat", 2 (No. 1292); Müslim, "Salat", 97; İbn Mâce, "İkâm's-Salat ve's-Sünnet", 5 (No. 1233); Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/557; Tirmizî, "Salat", 2 (No. 362); Nesaî, "İmamet", 10 (No. 785); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/234.

⁴⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/184; İbn Haldun, *Divânü'l-Mübteda ve'l-Haber Fi Tarihi'l-Arab*, 2/486; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 237; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 63; Hz. Ebû Bekir'in Müslümanlara 20 vakit namaz kıldırıldığı ile ilgili rivayetler için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/235; 3 vakit namaz kıldırıldığı ile ilgili rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/198; Hz. Ebû Bekir'in imamlığı ile ilgili geniş bilgi için bk. Buhârî, "Ezan", 10 (No. 678-684).

⁴⁰⁵ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/649-650; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/201; Dârimî, "Mukaddime", (No. 82); Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3659-3660); İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/400; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/181-182; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 4/1702; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/967.

⁴⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/181-182.

⁴⁰⁷ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 54.

⁴⁰⁸ İdrac: Ravinin rivayet ettiği hadisin metnine veya senedine aslından olmayan sözler sokmasıdır.

olma ihtimali yüksektir.⁴⁰⁹ Hz. Ebû Bekir'in Resulullah nezdinde özel bir konumu olduğunu açıkça ifade eden bu cümle, Sünni yaklaşıma uygun olarak onun hilafet hakkına da işaret eden kuvvetli bir karîne şeklinde algılanmıştır. Özellikle bu olayın Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'den namaz kıldırmasını talep ettiği ömrünün son anlarında gerçekleştiği düşünülürse bu ihtimal kuvvet kazanmaktadır. Evden direkt olarak mescide geçiş, ümmetin umumi menfaati için sadece imamlık yapacak kişi adına söz konusu olabilirdi. Bunun için olmalıdır ki, Resulullah kapıları mescide açılanların kapılarını kapatmak isterken kendisinden sonra imamlığı devralacak şahsı (Hz. Ebû Bekir'i) bu emrin dışında tutmuştur.”⁴¹⁰

Hz. Peygamber îrad ettiği hutbeden sonra kendini biraz kötü hissettiği için yanındakilerden izin isteyip istirahat etmek üzere odasına çekilmiştir. Hz. Âişe'nin yanına döndükten sonra hicretin 11. yılı Safer ayının son günlerinde hastalığı iyice artan Allah Resulü, aynı yıl Rebiülevvel ayının 12. günü pazartesi vefat etmiştir.⁴¹¹ Fakat teçhiz ve defin işlemleri Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi ile ilgili olaylar meydana geldiği için biraz gecikmiştir. Hz. Peygamber vefatından sonra salı⁴¹² veya çarşamba⁴¹³ günü defnedilmiştir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in defininin vefat ettiği gün gerçekleştiğini söyleyenler⁴¹⁴ olsa da bu mümkün gözükmemektedir. Zira Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra Mekke'li Muhacirler ile Medineli Ensar arasında halifenin kim olacağı ile ilgili tartışma yaşanmış, bundan dolayı Allah Resulü'nün defin işlemleri seçimden sonraya bırakılmıştır.

Allah Resulü'nün hastalığı esnasında kendini iyi hissettiği bir anda Hz. Ebû Bekir, Sunh'da kalan karısı Hârice'nin kızının yanına gitmek için ondan izin istemiştir. O da Hz. Ebû Bekir'e izin vermiştir.⁴¹⁵ Hz. Ebû Bekir'in bu kısmi iyileşmeyi Hz. Peygamber'in tam anlamıyla sağlığına kavuşması şeklinde algılayarak Medine'yi terk etmesi, son anlarında Allah Resulü'nün yanında olmasına engel olmuştur.⁴¹⁶ Hz. Ebû Bekir Allah Resulü'nün vefat haberini alınca Sunh'taki evinden hemen çıkıp Hz. Âişe'nin odasının bulunduğu yere gelmiştir. Hz. Ömer'i o esnada yanındaki sahâbîler ile konuşur durumda görmüş ve onların yanına uğramadan Hz. Peygamber'in bulunduğu odaya girmiştir. Allah Resulü'nün üzerindeki çizgili örtüyü kaldırıp ağlamaya ve Hz. Peygamber'i öpmeye başlamış daha sonra “Allah sana kesinlikle iki ölümü tattırmayacaktır. Ama yazılmış olan ilk ölümü tattın. Hayattayken çok güzeldin, ölünce de çok güzelsin”⁴¹⁷ demiştir.

Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün yanından çıkıp dışarı ashâbın bulunduğu yere geçince Hz. Ömer'in Müslümanlara şu şekilde hitap ettiğini işitmiştir: “Bazı Münafıklar Allah Resulü'nün öldüğünü ileri sürüyorlar. Allah'a yemin ederim ki Hz. Peygamber bütün Münafıkları rezil rüsve edip öldürmeden gitmez. Allah Resulü ölmemiştir. Rabbi

⁴⁰⁹ Demir, *Hadis ve İdeoloji*, 198.

⁴¹⁰ Demir, *Hadis ve İdeoloji*, 193-194.

⁴¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/237; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/568; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/185; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/254.

⁴¹² İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/662; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/237; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1628); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/185.

⁴¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/238; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/568; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/254.

⁴¹⁴ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 498.

⁴¹⁵ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1120; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/654; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/191; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/184-185; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 917.

⁴¹⁶ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 78.

⁴¹⁷ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/655-656; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/232; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1457); Tirmizî, “Cenaiz”, 8 (No. 989); Nesâî, “Cenaiz”, 21 (No. 1839); İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/400; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 4/1577.

katına çıkmış ve oradan geri yeryüzüne kendisine karşı çıkanları cezalandırmak için dönecektir.” Hz. Ömer’in dışında Allah Resulü’nün ölmediğine inanan çok fazla sahâbenin olduğu söylenmiştir. Hz. Ebû Bekir’in geldiğini gören sahâbiler hemen geriye çekilip kendisine yer vermişlerdir. Hz. Ebû Bekir Hz. Ömer’in söylediklerini duyunca kendisine sitemde bulunarak susmasını emrettikten sonra kendisi söze başlayıp şunları söylemiştir: “Ey Müslümanlar! Her kim Muhammed’e tapıyorsa bilsin ki Muhammed öldü. Her kim de Allah’a tapıyorsa bilsin ki Allah hayy’dır ölmez.” Hitabının devamında şu âyeti okumuştur: *“Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah’a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir.”*⁴¹⁸ Hz. Ebû Bekir’in sözleri Allah Resulü’nün vefat etmesinin ardından ortaya çıkan karmaşa ortamını yumuşatmak adına önem arz etmektedir. “Çünkü beşer arasında en üstün ve en büyük olan insanlar da ölümlüydü ve birer tanrı değillerdir. Hatta ezeli ve ebedi olan Allah tarafından risâlet gibi en büyük göreve tayin edilen peygamberler de ancak Allah’ın kulu ve Resulü’ydüler. Peygamberlerin en büyükleri de böyledir. Öyleyse insanları putlaştırmamalı ve onların en büyükleri de şirke ve putperestliğe dönüştürülmemelidir.”⁴¹⁹

Hz. Ebû Bekir yukarıda zikrettiğimiz ayeti okur okumaz insanlar Hz. Peygamber’in vefat ettiğine inanmış ve ağlamaya başlamışlardır. Rivayete göre Hz. Ömer başta olmak üzere bazı sahâbiler Hz. Ebû Bekir bu ayeti okuyana kadar böyle bir ayetten haberdar olmadıklarını dile getirmişlerdir.⁴²⁰ “Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü’nün öldüğünü Kur’ân ayetlerine dayanarak halka ilan etmiş, kendileri hayatta iken onun ölebileceğini ve bu durumda İslâm yolundan dönmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in vefatını duyduklarında şaşırarak, bunun gerçek olup olmadığı ile ilgili kuşkuları bulunan ya da otorite boşluğunun birliği bozacağı endişesine kapılarak panik yaşayan insanları yatıştırmış, toplumun kargaşa ortamına sürüklenmesini önlemiştir.”⁴²¹ Böylece Allah Resulü’nün her daim en yakınında olan arkadaşı ve vefatına sebep olan hastalığı esnasında namazı kıldırması için emir verdiği Hz. Ebû Bekir, onun vefat etmesiyle meydana gelen ilk problemi, Kur’ân’ın desteğiyle çözerek liderlik özelliğini göstermiştir.⁴²² Daha sonra İbn Sa’d’dan gelen bir rivayette Allah Resulü’nün vefatına çok üzülen Hz. Ebû Bekir şöyle bir ağıt dile getirmiştir:

“Ey gözlerim! Usanmadan ağlayın; haktır Seyyid olana ağlamak.

Sıkıntılarda en iyi yardımcı olana, lahitte geceleyene ağlayın.

Mâlik olan, kulların Rabbi ve memleketlerin sahibi, Ahmet’le selam gönderdi.

Toplanan kalabalıkların güzeli olan dostun yokluğundan sonra, kalır mı hayatın tadı?

Keşke hepimize ölüm gelseydi de, hepimiz beraber ölseydik, o Mühtedi⁴²³ ile.

Peygamberimizi yattığı yerde kıvrılmış görünce, Evler tamamen genişliğiyle dar geldi bana.

Kemiklerim zayıflamış ve kırılmış gibiyim.

*Şaşkın ve ne yapacağını bilmez haldeyim ben, yalnız ve çaresiz kaldın artık ey Atık!..”*⁴²⁴

⁴¹⁸ el-Âl-i İmran 3/144; Buhârî, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 62 (No. 3668); Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 186.

⁴¹⁹ Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 20.

⁴²⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 135; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/234; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1627); İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 1/401; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/185-186.

⁴²¹ Başköylü, Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur’ân’ın Referans Olarak Kullanılması”, 147.

⁴²² Ayar, “Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur’ân’ın Referans Olarak Kullanılması”, 155.

⁴²³ Doğru yolu bulan, hidayete eren.

⁴²⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/277 (A), 2/321 (T).

Kaynaklarda Hz. Ömer gibi bir şahsiyetin Hz. Peygamber'in ölmediğini söylemesi, göğe yükseldiğini, Hz. Ebû Bekir'in okuduğu ayeti ilk defa duyduğu ile ilgili olarak çok farklı yorumlar dile getirilmiştir. Fakat konunun uzamaması için bu yorumları vermekten ziyade kendi kanaatimizi söyleyip konuyu bitirmek istiyoruz.

1. “Hz. Ömer'in bu tepkisini hem duygusal hem de siyasi bir tepki olarak değerlendirebiliriz. O, çok sevdiği Hz. Peygamber'i kaybetmenin meydana getirdiği aşırı üzüntüyü bu şekilde yansıtmakta ve onun ölümünü kabullenmek istememektedir.”⁴²⁵ Ama Hz. Ömer gibi bir şahsiyete baktığımızda ne kadar duygusal olursa olsun kendini kaybetmeyen ve akli melekelerini sürekli kullanma becerisi olan biri olarak görmekteyiz. O yüzden Hz. Peygamber'in vefatı anındaki durumunu duygusallık adı altında açıklamamız pek mümkün gözükmemektedir. Ama diğer sahâbîler için durum böyle olmuş olabilir.

2. “Hz. Ömer sahâbîlere Hz. Peygamber'in vefat etmediğini söylemişse bunu tedbir amaçlı yaptığını söyleyebiliriz. Çünkü bazı kişiler Hz. Peygamber'in vefatını fırsat bilerek hemen iktidarı ele geçirmek için hamle yapmak isteyebilirlerdi. Bunun neticesinde de Müslümanlar arasında karışıklıklar ortaya çıkabilirdi.”⁴²⁶ “Hz. Ömer'in bu davranışı birçok devlet ricalinin uygulaması arasında görülen, devlet başkanının ölüm haberinin belli bir vakte kadar gizlenmesi vakiasını, İslâm'da ilk olarak uygulamıştır. Karmaşanın önüne geçmek, toplumun sakinleşmesini sağlamak ve hatta Hz. Peygamber'den sonra toplumun önderi olarak kabul ettiği Hz. Ebû Bekir'in gelmesi için Hz. Ömer bilinçli bir şekilde böyle davranmıştır.”⁴²⁷ Eğer bunu kabul etmez de Hz. Ömer'in üzüntüsünden dolayı Allah Resulü'nün ölmediğini söylediği sözlerini kabul edersek, Hz. Ömer gibi birinin İslâm'ı ve Kur'an'ı hiç anlamadığını söylemiş oluruz. Hz. Ömer, İslâm'ı ve Kur'an'ı anlamadığına göre sahâbeden hiç kimse anlamamış anlamı çıkar ki bu doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in ve her doğanın birgün öleceğine dair ayetler Kur'an'da mevcuttur. Hz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'nün vefatı ile ilgili okuduğu ayet de Uhud Savaşı esnasında inmesine rağmen⁴²⁸ Hz. Ömer gibi ömrünü İslâm uğruna adanmış bir insanın bu ayetten habersiz olduğunu söylemek imkânsızdır.⁴²⁹

Hz. Peygamber'in vefatıyla beraber nerede defnedileceği hakkında sahâbîler arasında tartışma meydana gelmiştir. Topluluk arasında bulunan Hz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'nden duyduğu şu hadisi aktarmasıyla: “Her peygamber vefat ettiği yere gömülür.” sorun çözülmüş ve Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'in hatırlattığı hadise binaen vefat ettiği yere yani Hz. Âişe'nin odasına gömülmüştür.⁴³⁰

⁴²⁵ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 83.

⁴²⁶ Boyacıoğlu, “Hz. Muhammed'in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer'in Tavrı ve Halife Seçimi”, 89.

⁴²⁷ Öz, “İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz-Şii-Sünni Yol Ayrımında Sakîfe Hadisesi”, 84.

⁴²⁸ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 239.

⁴²⁹ Boyacıoğlu, “Hz. Muhammed'in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer'in Tavrı ve Halife Seçimi”, 87.

⁴³⁰ Mâlik, “Cenaiz”, 27; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/663; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1628); İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 21; Tirmizî, “Cenaiz”, 8 (No. 1018); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 108; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/425; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 920.

3. HZ. EBÛ BEKİR'İN HALİFELİĞİ

3.1. Halife Tayini Meselesi

Halife kelimesi; ön, ileri anlamındaki “kuddam” sözcüğünün zıddıdır. Kelime manası olarak halef, naip, birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, temsil etmek anlamlarına gelir.⁴³¹ Terim anlamı ise “Hz. Muhammed’in vefatından sonra onun yerine geçecek din ve devlet işlerini yürüten kişiye verilmiş bir unvan anlamına gelmektedir.”⁴³² Halifeler, Allah’ın değil, kendilerinden önce devleti yöneten başkanların ardından göreve geldikleri için onların halifeleridirler.⁴³³ Risâlet görevi hariç, Resulullah’ın tüm dünyevi otoritesini temsil ederler.⁴³⁴ Bunu yaparken de Müslümanların tüm yaşantılarında ve aldıkları tüm kararlarda Kur’ân’ı tatbik etmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla Müslümanların hem siyasi hem de dini başkanlarıdır.⁴³⁵

Hiz. Peygamber vefat etmeden önce İslâm Devleti ile ilgili tüm kararları ashâbıyla istişare ederek almış ve gereken şeyleri peygamber-devlet başkanı sıfatıyla yerine getirmiştir. Allah Resulü’nün vefatıyla beraber Müslümanlar arasında kimin halife-devlet başkanı olacağına dair ihtilaflar meydana gelmeye başlamıştır. Bu ihtilaftan en büyük nedeni ise devletin başına kimin geçeceği meselesine Kur’ân-ı Kerîm’de veya Allah Resulü’nün hadislerinde hiç temas edilmemesidir.⁴³⁶

3.1.1. Allah Resulü’nden Sonra Halife Tayini Tartışmaları

Hiz. Peygamber’in hadislerini konu alan kaynaklara baktığımız zaman bazı müellifler Allah Resulü’nün îma veya açık bir şekilde yerine Hiz. Ebû Bekir ya da Hiz. Ali’yi halife tayin ettiğinden bahsederlerken, bazı müellifler de kesinlikle ne îma ile ne de açık bir şekilde yerine halife tayin etmediğini söylemişlerdir. Halifelik’in tayini ile ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de bir delil bulunmadığı için tayin meselesi ile ilgili kaynaklarda geçen hadisleri incelemek yerinde bir karar olacaktır.

3.1.1.1. Kırtas Olayı

Kaynaklarda yer alan rivayetlere göre Hiz. Peygamber vefatına neden olan hastalık sırasında kendisinin ölümünden sonra Müslümanlar arasında ihtilaftan meydana gelmemesi için ashâbından birçok kimsenin yanında bulunduğu bir anda vasiyetini yanındakilerden birine yazdırmak istemiştir. Bu olay kaynaklarda Kırtas olayı olarak adlandırılmaktadır.

⁴³¹ İsfahânî, *Müfredat*, 333; İbn Manzûr, “Hlf”, 2/1234; Mustafa vd., “Hlf”, 1/250-251; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 31; Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 16; Sultan Neval Şimşek, *Dört Halife Döneminde Yönetim ve Toplumsal Sınıflar* (Samsun: Omdokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 19; Casim Avcı, “Hilafet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/539; Arnold, “Halife”, 5(1)/148.

⁴³² Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 16; İsmet Kayaoğlu, “Halifelik”, *İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi* (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) c.y./4 (1980), 133; Farklı anlamları için bk. Kurt, *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı*, 49, 52; Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 208.

⁴³³ Şimşek, *Dört Halife Döneminde Yönetim ve Toplumsal Sınıflar*, 56.

⁴³⁴ Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 31.

⁴³⁵ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/27; İhsan Süreyya Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018), 23.

⁴³⁶ Farklı rivayetler için bk. Suyutî, *Tarihu ’l-Hulefa*, 54-55; Filibeli, *İslâm Tarihi*, 276.

İbn Abbas tarikiyle gelen rivayette Hz. Peygamber vefat etmeden önce perşembe günü ashâbıyla beraber otururken yanındakilere: “Bana kâğıt ve kalem getirin. Sizin ileride ihtilafa düşmemeniz için vasiyetimi yazacağım” demiştir. Yanında bulunan ashâptan bazıları “Allah Resulü hastalıktan dolayı sayıklıyor. Allah’ın kitabı bize yeter”,⁴³⁷ bazıları da “Allah Resulü’nün istediğini yerine getirelim” demişlerdir. Ashâb arasındaki münakaşayı duyan Hz. Peygamber onlara kızarak: “Beni yalnız bırakın” demiş ve yanında bulunan İbn Abbas’a üç şey vasiyet etmiştir. İbn Abbas kendisine Hz. Peygamber’in hangi vasiyetlerde bulunduğu sorusu sorulunca şöyle cevap vermiştir: “Bunlar; 1. Arap Yarımadasından Müşriklerin çıkarılması. 2. Medine’ye gelen heyetleri kendisi nasıl ağırlıyor ise onun vefatından sonra da aynı şekilde ağırlanması.” Bu iki maddeyi saydıktan sonra üçüncü maddeyi “unuttum” demiştir.⁴³⁸ Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber’in sahâbîlerini yanından kovduktan sonra vasiyette bulunmaktan vazgeçtiği, kısa bir süre sonra da vefat ettiği rivayet edilmiştir.⁴³⁹

“Kaynaklarda ‘Kırtas hadisesi’ olarak geçen olay, daha sonra İslâm Tarihi sürecinde ortaya çıkan siyasi-itikadi fırkalar arasında en fazla tartışılan hadiselerden biri olmuştur. Nitekim Şiilerin Hz. Ali’nin hilafette hak sahibi olduğu iddiasını dayandırdıkları delillerden biri de bu olay olmuştur. Onlara göre şayet Hz. Peygamber’e vasiyet yazdırma imkânı verilseydi, o kendisinden sonra Müslümanların başına Hz. Ali’nin geçmesini emrederdi.”⁴⁴⁰ Hz. Ali’nin halife olmasını istemeyen Hz. Ömer, Allah Resulü’nün vasiyet yazmasına engel olmuş, böylece Hz. Ali’nin halife olmasını engellemiştir.⁴⁴¹ Benzer rivayetler Hz. Ebû Bekir adına da söylenmiştir.⁴⁴² Özellikle Şii kaynaklarda yer alan bu rivayetlerin izah edilmesi gereken bazı noktaları vardır. Bunlar:

1. “Hz. Peygamber’in her emrini yerine getirmeye çalışan sahâbîlerin nasıl olur da ölüm döşeğinde iken ona muhalefet ederler.”⁴⁴³

2. “Ümmetin dalaletе düşmesini engelleyecek böyle önemli bir vasiyeti, Resulullah’ın 23 yıllık uzun nübüvvet hayatında değil de vefatından üç-dört gün önce yazdırmak istemesi de anlaşılır değildir. Aynı şekilde, Resulullah’ın ümmetine olan düşkünlüğü malum olduğu halde, sırf yanında tartışıldı diye, yazdırmaktan vazgeçtiğini, böylece de ümmetinin dalaletе düşmesine göz yummuş olduğunu kabul etmek doğru değildir.”⁴⁴⁴

3. “Hz. Peygamber’in Hz. Ömer’in kendisine karşı çıkmasından sonra vasiyette bulunmaktan vazgeçtiğini varsaysak bile, bu olaydan sonra üç-dört gün yaşamış olan Allah Resulü sakinleştiği bir anda Hz. Ali’yi halife olarak tayin edebilirdi. Neden yapmadı?”⁴⁴⁵

⁴³⁷ Bu sözü söyleyenin Hz. Ömer olduğu rivayetlerde geçmektedir. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/214.

⁴³⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/213; Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 11; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/264; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 494.

⁴³⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/213; Muhammed Tanci, “İslâm’da Hilafet ve Mezheplerin Doğuşu”, çev. Ethem Ruhi Fırlı, *el-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 4/1 (2011), 468.

⁴⁴⁰ Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 1/402.

⁴⁴¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/214.

⁴⁴² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/164; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/264; Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 52.

⁴⁴³ Ahmet Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 49; Uçar, *Güç ve Değer*, 110-111.

⁴⁴⁴ Şaban Öz, “Kırtas Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkidi-İbn Sa’d Özelinde”, *Hikmet Yurdu* 2/3 (1936-2008), 282; Umerî, *Medine Toplumı*, 301; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir’in Hilafet Dönemi*, 33.

⁴⁴⁵ Azimli, *Şiyeri Farklı Okumak*, 458; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir’in Hilafet Dönemi*, 33; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 42; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 49.

4. “Şayet Resulullah'ın Hz. Ali'yi tayin etme gibi bir niyeti olsaydı, bunu kalem kâğıt isteyerek yazmasına gerek yoktu, açıktan söyleyebilirdi. Kimse de onun kararına muhalif davranamazdı.”⁴⁴⁶

“İslâm Tarihinde çeşitli fırkalar tarafından üzerinde pek çok yorumun yapıldığı bu olay, tarafgir bir gözle bakılmadığı takdirde ahirete intikali yaklaşmış olan bir peygamberin aile meclisinde son tavsiyelerini yazmak için bir kâğıt kalem istemesinden öte hiçbir anlam taşımamaktadır. Siyasi bir bağlamda ele alınan bu olay, gerçekten de Hz. Peygamber'den sonraki devlet başkanının tayini ile ilgili olsaydı mutlaka netice alınır ve bu şahsiyet yazılı bir belge ile belirlenirdi.”⁴⁴⁷ Hz. Peygamber'in böyle bir ihtiyacı olsaydı, orada bulunan Müslümanlar onun bu talebini mutlaka yerine getirirlerdi. Canlarını ve mallarını Hz. Peygamber'in uğruna feda eden sahâbeye isnad edilen bu yakıştırma, insan psikolojisine de aykırıdır. Kaldı ki, Hz. Ebû Bekir vefatına sebep olan hastalığında, Hz. Ömer de kendisine yapılan suikast neticesinde ağır yaralı olmasına rağmen vasiyette bulunmuştur. Vasiyetleri Müslümanlar tarafından kabul görülüp yerine getirilmiştir.⁴⁴⁸ Hz. Peygamber'in ashâbından olan bu iki şahsın yerine getirdiği vasiyeti vefat etmesine üç-dört gün kalmasına rağmen bunu bilerek yazdığını söylemek hiç de akıl kârı değildir.

Hz. Ali'nin hilafetine delil getirilen bu rivayetin Şia tarafından îmal edildiği kanaatindeyiz. Zira eğer böyle bir rivayet olmuş olsaydı herkesten önce Hz. Ali gibi adalet sahibi olan bir sahâbî hilafete benim hakkım der ve hakkını arardı.⁴⁴⁹ Ama Hz. Abbas ile Hz. Ali arasında geçen kimin halife olacağı tartışmasında bir vasiyetin olmadığı ortaya çıkmaktadır.⁴⁵⁰ Son olarak Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce Müslümanlara vasiyette bulunduğunu kabul edereksek dahi bu vasiyetin; kendisinden sonra Müslümanların kendisinin önem verdiği bazı konularda onun gibi davranmalarını istediği kanaatindeyiz.

3.1.2. Hz. Peygamber'in Halife Tayin Ettiğine Dair Rivayetler

1. Hz. Âişe tarikiyle gelen rivayette Allah Resulü: “Ey Âişe! Bana babanı ve kardeşini çağır babana yazılı bir metinle vasiyette bulunayım ki benden sonra kimse ihtilafa düşmesin”⁴⁵¹ demiştir.

2. Hz. Peygamber hilafet konusunda Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'ya sır vererek şöyle demiştir: “Benden sonra halife olacak kişi Ebû Bekir'dir, ondan sonra da Ömer'dir.”⁴⁵²

3. Sahâbeden bir kadın Hz. Peygamberden bir şey isteyince Allah Resulü başka bir sefere gelmesini söylemiştir. Kadın ise: “Ey Allah'ın Resulü! Geldiğimde sizi

⁴⁴⁶ İsrail Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 52.

⁴⁴⁷ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 43.

⁴⁴⁸ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*, 49.

⁴⁴⁹ Mohammed Yaser Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 20-21.

⁴⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/215; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 21; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/565; Farklı rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/216; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 20; Hz. Peygamber'in vefatının ardından başta Hz. Abbas olmak üzere diğer Hâşimoğulları'nın Hz. Ali'ye biat etmek istemeleriyle ilgili rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/217; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 21; Cevdet Paşa, *Kıssa-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 285.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/164-165; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/228-229; Farklı rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/199; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/264; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 52.

⁴⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/165; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/424; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 52; Farklı rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/289; Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3805, 3662); İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 2/542.

bulamazsam ne yapayım?” diye sorunca Hz. Peygamber: “Beni bulamazsan Ebû Bekir’e git” demiştir.⁴⁵³

4. Hz. Peygamber: “Hiçbir peygamber yoktur ki onun dünyadan ve gökten iki veziri bulunmasın. Benim gökten olan iki vezirim; Mikail ve Cebrail’dir. Dünyadan olan vezirlerim ise Ebû Bekir ve Ömer’dir.” buyurmuştur.⁴⁵⁴

5. Allah Resulü vefat etmeden hemen önce îrad ettiği hutbesinde ashâbına: “Eğer aranızdan birini dost edinecek olsaydım o kişi Ebû Bekir olurdu”⁴⁵⁵ demiştir.

6. Hz. Peygamber: “Benden sonra hilafet otuz yıl sürecektir. Sonra hükümdarlık gelecektir.”⁴⁵⁶

7. Allah Resulü: “Göğe yükseltildiğimde üzerinde Muhammed Resulullah ve Ebû Bekir onun halifesidir yazısını bulmadığım tek bir yer dahi yoktu.”⁴⁵⁷

8. “Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir.”⁴⁵⁸

9. Hz. Peygamber vefat etmeden önce kâğıt kalem isteyerek Hz. Ali’nin halife olacağını vasiyet etmek istemiştir.⁴⁵⁹

10. Hz. Peygamber Medine mescidini inşa ederken kendisinden sonra sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali mescidin duvarına taş bırakınca Allah Resulü: “İşte bunlar benden sonra gelecek halifelerdir.”⁴⁶⁰ demiştir.

Yukarıdaki rivayetlere ek olarak Hz. Ebû Bekir’in imamlık yapması, ikinin ikincisi olması, hac emirliği görevinde bulunması ve Allah Resulü vefat etmeden hemen önce “Ebû Bekir’in kapısı hariç mescide açılan tüm kapıların kapatılması” gibi sözleri müellifler tarafından Hz. Ebû Bekir’in hilafetine delil olarak sayılmıştır.

3.1.3. Hz. Peygamber’in Halife Tayin Etmediğine Dair Rivayetler

1. Hz. Ömer’in halifeliği esnasında vefatına yakın bir dönemde kendisine “Yerine birini halife tayin etmeyecek misin?” sorusuna: “Yerime birini tayin etsem Ebû Bekir gibi yapmış olurum. Tayin etmesem de Hz. Peygamber gibi yapmış olurum. Çünkü Allah Resulü yerine kimseyi tayin etmemiştir.” cevabını vermiştir.⁴⁶¹

2. Hz. Âişe Allah Resulü’nün vefat anında kimse için vasiyette bulunmadığını söylemiştir.⁴⁶²

3. Hz. Abbas: “Ey Ali! Allah Resulü ölüm döşeğindedir. Hâşimoğullarından ölecek olan kişilerin sekerat hallerini ben bilirim. Gel Hz. Peygamber’e gidip yerine kimi halife tayin ettiğini soralım.” demesi üzerine Hz. Ali bundan çekinerek “Bizi değil de başkasını tayin ederse artık sonsuza dek halifelik bize gelmeyecektir.”⁴⁶³ karşılığını vermiştir.

⁴⁵³ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 10; Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3676); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 5/229; Farklı riayetler için bk. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/200; Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 51; Kaya, *Hz. Ebû Bekir’in Kur’ân’a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, 70.

⁴⁵⁴ Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3680); Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 43.

⁴⁵⁵ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 2-7.

⁴⁵⁶ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 39 (No. 4646).

⁴⁵⁷ Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 48.

⁴⁵⁸ Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3712); Farklı rivayetler için bk. Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 2/106.

⁴⁵⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/214; Apak, *Ana Hatlarıyları İslâm Tarihi*, 1/402; Farklı riayetler için bk. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/164-165.

⁴⁶⁰ Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 13.

⁴⁶¹ Müslim, “İmâre”, 11; Tirmizî, “Fiten”, 31 (No. 2225); Farklı rivayetler için bk. Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 12.

⁴⁶² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/228; İbn Mâce, “Cenaiz”, 6 (No. 1626).

⁴⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 5/250-251.

4. Hz. Ali'ye yerine birini halife tayin etmeyecek misin sorusu yöneltince Hz. Ali: "Allah Resulü yerine birini tayin etmedi ki ben edeyim" cevabını vermiştir.⁴⁶⁴

Yukarıdaki rivayetlere baktığımızda Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce halife tayini konusunda farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Öyle ki bu konuda Hz. Âişe'ye isnad edilen iki farklı görüş olduğu da karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in halife tayin ettiği yönünde açık bir beyanda bulunmamasıyla beraber hastalığı esnasında ashâb'a namaz kıldırma Hz. Ebû Bekir'e emretmesiyle ima ile de olsa onun kendisinden sonra halife olmasını istemiş olabilir.⁴⁶⁵

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in halife tayin ettiği yönündeki rivayetlerin kaynaklarca garip⁴⁶⁶ görülüp, müelliflerce de kabul görülmediği anlaşılmaktadır.⁴⁶⁷ Çünkü bu hadislerin rivayetlerine baktığımızda sened veya metinlerinde bazı sorunlar olduğu söylenmektedir.⁴⁶⁸

Bunun yanında Hz. Peygamber'in Hz. Ali veya Hz. Ebû Bekir'i halife olarak tayin ettiğini kabul ettiğimizde, Benî Saîde olayında Hz. Ebû Bekir halife seçilirken neden Hz. Ali "halife olarak ben tayin edildim, sen neden halifelik hakkımı benden aldın" diye sormamıştır. Hz. Ebû Bekir halife olarak tayin edilmişse neden Hz. Ali ona hemen değil de çok sonra biat etmiştir. Yine Hz. Ebû Bekir'in tayin edildiği varsayılırsa Benî Saîde olayında Ensar neden Hz. Ebû Bekir'e biat etmek yerine Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek istemiştir. Bu ve benzeri birçok soru bizi Hz. Peygamber'in halife tayin etmediği düşüncesine götürmektedir.⁴⁶⁹

3.2. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi

Müslümanların peygamberliğini, devlet başkanlığını ve ordu komutanlığını şahsında toplamış olan Hz. Muhammed vefat etmiş, İslâm Devleti başsız kalmıştır. Allah Resulü, peygamberlerin sonuncusu olduğundan yerine yeni bir peygamber de gelmeyecektir. Devletin idâresi ve devamlılığı adına bir halifenin seçilmesi zaruri bir durumdur. İslâm dininin yayılması ve İslâm Devletinin ebediyen ayakta durması için bu gerekli bir adımdır.⁴⁷⁰ Fakat Allah Resulü'nün vefat etmeden önce yerine birini tayin etmemesi ve Kur'ân'da da Hz. Muhammed'den sonra ümmetin başına kimin geçeceğine dair bir nassın bulunmayışı halifenin ashâb tarafından seçilmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁷¹

Allah Resulü'nün vefatıyla toplumda bir şaşkınlık ve gevşemenin olduğu bir gerçektir. Hz. Peygamber gibi bir otoritenin arkasından oluşan siyasi boşluktan, henüz taam anlamıyla ortadan kaldırılamayan kabile rekabetinden, Hz. Peygamber'in otoritesi altında bulunan kabilelerin bağımsızlık arzusundan ve kalplerinde imanları henüz tam yerleşmemiş insanlardan bir kısmının dinden çıkması, devletin başına bir halifenin

⁴⁶⁴ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 12.

⁴⁶⁵ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 240; Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 149; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 242; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/34; Farklı görüşler için bk. Akkad, *H. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 44.

⁴⁶⁶ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3680); Garib: Senedin herhangi bir yerinde ravi sayısı bire düşen hadis.

⁴⁶⁷ Sarıçam, *H. Ebû Bekir*, 38; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 242; Mustafa Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015), 136.

⁴⁶⁸ Tirmizî, "Menakıb", 46 (No. 3680).

⁴⁶⁹ Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 189; Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*, 41.

⁴⁷⁰ Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/23; Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 20; Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 85.

⁴⁷¹ Sabri Hizmetli, "Genel Olarak Raşid Halifeler Dönemi Olayları: Sonuçları ve Etkileri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/s.y. (1999), 28.

seçilmesini zaruri hale getirmiştir.⁴⁷² Devletin başsız kalması durumunda kötü sonuçların doğacağını öngören ashâbtan bazı kimseler, İslâm Devleti'nin yönetimi meselesini acele bir şekilde ele almış ve yaşanan hüzünlü ortama rağmen, yönetici seçimini ertelememişlerdir.⁴⁷³ Sorunun çok büyük olduğunu anlayan ashâb Hz. Peygamber'in defin işlemleri başlamadan hemen önce halife seçimini gerçekleştirip devletin başsız kalmasının önüne geçmiş ve böylece Müslümanları derinden etkileyecek sorunların önünü kesmişlerdir.

3.2.1. Sakîfetü Benî Saîde

Hz. Peygamber'in vefatının ardından devletin başına kimin geçeceği hakkında bir şey söylememiş olması halifenin sahâbîler tarafından seçilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Sahâbeden beklenen şey, ümmetin hepsini ilgilendiren bu konuda Müslümanlardan farklı kimselerin görüş ve onaylarını alarak, İslâm Devleti'nin başına birini seçmeleri olmuştur. Ancak bu olay böyle olmamış, danışma ve istişarenin yerini, cahiliye siyasi ve toplumsal değerleri almıştır.⁴⁷⁴ Medineli Müslümanlar bu konuda kendilerini yetkili olarak görmüşlerdir. Zira onlar Medine'nin yerlileriydi ve hicretten önce de bu şekilde yaşıyorlardı. Çoğunluğunu Mekkeli Muhacirlerin oluşturduğu diğer Müslümanlar ise buraya sonradan gelmişler ve Ensar'a sığınmışlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber vefat edince devlet reisliğini kendi hakları olarak görmüşlerdir.⁴⁷⁵ “Hz. Peygamber hayatta iken, yönetime talip oldukları konusunda direkt veya dolaylı olarak en ufak bir beyan ve ifadeleri olmadığı halde Ensar, Hz. Peygamber'in defnini beklemeden Sa'd b. Ubâde'yi halife seçebilmek için harekete geçmişlerdir. Onların bu acil girişimleri muhtemelen iktidarı güçlü aday Kureyş'e kaptırmama düşüncelerinden kaynaklanmıştır. Gayet iyi biliyorlardı ki, Hz. Peygamber'e akraba oldukları için Kureyş iktidarın en güçlü adayı idi ve bu adayı saf dışı bırakmanın en gerçekçi yolu, halifeliği onlara kaptırmadan ani bir seçimle devlet başkanlığını yani halifeliği ele geçirmek idi.”⁴⁷⁶

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslüman toplum “siyasi iktidarı” ele geçirme mücadelesine girmiştir. Devletin merkezi bir teşkilattan, halifeden mahrum kalmasının kargaşa ortamını doğuracağını iyi bilen ashâb halifenin bir an önce seçilmesi için gayret göstermiştir. Defin işlemleri başlamadan hemen önce Ensardan bazıları bu konu hakkında kafa yormuş ve devlet başkanının kendilerinden olması gerektiği fikrine inanarak aralarında Hazrec kabilesinin reisi olan Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek için Benî Saîde Sakife'sinde⁴⁷⁷ toplanmışlardır.⁴⁷⁸ Halife seçimi için ilk atağın Ensardan

⁴⁷² Uçar, *Güç ve Değer*, 116; Ayşe Nur Mutlu, *Râşid Halifeler Döneminde Siyasi Değişmeler ve Toplumsal Etkileri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 35.

⁴⁷³ Abdurrahman Demirci, *Hz. Peygamber ve Dört Halife Döneminde Gayr-ı Müslim Politikaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 177.

⁴⁷⁴ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*, 79.

⁴⁷⁵ Mustafa Fayda, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18/326.

⁴⁷⁶ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 101; Kurt, *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı*, 69.

⁴⁷⁷ “Sözlükte ‘gölge, çardak’ anlamlarına gelen sakîfe kelimesi, Medine’de İslâm öncesinden beri kabile mensuplarının hurma kurutmak gibi işlerde ortaklaşa kullandıkları ve toplantılar için bir araya geldikleri mekânlardır.” Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Sakîfetü Benî Saîde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/11. Farklı anlamları için bk. İsfahânî, *Müfredat*, 475.

gelmesi, kendi şehirleri Medine'de kurulmuş olan devletin başkanlığının Muhacirlerden çok kendilerine ait olduğu düşüncesinden kaynaklanmış olması pek tabiidir. Zira Medine onların şehri ve vatanları idi.⁴⁷⁹ “Bunun yanında yurtlarından çıkarılan Muhacirlere sahip çıkan Ensar, İslâm'ın silahlı gücünün büyük bir bölümünü teşkil etmiştir. Cenâb-ı Hak, Ensar'ın desteğiyle İslâm dininin yayılmasını ve Müslümanların savaşımlardan zaferle ayrılmalarını ihsan etmiştir. Dolayısıyla İslâm'a yardım edip zafere kavuşmasına vesile olan Ensar, emirlik konusunda kendi zaviyelerinden haklı bir beklentiye girmişlerdir.”⁴⁸⁰

Allah Resulü'nün vefat haberini alan Ensardan bazı kimseler hilafetin Mekkeli Muhacirlerin eline geçmemesi adına Medine'nin en yaşlılarından ve Hazrec kabilesinin reisi olan Sa'd b. Ubâde'ye giderek, “Allah Resulü vefat etti” demişlerdir. Bunu duyan Sa'd hasta olduğundan dolayı kısık bir sesle Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra: “Ey Ensar topluluğu! Sizin İslâm dininde diğer Arap kabilelerine nasip olmayan bir geçmişiniz vardır. Hz. Peygamber on yıl boyunca Mekke'de kavmi arasında İslâm'ı yaymaya çalışmasına rağmen kendisine çok az kişi iman etti. Fakat Allah, Resulü'ne iman etmeyi, onu ve ashâbını korumayı sizlere nasip etti. Sizin kılıçlarınız sayesinde Arap kabileleri Hz. Muhammed'e boyun eğdiler. Sizler Allah Resulü'nün göz bebekleriydiniz. Ve o sizden razı bir şekilde Rabbine kavuştu. Halifelikte siz herkesten daha çok hak sahibisiniz.” demiştir.⁴⁸¹ Yanında bulunan Ensar'dan özellikle Hazrec kabilesine mensup olan bazı kişiler bu konuda ısrar etmesi neticesinde kendisini halife yapmak için ellerinden gelen bütün desteği vereceklerini söylemişlerdir. Ensar'ın halifelik-emirlik konusunda Sa'd b. Ubâde'yi öne sürmesindeki asıl neden Hz. Peygamber'den önce Medine'de biri Sa'd b. Muaz, diğeri Sa'd b. Ubâde olmak üzere Ensar'ın iki lideri vardı. Sa'd b. Muaz daha önce vefat etmiş olduğundan dolayı Hz. Peygamber'in yerine geçmesi gereken kişi Sa'd b. Ubâde'dir. Ensar, muhtemelen böyle düşündüğünden dolayı Medine'nin lideri olarak onu seçmek istemişlerdir.⁴⁸²

Ensar Benî Saîde Sakife'sinde halifeliği elde edebilmek için bu konuşmaları yaparken Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Hz. Ömer ve diğer bazı sahâbîler Allah Resulü'nün vefatından sonra üzüntülü şekilde bir köşeye çekilerek Hz. Peygamber'in yokluğunda ne yapacaklarını düşünmüşlerdir.⁴⁸³ Bu sırada Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir'in oturdukları yere birileri⁴⁸⁴ gelerek Ensar'ın Benî Saîde Sakife'sinde toplandığını ve Sa'd b. Ubâde'yi halife olarak seçmek istediklerini haber vermiştir. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hemen yerlerinden kalkarak Ensar'ın bulunduğu yere doğru hareket ederken yolda karşılaştıkları Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ı da yanlarına alarak

⁴⁷⁸ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 32; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 921; Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*, 29; Sabri, “Genel Olarak Raşid Halifeler Dönemi Olayları: Sonuçları ve Etkileri”, 29.

⁴⁷⁹ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 37-38; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 101.

⁴⁸⁰ Hüseyin Algül, “Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, *İSTEM* 3/6 (2005), 108.

⁴⁸¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 22.

⁴⁸² Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 40; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/487; Nizamettin Parlak, “Sakife'deki Halife Adayları”, *İSTEM* 10/19 (2012), 122.

⁴⁸³ Hz. Peygamber'in vefat ettiği esnada Müslümanlar üç grup halinde farklı yerlerde toplanmışlardı. Bunlar; 1. Hz. Ali ve Hâşimoğullarından birçok kişi Allah Resulü'nün vefatı üzerine onun yanında toplanmışlardır. 2. Ensarın yeni halifeyi belirlemek için Benî Saîde Sakife'sinde toplanmışlardır. 3. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi Allah Resulü'nün vefatının ardından üzüntü duydukları halde halifelik seçimi için Benî Saîde'ye giden Muhacir topluluğu. Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 32.

⁴⁸⁴ Bu kişilerin Uveym b. Saîde ve Maan b. Adiyy oldukları rivayet edilmiştir. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/246-247; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/487.

yollarına devam etmişlerdir.⁴⁸⁵ Bu üç şahıs Benî Saîde Sakife'sine vardıklarında aralarında Sa'd b. Ubâde'nin de bulunduğu Evs ve Hazrec'ten önemli şahısların bir araya toplandıklarını görmüşlerdir. Duyduğu şeyler karşısında oldukça rahatsız olan Hz. Ömer, Ensar'a karşı sitemkâr bir konuşma yapmaya hazırlanırken Hz. Ebû Bekir'in kendisinden müsaade isteyerek konuşmak istediğini görünce geri çekilmiş ve Hz. Ebû Bekir'in konuşmasına izin vermiştir.⁴⁸⁶ Ensar'ı dinleyen Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ömer'in söylenenlere sert tepki göstererek ortamı sözleriyle daha da germesinden çekindiği için, onun konuşmasına engel olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁸⁷

Hz. Ebû Bekir konuşmasına Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle devam etmiştir: "Ey Ensar topluluğu! Biz Muhacirler İslâm'ı ilk kabul eden ve Hz. Peygamber'i koruyan insanlarız. Diğer Müslümanlar bu konuda bizden sonra gelmektedirler. Bizler Hz. Peygamber'in akrabalarıyız ve diğer Müslümanlara göre biz ona daha yakınız. Bizler Arapların özüyüz ve biz Kureyşliler olarak sözümüzü herkese dinlettirebiliriz. Hilafet Kureyş'ten⁴⁸⁸ olmalıdır. Allah'a yemin ederim ki sizler Allah'ın Resulü'nü barındıran ve ona yardımcı olan kimselersiniz. Allah Teâlâ sizleri kendi dininin koruyucusu yaptı. Bundan dolayı hicret eden ilk Muhacirler dışında sizin makamınıza ulaşan başka kimse yoktur."⁴⁸⁹ Ensar'dan Hubab b. el-Münzir ayağa kalkarak "Ey Ensar topluluğu! Kendi işinize (hilafet) sahip çıkın ve onları kimseye kaptırmayın. Sizin yardımınıza muhtaç olan insanlar sayıca az olduklarından dolayı size karşı çıkmaya cüret edemezler. Sizler güç sahibi kimselersiniz"⁴⁹⁰ demiştir. Daha sonra konuşan Hz. Ebû Bekir halifenin kendilerinden olması gerektiğini ısrarla dile getirince bu görevin kendilerine verilmesinin gittikçe zorlaştığını gören Hubab, Muhacirlere dönerek: "Ey Muhacirler! Vallahi bizler sizi bu iş hakkında layık görmüyor değiliz. Ancak biz bu görevi babalarımızı ve kardeşlerini öldürdüğümüz kimselerin almasından korkuyoruz. Allah Resulü içinizden birini bir işe atadığı zaman sizler gelip bizlerden yardım isterdiniz ve bizleri de yanınıza katıyordunuz. Bu yüzden bu iş için sizden bir halife olsun bizden de bir halife olsun" demiştir.⁴⁹¹ Hubab b. el-Münzir'in konuşmasına baktığımızda halifeliği Muhacirlerden birinin alması durumunda Bedir, Uhud, Hendek vb. savaşlar neticesinde öldürülen Mekkelilerin öcünün kendilerinden alınacağına dair içinde bir korku beslediğini görmekteyiz. Her ne kadar el-Münzir kendilerine zarar verecekleri korkusu ile de olsa böyle bir şeyi dile getirmişse de kanaatimizce kendisinin hilafeti Muhacirlere kaptırmamak adına böyle bir cümle kurmuş olduğu düşüncesindeyiz. Zira uzun yıllar boyunca kendileri ile birlikte yaşayan ve zor zamanlarda sürekli sırt sırta verip birlikte mücadele ettikleri Muhacirlerin Allah'ın emri neticesinde savaşlara katılıp savaşlarda akrabalarını öldürdükleri için onlara zarar vermeyeceklerini gayet iyi biliyorlardı.

Hubab b. el-Münzir'den sonra konuşmaya başlayan Hz. Ömer: "Senin bu dediğin imkânsız bir şeydir. Zira aynı anda iki kişinin başkan olması görülmüş şey

⁴⁸⁵ İbn Haldun, *Divânu'l-Mübtada ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/487.

⁴⁸⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/656; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/166; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 23; Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, 153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/186.

⁴⁸⁷ Mehmet Azimli, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/1 (2007), 37.

⁴⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 36; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 13.

⁴⁸⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 23; Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, 153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/190; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 58.

⁴⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 37-38; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191.

⁴⁹¹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/656; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/166; Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, 153; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübtada ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/488; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 56.

değildir. Allah'a andolsun ki biz dururken Arap kabileleri sizin halife olmanıza rıza göstermeyecekler. Biz onun akrabaları olduğumuz halde kim bu konuda bizimle yarışabilir.”⁴⁹² demiştir. Bunun üzerine Hubab ayağa kalkarak şöyle bir konuşma yapmıştır, “Ey Ensar topluluğu! Ömer böyle yaparak sizin hakkınız olan hilafeti almaya çalışıyor. Hakkınıza sahip çıkın ve bunların dediklerine inanmayın. Allah'a andolsun ki sizler hilafet konusunda onlardan daha layık kimselersiniz.”⁴⁹³ Ensar ve Muhacirlerin ileri gelenleri arasında tartışmanın sürdüğü esnada sözü Ebû Ubeyde b. el-Cerrah alarak şunları söylemiştir: “Ey Ensar topluluğu sizler ilk yardım eden kimselersiniz. İlk isyan eden kimseler de olmayın.”⁴⁹⁴ Sa'd b. Ubâde'nin halife olmasını istemeyen Beşîr b. Sa'd ona muhalefet etmek amacıyla söz alarak; “Ey Ensar topluluğu! Allah'a andolsun ki eğer bizler Müşriklere karşı yapılan savaşlarda bir üstünlüğe veya bir önceliğe layık olmuş isek bu Allah Teâlâ'nın rızasını ve Hz. Peygamber'in itaatini kazanmayı murâd ettiğimizden dolayıdır. Yaptığımız bu iyilikleri dünyalık talepler için insanlara karşı kullanmamalıyız. Allah rızası için bu olaydan dolayı birbirinize düşmeyiniz.” deyince⁴⁹⁵ Beşîr'in dediklerine karşın ayağa kalkan Hubab ona seslenerek: “Ey Beşîr b. Sa'd! Senin bu hareketin âsiliktir. Amcaoğlun olan Sa'd b. Ubâde'ye emirlik sebebiyle âsilik ettin.” Dedikten sonra Beşîr ise: “Vallahi ben sadece hilafet konusunda hakları olan bir kavimle bu konuyu tartışmayı uygun görmedim” cevabını vermiştir.⁴⁹⁶ “Ensar'dan olan bu iki kişinin tartışması iki büyük kabile olan Evs ve Hazrec arasında Cahiliye Dönemi'nden kalan rekabet, halifenin Ensar'dan seçilmesini zorlaştırmaktaydı.”⁴⁹⁷ “Ensar'ı oluşturan yapının tarihi süreçten gelen iç rekabeti, onları Kureyş karşısında zaafa düşürmüştür. Bir başka ifadeyle; Ensar arasındaki Evs ve Hazrec rekabeti Kureyş'in avantaj sağlamasına neden olmuştur.”⁴⁹⁸ “İslâm'a hizmet konusunda dahi yarışa girmiş olan bu iki kabilenin halifeliği ele geçirme hususunda birbirlerine engel olmaları aslında anlaşılabilir bir durum değildir. Bu konuda hilafetin ellerinden gideceğini düşünen Hazrec üzüldükçe, Evsliler ise ezeli rakiplerini iktidardan uzak tuttukları için gizli bir sevinç hissetmiş olmalıdırlar.”⁴⁹⁹ “Evs kabilesinin halifelik hakkında bu şekilde davranmasının en önemli Hazrec karşısında bir iddiada da bulunabilecek sosyal ve siyasal güce sahip olmamaları olabilir. Dolayısıyla onlar, Hazrec'in teklifini Medinelilik dayanışması gereği başlangıçta kabul etmiş görünseler de esasında bu durum Ensar arasındaki ittifakın zayıf halkasını oluşturmuştur.”⁵⁰⁰

Muhacirler ve Ensar arasındaki konuşmaları sessiz bir şekilde dinleyen Hz. Ebû Bekir söze girerek şunları söylemiştir: “Ey Ensar topluluğu! Sizler din konusunda bizim vezirimizsiniz.”⁵⁰¹ Her hayırlı işte bizimle beraber oldunuz. Bizim için sizler insanlar arasında en kıymetli olan kimselersiniz. Halifelik konusunda Muhacirler sizden daha çok hak sahibidirler. Gelin onlara haset etmeyin. Sizi Ebû Ubeyde ve Ömer'e biat etmeye davet ediyorum.”⁵⁰² Hz. Ebû Bekir'in dediklerini duyan Hz. Ömer ve Ebû

⁴⁹² Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191.

⁴⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191.

⁴⁹⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 25; Ya'kûbî, *Tarîhu'l-Ya'kûbî*, 153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191.

⁴⁹⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 25-26; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191.

⁴⁹⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 26.

⁴⁹⁷ Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*, 29.

⁴⁹⁸ Uçar, *Güç ve Değer*, 113.

⁴⁹⁹ Adem Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 136.

⁵⁰⁰ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 128.

⁵⁰¹ İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/488.

⁵⁰² Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 36; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 23; Ya'kûbî, *Tarîhu'l-Ya'kûbî*, 153; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/125; İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/488.

Ubeyde b. el-Cerrah, “İnsanlar içinde bu işe en layık olan kişi sensin. Sen Allah Resulü’nün namazda bize imam olması için emrettiği kişisin. Aramızda sen varken bu işe talip olmaktan Allah’a sığınırız.” demişlerdir.⁵⁰³ Böyle davranarak gerek Hz. Ömer gerekse Ebû Ubeyde b. el-Cerrah kendilerinden daha liyakatli olarak gördükleri kişinin hakkını teslim etmişlerdir.⁵⁰⁴ Ayrıca Hz. Ebû Bekir’in aday sayısını bu iki kişiyle sınırlı tutularak hem halifelğe başkalarının ortak olmasını engellemeye çalışmış hem de toplantıdan mutlaka bir karar çıkarmayı hedeflediğini söyleyebiliriz.⁵⁰⁵

Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah’ın söylediklerinden sonra Zeyd b. Sâbit ayağa kalkarak Ensar’a hitaben şöyle seslenmiştir: “Allah Resulü’nün Muhacirlerden olduğunu ve bizlerin de Resulullah ve ailesinin yardımcıları olduğumuzu bilmez misiniz? Allah Resulü’ne nasıl yardımcı olduysak ondan sonra başımıza gelecek halifeye de yardımcı oluruz.” Sonra Hz. Ebû Bekir’in elini tutup: “Bu bizim halifemizdir.” diyerek Hz. Ebû Bekir’in seçilmesini istemiştir.⁵⁰⁶ Hazrec’ten Sa’d b. Ubâde’nin halife olmasını istemeyen bazı kimseler: “Ey Evs halkı! Allah’a yemin olsun ki eğer halifelik Hazrec kabilesine geçerse bu konuda onlar ebediyen sizin önünüzde olurlar ve halifeliği ebediyen size vermezler” demişlerdir.⁵⁰⁷

Bazı kaynaklarda Ensar ile Muhacirler arasında halife seçimiyle ilgili olarak tartışma yaşandığı sırada sözü alan Abdurrahman b. Avf’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ey Ensar topluluğu! Sizin mekânınız ne kadar yüce olsa da sizden kimse Ebû Bekir, Ömer ve Ali gibi yüce olamaz.” Başka bir rivayette de Manzur b. Elkam’ın Muhacirlere hitaben şöyle dediği nakledilmiştir: “Biz sizin yüceliğinizi inkâr etmiyoruz. Bu emirliği sizden birisi istese de Ali b. Ebû Tâlib kadar o işe layık olan kimse yoktur. Bu isteğinizden vazgeçin.”⁵⁰⁸

Ensar ve Muhacirler arasındaki çekişme devam ederken Hz. Ömer ivedi bir şekilde Hz. Ebû Bekir’e biat etmiştir. Hz. Ömer’in biatından hemen sonra Ensar’dan Beşîr b. Sa’d erken davranıp Hz. Ebû Bekir’e Ensar’dan biat eden ilk kişi olmuştur.⁵⁰⁹ “Böylece orada bulunan sahâbîler Sa’d b. Ubâde’nin yanından ayrılarak Hz. Ebû Bekir’e biat etmeye başlamışlardır. Hz. Ebû Bekir’e yapılan biatte Evslilerin biate koşmasını Hazrec kabilesi ile aralarındaki geleneksel çekişmeye bağlamak mümkün iken, Hazrec kabilesine mensup kişilerin Sa’d b. Ubâde’yi bırakıp Hz. Ebû Bekir’e biat etmesini ancak Muhacir cephesinin haklılığını gördükleri ile açıklamak mümkündür.”⁵¹⁰ Ayrıca Sa’d b. Ubâde’nin Hz. Ebû Bekir’e göre daha yaşlı ve hasta olması halifelik şartlarını taşıması konusunda onu dezavantajlı bir duruma koyuyordu. Muhacirler bir yana Medine halkının tamamı tarafından bile kabul edilecek bir konumda değildi.⁵¹¹

Hz. Ebû Bekir’e biat edildiğini gören Sa’d b. Ubâde, birkaç kişinin yardımıyla evine çekilmiş ve birkaç gün boyunca evden çıkmamıştır. Kendisine: “Herkes Ebû Bekir’e biat etti sen de biat et” denilince o: “Vallahi heybemdeki okları atıp kılıcımınla savaşıp bana biat etmek isteyenlerle beraber sizinle çarpışmıyaya kadar biat etmeyeceğim” cevabını vermiştir. Hz. Ömer, Beşîr b. Sa’d’ı: “Biat etmeyi kabul edene

⁵⁰³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 26; Ya’kûbî, *Tarîhu’l-Ya’kûbî*, 153; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/191-192; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 3/9; Suyutî, *Tarîhu’l-Hulefa*, 57.

⁵⁰⁴ Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 50.

⁵⁰⁵ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 159.

⁵⁰⁶ Suyutî, *Tarîhu’l-Hulefa*, 56.

⁵⁰⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 26; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/191-192.

⁵⁰⁸ Ya’kûbî, *Tarîhu’l-Ya’kûbî*, 153; Farklı rivayetler için bk. İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/187.

⁵⁰⁹ Zühri, *el-Megâzi*, 135; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/166; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşraf*, 1/244; Ya’kûbî, *Tarîhu’l-Ya’kûbî*, 153; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/191-192.

⁵¹⁰ Öz, “İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz-Şii-Sünni Yol Ayrımında Sakîfe Hadisesi”, 88.

⁵¹¹ Parlak, “Sakîfe’deki Halife Adayları”, 135.

kadar onun yanından ayrılma” diye tembihlemiştir. Beşîr b. Sa'd ise: “Sa'd b. Ubâde asla biat etmeyecektir. Ailesindekiler öldürülmeden de o öldürülmez. Biz onu bu haliyle bırakalım kimseye zarar vermez.” demiştir. Hz. Ömer de Beşîr'in sözünü dinleyerek Sa'd b. Ubâde'yi kendi haline bırakmıştır.⁵¹² Hz. Ebû Bekir'e yapılan biat Allah Resulü'nün vefat ettiği gün yani hicretin 11. yılı Rebiülevvel ayının 12. günü olan pazartesi günüdür.⁵¹³ Hz. Ebû Bekir'e biat edildikten sonra insanlar salı günü Allah Resulü'nün defin işlemlerini tamamlamışlardır.⁵¹⁴

3.2.2. Hilafetin Kureyşiliği

Hz. Ebû Bekir Benî Saîde Sakifesi'nde yapmış olduğu konuşmasında halifelik seçimi hakkında Allah Resulü'nün “Emirler Kureyş'tendir. Onlardan kötü olanlar kötü kişilerin emirleri, adil olanlar da adil olan kişilerin emiridir.”⁵¹⁵ dediğini bildirmiştir. Hz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'ne isnad ettiği “halifeler-emirler Kureyş'tendir” sözü bazı müellifler tarafından kabul görürken diğer bazı müelliflerce de reddedilerek şöyle bir yorum dile getirilmiştir: “Hz. Peygamber hayatı boyunca kabileciliği ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Nasıl olur da ölümünden sonra kendi kabilesini ön plana çıkararak Müslümanlar arasında bir ayırım yapmıştır?”⁵¹⁶

İslâm'da bir işin başına getirilecek kimsede aranan temel şart, işin en iyi şekilde yapılmasını sağlayan ehliyeteli-lyakate sahip olma özelliğidir.⁵¹⁷ Bu özelliği kendinde barındırmayan bir kimse hangi kabileye mensup olursa olsun halife seçilmesi uygun değildir. Zira Hz. Ebû Bekir'in genel biati esnasındaki hutbesine baktığımızda Hz. Ömer kendisinin vasıflarını ve halife olmak için ehliyeteli sahip olduğunu dile getirmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in söylemiş olduğu “hilafet Kureyş'tendir” sözünde Kureyş soyunun Araplar nazarındaki itibarına, kendilerinin Peygamber'in akrabası oldukları hususuna, kısacası Kureyş asabiyetine vurgu vardır. Onun konuşmasında asabiyeti dile getirmesi muhataplarını ikna edici ve etkileyici bir mahiyettedir.⁵¹⁸ “Zamanın sosyal ortamında Kureyş'ten başka bir kabilenin Arap toplumunu kuşatması mümkün değildir. Zira Kureyş kabilesinin gücü ve asabiyeti o asrın toplulukları tarafından kabul edilmiş durumdaydı. Buna karşılık Araplar nazarında Medinelî Ensar'ın asabiyeti aynı derecede güçlü değildi.”⁵¹⁹

⁵¹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191-192.

⁵¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/169; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191-192; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/247; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 59; Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde Hz. Ömer'in rolü üzerine bak. Halit Çil, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011), 64-66.

⁵¹⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/662.

⁵¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/247; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 13; Bir görüşe göre rivayette geçen emirlerden kasıt Hz. Peygamber'in seriyye atamalarında ordunun başına Kureyş kabilesinden birinin geçmemesi durumunda orduda ikiliklerin çıkacağı ve birliğin bozulacağıdır. Kureyş kabilesinin diğer kabileler arasındaki yüksek mevki verip ve emir tayin ettiği kişilerin ehliyetli oluşu sebebiyle, Hz. Peygamber, emirleri, genellikle Kureyş'e mensup kişiler arasından seçerdi. O günün kabile yapısı ve sosyolojik gerçekleri böyle bir uygulamayı gerekli kılıyordu. Bakkal, “Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde ‘İmamlar Kureyş'tendir’ Hadisinin Rolü Üzerine”, 103.

⁵¹⁶ Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, 82; Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 32; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 22; Sarıcı, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 27; Mutlu, *Râşid Halifeler Döneminde Siyasi Değişmeler ve Toplumsal Etkileri*, 18.

⁵¹⁷ Mehmed Saîd Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşiliği-İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik-* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 46; Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevî Sünnî Ayrışmasının Arka Planı*, 40.

⁵¹⁸ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 36; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, 131.

⁵¹⁹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 2/39; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 133.

“Halife'nin Ensar'dan değil de Muhacirlerden seçilmesimin bölgenin siyasi şartlarından dolayı zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Durum böyle iken bu seçimde asla Hz. Peygamber'den menkul bir hadisten söz edilemez.”⁵²⁰ Hz. Ebû Bekir'in halifelik ile ilgili fikirlerini savunurken ki sözü zamanla “imamlar Kureyş'ten'dir” şeklinde bir hadis olarak anlaşılmış ve kaynaklardaki yerini almıştır.⁵²¹ Eğer böyle bir hadisin varlığını kabul edersek Hz. Peygamber'in bu sözü kullanmasından sonra Ensar'ın hâlâ emirlik sevdasından vazgeçmeyerek “sizden bir emir bizden bir emir” sözünü nereye koyacağız. Zira Allah Resulü böyle bir hadisi dile getirmiş olsa idi Ensar'ın da bundan haberdar olup halifelik için girişimlerde bulunmaması gerekirdi. Ama bırakalım olaya dâhil olmamalarını, olay esnasında dahi halifelik almak için her türlü yolu denediklerini görmekteyiz. Bundan dolayı şunu diyebiliriz ki Hz. Ebû Bekir dönemin siyasi şartlarını da göz önüne alarak böyle bir söz söylemiştir. Bu söz Hz. Peygamber'in değil Hz. Ebû Bekir'in sözüdür.

3.2.3. Genel Biat ve Hutbe

Hz. Ebû Bekir'e Benî Saîde Sakifesi'nde yapılan biat genel bir biat olmaktan ziyade Ensar'ın çoğunluğunun katıldığı, Muhacirlerden ise olayı duyan birkaç kişiden başka kimsenin katılmadığı bir biat merasimi olmuştur. Hz. Ebû Bekir halife seçildiği esnada Hz. Ali, Hz. Abbas, Hz. Zübeyr, Ebû Süfyân gibi Muhacirundan olan önemli şahıslar ya Hz. Peygamber'in cenaze işlemleri ile uğraştıklarından ya da Medine dışında görevde olduklarından dolayı Benî Saîde Sakife'sinde yer alamamışlardır. Hz. Ebû Bekir, Sakife'de biat aldıktan sonra ertesi gün halkın genelinin biatını almak için Medine'de minbere çıkıp Müslümanlara hutbe irad etmiştir.⁵²²

Hz. Ebû Bekir minberdeki hutbesine başlamadan önce sözü alan Hz. Ömer, “Allah Teâlâ aranızda kendisiyle doğruyu bulduğunuz kitabını bıraktı. Eğer ona sarılırsanız kurtuluşa erişirsiniz. Allah yönetim işini aranızdan en hayırlı olana nasip etti ki bu kişi Allah Resulü'nün dostu, mağarada ikinin ikincisi olan Ebû Bekir'dir. Sizi ona biat etmeye davet ediyorum.” demiştir.⁵²³

Hz. Ömer'in konuşmasından sonra minbere çıkan Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra Müslümanlara şöyle hitap etmiştir: “Ey İnsanlar! Ben sizin en hayırlınız olmadığım halde üzerinize idâreci kıldım. Fitne ve ihtilafın çıkmasından korktuğum için istemediğim halde bu göreve getirildim. Ey İnsanlar! Eğer benden Allah'ın Peygamberi'nin getirdiği gibi vahiy getirmemi istiyorsanız bu ben de yoktur bilirsiniz. Ben de ancak sizin gibi biriyim. Eğer iyilikte bulunursam bana yardımcı olunuz. Eğer kötülükte bulunursam da beni doğrultunuz. Aranızdan zayıf olanların hakları alınıncaya kadar benim yanımda en kuvvetli olanıdır. Aranızdan kuvvetli olan da kendisinden hak alınıncaya kadar nazarımda en zayıf olanıdır. Cihadı terk etmeyiniz. Zira cihadı terk eden toplumu Allah zelil eder. Eğer Allah ve Resulü'ne karşı isyanda bulunur isem o zaman sizden itaat beklemek benim hakkım değildir. Haydi, namaza kalkınız. Allah'ın rahmeti ve bereketi hepinizin üzerine olsun.”⁵²⁴ Bundan sonra

⁵²⁰ Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşiliği-İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*-, 87; Farklı görüşler için bk. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 242.

⁵²¹ Parlak, “Sakife'deki Halife Adayları”, 469.

⁵²² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/167; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/600.

⁵²³ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/423; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/247-248; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 57.

⁵²⁴ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/661; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/167; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 34; Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 214-215; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/425-426; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*,

insanlar Hz. Ebû Bekir'e gelerek biat etmeye başlamışlardır. Hz. Ebû Bekir'e genel biatin yapıldığı günün salı günü olduğu rivayet edilmiş⁵²⁵ ve biate Hz. Ali ve birkaç kişi katılmamıştır.⁵²⁶

Müslümanların ihtilafa düştükleri bir anda Hz. Ebû Bekir'e biat edilmesi olası bir ihtilafın-kargaşanın önüne geçmiştir.⁵²⁷ Abdullah b. Abbas Hz. Ebû Bekir'e yapılan biati ve önemini şu şekilde ifade etmektedir: "Allah Resulü'nün vefatından sonra öyle bir ihtilaf durumu meydana geldi ki, Allah Teâlâ bize Ebû Bekir'i göndermemiş olsaydı helak olup gidecektik. Ebû Bekir bizi Allah'a ibadet etmek üzere topladı ve aramızda birliği sağladı."⁵²⁸

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde yapmış olduğu hac farızası sırasında Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Abbas'a hitaben, Müminlerin emirinin Mina'da olduğu esnada adamın biri gelerek Hz. Ömer'e: "Ben filan kişinin, Ömer ölürse filan kişiye biat edeceğim." dediğini işittim. Bunu duyan Müminlerin emiri ise: "Bu akşam insanları idâre görevlerini gasp etmek isteyen o kimselerden sakınmaları için uyaracağım." dedi. Bunun üzerine ben de: "Ey Müminlerin emiri! Hac mevsimindeyiz ve sıradan insanların çoğunlukta olduğu bir meclisin var. Ola ki senin dediklerini anlamazlar. Bundan dolayı söyleyeceklerinden olumsuz anlamlar çıkarabilirler. Bu bakımdan Medine'ye döndükten sonra böyle bir konuşma yapsan daha iyi olmaz mı? Onlar senin sözlerini de iyi bellerler." dedim. Hz. Ömer de: "Allah'a andolsun ki Medine'ye gider gitmez bu konuda konuşacağım" dedi.⁵²⁹

Hz. Ömer Medine'ye döndükten hemen sonra minbere çıkarak orada bulunanlara hitaben: "Ey insanlar! Duyduğuma göre Ebû Bekir'in biati oldubittiye gelmiştir. Eğer Ömer ölürse filan kişiye biat edeceğim demişsiniz. Evet, doğrudur Ebû Bekir'in biati oldubittiye geldi. Allah Resulü'nün vefatından sonra en hayırlımız olan Ebû Bekir Sakife'de halife seçildi. O esnada Ali, Zübeyr ve onlarla beraber olanlar Hz. Fâtıma'nın evinde idiler. Allah, Ebû Bekir'e biat etmekle bizleri fitneden korumuştur. Ebû Bekir'e biat etmekten daha uygun bir şey yoktu. Zira eğer orada Ebû Bekir'e biat etmemiş olsaydık bizden sonra biat merasimi düzenleyebilirlerdi. Bu durumda bizler ya razı olmadığımız birine biat edecektik ya da muhalefet edecektik. Aranızda Ebû Bekir kadar değerli ve sözü dinlenen kimse yoktur. O yüzden aranızdan kimse Müslümanlarla istişare etmeden ben halife seçeceğim demesin bu geçersizdir."⁵³⁰

Hz. Ebû Bekir Müslümanların genel biatiyle halife seçildikten sonra insanlar kendisine "Ya Halifetullah" diye hitapta bulununca o, ben Allah'ın değil Resulü'nün halifesiyim demiştir. Böylece kendisine halifetullah yerine halifetu Resulillah denilmesini istemiştir.⁵³¹ Hz. Ebû Bekir'in bu konudaki sözlerinden sonra sahâbîler kendisine "Halifetu Resulillah" diye hitapta bulunmuşlardır.⁵³²

2/192; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 5/248-249; Suyutî, *Tarihu 'l-Hulefa*, 57; Farklı rivayetler için bk. Vâkîdî, *Kitâbu 'r-Ridde*, 48; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, 2/166; Suyutî, *Tarihu 'l-Hulefa*, 30.

⁵²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, 2/169; İbn Hibbân, *es-Sîretu 'n-Nebeviyye ve Ahbâru 'l-Hulefa*, 2/424.

⁵²⁶ Zührî, *el-Meğâzî*, 141; İbn Hibbân, *es-Sîretu 'n-Nebeviyye ve Ahbâru 'l-Hulefa*, 2/426.

⁵²⁷ Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

⁵²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi 't-Târîh*, 2/201.

⁵²⁹ Zührî, *el-Meğâzî*, 141; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi 't-Târîh*, 2/188-189; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 5/249.

⁵³⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 141; İbn Hişâm, *Sîretu 'n-Nebeviyye*, 2/659; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi 't-Târîh*, 2/188-189; Suyutî, *Tarihu 'l-Hulefa*, 55; Geniş bilgi için bak. Çil, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl*, 217-219.

⁵³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, 2/168; Belâzurî, *Ensâbü 'l-Eşrâf*, 1/529; Suyutî, *Tarihu 'l-Hulefa*, 63.

⁵³² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, 3/168; Belâzurî, *Ensâbü 'l-Eşrâf*, 1/529; Suyutî, *Tarihu 'l-Hulefa*, 63; T. W. Arnold, "Halife", 5(1)/148.

3.2.4. Hz. Ebû Bekir'e Biat Etmeyenler ve Biatlarında Gecikenler

“Müslümanlar, Allah Resulü'nün vefatının ardından, halife seçimi konusunda kabilevi önceliklere uygun olarak farklı gruplara ayrılmışlardır. Her grubun kabilesine göre bir adayının olması yönetim konusunda eski siyaset tarzlarında alışkın oldukları kabilevi mantığa uygun düşmektedir. Birinci grup, Hz. Ebû Bekir'le Benî Saîde'ye giden ve orada ona biatte bulunan Müslümanlar. İkinci grup, hilafet seçimi esnasında Sa'd b. Ubâde ile beraber olan Ensar'dan bazı kimseler. Üçüncü grup, Benî Saîde Sakifesi'ne gelmeyen, Allah Resulü'nün teçhiz ve tekfini ile uğraşan Hz. Ali ve beraberindeki Hâşimîler.”⁵³³ Bu gruplar arasında Sa'd b. Ubâde ve Ensar'dan bazı kimselerin bulunduğu grup Benî Saîde gölgeğinde Hz. Ebû Bekir'e halifeliği kaptırdıktan sonra siyasi bir hak iddia etmemişlerdir. Fakat Hz. Ali ve beraberindeki grup ise Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesine karşı çıkmışlardır. Karşı çıkma nedenleri kendileri gibi güçlü bir aile dururken neden zayıf bir aileden olan Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiğidir.⁵³⁴

“Hz. Ebû Bekir'in halife seçimine baktığımızda ciddi bir muhalefetle karşılaşmadığını görmekteyiz. Dönemin kısılgı ve dış meselelerin (ridde) ağırlığı muhalefetin oluşmamasının sebepleri arasında sayılabilir. Her ne kadar Sakife'de karşısında Sa'd b. Ubâde bulunmuş olsa da Ensar'ın Müslümanları birleştirecek ve devleti yönetecek güçleri tam anlamıyla yok idi. Bunu bilen Müslümanlarda Hz. Ebû Bekir'i daha ehil gördükleri için halife seçmişlerdir. Hz. Ebû Bekir Kureyş'ten olmasına rağmen bu zaferi Kureyş'in zaferi saymak mümkün değildir. Geleneksel Kureyş zaferi olması için öncelikle halifenin Benî Teym kabilesinde den değil, yönetimde söz sahibi olan bir aileden olması gerekirdi. Bu aile de Hz. Peygamber'in ailesi olan Hâşimîlerden başkası değildir.”⁵³⁵

Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiğini duyan babası Ebû Kuhâfe: “Oğlumun halife seçilmesine Abdimenafogulları razı geldi mi?” diye sorunca Müslümanlar: “Evet” cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Ebû Kuhâfe: “Bu Allah'ın bir lütfudur. Dilediğine bunu verir.” demiştir.⁵³⁶ Ebû Kuhâfe'nin, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesine karşın yukarıda söylemiş olduğu sözlerle bakıldığında halifeliğin ilk elden Abdimenafogullarının dolayısıyla da Hâşimîlerin hakkı olduğu anlayışı ortaya çıkabilir.

“Allah Resulü'nün vefatının hemen ardından Sakife'de meydana gelen halifelik seçiminde, herkesin Hz. Ebû Bekir'e biata koştuğunu söylemek mümkün değildir. Toplumda beklentisi olan gruplar vardı ve inkisar-ı hayale uğramışlardır. Böyle bir hayal kırıklığı esnasında da hemen bağlılıklarını sunmaları, takdir edilir ki o kadar kolay değildir.”⁵³⁷ Bundan dolayı halifeliği kendi hakkı olarak gören bazı kimseler ve onların etrafındaki destekçileri ya Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini kabul etmeyip ona biat etmemişler ya da biatlerinde gecikmişlerdir. Biat etmeyenlere baktığımızda Sa'd b. Ubâde ve Hz. Fâtıma karşımıza çıkmaktadır. Biatlerini geciktirenlere baktığımızda ise genel olarak Benî Hâşim ve Benî Ümeyye'ye mensup kimselerin olduğunu görmekteyiz.

⁵³³ Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, 98; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 210; Farklı görüşler için bk. Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 51-52; Akbulut, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*, 63, 91; Parlak, “Sakife'deki Halife Adayları”, 126.

⁵³⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 28-29.

⁵³⁵ Şaban Öz, “İslâm Siyaset Geleneğinde Muhalefet Üzerine Bazı Mülâhazalar-Hulefa-i Raşidin Dönemi”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* c.y./5 (2016), 58-59.

⁵³⁶ İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/976; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 59.

⁵³⁷ Şaban Öz, “Şii ve Sünni Tarih Yorumu Açısından Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e Beyati Meselesi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/1 (2007), 187.

3.2.4.1. Sa'd b. Ubâde

Medineli Ensar'ın en yaşlısı ve lideri olan Sa'd b. Ubâde, Hz. Ebû Bekir'e biat edildikten sonra kendisi biat etmeden Benî Saîde Sakifesi'nden ayrıılıp evine gitmiş ve oradan da uzun bir süre çıkmamıştır. Kendisine biat etmediğini gören Hz. Ebû Bekir, Sa'd b. Ubâde'ye bir elçi göndererek: "Biatte bulunmasının kendisi için daha hayırlı olduğunu" söylemiştir. Sa'd ise, "Allah'a yemin olsun ki ona biat etmem. Heybemdeki okların tamamını size atmadıkça, aşiretimden bana tâbi olanlarla beraber sizinle savaşmadıkça Ebû Bekir'e biat etmeyeceğim" haberini göndermiştir. Hz. Ebû Bekir Sa'd b. Ubâde'nin biat etmemek konusundaki bu ısrarını görünce onu kendi haline bırakmıştır.⁵³⁸

Hz. Ebû Bekir'in vefatının ardından halife seçilen Hz. Ömer, Sa'd b. Ubâde'nin kendisine biat etmesi için ona elçi göndermiştir. Sa'd, Hz. Ömer'e kesinlikle biat etmeyeceğini bildirerek baskılardan kurtulmak için Şâm'a hicret etmiş ve Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Şâm'da vefat etmiştir.⁵³⁹

3.2.4.2. Hz. Fâtıma ve Fedek Arazisi

Hz. Peygamber'in vefatının ardından kızı Hz. Fâtıma babasının ölümünden sonra yönetimi eline alan Hz. Ebû Bekir'e giderek⁵⁴⁰ babasına ait mirası istemiştir. Hz. Ebû Bekir'den istediği miras; Allah Resulü'nün Medine'deki, Fedek'teki ve Hayber'den kalan beşte birlik⁵⁴¹ topraklardır. Bu mallar Allah Resulü'nün özel mallarıdır. Her zaman kendi ailesinin geçimini ve nafakasını bu mallardan temin etmiştir. Mallardan geriye kalanları ise Allah yolunda harcamış, savaşlar için silah ve binek alınması adına kullanmıştır. Hz. Fâtıma'nın isteği üzerine Hz. Ebû Bekir mirası ona veremeyeceğini söylemiştir. Hz. Ebû Bekir'in sözleri üzerine Hz. Fâtıma: "Ey Ebû Bekir! Senin ölümünden sonra sana kimler mirasçı olur?" diye sorunca, Hz. Ebû Bekir: "Çocuklarım ve ailem" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Fâtıma: "Peki biz neden babamızın mirasının payını alamıyoruz" diye sorunca, Hz. Ebû Bekir: "Ben Resulullah'ın, 'bize mirasçı olunmaz. Bizim geride bıraktıklarımız ancak sadakadır. Muhammed ve ailesi bu mallardan yer.' dediğini işittim. Bu yüzden de ben Allah Resulü kendi döneminde nasıl davranmışsa ben de öyle yapıp bir şey değiştirmeyeceğim. O mallarda Hz. Peygamber nasıl bir tasarrufta bulunmuşsa ben de öyle tasarrufta bulunacağım."⁵⁴² demiştir. Bu sözü duyan Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e karşı çıkmayarak: "Sen Allah Resulü'nden duyduğun şey ile baş başasın, miras konusunda hüküm senindir." demiş ve Hz. Ebû Bekir'in yanından ayrılmıştır.⁵⁴³ Hz. Ebû Bekir, böyle davranarak Hz. Fâtıma'ya haksızlık yapmadığını söyleyebiliriz. Zira

⁵³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/569; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 27-28; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/250; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/192.

⁵³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/570; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 28; Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi*-, 121.

⁵⁴⁰ Bazı kaynaklarda kendisinin gitmediği, yerine Hz. Osman veya Hz. Abbas'ı gönderdiği rivayet edilmiştir. Zührî, *el-Meğâzî*, 165; Müslim, "Cihad", 51; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/520; Mervezî, "Müşned-i Ebû Bekir es-Sıddık", 123; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/429; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/429.

⁵⁴¹ el-Enfâl 8/41.

⁵⁴² Zührî, *el-Meğâzî*, 164; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/273; Müslim, "Cihad", 52; Ebû Dâvûd, "Harac", 19 (No. 2969, 2973, 2976); Tirmizî, "Siyer", 19 (No. 1610); Mervezî, "Müşned-i Ebû Bekir es-Sıddık", 123; Nesaî, "Fey", 38 (No. 4141); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/289.

⁵⁴³ Buhârî, "Hums", 57 (No. 3092-3093); Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/40; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/21-25; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/289.

o, açık olan bir İslâmi hükmü, sünnetten bir nassı uygulamış ve halife olarak İslâm hukukunun gereğini yerine getirmiştir.⁵⁴⁴

Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in eşleri Hz. Ebû Bekir'e bir elçi göndererek kocalarından kalan mirası istemişlerdir. Bunu duyan Hz. Âişe onlara hitaben: "Allah'tan korkmuyor musunuz? Allah Resulü, bizlere: 'Bize mirasçı olunmaz. Bizim bıraktıklarımız ancak sadakadır' demedi mi?" diye serzenişte bulunduktan sonra kendisine hak veren Allah Resulü'nün eşleri bu meseleden vazgeçmişlerdir.⁵⁴⁵

"Hz. Ebû Bekir, Benî Hâşim'in Allah Resulü'nün mirası olan yerleri maksadından başka gayeler için kullanmaları veya ayetin belirttiği hususun dışına⁵⁴⁶ çıkılarak hanedan arazileri haline getirileceği endişesinden dolayı bu arazileri Hz. Fâtıma'ya dolayısıyla Hâşimîlere vermemiş olabilir."⁵⁴⁷

Hz. Fâtıma babasından kalan mirası alamayınca Hz. Ebû Bekir'e küsmüş ve ölünceye dek onunla konuşmamış ve Allah Resulü'nden altı ay sonra vefat etmiştir. Hz. Ali gece vakti kimseye haber vermeden, Hz. Ebû Bekir'in de haberi olmadan onu defnetmiştir.⁵⁴⁸

3.2.4.3. Hz. Ali

Abbas b. Abdülmuttalib Allah Resulü'nün vefatına sebep olan hastalığı anında Hz. Peygamber'in yanına gelerek orada bulunan Hz. Ali'yi yanına çağırmıştır. Kendisine gelen Hz. Ali: "Ne istiyorsun" diye sorunca Hz. Abbas: "Allah Resulü'ne kendinden sonra kimi halife bırakacağını soralım. Zira ben Abdülmuttalib oğullarının sekerat anlarını iyi bilirim. Allah Resulü bu hastalıktan dolayı ölecektir. Eğer hilafeti bize devredecek ise buna sonuna kadar sahip çıkarız. Yok, eğer bize değil başkasına verirse de bize iyi davranmaları için ondan yardım isteriz." demiştir. Bunun üzerine Hz. Ali: "Bunu asla yapmayalım. Zira eğer bizi değil de başkasını tayin ederse artık halifelik makamına sonsuza dek sahip olamayız." demiş ve amcası Hz. Abbas'ın isteğini geri çevirmiştir.⁵⁴⁹ Böylece hilafet konusunda Allah Resulü'nden bir vasiyet almadan yanından ayrılmışlardır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra teçhiz ve tekfin işleriyle uğraşan Hz. Ali ve Hz. Zübeyr gibi Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Benî Saîde'deki biate katılamamışlardır.⁵⁵⁰ Hz. Ebû Bekir Benî Saîde'deki biatten sonra ertesi gün Mescid-i Nebevi'de genel biat almak suretiyle tüm herkesin mescitte toplanmasını istemiştir. Bazı kaynaklara göre Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'in isteğini yerine getirerek kendisine

⁵⁴⁴ Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 52-53.

⁵⁴⁵ Zührî, *el-Meğâzî*, 165; Ebû Dâvûd, "Harac", 19 (No. 2977); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/285.

⁵⁴⁶ el-Enfâl 8/41.

⁵⁴⁷ Şaban Öz, "Şia'nın Takiyye İnancı Çerçevesinde Hz. Ali'nin İlk İki Halife İle Münasebetleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2010), 45.

⁵⁴⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 165; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/273; Mervezî, "Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık", 123; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/200-201; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/285; Hz. Fâtıma'nın Allah Resulü'nden üç ay sonra vefat ettiğine dair riayetler için bk. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/240; Hz. Fâtıma'nın vefat etmeden önce Hz. Ebû Bekir'e biat ettiğine dair rivayetler için bk. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/973; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/289.

⁵⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/215; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 21; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/565; Farklı rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/216; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 20; Hz. Peygamber'in vefatının ardından başta Hz. Abbas olmak üzere diğer Hâşimoğulları'nın Hz. Ali'ye biat etmek istemeleriyle ilgili rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/217; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 21; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 285.

⁵⁵⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 148; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 62; Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*, 54.

genel biatin yapıldığı gün biat ettiği ve eşinin vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e gelerek biatini yenilediği⁵⁵¹ söylenmişse de rivayetlerin geneline baktığımızda Hz. Ali'nin biatinin Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra olduğunu görmekteyiz.

Hız. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Ali ve Hz. Abbas Hz. Ebû Bekir'den Fedek ve Hayber'deki arazilerin idâresini istemişlerdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'ya verdiği cevabı bunlara da vererek onları yanından eli boş bir şekilde göndermiştir. Resulullah'ın halifesinin böyle yapmasının nedeni, Hz. Peygamber'in üstlendiği bütün görevleri yürütmeyi kendi görevi olarak görmesiydi.⁵⁵² Bazı görüşlere göre Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir'e küsmesindeki asıl sebep halife Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye görev vermemesidir.⁵⁵³

“Hâşimoğulları, Hz. Peygamber'in manevi mirası olan hilafetin kendi hakları olduğunu düşündükleri gibi, tabii şekilde onun maddi mirasını da elde etmek istemişlerdir. Talep edilen arazi, onlar için bir toprak parçası olmaktan öte sembolik bir anlam taşımaktadır. Hâşimoğulları, hilafetten sonra, Resulullah'ın maddi mirasını da kaybederlerse, artık Kureyş ve Araplar nazarındaki itibarlarını kaybetmiş olacaklardır. Bu hadiseyi aynı şekilde Hz. Ebû Bekir de siyasi olarak değerlendirdiği için mirası vermemiştir.”⁵⁵⁴

Hız. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e biat etmediğinden dolayı Hz. Ali de halifeye biat etmekten geri kalmıştır. Hz. Fâtıma hayatta iken Hz. Ali biat etmemesine rağmen ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır. Ama Hz. Fâtıma'nın vefatının ardından ashâb'ın kendisine karşı tavrı değişmiş, biat etmesi için baskılar artmıştır.⁵⁵⁵ Bu baskılar devam ederken Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'nin biat etmesi için herhangi bir zor kullanmamıştır.⁵⁵⁶

Hız. Ebû Bekir, Hz. Ali'den biat almak ve yeniden aralarını düzeltmek için kendisine biat etmesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e haber göndererek yanına yalnız gelmesini isteyince bu haberi duyan Hz. Ömer Hz. Ebû Bekir'e bir zarar verileceği endişesiyle onun yalnız gitmesini istememiştir. Hz. Ömer'in tüm ısrarlarına rağmen Hz. Ebû Bekir oraya yalnız gitme kararı almıştır. Hz. Ebû Bekir Hz. Ali'nin yanına gidince neden kendisine biat etmediğini sormuş Hz. Ali söz alarak şunları söylemiştir: “Senin faziletini ve üstünlüğünü biliyoruz. Seninle ne halifelik konusunda ne de başka bir konuda asla rekabete girmedim. Ama sizler halifelik işini bizden habersiz bir şekilde zorla aldınız. Allah Resulü'ne olan yakınlığınızı dile getirerek bu makamı aldınız. Ama biz size göre Resulullah'a daha yakınız.” Hz. Ali'nin sözlerinden sonra ağlamaya başlayan Hz. Ebû Bekir sözü alarak: “Allah'a yemin ederim ki Allah Resulü'nün akrabaları bana benim akrabalarımından da yakın gelir. Miras konusunda Allah Resulü 'bize mirasçı olunmaz. Bizim bıraktıklarımız sadakadır.' dediği için onun uyguladığı bir şeyi ben uygulamaktan geri kalmam” demiştir. Hz. Ebû Bekir'in konuşmasından sonra Hz. Ali: “Ey Ebû Bekir sen mescide git ben sana biat etmek için geleceğim” demiş ve Hz. Ebû Bekir Hz. Ali'nin yanından ayrılarak mescide gitmiştir.⁵⁵⁷

⁵⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/187.

⁵⁵² Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/520; Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 109.

⁵⁵³ Öz, “Şia'nın Takiyye İnancı Çerçevesinde Hz. Ali'nin İlk İki Halife İle Münasebetleri”, 46.

⁵⁵⁴ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 168.

⁵⁵⁵ Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 123; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/249-250; Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, 458.

⁵⁵⁶ Hz. Ali'nin biat etmesi için Hz. Ömer'in zor kullandığına dair rivayetler için bk. İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 29-30.

⁵⁵⁷ Zührî, *el-Meğâzî*, 165; Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 124-125; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/434-435; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 926.

Hız. Ebû Bekir ögle namazını kıldıktan sonra minberde ashâba konuşma yaparken Hız. Ali mescide girmiş Hız. Ebû Bekir'in faziletinden ve bu göreve ne kadar layık birisi olduğundan bahsettikten sonra ona biat etmiştir. Bunu gören ashâb Hız. Ali'ye sevgi gösterisinde bulunup kendisini tebrik etmiştir.⁵⁵⁸

“Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e biatine baktığımızda kendisinin hilafet için birtakım beklentiler içinde olduğunu, bu şekilde yapılan ani biat karşısında şaşırılmış olduğunu ve bunu hemen kabullenmediğini söylemek durumundayız. Bütün bunlardan sonra, Hız. Ali'nin hemen biata koşmuş olmasını kabul etmek, tarihi zeminde imkânsız gözükmeştir.”⁵⁵⁹

Hız. Fâtıma'nın vefatından sonra Hız. Ebû Bekir'e biat eden Hız. Ali'nin bu süre zarfında halife ile arasının kötü olduğunu, onun işlerinde ona yardımcı olmadığını söylemek oldukça zordur. Zira ridde savaşları başlamış ve İslâm Devleti'ne karşı savaşlar meydana gelmiştir. Bu dönemde Hız. Ali gibi önemli bir şahsiyetin Hız. Ebû Bekir'i yalnız bıraktığını düşünmek yanlış bir düşüncedir. Kendisine sözlü olarak biat etmese bile fiilleriyle Hız. Ebû Bekir'in halife olduğunu kabul ettiğini söyleyebiliriz. “Hız. Ali'nin bizatihi görev için, Hız. Ebû Bekir'e başvurmuş olması, onun halife olarak Hız. Ali tarafından tanındığına delildir.”⁵⁶⁰ Son olarak şunu diyebiliriz ki, Hız. Ali Hız. Ebû Bekir'e eşinin vefatından sonra biat etmiştir. Bu esnada Hız. Ebû Bekir'e devlet işleriyle ilgili yardım gerektiğinde yardım etmekten kaçınmamıştır.⁵⁶¹

3.2.4.4. Ebû Süfyân

Hız. Ebû Bekir'e biat edildiği esnada Ebû Süfyân Hız. Peygamber'den almış olduğu bir görevden dolayı Medine dışında bulunmuştur. Allah Resulü'nün vefat haberini duyar duymaz Medine'ye gelen Ebû Süfyân,⁵⁶² Hız. Ebû Bekir'in halife seçildiğini duyunca akrabalarına dönerek: “Ey Abdimenafogulları! Ebû Bekir'in sizin üzerinize emir olarak atanmasına neden izin verdiniz? Ali ve Abbas nerede? Neden halifelik görevi Kureys'in en zayıf ailesine verildi?” dedikten sonra Hız. Ali'nin yanına giderek: “Ey Ali! Uzat elini sana biat edeyim. Allah şahidim olsun ki, sen onay verirsen burayı Ebû Bekir'e karşı savaşacak askerlerle doldururum.” demiştir. Fakat Hız. Ali onun bu dediklerini kabul etmeyerek şunları söylemiştir: “Sen böyle yaparak insanlar arasında fitne çıkarmak istiyorsun. Sen Müslüman olmadan önce uzun bir süre İslâm için kötülük istemiş birisin. Senin vereceğin nasihate ihtiyacımız yoktur.”⁵⁶³ Hız. Ali'den istediğini bulamayan Ebû Süfyân Hız. Ebû Bekir'e biat etmek mecburiyetinde kalmıştır.⁵⁶⁴

“Ebû Süfyân'ın Hız. Ali'ye teklifi onun hâlâ Cahiliye Dönemi düşüncesini zihninde canlı tuttuğunu ve bunların geçerli olması için gayret gösterdiğini ortaya koymaktadır. Anlaşılan o ki, bu girişimiyle Cahiliyeden gelen ve iktidarın güçlü aileler

⁵⁵⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 165-166; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/167; Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 124-125; İbn Hibbân, *es-Sıretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/435; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 12; Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 37.

⁵⁵⁹ Öz, “Şii ve Sünnî Tarih Yorumu Açısından Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e Beyati Meselesi”, 192.

⁵⁶⁰ Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 265; Öz, “Şia'nın Takiyye İnancı Çerçevesinde Hız. Ali'nin İlk İki Halife ile Münasebetleri”, 45.

⁵⁶¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 927.

⁵⁶² Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/529; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, 222; İrfan Aycan, “Ebû Süfyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/231.

⁵⁶³ Zührî, *el-Meğâzî*, 148; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/529; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 55.

⁵⁶⁴ Aycan, “Ebû Süfyân”, 10/231; Farklı görüşler için bk. Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 29.

arasında dolaşımı ve paylaşımı geleneğinin kırılmasını engellemeye çalışmıştır.”⁵⁶⁵ “Ebû Süfyân halkın başına geçecek kişinin kavim ve kabilece üstün olmasının gereğine inanmıştır. O dönemde Hz. Ebû Bekir'in mensup olduğu Teym kabilesi, hem Hz. Ali'nin hem de Ebû Süfyân'ın kabilesine göre zayıftır.”⁵⁶⁶

“Benî Ümeyye reisi Ebû Süfyân'ın bu siyasi tercihe itiraz için Benî Hâşim'in fiili adayı konumundaki Hz. Ali'ye askeri çözüm teklifinde bulunması, Kureys'in tarihi iki rakip kabilesinin Ebû Süfyân'ın da teklifiyle gerekirse iktidarda yardımlaşıp rekabeti bırakabileceklerini göstermiştir. Ancak ikinci dereceden bir kabile ile böyle bir dirsek temasına rıza göstermemiştir. Zira bugün oluşturulacak Benî Hâşim iktidarı, gelecekte Benî Ümeyye'nin hilafeti anlamına geliyordu.”⁵⁶⁷ Ebû Süfyân'ın böyle davranmasının asıl nedeni Hz. Ali'nin başaa geçmesini istemesi falan değildir. Onun asıl amacı Müslüman olmasından ve İslâm'a karşı yaptıklarından dolayı ashabın kendisini halife seçmeyeceklerini bilmesidir.⁵⁶⁸

3.2.4.5. Hâlid b. Saîd b. Âs

Hâşimîler ve Benî Ümeyye kabilesi başlangıçta biata katılmazken, Benî Ümeyye içerisinden Ebû Süfyân ve Hâlid b. Saîd bir bakıma kendi kabilelerinin sözcüleri gibi hareket etmişlerdir. Hâlid b. Saîd de Ebû Süfyân gibi kabile taassubundan kurtulamamış ve hilafetin Teymoğullarına değil de Abdimenafogullarından bir kabilede kalmasını istemiştir.⁵⁶⁹

Hz. Ebû Bekir'e biat edildikten sonra Medine'ye gelen Hâlid b. Saîd, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye: “Abdimenafogullarından, sizin üzerinize bir başkasının halife olmasından dolayı memnun musunuz?” diye sormuştur. Hâlid'in Hz. Ebû Bekir'e karşı söylemiş olduğu sözleri duyan Hz. Ömer bunu Hz. Ebû Bekir'e bildirse de Hz. Ebû Bekir Hâlid'in böyle bir şey demesine imkân vermemiştir. Hâlid b. Saîd üç ay boyunca Hz. Ebû Bekir'e biat etmeden durmuştur. Hâlid'in evinde bulunduğu bir esnada Hz. Ebû Bekir ona uğrayarak selam verdikten sonra Hâlid'e: “Müslümanların bana biat ederek katıldıkları hayırlı işe senin de katılmanı istiyorum.” demiştir. Hâlid ise, akşam gelip kendisine biat edeceğini söylemiş ve daha sonra Hz. Ebû Bekir minberde iken Hâlid b. Saîd gelip kendisine biatte bulunmuştur.⁵⁷⁰

Yukarıda saydığımız kişiler haricinde Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. el-Avvam, Mikdad b. Esved, Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer el-Gıfârî ve Ammar b. Yâsîr gibi şahsiyetlerin de Hz. Ebû Bekir'e biatte geciktikleri söylenmiştir.⁵⁷¹

⁵⁶⁵ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 141.

⁵⁶⁶ Âdem Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 70.

⁵⁶⁷ Şaban Öz, “İlk Dönem İslâm Toplumunda Siyasi Algı Değişimi Üzerine”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (2013), 7.

⁵⁶⁸ İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri-İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar-* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 226; Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, 70; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 142; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 28; Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 67.

⁵⁶⁹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/975; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 74; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 72.

⁵⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 4/91; Şiddetli muhalefetlerine rağmen Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Saîd veya diğer muhaliflere karşı aynı sertlikte karşılık vermemiş ve ılımlı bir politika gütmüştür. Bir bakıma muhaliflerin topluma uymalarını sağlamıştır. Nitekim gerek Ebû Süfyân ve oğullarına gerekse Hâlid b. Saîd'e verdiği görevlere baktığımızda bunu görmekteyiz. Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 76.

⁵⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târih*, 2/187; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 244, 285.

3.3. Üsâme Ordusu

Hız. Peygamber vefat etmeden önce Müslümanlara Rumlara karşı savaşmaları için emir vermiş ve ordunun başına Üsâme b. Zeyd'i komutan olarak atamıştır. Orduya komutan olarak Üsâme gibi genç bir sahâbînin atanmasına karşı çıkan bazı sahâbîler: "İlk Müslümanlar'ın başına komutan olarak bir çocuk mu atanıyor?" diye tepki gösterince Allah Resulü öfkeyle şunları söylemiştir: "Bana Üsâme'yi orduya komutan olarak atamamla ilgili aranızdan bazılarının sözleri ulaştı. Sizler Üsâme hakkında dedikodu yaptığınız gibi daha evvel komutan olarak atanan babası için de dedikodu yapmıştınız. Allah'a yemin olsun ki Zeyd komutanlığa layık birisiydi. Oğlu Üsâme de aynı şekilde layıktır. Üsâme aranızdaki en hayırlı insanlardan biridir. Ona sürekli hayırdan bulunun."⁵⁷² Allah Resulü bu sözleriyle, her türlü sınıf ayrımına karşı olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. İnsanlar, kabilelerine veya başka bir ayrıcalığa göre değil sadece takvalarına, davaya bağlılık derecelerine göre değerlendirilmelidir.⁵⁷³ Hız. Peygamber, Müslümanlar arasındaki otoriteyi sağlamak, işi ehil olan kişiye vermek istemiştir. Zeyd gibi şehid bir komutanın oğluydu ve babasından harb sanatını iyi öğrenmişti. Yiğit ve kaahraman bir kişiliğe sahipti.⁵⁷⁴ Hız. Peygamber'in öfkelenişini gören sahâbîler Üsâme ile ilgili sözlerini geri alarak savaşa gitmek için hazırlık yapmaya başlamışlardır.

Üsâme b. Zeyd'in komutan olarak atandığı ordunun içerisinde Hız. Ömer, Zübeyr b. el-Avvam gibi önemli şahsiyetler yer almıştır.⁵⁷⁵ Üsâme b. Zeyd ve ordusu el-Cüf' denilen yere gelip karargâh kurdukları sırada Allah Resulü'nün vefat haberi orduya ulaşınca Müslümanlar Medine'ye geri dönmüşlerdir. Büreyde b. Husayb elindeki Üsâme b. Zeyd'in sancağıyla beraber Hız. Peygamber'in evinin önüne kadar gelmiştir. Müslümanlar Hız. Ebû Bekir'e biat ettikten sonra halife Büreyde b. Husayb'a bu sancağı alıp Üsâme b. Zeyd'in evine götürmesini ve savaş bitene kadar sancağın çözülmemesini emretmiştir.⁵⁷⁶

Hız. Peygamber'in vefatı ile beraber, daha önce İslâm'a kabul etmiş fakat kalpleri tam olarak İslâm'a ısınmamış bazı kabileler Allah Resulü'nün vefatından sonra İslâm Devletine bağlı olmadıklarını belirterek irtidat etmeye başlamışlardır. Mürted olan kabilelerin yanında zekât vermeyeceklerini bildirerek diğer bazı kabilelerin de isyan etmeleri, İslâm Devleti için tehlike arz etmiştir.⁵⁷⁷ Hız. Ebû Bekir, Üsâme ordusuna hareket etmeleri için emir verince sahâbeden bazı kimseler: "Eğer ordu buradan ayrılırsa Medine savunmasız kalır ve dinden dönen kabileler bunu fırsat bilerek şehre saldırırlar." demişlerse de Hız. Ebû Bekir: "Allah'a yemin olsun ki vahşi hayvanların beni parçalayacağını bilsem dahi Allah Resulü'nün başlatmış olduğu bir işi

⁵⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/171, 4/61; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/474; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/180; Şeriatî, *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*, 434.

⁵⁷³ Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hız. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 19; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/35.

⁵⁷⁴ Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 31.

⁵⁷⁵ Bu orduya Hız. Ebû Bekir'in de süvari olarak katıldığına dair rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/170, 4/61; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/384; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/251; Bu rivayetlerde her ne kadar ordunun içinde Hız. Ebû Bekir'in olduğu söylenmişse de bu rivayetler zayıftır. Zira savaş kararının alındığı zamanlarda Allah Resulü Hız. Ebû Bekir'e Müslümanlara namaz kıldırması için görev vermiştir. Hız. Ebû Bekir'in hem imamlık yapıp hem de asker olarak savaşa katılması mümkün olmadığından bu savaşta yer almadığı kanaati ortaya çıkmaktadır. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/251; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 39.

⁵⁷⁶ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1121; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/171.

⁵⁷⁷ Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 47; Başköylü, *Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer Döneminde Devlet-Halk Münasebetleri*, 149.

yarı yolda bırakmam” cevabını vermiş ve Üsâme’ye dönerek: “Allah Resulü’nün seni yönlendirdiği tarafa doğru hareket et” emrini vermiştir.⁵⁷⁸ Hz. Ebû Bekir böyle yaparak her zaman ki gibi Allah Resulü’nün sünneti üzere bir idâre ortaya koymaya azami gayret göstermiştir. Hz. Peygamber’in uygulamalarını harfiyen yerine getirmeye çalışmıştır.⁵⁷⁹

Ordu hareket etmeden Hz. Ebû Bekir, Üsâme’ye gelerek Hz. Ömer’e ihtiyacı olduğunu belirttikten sonra onun savaşa götürülmemesini ve Medine’de kendisine yardımcı olması için bırakılmasını istemiştir. Üsâme b. Zeyd Hz. Ebû Bekir’in bu isteğini kabul ederek Hz. Ömer’i savaşa götürmemiştir.⁵⁸⁰ “Hz. Ebû Bekir devlet başkanı olarak istese, Üsâme b. Zeyd’in izni olmadan Hz. Ömer’i yanında ibkâ edebilirdi. Fakat öyle yapmadı. Çünkü Hz. Ömer ordunun içerisinde ve ordunun sorumluluğu da Üsâme’ye aittir. Muhtemelen Hz. Peygamber Üsâme’yi komutan tayin ettiğinden, Hz. Ebû Bekir böyle davranmıştır.”⁵⁸¹

Hz. Ebû Bekir Üsâme’yi ve beraberindeki Müslümanları yolcu etmek için onlarla biraz yürümüştür. Hz. Ebû Bekir’in yaya geldiğini gören Üsâme: “Ey Resulullah’ın halifesi! Ya sen de binersin yahut ben de inip senin gibi yaya yürüyeceğim” demişse de bunu kabul etmeyen Hz. Ebû Bekir: “Allah’a yemin olsun ki sen inmeyeceksin ben de binmeyeceğim. Allah yolunda ayaklarım tozlanmasın mı? Zira savaşa katılan gazilerin attıkları her adım için onlara sevap yazılır.” dedikten sonra Üsâme’ye şu nasihatlerde bulunmuştur: “Ben Allah Resulü’nün sana tavsiyede bulunduğunu duydum. Onun emrini yerine getir. Ben Allah Resulü’nün emrini yerine getirmeye çalışıyorum. Sözüünüzde durun, kimseye ihanet etmeyin. Ganimet mallarından çalmayın. Çocuk, yaşlı ve kadınları öldürmeyin. Ağaçlara ve hayvanlara zarar vermeyin. Emanetini ve yapacağın emelin sonucunu Allah’a havale ediyorum.”⁵⁸² Daha sonra Üsâme ordusu yola çıkmış ve 40 gün⁵⁸³ süren seferin ardından düşman ordusunu mağlubiyete uğratmış bir şekilde Medine’ye geri dönmüşlerdir. Bunu gören Müslümanlar Allah’a hamd ettikten sonra sevinç çılgınlıkları atmaya başlamışlardır.⁵⁸⁴ “Ordunun Medine’ye dönüşü ile birlikte halifenin eli daha da güçlenmiş, o sıralarda merkezi yönetime karşı çıkan ve zekâtlarını vermeyen isyancılara karşı kullanabileceği büyük bir orduya kavuşmuştur.”⁵⁸⁵

Üsâme b. Zeyd’in Suriye taraflarına gönderilmesinin iki büyük yararı olmuştur. Birincisi, Müslümanların, Rumlardan ve Gassanilerden korkmadıklarını göstermiş, böylece Suriye fethi için ilk adım atılmıştır. İkincisi ise, merkezi idâreye karşı isyan etmiş olan mürted kitlelerin zihninde şu düşünce oluşmuştur: ‘Eğer Müslümanlar çok kuvvetli olmasalardı, isyanların her tarafta patlak verdiği bir anda, böylesi bir orduyu

⁵⁷⁸ Zührî, *el-Meğâzî*, 174; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1121; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/171; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/475; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/427; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/194-195; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 60.

⁵⁷⁹ Kaya, *Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, 88.

⁵⁸⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 174; Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 54; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1121; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/171; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/384, 474.

⁵⁸¹ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 70; Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 2/53-54; Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 49; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 70.

⁵⁸² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196; Seyyid Kutup, *Fî Zilâl-il Kur'an*, çev. Salih Uçan, Vahdetin İnce (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 10/370.

⁵⁸³ Farklı rivayetler için bk. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/171; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196.

⁵⁸⁴ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 54; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/474; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/427; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/196-197; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 60.

⁵⁸⁵ Kenan Eceoğlu, *Hz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 110.

Suriye'ye gönderebilirler miydi?'⁵⁸⁶ Böylece irtidat eden kabileler İslâm Devleti'nin gücünü gördüklerinden korkuya kapılmışlardır.⁵⁸⁷

3.4. Ridde Savaşları⁵⁸⁸

Hız. Peygamber'in vefat haberi tüm Arap Yarımadasına yayılmaya başlayınca, İslâmiyet'in din olarak henüz derinleşmediği ve siyasi kuvvet olarak da henüz iyice yerleşmediği bölgelerde bazı Yahudi ve Hristiyan kabileler İslâm dinini yeni kabul etmiş, kalpleri İslâm'a tam manası ile ısınmamış olan bazı kabile mensuplarını dinden dönmeğe teşvik etmişlerdir. Allah Resulü'nün vefatını fırsat bilen bazı kabileler zekât vermeyeceklerini söyleyerek isyan etmiş bazıları ise İslâm dinini terk edip yalancı peygamberlere inanıp irtidat⁵⁸⁹ etmişlerdir.⁵⁹⁰

Hız. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde İslâm'dan dönen ve reislerinin peygamberlik iddiasına kalkıştığı üç büyük grup vardır. Bunların başında Yemen'de Esved el-Ansî, Yemâme'de Hanîfeoğulları ile birlikte Müseylimetü'l-Kezzab ve Esedoğulları kabilesinden Tuleyha İbn Huveylid adındaki kimselerdir.⁵⁹¹ Bunların yanında Secâh adında bir kadın ile Bahreyn, Umman ve Hadramevt'te bulunan kabileler irtidat etmişlerdir. Sadece Kureyş ile Sakifeliler isyan etmemişlerdir.⁵⁹²

Hız. Peygamber'e bağlılığını bildiren kabileler, onun vefatının ardından bu bağlılığı kişisel bir antlaşma sayarak, "Muhammed sadece Kureyş kabilesinin peygamberidir bizim peygamberimiz değildir" demişlerdir. İrtidat eden ve zekât vermeyeceklerini söyleyen bu kabilelerin isyanlarında kabile asabiyetleri ihmal edilemez derecede etkili olmuştur. O kadarki, dinden dönen bu kabileler: "Kureyş kabilesinin peygamberi varsa, bizim de peygamberimiz var" veya "Namaz kılarız fakat

⁵⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/196-197; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hız. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 87-88; İsrail Balcı, *Hız. Ebû Bekir Döneminde Diplomatik Münasebetler ve Antlaşmalar* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 65.

⁵⁸⁷ Üsâme b. Zeyd'in sefere gönderilmesi ile ilgili geniş bilgi için bk. Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, 3/19-21.

⁵⁸⁸ "Ridde savaşlarının tamamen dinden dönenler ile yapıldığını söylemek hata olur. Bu savaşta iki grup ile savaşılmıştır. Birinci grup yalancı peygamberler ikinci grup ise İslâm'ın bir kısım emir ve hükümlerini kabul edip bir kısmını reddedenlerdi. Birinci gruptakiler daha önce İslâm'a girip Müslüman olmalarına rağmen daha sonra sahte peygamberlerin etrafında toplanan ve İslâm'ı bir din olarak benimsemekten vazgeçip dinlerini terk edenler, dinden dönenlerdi. Bunların gayeleri, kabilelerini kendi nüfuzları etrafında toplayarak, onların İslâm devletine tâbi olmalarını engellemek ve Medine'deki devlet gibi bir devlet oluşturmak arzusu idi. İkinci gruptakiler ise İslâm dairesi içinde kaldıklarını, namaz kılacıklarını, fakat zekât vermeyeceklerini söyleyerek İslâm devletine karşı gelenlerdi." Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 74; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hız. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 93; Elias Shoufany, "Hız. Ebû Bekir Döneminde Elde Edilen Başarılar" çev. Ahmet Turan Yüksel, Murat Ak. *İSTEM* 3/6 (2005), 282.

⁵⁸⁹ Ridde, İrtidat: "İslâm'dan dönmek, İslâm dinini terk etmek demektir. İrtidat edene Mürted denir." Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*, 17; Arı, *Hız. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 166; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, 154; Bahriye Üçok, "Ridde", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/s.y. (1958-1959), 97. İrfan İnce, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/88.

⁵⁹⁰ Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 48; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/329; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 59-60; Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*, 31; Ramazan Hurç, "Hız. Ebû Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat ve İrticâ)", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.y./3 (1998), 34; Üçok, "Ridde", 102; Devletin topladığı vergi (zekât) hakkındaki geniş bilgi için bak. Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*, 257-258.

⁵⁹¹ Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 49-50; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hız. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 107.

⁵⁹² Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 49; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/201.

zekât vermeyiz. Verirsek de Ebû Bekir'e vermeyiz, vallahi mallarımız gasp edilmez.” diyerek kabile rekabeti duygusuyla hareket eden bazı kimseler zekât vermeyi reddederek inanmadıkları peygamberlerinin peşlerine düşmüşlerdir.⁵⁹³ Zekâtlarını Hz. Peygamber'den başkasına vermeyeceklerini söyleyen kabileler şu ayeti delil olarak getirmektedirler: “*Ey Muhammed! Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et, senin duan onlar için bir güvendir.*”⁵⁹⁴ Diğer bazı kabileler de “Muhammed aramızda peygamber olarak vardı ve bizler ona itaat ettik. Ama Muhammed öldü. Biz neden Ebû Bekir'e itaat edelim?”⁵⁹⁵ demişlerdir.

Hiz. Peygamber'in vefat etmeden önce göndermiş olduğu elçiler Medine'ye geri döndükleri esnada Allah Resulü'nün vefat ettiğini gördüklerinde gittikleri yerler ile edindikleri bilgileri halife seçilen Hz. Ebû Bekir'e ulaştırmışlardır. Bu bilgilerde irtidat edenlerin bilgilerinin yanı sıra, onlara inanan kabileler ve kabilelerin güçleri hakkında bilgiler mevcuttur. Hz. Ebû Bekir elçilerin getirdikleri haberler neticesinde devletin birliğini tekrardan nasıl sağlayacağına dair planlar yapmıştır.⁵⁹⁶

İrtidat ettiklerini ve devlete zekât vermeyeceklerini söyleyen kabilelere karşı Hz. Ebû Bekir sahâbilerle istişarede bulunduktan sonra savaşma kararı almıştır. Hz. Ebû Bekir'in bu kararına karşı çıkan Hz. Ömer gibi bazı sahâbiler: “Sen Müslümanlarla mı savaşacaksın? Onların kalpleri tam olarak İslâm'a ısınana kadar onlarla savaşma!” diyerek ona bu kararının yanlış olduğunu ve her ne kadar da isyan etmiş olsalar da bu kabileler ile savaşmaması tavsiyesinde bulunmuşlardır. Buna karşın Hz. Ebû Bekir: “Ben zekât ve namazın arasını ayırmam. Eğer onlar Allah'ın ve Peygamber'inin farz kıldığı bir yuları dahi bana vermezlerse, o zekât mallarını onlardan alıncaya kadar savaşırım” demiştir.⁵⁹⁷ Hz. Ömer: “Nasıl olur da onlarla savaşmayı, onları öldürmeyi düşünürsün? Şüphesiz ki Resulullah: ‘Bana, insanlar ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed onun elçisidir diyene dek savaşmam emredildi. Her kim bunları söylerse canı ve malı güvendedir’ demiştir.” Hz. Ömer'in ve diğer bazı sahâbilerin itirazlarına rağmen bu konuda kesin kararlı olan Hz. Ebû Bekir geri adım atmıyarak bu kabileler ile kesinlikle savaşılacağını belirtmiştir. Hz. Ebû Bekir'in bu kararını daha sonra Hz. Ömer şöyle açıklamıştır: “Allah'a yemin olsun ki, Ebû Bekir'in savaşma konusundaki bu kararlılığının Allah tarafından verildiğini gördüm ve anladım ki hak olan da budur.”⁵⁹⁸

İrtidat olayları kabileler arasında yayılınca Hz. Ebû Bekir minbere çıkarak ashâba şöyle seslenmiştir:

“İslâmiyet, gariptir, dışlanmıştır. İp çürümüştür. Zaman eskimiştir. Müslümanlar, İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Allah, Ehl-i Kitaba gazap etsin, onlara yanlarındaki bir iyilik karşısında hayır vermesin. Yanlarında bulunan şerri de onlardan uzaklaştırmasın. Onlar, kitaplarını değiştirdiler ve kitaptan olmayan şeyleri kitaba kattılar. Araplar güven içindedirler. Kendilerini Allah tarafından bir koruma altında

⁵⁹³ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/99; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/339; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Esmâ'ül-Hulefa ve Futûhu'l-İslâm*, çev. Şaban Öz, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2004), 71; Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, 90; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 148-149; Uçar, *Güç ve Değer*, 116; Fayda, “Ridde”, 35/91-92.

⁵⁹⁴ el-Tevbe 9/103.

⁵⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/261-262.

⁵⁹⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/242-243; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/201-202.

⁵⁹⁷ Mâlik, “Zekât”, 30; Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 52,54; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 9 (No. 1556); İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 35; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/99; Nesâî, “Zekât”, 23 (No. 2443); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/329; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/339; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 60-61.

⁵⁹⁸ Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 52; Müslim, “İman”, 32; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 9 (No. 1556); İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 35; Tirmizî, “İman”, 38 (No. 2607); Nesâî, “Cihad”, 25 (No. 3092-3094); Suyutî, *Târîhu'l-Hulefa*, 59-61.

sanıyorlar. Oysa onlar, Allah'a ibadet etmiyor ve ona dua etmiyorlar. Allah da onları dar bir geçime soktu. Onları dinden uzaklaştırdı. Allah, onların sonunu Muhammed ile getirdi. Onları, en hayırlı ümmet kıldı. Kendilerine tâbi olan kimseler vasıtasıyla onlara yardım etti. Onları başkalarına muzaffer kıldı. Nihayet Allah, Peygamber'i vefat ettirdi. Şeytan onları, kendi bindiği bineğe bindirdi. Ellerinden tutup onları helake sürükledi.”⁵⁹⁹

“*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölüyor veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah, şükredenlerin mükâfatını verecektir.*”⁶⁰⁰

“Doğrusu çevrenizde bulunan Araplar, koyunlarını ve develerini zekât olarak vermek istemiyorlar. Onlar dine dönseler de daha önceleri dinde değillerken Peygamber onlara hiç ihtiyaç hissetmemişti ve siz de Müslüman olarak bugünkü kadar hiçbir zaman güçlü olmamıştınız. Bu da Peygamberinizin önceki bereketi sayesinde. O, sizi her şeye yetecek Mevla'ya ısmarlamıştır. O Mevla ki, onu yolunu kaybetmiş olarak buldu da doğru yola iletti. Onu muhtaç olarak buldu da zengin kıldı.”⁶⁰¹

“*Bir ateş çukurunun kenarında idiniz, sizi oradan kurtardı*”⁶⁰² Yemin ederim ki, Allah'ın sözü yerine getirilinceye, ona verilen vaat tam olarak gerçekleştirilinceye kadar Allah'ın dini uğruna savaşmaktan bir an olsun vazgeçecek değilim. Nihayet bizden şehit olarak öldürülen, cennetlik olacaktır. Hayatta kalan gaziler de Allah'ın arzında, onun halifesi ve nesli olarak kalacaktır. Bu Allah'ın hak olan hükmüdür ve tersi düşünülemeyecek olan buyruğudur.”⁶⁰³

“*Allah, içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağına dair söz vermiştir.*”⁶⁰⁴

Abdullah b. Abbas, Hz. Ebû Bekir'in almış olduğu bu kararın ve Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinin ne kadar doğru bir karar olduğunu şu cümleleri ile açıklamaktadır: “Resulullah vefat ettikten sonra öyle bir durumda olduk ki, şayet yüce Allah bize Ebû Bekir'i ihsan etmemiş olsaydı, helak olup gidebilirdik. O, bizi çocuklu-çocuksuz her bir devenin sırtında çarpışmaya her bir Arap bölgesine gitmeye ve ölümümüz gelinceye kadar yalnız Allah'a ibadet etmek üzere topladı ve birleştirdi. Allah, Ebû Bekir'e onlarla savaşmak azmini vermişti. Allah'a yemin ederim ki o, irtidat edenlerle savaşmaktan başka bir şeyi kabul etmiyordu.”⁶⁰⁵

Hz. Ebû Bekir, inkârcılara karşı savaşmak için göndereceği orduyu toplayıp onlara şu ayet-i kerîmeleri okuyarak ikazda bulunmuştur:

“*Ey iman edenler! Yakınıınızda bulunan inkârcılarla savaşın; sizi kendilerine karşı sert bulsunlar. Bilin ki Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.*”⁶⁰⁶

“*Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlarla savaşın.*”⁶⁰⁷

⁵⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/262-263.

⁶⁰⁰ el-Âl-i İmran 3/144.

⁶⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/262-263.

⁶⁰² el-Âl-i İmran 3/103.

⁶⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/262-263.

⁶⁰⁴ el-Nûr 24/55. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/262-263 (A). 443-444 (T); Hasan, Katâde ve diğerleri; “Ey İnananlar! Aramızda dininden kim dönerse bilsin ki, Allah, sevdiği ve onların kendisini sevdiği bir millet getirir.” el-Mâide 5/54 ayetiyle ilgili olarak, ayette sözü edilen kişilerin Hz. Ebû Bekir ve arkadaşları olduğunu söylemişlerdir. Zekât vermeyenlere ve İrtidat edenlere karşı savaşmalarından dolayı bu ayetin onlara işaret ettiği belirtmişlerdir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/262-263.

⁶⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/201 (A). 2/293 (T).

⁶⁰⁶ el-Tevbe 9/123.

⁶⁰⁷ el-Tevbe 9/29.

H. Ebû Bekir gerek Üsâme b. Zeyd'in ordusunu sefere gönderirken gerekse irtidat edenlere karşı askerleri cesaretlendirirken Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler okuyarak askerlerin motivasyonunu arttırmaya çalışmıştır. Bunu yapmasındaki asıl amaç ise farklı düşüncelerdeki⁶⁰⁸ Müslümanları ikna ederek kararını desteklemelerini sağlamak istemesidir.⁶⁰⁹

“Hz. Ebû Bekir'in savaşmak konusundaki bu ısrarı İslâm'ın Arabistan Yarımadasında varlığını devam ettirmesi, devletin birliğini sağlaması ve isyan eden kabilelere gözdağı vermesi açısından oldukça önemlidir. Eğer bu konuda ısrar etmiş olmasaydı Hz. Peygamber'in emaneti olan İslâm Devleti'nin birlik ve beraberliği bozulmuş olacak ve Arap Yarımadası'nın dışına yapılacak tebliğ faaliyetleri ile fetih hareketleri olmayacaktı.”⁶¹⁰

H. Ebû Bekir döneminde baş gösteren isyanların sebepleri arasında, ekonomik ve siyasi nedenler, kabile asabiyeti, Cahiliye taassubu, kabile istiklaline bağlılık gibi maddeleri sayabiliriz.⁶¹¹

“İrtidat eden ve zekât vermeyi reddeden Arap kabileleri, Hz. Peygamber ile yapmış oldukları antlaşmaları onun vefatından sonra sadece kendisi ile yaptıkları için ondan sonra devletin başına geçecek kişi ile bu antlaşmayı yürütmek zorunda olmadıklarını düşünerek tek taraflı olarak fesih etme kararı almışlardır. Bunun neticesinde Allah Resulü'ne verdikleri zekât mallarını Hz. Ebû Bekir'e vermeyeceklerini bildirmişlerdir. Bu kabileler devlete zekât vermeyerek hem ekonomik olarak özgürleşmek istemişler hem de zekât vermenin devlete boyun eğmek olduğunu bildiklerinden önceki özgürlüklerine kavuşmak adına böyle bir işe girişmişlerdir.”⁶¹² H. Ebû Bekir'in de zekât vermek istemeyenler ile savaşmakta ısrar etmesinin asıl nedeni zekâtı bahane ederek devletin otoritesini ortadan kaldırmaya çalışanlara karşı devlet otoritesini korumak olarak açıklayabiliriz.

Ayrıca “İslâm'ın önemli ibadetlerinden biri olan zekâtın Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra verilmek istenmemesi, ileriki zamanlarda diğer bazı ibadetlerin yapılmasında tembelliklerin ortaya çıkmasına ve hatta ibadetlerin kaldırılmasına neden bile olabilirdi. Zira bugün zekât gibi önemli bir konuda taviz veren bir devlet başkanı ileri ki zamanlarda başka tavizleri de gayet tabii verebilirdi.”⁶¹³

Arap kabilelerinin zekât vermemelerini sadece ekonomik sebep olarak açıklamak yanlış olur. Zira zekât vermek devlete boyun eğip bağlı olduğunu göstermek demektir. Zekât verilmediği takdirde bir başkaldırı ve isyandan söz edebiliriz. Onun için zekât vermeyenler hem siyasi hem de ekonomik açıdan devlete bağlı kalmak istememişler diyebiliriz.

⁶⁰⁸ Ashâb arasında her ne kadar isyan edenlerin olduğunu söyleyenler var ise de onların Müslüman olduklarını düşünen bazı kimseler Hz. Ebû Bekir'in onlara karşı savaş ilan etmesine karşı çıkmışlardır. Diğer bazı kimseler ise Üsâme ordusunun gönderilmesinden sonra Medine'nin savunmasız kalacağını düşündüklerinden savaşa karşı çıkmışlardır.

⁶⁰⁹ Ayar, “Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur'ân'ın Referans Olarak Kullanılması”, 165.

⁶¹⁰ Azimli, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir*-, 85; Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi*, 138-139; A. Serdar Özlü, *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 47; M. Bahaüddin Varol, “Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *İSTEM* 3/6 (2005), 213.

⁶¹¹ Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*, 30-31; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, 145.

⁶¹² Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 74; Adnan Demircan, “Dört Halife Döneminde Zekât Uygulamaları”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı* (03-04 Aralık 2016, 2017), 116.

⁶¹³ Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 11.

“Ridde savaşlarının Müslümanlara ikisi müspet biri menfi olmak üzere üç tesiri olmuştur. Müspet tesirlerinden ilki: Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi esnasında aralarına soğukluk girmiş olan Ensar ve Muhacir'in İslâm Devleti'ni savunmak adına tekrardan birlik haline gelmeleridir. İkincisi ise: Ridde olayları ile beraber Hz. Peygamber döneminden bu yana içlerindeki kını kusan kabilelerin gerçek yüzleri ortaya çıkmıştır. Kimin dost kimin düşman olduğu gün gibi aşikâr olmuş ve ileride yapılacak olan savaşlardan ciddi zararlarla ayrılmanın önüne bir nevi geçilmiştir. Menfi tesir ise: Ridde savaşlarının, İslâm'ın tez zamanda çok geniş coğrafyalara yayılmasını bir süreliğine engellemiş olması ve birçok Müslümanın kanının bu savaşlar esnasında dökülmüş olmasıdır.”⁶¹⁴

3.4.1. Zu'l-Kassa Savaşı

Hz. Peygamber vefatının ardından Esed, Gatafân ve Tay kabileleri, Tuleyha'nın etrafında toplanmışlardır. Esed kabilesi Semîrâ'da, Fezâre ve Gatafânlılar da Taybe'nin güney kısmında Tay kabilesi ise kendi topraklarının içinde bir araya gelmişlerdir.⁶¹⁵ Abs, Sa'lebe b. Sa'd ve Mürre kabileleri ise Rebeze'nin Ebrak denilen yerinde toplanmışlar ve Benî Kinâne'den bir kısım kişiler onlara katılmıştır. Kalabalık olduklarından dolayı bölge onlara dar gelmeye başlayınca iki gruba ayrılmak zorunda kalmışlardır.⁶¹⁶ İkiye ayrılan gruplardan biri Ebrak'ta kalırken, diğer grup da Zu'l-Kassa denilen yere gitmiştir. Tuleyha onların başına geçmesi için kardeşi Hibâl'ı göndermiştir. Hibâl aralarında Düelli, Leysli ve Müdlicli kimselerin de bulunduğu grubun başına geçmiştir. Ebrak'ta kalan Mürre'nin başında ise Avf b. Fûlan b. Sinan kalmıştır.⁶¹⁷ Bu kabileler namaz kılacaklarını fakat zekât vermeyeceklerini bildirmeleri adına Hz. Ebû Bekir'e gruplar halinde elçiler göndermişlerdir. Bu elçilerin sözlerini işiten Hz. Ebû Bekir: “Allah'a yemin ederim ki benden bir deve yularını dahi esirgeyen olursa onunla savaşıcağım.” diyerek onların bu tekliflerini reddetmiş ve onları huzurundan kovmuştur.⁶¹⁸ Hz. Ebû Bekir elçileri gönderdikten sonra Müslümanları Mescid-i Nebevî'ye toplayarak onlara şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Etrafımızdaki insanlar küfre döndüler. Yeryüzündeki insanlar sizin az olduğunuzu görmüşlerdir. Siz onların gece vakti mi yoksa gündüz vakti mi geleceklerini bilmiyorsunuz. Onların size en yakın olanları bir beridlik mesafededir. Onlar, sadece namaz kılmalarını ama zekât vermemelerini kabul etmemizi, kendileriyle anlaşacağımızı ümid ediyorlardı ama bu tekliflerini kabul etmedik. Siz onlar için gerekli hazırlığı yapın. Onlar size saldırabilirler.”⁶¹⁹

Hz. Ebû Bekir dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı Medine'nin dağ yollarına gözcüler yerleştirmiştir. Bu gözcüler arasında, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. el-Avvam ve İbn Mes'ud yer almıştır.⁶²⁰

Hz. Ebû Bekir'in teklifini kabul etmediği bu kabileler Medine'nin askerî açıdan güçsüz olduğunu ve saldırımları halinde kesinlikle galip gelecekleri haberlerini kendi kabilelerine bildirmişlerdir. Bu durumu öğrenen kabileler Medine'nin güçsüz

⁶¹⁴ Üçok, “Ridde”, 112-113; Ridde savaşları ile ilgili geniş bilgi için bk. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 3/27-32.

⁶¹⁵ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/244; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/264.

⁶¹⁶ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/244.

⁶¹⁷ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/244; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203.

⁶¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/264.

⁶¹⁹ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/245 (A), 3/242 (T); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/264.

⁶²⁰ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/245; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/261-262.

durumundan faydalanarak sefer düzenleme kararı almışlardır.⁶²¹ Daha üç gün bile geçmemiş iken bu kabileler Medine'ye savaş açmışlar ve Zu Husa denen mevkiye kendilerine destek olmaları için bir grubu bırakmışlardır. Hz. Ebû Bekir muhafızlara görev yerlerini terk etmemeleri için ikazda bulunmuştur. O esnada mescitte bulunan Hz. Ebû Bekir, Müslümanları da yanına alarak Medine'yi savunmak için savaşa gitmiştir. Meydana gelen çatışmada irtidat eden kabile askerleri hezimete uğramış, Müslümanlar galibiyet elde etmişlerdir. Müslümanlar onları Zu Husa'ya kadar kovalamışlardır. Onların Zu Husa'da bulunan yardımcı birlikleri daha önceden şişirip içini doldurdukları su tulumlarını Müslümanların geçişi esnasında dağdan aşağı atınca Müslümanların develeri bu olay karşısında ürkmüştür. Daha sonra düşmanın kaçtığını gören Müslümanlar kayıp vermeden Medine'ye geri dönmüştür.⁶²²

İrtidat eden kabileler Müslümanların zafiyet içinde oldukları kanısına vararak bu durumu Zu'l-Kassa'da olan müttefiklerine haber verince durumu haber alan Hz. Ebû Bekir gece boyunca Müslümanların savaşa hazırlanmasına yardımcı olmuş ve hazırlıkları bitirip gece vakti Müslümanların başında sefere çıkmıştır. Ordunun sağ kanadını Nu'man b. Mukarrin, sol kanadını Abdullah b. Mukarrin ve süvarilerin başında ise Süveyd b. Mukarrin yer almıştır. Henüz tan yeri ağarmadan iki ordu karşılaşmış ve Müslümanların gece vakti saldıracağını düşünemeyen düşman askerleri kılıçtan geçirilerek büyük bir hezimete uğratılmışlardır.⁶²³ Bu çatışma esnasında Tuleyha'nın kardeşi Hibalde öldürülmüştür.⁶²⁴ Hz. Ebû Bekir düşmanın geri kalanını Zu'l-Kassa'ya kadar kovalamış ve orada konaklamıştır. Daha sonra Nu'man b. Mukarrin Zu'l-Kassa'da güvenliği sağlamaları için bir grup askeri bıraktıktan sonra ordu Medine'ye geri dönmüştür.⁶²⁵ Müslümanların galibiyet haberini alıp korkan bazı kabileler Medine'ye tekrardan zekât vereceklerini bildirerek ilk zekâtları getirmeye başlamışlardır. Bunlar; Safvan, Zibrikan ve Adî kabileleridir.⁶²⁶

Hz. Ebû Bekir'e karşı aldıkları yenilgi karşısında kaçan Benî Zübyân ve Abs kabileleri içlerindeki Müslümanları yakarak öldürmüşler ve onlardan sonra gelen kabileler de aynı şeyleri yapmışlardır. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir onları öldüreceğine dair yemin etmiştir.⁶²⁷

Medine'de bu gelişmeler olurken altmış gün⁶²⁸ önce sefere çıkan Üsâme b. Zeyd komutasındaki ordu geri dönmüştür.⁶²⁹ Hz. Ebû Bekir Medine'ye vekil olarak Üsâme b. Zeyd'i bıraktıktan sonra Müslümanların gitmemesi için yapmış oldukları tüm ısrarlarına rağmen "sizleri bizzat ben koruyacağım" diyerek ordunun başında Zu Husa ve Zu'l-Kassa'ya sefere çıkmıştır. Nu'man, Abdullah ve Süveyd ordu içindeki konumlarını korumuşlardır. El-Ebrak denen yere gelince orada bulunan Rebeze halkı ile savaş meydana gelmiş ve el-Hâris ile Benî Avf hezimete uğratılmıştır. Benî Abs ve Benî Bekr kabileleri kaçarak oradan uzaklaşmışlardır. El-Ebrak'da konaklayan Hz. Ebû Bekir ve

⁶²¹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/244-245; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/264.

⁶²² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/245; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/264-265.

⁶²³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/246; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/265.

⁶²⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/246; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/265.

⁶²⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/246; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202-203.

⁶²⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/247; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/203.

⁶²⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/246; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/203.

⁶²⁸ Kırk gün olduğu da rivayet edilmiştir.

⁶²⁹ Üsâme b. Zeyd'in gidiş ve dönüşünün kırk gün olduğu da söylenmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/203.

ordusu bir müddet sonra Benî Zübyân topraklarını ele geçirdikten sonra “Bundan sonra Benî Zübyân’dan kimse bu topraklara giremeyecektir.” diyerek onları sürgün etmiştir.⁶³⁰

Benî Abs ve Benî Zübyân darmadağın olduktan sonra Tuleyha b. Huveylid’e sığınınca Tuleyha da Semîrâ’dan ayrılarak Büzâha’da konaklamaya ve burada ikamet etmeye başlamıştır.⁶³¹

Hiz. Ebû Bekir, Medine’de bulunan Üsâme b. Zeyd’e savaşa hazırlanmasını emretmiş ve kendisinin de onların başında savaşa katılacağını belirtmiştir. Halifenin savaşa katılacağını duyan başta Hiz. Ali olmak üzere bazı sahâbiler onun savaşa gitmesine karşı çıkıp Medine’de kalmasını ve kendisinin yerine başkalarının savaşı konusunda ısrarda bulununca Hiz. Ebû Bekir onları kıramamış ve irtidat edenlere karşı on bir tane birlik kurup her birliğin başındaki komutana da sancak vererek savaşa göndermiştir.⁶³² Hiz. Ebû Bekir’in sancak verip gönderdiği komutanlar ve gönderildikleri yerler şunlardır:

1. Hâlid b. Velîd: İlk önce Tuleyha b. Huveylid üzerine gitmesi, oradaki işi bittikten sonra Mâlik b. Nüveyre üzerine gitmesi emredilmiştir.⁶³³

2. İkrime b. Ebû Cehil: Yemâme’de bulunan Müseylime üzerine gönderilmiştir.

3. Muhacir b. Umeyye: Esved el-Ansî üzerine gönderilmiştir. Bunun yanında Kays b. Mekşuh’a karşı Ebnâ’ya⁶³⁴ yardımcı olması daha sonra ise Hadramevt’e Kinde’ye gitmesi emredilmiştir.

4. Hâlid b. Saîd: Şâm taraflarına gönderilmiştir.

5. Amr b. Âs: Kudâa kabilesi üzerine gönderilmiştir.

6. Huzeyfe b. Mihsan el-Galfânî: Debâ halkı üzerine gönderilmiştir.

7. Arfece b. Herseme: Mehre üzerine gönderilmiştir. Ayrıca Huzeyfe b. Mihsan ile Arfece’ye işlerinde bir araya gelerek birbirlerine yardımcı olmaları emredilmiştir.

8. Şürahbil b. Hasene: İkrime b. Ebû Cehil’e destek kuvvet olarak gönderilmiş ve oradaki iş bittikten sonra İkrime ile Kudaalılar üzerine gitmeleri emredilmiştir.

9. Tureyfe b. Hâciz: Süleym kabilesi ve onların müttefiki olan Hevazinliler üzerine gönderilmiştir.

10. Süveyd b. Mukarrin: Yemen’de Tihâme üzerine gönderilmiştir.

11. Alâ b. Hadramî: Bahreyn üzerine gönderilmiştir.⁶³⁵

Hiz. Ebû Bekir sancak verip gönderdiği komutanlara mektuplar yazarak⁶³⁶ savaş anında uymaları gereken talimatları vermiştir. Komutanların uymaları gereken talimatlar şunlardır:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu talimat Allah Resulü’nün halifesi Ebû Bekir tarafından mürted olanlarla savaşmak üzere falanca komutana verilmiştir. Ona Allah’ın emirleri konusunda ciddiyetle hareket etmesini, onları uyardıktan sonra ve İslâm’a davet ettikten sonra Allah’ın emirlerinden yüz çeviren ve İslâm’dan ayrılıp şeytânî meyil ve arzulara yönelenlere karşı mücadele etmeyi tavsiye etmiştir. Eğer davetine icabet ederlerse onlara dokunmaktan kaçınacak, aksi takdirde davetine icabet edinceye kadar

⁶³⁰ Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 3/247-248.

⁶³¹ Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 3/248; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/203.

⁶³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 5/266; Suyutî, *Târîhu’l-Hulefa*, 61.

⁶³³ Vâkîdî, *Kitâbu’r-Ridde*, 70; Hiz. Ebû Bekir Hâlid b. Velîd’i Tuleyha’nın üzerine gönderirken kendisinin ve Tuleyha’nın uyması adına bir mektup yazıp Hâlid b. Velîd’e vermiştir.

⁶³⁴ Ebnâ, Fars asıllı kimselere verilen isimdir.

⁶³⁵ Belâzurî, *Futûhu’l-Buldân*, 1/101; Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 3/249; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/203-204; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 5/267.

⁶³⁶ Hiz. Ebû Bekir’in mürted olan kabileler için yazdığı mektup için bk. Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 3/250-251; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 5/267-268.

onların üzerine gidecektir. Akabinde de onlara hak ve vecibelerini hatırlatacaktır. Onlar mesuliyetleri gereği ödemek mükellefiyetinde olduklarını ödeyeceklerdir. Kendisi de onlara haklarını teslim edecektir. Kim Allah'ın emrine icabet eder ve bunda karar kılsa bu icabetini kabul edecek ve bu çabasında ona yardımcı olacaktır. Eğer bu kişi davete icabet ederse ona dokunulmaz. Şayet içinde gizlediği hususlar varsa bu konuda Allah onu hesaba çekecektir. Allah'a davete icabet etmezse nerede olursa ve sığınağı ne olursa olsun öldürülür ve onunla savaşılır.”⁶³⁷ Hz. Ebû Bekir'in görevlendirdiği komutanlar yanlarına askerlerini de alarak görev yerlerine gitmişlerdir.

3.4.2. Tuleyha b. Huveylid

Esed kabilesinden Tuleyha b. Huveylid⁶³⁸ Hendek Gazvesi esnasında Müşriklerin safında yer almasına rağmen hicretin dokuzuncu senesinde Müslüman olmuştur. Kâhin olan bu adam Allah Resulü'nün vefatından hemen önce⁶³⁹ peygamberlik iddiasında bulunup irtidat etmiştir. Durumu öğrenen Hz. Peygamber Tuleyha üzerine Dırâr b. el-Ezver'i göndermişse de Dırâr'ın kılıç darbeleri sonucu ölmeyen Tuleyha'ya, kılıcın işlemeyeceği halk arasında yayılmaya başlamış böylece onun olağanüstü bir kişi olduğu inancı ortaya atılmıştır.⁶⁴⁰ Tuleyha, “Cebrail Allah'tan bana haber getiriyor” diyerek kafiyeli sözler ile insanları kandırmayı başarmıştır.⁶⁴¹

Hz. Ebû Bekir'in Tuleyha üzerine gitmesi için görevlendirdiği Hâlid b. Velîd askerleri ile beraber Tuleyha'yla savaşmak için yola çıkmıştır.⁶⁴² Bu esnada bozguna

⁶³⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/249-250, 252 (A), 3/246-248 (T).

⁶³⁸ Adı, Tuleyha b. Huveylid b. Nevfel b. Nadle b. Eşter b. Cahvan b. Fak'as b. Tarif b. Ömer b. Kuayr b. Hâris el-Fak'asî'dir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/118; Asıl adının Talha olup Müslümanlar tarafından küçümsenmesi için kendisine Tuleyha (Talhacık) denildiği de söylenmiştir. Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*, 50; Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak*-Hz. Ebû Bekir-, 95; Bahriye Üçok, “Tuleyha”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 12/47; Mehmet Salih Arı, “Tuleyha b. Huveylid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/362.

⁶³⁹ Tuleyha'nın Allah Resulü'nün vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde irtidat ettiği de söylenmiştir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/118.

⁶⁴⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202.

⁶⁴¹ Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 87; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/202.

⁶⁴² Tuleyha üzerine gönderilen Hâlid b. Velîd, halife'ye mektup yazarak: “Tuleyha ve ona inananlara vardığımda onları neye davet edeyim” diye sormuştur. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir Hâlid'e mektup yazarak: “Şu on şeye davet etmeni istiyorum: 1. Allah'ın birliğine şahadet etmelerine, 2. Hz. Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna, 3. Namazı kılmaya, 4. Zekâtı vermeye, 5. Ramazan orucunu tutmaya, 6. Kâbe'yi hac etmeyi, 7. İyiliği emretmelerini, 8. Kötülükten alıkoymalarını, 9. İtaat etmelerini, 10. İslâm'dan (ümmetten) ayrılmamalarını emret; Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 70-71. Halifenin daha sonra Hâlid ve Tuleyha'nın uyması gereken bazı maddeleri içeren şöyle bir mektup yazdığı rivayet edilmiştir: “Ben Resulullah'ın halifesi. Bu mektubu okuyan kişiler ister topluluk isterse şahıs olsun ister Müslüman olsun ister olmasın herkes uymak zorundadır. Delaletten dönenlere ve hidayet üzere olanlara selam olsun. Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed de onun kulu ve elçisidir. ‘O, Kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile göndermiştir.’ (el-Saff 61/9.) ‘Diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur'ân-ı indirdik.’ (el-Yâsîn 36/70.) Allah kendisine yönelenleri hidayete erdirir. Kim haktan yüz çevirirse de karşılığını alır. Dikkat edin ben sizi Allah'tan sakınmaya davet ediyorum. Resulün getirdiklerine sizi davet ediyorum. Allah'a iman etmeyenin delalet üzere olduğunu biliyorsunuz. Allah kimi korumasından mahrum bırakırsa o kişi zayi olur. Kim Allah'ı tasdik etmezse o yalancıdır. Allah'ın rızık vermediği kimse mahrum kalmış kimsedir. Allah'ın yardım etmediği kimse yenilmeye mahkumdur. Resulün getirdiği şeylere uyup hidayet üzere olun. Bana ulaştı ki, sizden bazıları İslâm'ı kabul ettikten sonra mürted olmuştur. Kur'ân'ın hükümleri ile amel etmekten yüz çevirip şeytana itaat etmiştir. Şeytan sizin düşmanınızdır. Şeytanı dost değil düşman edinin. ‘Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.’ (el-Fâtır 35/6) Hâlid b. Velîd'i ve

uğrayan Benî Abs ve Benî Zübân kabilelerinden geriye kalan kişiler Buzaha'da⁶⁴³ bulunan Tuleyha'nın yanına gitmişlerdir. Tuleyha, Cedîle, Tay ve Gavs kabilelerine haber göndererek kendisine katılmalarını istemiştir. Bu kabilelerden bazı kimseler akrabalarına baskı yaparak acil bir şekilde Tuleyha'ya katılmaları gerektiğini söylemişlerdir. Kabileler kısa süre sonra Tuleyha'nın safında yerlerini almışlardır. Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'i göndermeden önce Adiy b. Hatim'i Tay kabilesine⁶⁴⁴ göndermiş ve onlara Tuleyha'nın yanında yer almamaları gerektiğini bildirmesini söylemiştir. Tay kabilesine giden Adiy, Hz. Ebû Bekir'e biat etmelerini ve Tuleyha'ya inanmamalarını söylemişse de onlar "Ey Ebû Fadl! Biz asla Ebû Bekir'e biat etmeyeceğiz" diyerek bu teklifi reddetmişlerdir. Bunun üzerine Adiy onların üzerine çok büyük bir ordunun geleceğini söyleyip onları korkutmuş ve yanlışlarından dönmelerini sağlamıştır.⁶⁴⁵

Tay kabilesinden bazı kimseler Adiy'e: "Sen gidip Hâlid'in ordusunu karşıla ki Tuleyha'nın ordusundaki askerlerimizi öldürmesinler. Biz de gidip onları ikna edip geri getirelim" demişlerdir. Adiy de bunu kabul ederek hemen Hâlid'e yetişmek için yola koyulmuştur. Hz. Ebû Bekir, Adiy b. Hatim'in ardından Hâlid b. Velîd'e başta Tay kabilesi üzerine oradan Buzaha üzerine oradan da el-Butah'a yürümesini emretmiştir. Adiy yolda karşılaştığı Hâlid'e durumu anlatıp kendisinden üç gün müsaade istemiştir. Bu esnada Tay kabilesi de Adiy'e verdikleri sözü yerine getirerek Tuleyha'nın yanında yer alan askerlerini ikna ederek geri dönmelerini sağlamışlardır. Böylece Tay kabilesi irtidatlarından rücû ederek İslâm'a dönmüş bir şekilde Hâlid b. Velîd'i karşılamışlardır.⁶⁴⁶

Hâlid b. Velîd, Tay kabilesinin İslâm'a geri döndüğünü görünce bu sefer Cedîle üzerine gitmeye karar vermiştir. Tay'ın Müslüman olmasına vesile olan Adiy, Hâlid b. Velîd'e Cedîlelilerin de Müslüman olabileceklerini söyleyerek kendisine biraz zaman vermesini istemiştir. Adiy b. Hatim'in nasihatlerine kulak veren Cedîleliler İslâm'a geri dönmüş ve Hâlid b. Velîd'e bin süvari asker göndermişlerdir.⁶⁴⁷

Daha sonra Hâlid b. Velîd, Ukkâşe b. Mihsan ve Sâbit b. Akram'ı öncü birlik olarak Tuleyha'nın üzerine göndermiştir. Ukkâşe ve Sâbit, Tuleyha'nın kardeşi Hibal ile karşılaşınca onu öldürmüşlerdir. Kardeşinin ölüm haberini alan Tuleyha ve bir diğer kardeşi Seleme öncü birliğe saldırmış ve Ukkâşe ile Sâbit'i şehit edip oradan ayrılmışlardır. Öncü birliklerin şehit edildiğini duyan Müslümanlar çok üzülmüşlerdir. Hâlid daha sonra ordusunun toparlanması için Tay kabilesinin olduğu yere geri

beraberinde Ensar ile Muhacirden oluşan bir orduyu sizin üzerinize gönderdim. Ona sizden birini Allah'a davet etmeden öldürmemesini emrettim. Ona özrünü beyan edin. Kim tövbe edip irtidadından dönerse ve İslâm dinini kabul edip Allah'a tövbe ederse, ardından salih amel işlerse Allah yapmış olduğu bu tövbeyi kabul eder. Allah ona yardım eder. Kim İslâm'a dönmekten yüz çevirirse Hâlid'e ve Allah yolunda savaşan ordusuna o kimselerle şiddetli bir şekilde savaşmalarını, mallara el koymalarını, kadın ve çocukların esir edilmesini, bunların dışında kalan herkesin öldürülmesini emrettim. Uyarıldıktan sonra tövbe etmeye af yok." Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 71-72; Tuleyha üzerine gönderilen Hâlid b. Velîd'in ordusunda Benî Esed Kabilesinden olup irtidat etmeyenlerin yer aldığı rivayet edilmiştir. Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 72.

⁶⁴³ Buzaha: Benî Esed b. Huzeyme kabilesinin suyu idi. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101.

⁶⁴⁴ Tay kabilesi, Adiy b. Hatim'in kabilesi olduğundan dolayı Hz. Ebû Bekir Adiy'in akrabalık bağlarını da kullanarak onların Tuleyha'ya katılmalarını engellemek istemiştir.

⁶⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/315.

⁶⁴⁶ Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 63-64; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/253; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/204; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/315.

⁶⁴⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/253-254; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/204-205.

dönmüştür.⁶⁴⁸ Ordusunu savaş nizamına getiren Hâlid, Buzaha'da Tuleyha ordusu ile karşılaşmıştır. Benî Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısn⁶⁴⁹ 700 kişilik bir grup ile Tuleyha'nın yanında yer almıştır. Savaşın başlamış olduğu sırada Tuleyha kıldan yapılmış çadırında abasına bürünmüş bir şekilde kendisine vahiy gelmesini beklemiştir. Savaşın kızıştığı bir anda Tuleyha'nın yanına uğrayan Uyeyne: "Cebrail sana vahiy getirdi mi?" diye sorunca Tuleyha, "hayır" cevabını vermiştir. Bu olay iki üç defa tekrarlandıktan sonra Uyeyne: "Cebrail sana geldi mi?" diye tekrar sorunca Tuleyha: "Evet geldi" demiştir. Bunun üzerine Uyeyne: "Ne dedi sana" Tuleyha: "Onun değirmeni gibi senin de bir değirmenin olacaktır ve unutamayacağın bir hadis olacaktır." karşılığını vermiştir. Bunun üzerine Uyeyne, Tuleyha'nın peygamber olmadığını anlayarak kabilesinden getirmiş olduğu askerlere seslenerek onları savaştan geri çekmiştir. Benî Fezâre askerlerinin savaştan ayrılması ile Tuleyha hezimete uğramıştır. Savaşın kaybedildiğini gören Tuleyha kendisi için hazırlanan ata karısı Nevvar ile binerek oradan ayrılıp Şâm taraflarına gitmiştir.⁶⁵⁰ Daha sonra Kelb kabilesinin yanında misafir olan Tuleyha, Gatafân ve Esed kabilelerinin Müslüman olduklarını duyunca Müslüman olmuştur. Hz. Ebû Bekir vefat edene kadar Kelb kabilesinin içinde yaşamıştır.⁶⁵¹ Tuleyha, Hz. Ömer halife olunca gelip ona biat etmiş ve Hz. Ömer onun savaş konusundaki tecrübelerinden yararlanmışır.⁶⁵²

Tuleyha'nın ordusunun hezimete uğratıldığı haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaştırılınca halife, ordu komutanı Hâlid b. Velîd'e şöyle bir mektup yazmıştır:

"Allah'ın sana nimet ve hayır olarak bahsettiği şeyler artsın. Sen, işinde takvalı ol ve Allah'ın buyruklarını çiğnemekten sakın. Doğrusu yüce Allah takvalı olan ve kendi buyruklarını çiğnemekten sakınan, ihsanda bulunan kişilerle beraberdir. Sen işinde gayet ciddi ol. Yumuşama! Müslümanlardan birini öldürmüş bir Müşriki yakaladığın zaman mutlaka cezasını ver. Allah'a meydan okumuş veya buyruklarına ters davranmış bir kimseyi de yakalar ve öldürmekte fayda mülâhaza edersen mutlaka öldür."⁶⁵³

Tuleyha'nın ordusunda olup Müslümanlar ile savaşan Uyeyne b. Hısn esir edilerek Medine'ye getirilince, Medineli çocuklar Uyeyne'ye: "Sen Müslüman olduktan sonra irtidat mı ettin?" diye sorunca Uyeyne: "Vallahi bu zamana kadar iman etmedim ki irtidat edeyim." cevabını vermiştir.⁶⁵⁴ Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir karşısına

⁶⁴⁸ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/254; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/204-205; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/315-316.

⁶⁴⁹ Benî Fezâre kabilesinden olan Uyeyne, (Fezâre kabilesinin reisidir.) Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 49; Allah Resulü'nün vefatının ardından Tuleyha'nın yanında yer alarak kavmine: "Allah'a yemin ederim ki Benî Esed kabilesinden birinin peygamber olması Benî Hâşim kabilesinden birinin peygamber olmasından daha hayırlıdır. Muhammed öldü ama Tuleyha peygamber olarak aranızda yaşıyor. Gelin ona tabi olun" dedikten sonra kavminin Tuleyha'nın etrafında toplanmalarını ve onun yanında Müslüman ordulara karşı savaşmalarını sağlamıştır. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/316.

⁶⁵⁰ Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 91-92; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/428-429; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/205-206; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/315-316.

⁶⁵¹ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/338; İbn Hazm, *Esmâ'ül-Hulefa ve Futûhu'l-İslâm*, 72-73.

⁶⁵² Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 101; Arı, "Tuleyha b. Huveylid", 41/363; Tuleyha'nın Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Kadisiye ve Nihavent savaşlarına katıldığı rivayet edilmiştir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/118-119.

⁶⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/318.

⁶⁵⁴ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/205-206.

getirilen Uyeyne'ye tövbe etmesini emredince Uyeyne de tövbe etmiş ve Hz. Ebû Bekir de Uyeyne'yi affetmiştir.⁶⁵⁵

Tuleyha'nın Buzaha savaşında hezimete uğramasından sonra Gatafân kabilesinden birçok kişi Ümmü Zeml Selma bint Mâlik b. Hüzeyfe adındaki kadının etrafında tonlanmaya başlamışlardır. Bu kadın yanına toplanan askerleri Müslümanlara karşı savaşmaları için teşvik edince Tay, Benî Süleym, Hevazin ve Esed kabilelerinden birçok kişi de gelip bunlara katılmışlardır. Durumu haber alan Hâlid b. Velîd onların üzerine bir ordu ile gidip hezimete uğratmış ve fetih müjdesini Hz. Ebû Bekir'e göndermiştir.⁶⁵⁶

Benî Âmir kabilesi irtidat etme konusunda mütereddit davranmış, Esed ve Gatafân kabilelerinin ne yapacaklarını beklemişlerdir. Çevreleri dinden dönmüş olan kabilelerle çevrili olduğu sırada Âmiroğulları lider ve ileri gelenlerinin itaati altında kalmıştır. Kurra b. Hübeyre, Kâ'boğulları ve ona bağlı olanların başında, Alkame b. Usâle de Kilaboğulları ve ona bağlı olanların başında yerlerini almışlardır. Alkame Hz. Peygamber zamanında Müslüman olmuş daha sonra irtidat etmiştir. Alkame'nin irtidat haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaşınca başlarında Ka'ka b. Amr'ın olduğu bir orduyu onların üzerine göndermiştir. Hz. Ebû Bekir, Ka'ka b. Amr'ı gönderirken ona mektup yazarak şunları söylemiştir: “Ey Ka'ka! Alkame b. Usâle üzerine git. Belki onu bana getirirsin veya öldürürsün. Bilesin ki yırtığın çaresi dikilmesidir. Elinden geleni yap.”⁶⁵⁷ Alkame'ye saldıran Ka'ka savaşı kazanmış ve içlerinde Alkame'nin aile fertlerinin de bulunduğu birçok kişiyi esir alarak onları Hz. Ebû Bekir'e götürmüştür. Esir alınanlar Alkame ile olan bağlarını inkâr ederek Hz. Ebû Bekir'e: “Alkame'nin yaptıklarından dolayı bizim günahımız nedir?” diye sorduklarında halife onların serbest bırakılması yönünde karar bildirmiştir. Hz. Ebû Bekir'in almış olduğu karardan haberdar olan Alkame daha sonra Müslüman olmuş ve Hz. Ebû Bekir'den af dilemiştir.⁶⁵⁸

Buzahalıların hezimete uğradığını duyan Âmiroğulları Hâlid b. Velîd'e gelerek: “Daha önce çıkmış oldukları İslâm dinine dönmek istediklerini” söyleyince Hâlid'de onlara Buzahalılara yaptığı biatin aynısını yapmaları üzerine onlarla biatleşmiş ve onları affetmiştir.⁶⁵⁹ Hâlid b. Velîd kendisinden eman isteyenlerin tövbelerini kabul etmesine rağmen Kurre b. Hübeyre ve adamlarının emanlarını kabul etmemiştir. Kurre ve adamlarına Müslümanlara yaptıkları zulümlerin aynısını onlara da yapmıştır.⁶⁶⁰

Asıl adı İyas b. Abdullah b. Abdi Yaley b. Umeyre b. Hifaf olan Fücâe es-Sülemi Hz. Ebû Bekir'e gelerek: “İrtidat edenlerle savaşmam için bana silah yardımında bulun” demiştir. Hz. Ebû Bekir de Fücâe es-Sülemi'ye asker ve silah vererek onları mürted olan kabileler ile savaşmaları için göndermiştir. Fücâe, Hz. Ebû Bekir'e verdiği sözü tutmayarak Müslümanları ve masum insanları öldürüp mallarını yağmalayınca Hz. Ebû Bekir, Tureyfe b. Haciz'i ve ona yardımcı olması için Abdullah b. Kays el-Hâşi'yi Fücâe'yi derdest edip getirmeleri için göndermiştir. Tureyfe ve Abdullah, İyas (Fücâe)

⁶⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 95; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/260; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/317.

⁶⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/207; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/319.

⁶⁵⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/260, 262 (A), 3/258-261 (T); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/206.

⁶⁵⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/262; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/206.

⁶⁵⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/262; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/206; Hâlid b. Velîd'in yapmış olduğu biatin içeriği şu şekildedir: “Allah'ın ahdi ve misakı üzerine söz veriyorsunuz ki Allah'a ve Resulü'ne iman edecek, namaz kılacak, zekât bereceksiniz. Bu esaslar üzerine kadınlarınız ve çocuklarınızla da biatleşeceksiniz.” İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/206 (A), 2/300 (T).

⁶⁶⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/262-263. Geniş bilgi için bk. İbn Haldun, *Divânü'l-Mübteda ve'l-Haber Fi Tarihi'l-Arab*, 2/497-498.

ile el-Ceva⁶⁶¹ denen yerde karşılaşınca aralarında çıkan çatışmada İyas (Fücâe) yenilgiye uğratılmış ve esir edilerek Hz. Ebû Bekir'e getirilmiştir.⁶⁶² Hz. Ebû Bekir kendisine getirilen Fücâe'nin ellerinin ve ayaklarının bağlanıp Medine'nin bâki mıntıkasında yakılmasını emretmiştir.⁶⁶³

3.4.3. Secâh-Temîmoğullarının İrtidatı

Hız. Peygamber vefatından önce zekâtların toplanması amacıyla ashâptan bazı kimseleri Temîmoğulları'na⁶⁶⁴ göndermiştir.⁶⁶⁵ Hız. Peygamber'in vefatının ardından Safvan b. Safvan, Âmiroğulları'ndan toplamış olduğu zekât mallarını Hız. Ebû Bekir'e getirmiştir. Kays b. Âsım, ez-Zibrikan'ın müteredit tavırlarından dolayı zekât mallarını Hız. Ebû Bekir'e götürmek yerine beklemeye başlamıştır. Daha sonra toplamış olduğu zekât mallarını halifeye götürmeyip Meka'is ve diğerk kolları arasında paylaşmıştır. Zibrikan da Safvan b. Safvan gibi yaparak toplamış olduğu zekât mallarını Hız. Ebû Bekir'e teslim etmiştir.⁶⁶⁶

Temîm kabilesinin kolları arasında karışıklıklar başlayınca Hâris b. Sureyd'in kızı Secâh⁶⁶⁷ adındaki Cezîreli bir kadın peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Durumu haber alan Hız. Ebû Bekir oraya İkrime b. Ebû Cehil'i ordunun başında komutan olarak göndermiştir. Secâh, Rebia, Tağlib, Nemr, Şeybân ve İyâd kabilelerinden kendisine mensup olanlarla beraber Medine'ye doğru yürümek için yola çıkmıştır. Secâh'a katılanlar arasında Hız. Peygamber'in göndermiş olduğu Mâlik b. Nüveyre de yer almıştır. Secâh, Temîm kabilesinin önemli isimlerinden olan Mâlik b. Nüveyre ile savaşmama üzerine antlaşma yapmış ve kendisinin mallarda gözü olmadığını belirterek tüm mallarını Mâlik b. Nüveyre'ye verebileceğini belirtmiştir.⁶⁶⁸

Mâlik b. Nüveyre, Medine üzerine gitmek için hazırlanan Secâh'a öncelikle Temîm kabilesinden kendilerine inanmayanlara karşı bir temizliğe başlaması tavsiyesinde bulunmuştur. Mâlik'in sözünü dinleyen Secâh, Ribab kabilesi üzerine sefer düzenlemiştir. Secâh ve ordusunun üzerlerine geldiğini duyan Ribab kabilesi hazırlık yaparak gelen orduyu yenilgiye uğratmışlardır. Secâh burada yenilgiye uğradıktan sonra Benî Amr kabilesine saldırmış ve onlara karşı da yenilgi elde etmiştir. Yenilgilerin

⁶⁶¹ El-Ceva: Yemen taraflarında bir yerin adıdır. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/207.

⁶⁶² Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 78-80; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/265; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/207.

⁶⁶³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/265; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/319-320; Hız. Ebû Bekir'in böyle bir kararı vermediği, böyle bir kararın Hız. Ebû Bekir gibi bir şahsiyetin karakterine uygun olmadığı ile ilgili görüşler için bk. İsrâfil Balcı: "Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/4 (2004), 46.

⁶⁶⁴ "Hız. Peygamber'in vefatının ardından Temîm kabilesine mensup olanlar arasında farklı görüşler oluşmaya başlamıştır. Hız. Ebû Bekir halife seçilince Temîm kabilesi de üç sınıfa ayrılmışlardır. Bunlar: 1. İslâm dinine sadık kalıp irtidat etmeyenler, 2. Müteredit olup zekât vermekte direnenler, 3. Açıkta açığa Medine'den alakasını kesip irtidat edenler." Neş'et Çağatay, "Secâh", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 10/300.

⁶⁶⁵ Allah Resulü'nün göndermiş olduğu zekât âmilleri şunlardır: ez-Zibrikan, Sehl b. Mincab, Kays b. Âsım, Safvan b. Safvan, Sebre b. Amr, Veki' b. Mâlik ve Mâlik b. Nüveyre. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/209.

⁶⁶⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/268; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/209-210.

⁶⁶⁷ Asıl adı, Secâh bint Hâris b. Süveyd b. Akfan et-Tağlibiyye'dir. Bir kâhine olup Arap Hristiyanlarındandır. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/319-320.

⁶⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/209-210; Mustafa Fayda, "Secâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/266.

ardından Mâlik b. Nüveyre gibi önemli bir kişinin de kendisinden ayrılması sonucunda zayıf düşen Secâh, Yemâme'de bulunan Müseylime'tü'l-Kezzab'ın yanına gitmiştir.⁶⁶⁹

Secâh'ın üzerlerine geldiğini duyan Müseylime o esnada Sümâme b. Âsal ile savaştığından ordusunun bölünmesi halinde yenilgiye uğrayacağını anlamıştır. O yüzden Secâh'a haber göndererek sabretmesini, sabretmesi halinde sahip olduklarının yarısını kendisine vereceğini vadetmiştir. Daha sonra Secâh yanına kırk kişilik atlı bir birlik alarak Müseylime'nin yanına gitmiştir. Müseylime'nin teklifi üzerine Secâh ve Müseylime evlenme kararı alıp güçlerini Müslümanlara karşı birleştirmişlerdir.⁶⁷⁰

Müseylime ile antlaşma yapan Secâh, Hâlid b. Velîd'in Yemâme üzerine sefere çıktığını duyunca peygamberlik iddiasından vazgeçerek memleketi olan el-Cezîre'ye geri dönmüştür. Muâviye b. Ebû Süfyân zamanına kadar orada kavminin arasında yaşamıştır.⁶⁷¹

Secâh'ın el-Cezîre'ye dönmesinden sonra tek başına kalan Mâlik b. Nüveyre halifenin emirlerine karşı geldiği için pişman olmuş ve ne yapacağını bilemez bir duruma düşünce el-Butah denen mevkiye konaklamıştır. Bu esnada Hâlid b. Velîd de Fezâre, Gatafân, Esed ve Tay kabileleri ile yapmış olduğu savaşlardan galibiyetle ayrıldıktan sonra yönünü el-Butah taraflarına çevirmiştir. Hâlid b. Velîd'in el-Butah'a sefer düzenlemesine karşı çıkan Ensar, "halife bize el-Butah'a değil Buzaha'da işimiz bittiği zaman kendisinden ikinci bir emir gelene kadar yerimizde kalmamızı emretti" diyerek bu sefere Hâlid b. Velîd'e katılmak istememişlerdir.⁶⁷² Bunun üzerine Hâlid b. Velîd: "Halife size bunu emretmiş ise bana da ilerlememi emretmiştir. Aranızda komutan olan ben olduğum için emirler bana gelmektedir. Bu konuyla ilgili halifeden emir gelmemişse de durum böyledir. Bazen elime fırsat geçtiğinde o fırsatı kaçırmamak için ona haber vermem. Bize emir gelmediği zaman kendi inisiyatifimizi kullanacağız. Ben de öyle yapıp Mâlik b. Nüveyre üzerine yürüyeceğim" diyerek yoluna devam etmiştir. Hâlid b. Velîd'in bu konudaki kararlılığını gören Ensar: "Eğer seferde başarılı olurlarsa bu hayırdan mahrum kalamayız." diyerek pişmanlıklarını dile getirip Hâlid b. Velîd'in yanında sefere katılmışlardır.⁶⁷³

Mâlik b. Nüveyre dikkat çekmemek adına askerlerinin bir arada bulunmasını yasaklamış ve her birinin farklı yerlerde konaklaması emrini vermiştir. El-Butah'a ordusu ile beraber gelen Hâlid b. Velîd karşısında kimseyi bulamayınca askerlerine ev ev gezip insanları İslâm'a davet etmelerini, emrine uymayan kişilerin kendisine getirilmesini emretmiştir. Aralarında gelmeye direnen olursa da öldürülmeleri emrini vermiştir. Hâlid b. Velîd bunu yaparken Hz. Ebû Bekir'in şu nasihatine binaen bunu yapmaya çalışmıştır. Hz. Ebû Bekir: "Bir yerde konakladığınız zaman ezan okuyunuz, eğer bulunduğunuz yerdeki halk da ezan okuyacak olursa onlara ilişmeyiniz. Ezan okumayacaklarsa onlarla savaşıp onları öldürünüz. Eğer İslâm'ı kabul edip zekât verirlerse de onlardan bunu kabul ediniz. Yok, eğer vermek istemezlerse de onları öldürecek onlarla savaşınız."⁶⁷⁴

⁶⁶⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/271-272; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/320; Fayda, "Secâh", 36/266.

⁶⁷⁰ Müseylime, Secâh'a Yemâme mahsullerinin yarısını verme karşılığında barış imzalamış, daha sonra da evlenmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/211.

⁶⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/211-212; Fayda, "Secâh", 36/266; Secâh'ın Muâviye döneminde Müslüman olduğu ve Basra'da öldüğü söylenmiştir. İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/338; İbn Hazm, *Esmâ'ül-Hulefa ve Fütühu'l-İslâm*, 72-73; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/211.

⁶⁷² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/276-277; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/211; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/321-322.

⁶⁷³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/276-277; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/211.

⁶⁷⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/277-278; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213.

Hâlid b. Velîd'in göndermiş olduğu askerler yanlarında Mâlik b. Nüveyre ve Sa'lebe b. Yebu'oğullarından bir grup ile geri dönmüşlerdir. Getirilen esirler hakkında ihtilaf çıkmış, kimileri bunların şehadet getirdiklerini, namaz kıldıklarını söylerken kimileri de bunların mürted olduğunu ve öldürülmeleri gerektiğini söylemiştir. Durumun karmaşık olduğunu gören Hâlid b. Velîd, askerlerine esirlerin hapsedilmesi emrini vermiştir. Geceleri soğuk olduğundan esirlerin zarar görmemeleri adına Hâlid b. Velîd askerlerine "esirleri sıcak tutun"⁶⁷⁵ emrini vermiştir. Askerler Hâlid'in bu emri ile esirlerin öldürülmesini emrettiğini sanarak hepsini kılıçtan geçirip öldürmüşlerdir. Dırâr b. el-Ezver, Mâlik b. Nüveyre'yi öldürmüştür.⁶⁷⁶ Mâlik'in öldüğünü duyan Hâlid b. Velîd, karısı olan Ümmü Temîm bint Minhal ile evlenmiştir.⁶⁷⁷

Hâlid b. Velîd'in Mâlik b. Nüveyre'nin ölümünden hemen sonra onun karısı ile evlenmesine karşı çıkan Ebû Katâde, durumdan dolayı rahatsızlığını Hâlid'e bildirdikten sonra olayla ilgili Hz. Ebû Bekir'i de bilgilendirmiştir.⁶⁷⁸ Hâlid b. Velîd'in yaptıklarını duyan Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e gelerek Hâlid'in azledilmesini istemiştir. Hz. Ebû Bekir ise: "Ey Ömer! Hâlid bir içtihatla bulundu ama hata etti. Hâlid hakkında artık bana bir şey söyleme. Allah'ın kâfirler için çektiği kılıcı ben geri kınına koymam." diyerek Hâlid b. Velîd'in azledilmeyeceğini ve görevinde kalacağını belirtmiştir.⁶⁷⁹

Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'in konu ile ilgili kendisine hesap vermesi için yanına gelmesini emretmiştir. Halifenin mektubu Hâlid'e ulaşınca vakit kaybetmeden Medine'ye varmıştır. Mescid'e Hz. Ebû Bekir'in yanına girmeden önce Hz. Ömer ile karşılaşan Hâlid b. Velîd, Hz. Ömer'in kendisine kızdığını⁶⁸⁰ görünce Hz. Ebû Bekir'in

⁶⁷⁵ Bu cümlelerin Kinâne kabilesinin lehçesine göre "esirleri öldürün" demek olduğu rivayet edilmiştir. Lehçelerinde kullandıkları şekli ile anlayan askerler yanlış anlaşılma sonucu esirleri öldürmüşlerdir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/278; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213.

⁶⁷⁶ Mâlik b. Nüveyre'nin öldürülmesi ile ilgili olarak şu şekilde de bir rivayet mevcuttur: "Mâlik b. Nüveyre, Hâlid b. Velîd'in yanına getirildiğinde Hâlid kendisinin yaptıklarını yanlış olduğunu belirtmiş ve devamında şu soruyu sormuştur: 'Zekât ve namazın aynı hükme tâbi olduğunu (ayrılmayacaklarını) bilmez misin?' Mâlik b. Nüveyre de 'Sizin peygamber olarak kabul ettiğiniz adam bunu iddia ediyor' deyince sinirlenen Hâlid b. Velîd, Dırâr b. el-Ezver'e Mâlik'in boynunu vurmasını emretmiştir. Dırâr b. el-Ezver de Mâlik b. Nüveyre'nin boynunu vurmuştur." İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/322; Bir görüşe göre, "Hâlid b. Velîd, Mâlik b. Nüveyre'yi öldürtmekle gerekeni yapmış ve İslâmî hükümlere göre hareket etmiştir. Allah'ın dinini korumak, zekât ve namazı aynı kefedeye görmek, İslâm'ın bir hükmünü diğer bütün hükümleri ile aynı kabul etmek İslâmî hükümler ve nasslar gereğidir. Hâlid, zaten Hz. Ebû Bekir'in ve onun görüşüne katılan bütün Müslümanların görüşü yönünde hareket etmiş, namaz kılıp zekât vermeyenlerle savaşmış ve bunlardan birisi olan Mâlik b. Nüveyre'yi 'Bu, sizin arkadaşınızın iddiasıdır' demesi üzerine öldürmüştür. Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 139; Mâlik b. Nüveyre'nin Hâlid b. Velîd tarafından öldürtülmesi olayıyla ilgili olarak Nedvî de şöyle bir yorumda bulunmuştur: "Mâlik b. Nüveyre, peygamberlik iddiasında bulunan Secâh'a yardım etmiş bunun yanında Hz. Ebû Bekir'in kendisine vermiş olduğu göreve ihanet ederek görevini kötüye kullanmıştır. Bir tarafın zekât memuru iken düşman tarafına katılan Mâlik b. Nüveyre'nin bu hareketine verilebilecek isim ihanettir. Dünyanın her tarafında bu gibi suçları işleyenlere verilebilecek ceza idamdan başka bir şey değildir. Mâlik b. Nüveyre'nin pişmanlık duyması, harbe girmekten vazgeçmesi onun suçunu hafifletmez. Çünkü tersine olmuş olsa, mürtedler zafer kazanmış olsalar, Mâlik alet olduğu Secâh'ın ısrarı ve arzusu üzerine Medine'yi almak için harekete geçecekti. O yüzden Mâlik'in karşısına çıkan kuvvet karşısında acizliği ortaya çıkınca göstermiş olduğu pişmanlık onun suçunu hafifletmez." Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 81-82.

⁶⁷⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/278; İbn Hibbân, *es-Siretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/433; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/322.

⁶⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/322.

⁶⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/36-37.

⁶⁸⁰ Hz. Ömer, "ey Hâlid! Sen Müslüman olmuş bir kişiyi nasıl olur da öldürürsün?" diyerek Hâlid b. Velîd'e karşı olan kızgınlığını belirtmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213.

de bu görüşte olduğunu düşünerek biraz korkmuştur. Hâlid b. Velîd Hz. Ebû Bekir'in huzuruna girince durumu kendisine anlatmış ve af dilemiştir. Hâlid'in yaptığı hatayı affeden halife, yanlış bir evlilik yaptığından dolayı da kendisini azarlamıştır.⁶⁸¹

3.4.4. Müseylimetü'l-Kezzab'ın İrtidatı

H. Peygamber vefat etmeden önce Benî Hanîfe kabilesi reisi Müseylimetü'l-Kezzab⁶⁸² peygamberlik iddiasında bulunmuştur.⁶⁸³ Müseylime, Hz. Peygamber'e göndermiş olduğu bir mektupta: "Allah Resulü Müseylime'den Allah Resulü Muhammed'e selam olsun. Ben peygamberlikte sana ortak oldum. Yeryüzünün yarısı senin yarısı da benimdir." diyerek⁶⁸⁴ Hz. Peygamber'in peygamberliğini inkâr etmediğini fakat kendisinin de peygamberliğe ortak olduğunu belirtmiştir. Müseylime'nin göndermiş olduğu mektuba cevaben Allah Resulü: "Allah'ın Resulü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye. Yeryüzü Allah'ındır. O, mülkünü dilediğine bırakır." demiştir.⁶⁸⁵

H. Peygamber'in vefatının ardından Müseylime her geçen gün daha da güçlenmiş⁶⁸⁶ ve İslâm orduları ile savaşılabilecek duruma gelmiştir. Hz. Ebû Bekir,

⁶⁸¹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/280; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/433-434; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212-213; Hz. Ömer'in Hâlid b. Velîd'i görevden alması için Hz. Ebû Bekir'e baskı yapmasının nedenini iki şekilde açıklayabiliriz. Birincisi, Hz. Ömer, Mâlik b. Nüveyre'nin Müslüman olmasına rağmen Hâlid b. Velîd'in onu öldürmesi ve Müslüman bir kişinin karısının ganimet olarak alınmasına kızması. İkincisi ise, Hâlid b. Velîd'in kendisine emir gelmemesine rağmen başına buyruk hareket ederek böyle bir olaya neden olmasıdır diyebiliriz. Mâlik b. Nüveyre ile ilgili geniş bilgi için bk. İbn Haldun, *Divânu'l-Mübteda ve'l-Haber Fî Tarihi'l-Arab*, 2/500-501.

⁶⁸² Benî Hanîfe kabilesine mensup olan Müseylime'nin Habib adını kullandığı da söylenmiştir. Künyesi Ebû Sumâme'dir. F. Buhl, "Müseylime", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 8/820; Şair, hâtip, kâhin ve nüfuz sahibi olan Müseylime h. 8. yılda Hevze el-Hanefî'nin vefatının ardından Benî Hanîfe kabilesinin reisi olmuştur. Ahmet Önkal, "Müseylimetül Kezzab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/90-91; Müseylime, Resulullah'ı ve ona verilen itibarı görünce kendisinin de peygamberlik iddia etmesi sonucunda kavminden olanlar ona itibar edip ona saygı duyacaklar düşüncesinde idi. Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 63; Benî Hanîfe kabilesi reisleri olan Müseylime'ye iyi niyetle inanmakta idiler. Daha doğrusu onun, bizzat Hz. Muhammed tarafından kendi peygamberliğine ortak edildiğine inanmışlardı. Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 4/473; Müseylime'nin peygamberlik iddiasında bulunurken göstermiş olduğu iddia edilen olağanüstü olaylar için bk. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/284-286; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/215-216.

⁶⁸³ Müseylime'nin Hz. Peygamber zamanında peygamberlik iddiasında bulunmadığını söyleyen Bahriye Üçok sözlerini şu cümlelerle delillendirmeye çalışmıştır: "Eğer Müseylime Hz. Muhammed'in vefatından önce peygamberlik iddiasında bulunmuş olsaydı, tek tanrılı bir dini arayan ve onu kabule hazır bir duruma gelmiş bulunan Araplar tarafından İslâmiyet'in değil, Müseylime'nin kurmak istediği dinin kabul edilmesi gerekmez miydi? İslâm dininin doğması ve Hz. Muhammed'in başarıları çok geçmeden komşu devletler tarafından öğrenilmiş, bunların bilhassa Bizans kaynaklarında oldukça geniş bir yer işgal etmiş olmasına rağmen, bu yabancı kaynaklarda Müseylime hakkında en küçük bir kayda bile tesadüf edilmeyişi dikkat nazarına almak gerekmez mi? Müseylime'nin Hz. Muhammed'den çok önce peygamberlik iddia etmediğini gösterecek daha başka deliller de vardır. Mesela: Müseylime savaş meydanında çevik bir muharip olarak çarpışmıştır. İddia edildiği gibi 150 yahut biraz insafla 85 yaşında olsaydı savaş meydanına atılmaması gerekmez miydi? Üçok, *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*, 89.

⁶⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/341-342.

⁶⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/341-342; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 4/473.

⁶⁸⁶ Ordusunu büyütme ve gücünü çoğaltmak adına başka bir yalancı peygamber olan Secâh ile evlenmiştir. Aslında Müseylime'nin Secâh ile evlenmesinin asıl nedeni o esnada Müslüman orduları ile savaş halinde olduğu için hem Secâh'ın ordusu hem de İslâm ordusu ile savaşacak gücü olmadığından ve Secâh'tan çekindiğinden dolayı bu evliliği istediğini söyleyebiliriz.

Müseylime ile savaşması için ilk önce İkrime b. Ebû Cehil'i göndermişse de onun yetersiz kalmasından dolayı yardımcı kuvvet olarak Şurahbîl b. Hasene'yi göndermiştir. Fakat İkrime b. Ebû Cehil, Şurahbîl b. Hasene'nin gelmesini beklemeden zaferin kendi ordusuna ait olması için erken davranıp Müseylime üzerine sefer düzenleyince Müseylime ve askerleri kendisini mağlubiyete uğratmıştır. Müslümanların yenildiği haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaşınca İkrime'ye bir mektup yazarak: "Ne sen benim gözüme gözüük ne de ben senin. Almış olduğun yenilgiden dolayı dönüp de Müslümanların maneviyatını (savaş konusundaki kararlılıklarını) bozma. Huzeyfe ile Arfece'nin yanına git onlarla beraber Umman ve Mehre halkı ile savaş. Daha sonra ordunu da yanına alarak Müslümanların nazarında temize çıkıncaya kadar Yemen ve Hadramevt'e gönderilen Muhacir b. Ebû Umeyye ile karşılaşınca kadar yolunuza devam edin" diyerek İkrime'nin erken hareket edip savaşın kaybedilmesine neden olmasından dolayı kendisini azarlamıştır. Ardından Şurahbîl'e de mektup göndererek Hâlid b. Velîd gelene kadar yerinden ayrılmamasını emretmiştir.⁶⁸⁷

Secâh'a yardımcı olan ve dinden dönen Mâlik b. Nüveyre olayından dolayı Hz. Ebû Bekir'in yanına gidip ondan özür dileyen Hâlid b. Velîd, halifenin emri ile Müseylime ve ordusu üzerine gönderilmiştir. Emri alan Hâlid b. Velîd vakit kaybetmeden Yemâme'de bulunan Müseylime üzerine yürümek için ordusunu toplayıp yola koyulmuştur. Ordu içerisinde Ensar'ın başında Sâbit b. Kays ile Berâ b. Fûlan,⁶⁸⁸ Muhacirlerin başında ise Ebû Huzeyfe ve Zeyd b. el-Hattab komutan olarak görevlendirilmiştir.⁶⁸⁹ Şurahbîl b. Hasene, Hz. Ebû Bekir'in beklemesi ile ilgili kendisine gönderdiği emri çiğneyerek İkrime b. Ebû Cehil'in yapmış olduğu hataya düşmüş ve Hâlid b. Velîd gelmeden Müseylime'ye saldırmıştır. O da İkrime gibi savaştan yenik ayrılınca Hâlid b. Velîd kendisini halifenin emrini dinleyip ordusunun gelmesini beklemediği için azarlamıştır.⁶⁹⁰

Müseylime ordusu⁶⁹¹ dağınık bir şekilde savaş meydanında bulunduğundan dolayı Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'in arkadan saldırıya uğramaması için ona yardımcı kuvvet olarak Selî't'i göndermiştir.⁶⁹² Selî't'in kendisine yetişmesinden sonra Hâlid,

⁶⁸⁷ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/214; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/323; Hz. Ebû Bekir, Şurahbîl'e mektup gönderirken, Hâlid b. Velîd kendisine gelip de işleri yoluna koyduktan sonra kendisinin Kudaa bölgesine giderek orada asilere karşı savaşan Amr b. el-Âs'a yardım etmesini emretmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/214; Hz. Ebû Bekir'in Amr b. el-Âs'a yardımcı olması için Şurahbîl b. Hasene'yi değil de İkrime b. Ebû Cehil'i gönderdiği rivayet edilmiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/281.

⁶⁸⁸ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/281.

⁶⁸⁹ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/214.

⁶⁹⁰ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/94; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/282; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 61; Buhl, "Müseylime", 8/821.

⁶⁹¹ Hâlid b. Velîd'in üzerlerine geldiğini duyan Müseylime, ordusunun Yemâme ve Rif taraflarına dağılmasını emretmiştir. Ordusunun başında Muhkem b. Tufeyl ile Rical b. Unfuv vardı. Rical, Müseylime'nin en yakın arkadaşı olup onun peygamber olduğunu söyleyip ona iman ettiğini bildiren ilk kişidir. Yemâme halkının irtidat etmesindeki en büyük rolü Rical üstlenmiştir. Rical, Hz. Peygamber vefat etmeden önce bir heyetle birlikte Resul'e gelmiş ve Bakara Sûresini okumuştur. İrtidat olaylarının arttığı Hz. Ebû Bekir döneminde ise halifeye gelmiş, Hz. Ebû Bekir onu İslâm'a davet ederek geri göndermiştir. Fakat Hz. Ebû Bekir'in yanından ayrılan Rical, Müseylime'nin peygamber olduğunu söyleyerek ona iman ettiğini belirtmiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/287; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/215-216; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 4/473.

⁶⁹² Hz. Ebû Bekir'in Selî't'i gönderdikten sonra şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ben Bedir savaşına katılan sahâbilerin savaşlara katılmalarına izin vermem. Onları savaşa göndermeyerek hayırlı amelleriyle Allah'ın huzuruna gitsinler. Allah'ın onlar gibi salih insanlarla düşmanı defetmesi onlarla savaş kazanmasından daha hayırlıdır." Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/282; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/214.

Müseylime üzerine yürümek için ordusuna emir vermiştir. Öncü kuvvetlerin başına Şurahbîl'i getiren Hâlid b. Velid, sağ ve sol kanatları yönetmeleri için de Zeyd ve Ebû Huzeyfe'yi görevlendirmiştir. Düşman ordusunun başında ise Mecca' b. Mürâre görevlendirilmiştir.⁶⁹³ İki ordu savaş meydanında karşılaşıncı İslâm ordusunun öncü birlikleri Mecca' ile bazı kimseleri yakalayıp Hâlid b. Velid'in huzuruna getirmişlerdir. Esirler Hâlid b. Velid'e mazeret bildirmelerine rağmen Hâlid onlara inanmayarak Mecca' ve Sâriye b. Âmir haricindeki tüm esirlerin öldürülmesini emretmiştir. Mecca', Hâlid b. Velid'in çadırında elleri bağlı bir şekilde Hâlid'in karısına emanet edilmiştir.⁶⁹⁴ Daha önce bu kadar büyük bir orduya karşı savaşmayan Müslümanlar tekrar toparlanıp düşman ordusunun üzerine saldırınca irtidat eden Araplar yenilgiye uğramışlardır.⁶⁹⁵ Savaşın kızıştığı bir anda Hanîfeoğullarından bazı kimseler Hâlid b. Velid'in çadırına saldırıp karısını öldürmek istemişlerse de Mecca' buna izin vermemiş ve Hâlid b. Velid'in karısının öldürülmesini engellemiştir.⁶⁹⁶

Ordu toparlandıktan sonra Akriba' denen mevkide Hâlid b. Velid tekrar Müseylime üzerine saldırmış, Hâlid'in geldiğini gören Müseylime dağlara doğru çekilmiştir. O gün Müslümanların parolası "Ya Muhammed" olmuştur. Müslümanlar önlerine gelen tüm düşman askerlerini kılıçtan geçirdikten sonra Hâlid karşı tarafta olan Müseylime'ye yanlışından dönüp, tövbe ederek İslâm'a dönmesini emretmiştir. Hâlid b. Velid'in sözlerine karşılık asla İslâm'a dönmeyeceğini ve kendisinin peygamber olduğunu söyleyen Müseylime savaşa devam edeceğini bildirmiştir. Sabah olunca savaş kızışmış ve nihayet Allah, Müslümanlara zaferi nasip etmiştir. Kaçan askerleri kovalayan Müslümanların, aralarında Müseylime'nin de bulunduğu bir sırada onları Yemâmeli birine ait bir bahçede kıstırmışlardır. Müslümanlar uzun uğraşlar sonucunda bahçenin surlarından içeri girerek düşman askerlerinin neredeyse tamamını kılıçtan geçirmişlerdir. O sırada bahçede bulunan Müseylime'yi ise Hz. Hamza'yı şehit ettikten sonra tövbe edip Müslüman olan Vahşi b. Harb öldürmüştür.⁶⁹⁷

⁶⁹³ Mecca' b. Mürâre, Benî Teym ve Benî Âmir'in öcünü almak için Hâlid b. Velid'in karşısına dikilmiştir. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/323-324.

⁶⁹⁴ Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 120; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/94; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/288; Hâlid b. Velid'in Mecca'ı öldürmemesinin nedeni Sâriye'nin Hâlid b. Velid'e şöyle demesidir: "yarın olduğunda bu yer için hayırlı bir iş yapmak istiyorsan bu adama karışma" Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/288; Sâriye'nin böyle yapmasının nedeni Mecca' halk tarafından önemli sayılan bir kişi olduğundan dolayı Hâlid'in onu kullanarak halka hayırlı şeyler yaptırabileceği düşüncesi olabilir.

⁶⁹⁵ Bu yenilgi esnasında Müseylime'nin en yakın arkadaşı olan Rical b. Unfuv Zeyd b. Hattab tarafından öldürülmüştür. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/217.

⁶⁹⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/324-325.

⁶⁹⁷ Vâkidî, *Futûhu's-Şâm*, 1/5; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/294-295; İbn Hazm, *Esmâ'ül-Hulefa ve Futûhu'l-İslâm*, 77; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 61; Buhl, "Müseylime", 8/821; Müseylime'nin Vahşi'nin kılıç darbesi sonucunda yaralandığı, Ensar'dan Ebû Dücan'e'nin son kılıç darbesi ile öldürüldüğü rivayet edilmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/217-218; Önkâl, "Müseylimetül Kezzab", 32/90; Müseylime'yi öldürenin Muâviye b. Ebû Süfyân olduğu da rivayet edilmiştir. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/94; Müslüman ordusunun bahçenin surlarını aşip kapıların açılmasına ve düşmanın yenilgiye uğratılmasında ki en büyük payın Enes b. Mâlik'in kardeşi Berâ b. Mâlik'e ait olduğu ile ilgili rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/217-218; Müseylime'nin öldüğünde 150 yaşında olduğu ve doğumunun Allah Resulü'nün babası Abdullah'ın doğumundan önce olduğu rivayet edilmiştir. Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 61; Müseylime'nin ordusuyla yapılan savaşta birçok hafız şehit olmuştur. Bu olaydan sonra Hz. Ömer Kur'ân-ı Kerim'in Mushaf haline getirilmesinde büyük rol oynamıştır. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219; Müseylime'nin öldürülmesi ile sonuçlanan savaşta Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman da Muhakkem adında birini öldürmüştür. Muhakkem askerleri kıskırtıcı sözler söylediği için onu öldürmüştür. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/217-218; Müseylime'yi öldüren Vahşi b. Harb şöyle demiştir: "Ben Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi'yim. Müslüman olmadan önce insanlardan en hayırlı olan Hamza b. Abdülmuttalib'i öldürdüm.

Hâlid b. Velîd, askerlerine çevreye dağılmalarını, ele geçirilen esir ve ganimetlerin kendisine getirilmesini emretmiştir. Hâlid daha sonra kaleleri ele geçirmek için sefere çıkınca Mecca' araya girerek bu kalelerin savaşçı erkekler ile dolu olduğunu, savaş açmaları halinde büyük kayıplar verebileceklerini söyleyerek onları savaşmak yerine barış antlaşması imzalamaya davet etmiştir. Mecca'nın sözleri üzerine Hâlid b. Velîd ordudaki askerlerin de yorulduklarını görünce bu teklifi kabul etmiş ve Mecca'yı aracı tayin etmiştir.⁶⁹⁸

Kalelere giden Mecca' orada bulunan kadın, çocuk ve yaşlılara askerlerin zırhlarını giydirip ellerine birer kılıç vererek onlara asker süsü vermiştir. Bunu gören Hâlid b. Velîd, Mecca'nın doğru söylediğini düşünerek onlarla barış antlaşması imzalayacağına dair söz vermiştir.⁶⁹⁹ Yapılan antlaşmadan sonra kaleye giden Hâlid b. Velîd, zırh kıyafetleri giyip ellerinde kılıçla duran kişilerin kadın, çocuk ve yaşlı olduğunu görünce Mecca'a dönerek: "Beni kandırdın" demiştir. Bunun üzerine Mecca': "Onlar benim kavmim olduklarından böyle yapmak zorundaydım" demiştir.⁷⁰⁰

Hz. Ebû Bekir savaşta alınan esirlerden ergenlik çağına girmiş herkesin öldürülmesi emrini Hâlid b. Velîd'e göndermiştir. Fakat halifenin mektubu barış antlaşmasından sonra geldiği için Hâlid antlaşma gereği vermiş olduğu sözlere sadık kalarak kimseye zarar vermemiştir.⁷⁰¹

3.4.5. Esved el-Ansî-Yemen'in İrtidatı

Esved el-Ansî⁷⁰² Mezhic kabilesinin bir kolu olan Ans kabilesine mensuptur.⁷⁰³ Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce veda haccı dönüşünden sonra hastalandığını duyan Esved, Yemen'de⁷⁰⁴ peygamberliğini ilan etmiştir.⁷⁰⁵ Hz. Peygamber'in

Müslüman olduktan sonra da insanların en şerlisini (Müseylime'yi) öldürdüm." Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 136.

⁶⁹⁸ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 138; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/325.

⁶⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/325-326; Hâlid b. Velîd'in altın, gümüş, silah ve esirlerin yarısı üzerine antlaşma yaptığı rivayet edilmiştir. Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 139; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 256; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/298; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219.

⁷⁰⁰ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 256; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219.

⁷⁰¹ Vâkıdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 140; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 256; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/299; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/218-219.

⁷⁰² Asıl adının Ayhele b. Kâ'b b. Avf el-Ansî veya Esved b. Kâ'b b. Avf el-Ansî olduğu, lakabının da Cahiliye Devri kâhinlerinin âdetine uyarak yüzüne peçe taktığı için veya sürekli sarhoş olduğu için 'Zu'l-Himar' veya siyah olmasından dolayı 'Esved' olduğu rivayet edilmiştir. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/109; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/443; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196; Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/440; Peygamberlik iddia eden Ansî'nin, kâhin, hokkabaz, sihirbaz ve tesirli bir hitabete sahip olduğu ve bu özelliklerini kullanarak insanları kendisine inandırdığı söylenmiştir. Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 100; Algül, "Esved el-Ansî", 11/441.

⁷⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196.

⁷⁰⁴ Yemen daha önce Himyerîlerin elinde olup daha sonra Habeş kralının göndermiş olduğu emirler tarafından idâre edilmiştir. Yemen'i Himyerîlerin elinden alan Habeş valileri arasında çıkan anlaşmazlık sonucu valilerden biri olan Eryat öldürülmüştür. Eryat'ın ölümü üzerine Yemen'in hâkimiyeti Habeşistan adına Ebrehe de kalmıştır. Ebrehe'nin fil olayının ardından ölmesiyle beraber yerine oğulları valilik görevini sürdürmüşlerdir. Habeşlilerin hâkimiyetine son vermek isteyen Seyf b. Zî-Yezen, Fars hükümdarı Kısra'dan Yemen'in hâkimiyetini ele geçirmek için yardım istemiştir. Yemen üzerinde farklı planları olan Kısra, Seyf b. Zî-Yezen'in teklifini kabul ederek onunla beraber Vehrez adında birini göndermiştir. Vehrez, Ebrehe'nin oğlu Mesruk'u öldürmüş ardından Seyf tahta oturmuştur. Hz.

hastalığını fırsat olarak gören Esved, Allah Resulü'nün Yemen ve çevresine gönderdiği emirlere mektuplar yazarak onların bu topraklardan çıkmasını istemiştir.⁷⁰⁶ Ardından kendisine tâbi olan askerlerle beraber Necran'a saldırmış ve orayı ele geçirdikten sonra San'a üzerine hareket etmiştir. San'a'da Şehr b. Bâzân ile çatışan Esved, kısa sürede onu öldürdükten sonra San'a'yı da ele geçirmiştir. Şehr'in ölümü sonrası karısı Âzad ile evlenmiştir.⁷⁰⁷ Esved yapmış olduğu seferler neticesinde tüm Yemen'i İslâm Devleti'nin elinden alıp orada görevli olan emirleri ya öldürmüştü ya da Yemen'den çıkartmıştır.⁷⁰⁸

Allah Resulü, Esved'in yaptıklarından haberdar olunca, Vebr b. Yahnes adındaki birine yazmış olduğu bir mektubu vermiş ve Yemen'lilere göndermiştir.⁷⁰⁹ Allah Resulü göndermiş olduğu mektupta Müslümanlara başta Esved olmak üzere irtidat edenler ile savaşmalarını emretmiştir. Esved el-Ansî ve adamlarını öldürme işini Muaz b. Cebel üstlenmiştir. Sekûnlulardan Remle adında bir kadın ile evli olan Muaz b. Cebel, Allah Resulü'nün emrini onlara anlatmış ve Esved'e karşı savaşmaları için kendisinin yanında olmalarını istemiştir. Muaz'ın teklifine olumlu cevap veren Sekûnlular, Muaz b. Cebel'in yanında irtidat edenlere karşı savaşmışlardır. Muaz b. Cebel ve beraberindekiler çevre kabileleri İslâm'a davet edip Allah Resulü'nün göndermiş olduğu mektuptan onlara bahsetmişlerdir. Onlar da Müslüman olmayı ve Esved'e karşı savaşmayı kabul etmişlerdir.⁷¹⁰

Esved'in eski gücünü kaybettiğini düşünen Kays b. Abdiyağus,⁷¹¹ Vebr b. Yahnes'in kendisine Esved'i öldürmek ile ilgili planını anlatınca hemen kabul etmiştir. Esved'i öldürme hususunda birlikte hareket etmişlerdir. Esved, komutanı olan

Muhammed'e vahiy geldikten sonra Allah Resulü Kisra'yı İslâm'a davet etmek için mektup göndermiştir. Mektubu okuyan Kisra sinirli bir şekilde mektubu parçalara ayırdıktan sonra Yemen valisi olan Bâzân'a mektup yazarak, hemen harekete geçip peygamber olduğunu söyleyen bu kişiyi kendisine getirmesini emretmiştir. Bu olaydan sonra Allah Resulü'nün daveti sonucu Bâzân İslâmiyet'i kabul etmiştir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/305-306.

⁷⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/443; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196; Esved el-Ansî'nin çıkarmış olduğu bu irtidat hareketi İslâm tarihindeki ilk irtidat hareketi olmuştur. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/198; Hz. Peygamber zamanında Yemen'in valisi Bâzân idi. Allah Resulü'nün kendisini İslâm'a davet etmesine olumlu cevap veren Bâzân Müslüman olmuş ve Allah Resulü tarafından görevi olan Yemen valiliğine devam etmiştir. Bâzân'ın ölümünden sonra Hz. Peygamber Yemen'in çeşitli bölgelerine emirler göndermiştir. Hz. Peygamber'in Yemen ve çevresi için görevlendirdiği emirler hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Hâlid b. Saîd b. el-As'ı Necran ve Zebid arasında yer alan bölgeye, Amr b. Hazm'ı Necranlılar üzerine, Bâzân'ın oğlu Şehr'i San'a üzerine, Ebû Musa'yı Me'rib üzerine ve Ya'la b. Ümeyye'yi el-Cened üzerine gönderdiği emirlerdendir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Yemen de siyasi birliğin olmadığını gören Esved el-Ansî peygamberliğini ilan ederek Yemen'in çeşitli yerlerini ele geçirmiş ve halife'ye karşı savaş ilan etmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196; Attâb b. Esîd Mekke bölgesine, Hemdan bölgesine Âmir b. Şehr, San'a da Fîruz ed-Deylemi ve ona yardımcı olmaları için Dâzaveyh ve Kays b. Mekşuh, Eş'arile ile Akk bölgesine de Tahir b. Ebû Hale'yi göndermiştir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/318.

⁷⁰⁶ Esved göndermiş olduğu mektupta şöyle demiştir: "Ey bize karşı direnenler! Elimizden aldığınız topraklarımızı bize geri verin. Topladığınız malları da iade edin. Çünkü biz o topraklara ve mallara, sizden daha layıkız ve size nispetle o mallarla yerler üzerinde daha çok hak sahibiyiz. Sizde kendi işinize bakın." İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/306-307.

⁷⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/199-200.

⁷⁰⁸ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/109; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/196-197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/307-308; F. Buhl, "Esved", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 4/389.

⁷⁰⁹ Allah Resulü'nün mektubunda, "Esved'i savaşarak veya suikast tertip ederek öldürün!" dediği rivayet edilmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/196-197.

⁷¹⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/236-237; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/308.

⁷¹¹ Esved'in ordusunun başında olan komutan. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/308.

Abdiyağus ve diğer bazı adamlarının karşı taraf ile ittifak kurduğunu duyunca⁷¹² onları bundan haberdar ederek neden böyle bir ihanete kalkıştıklarını onlara sormuştur. Kays b. Abdiyağus, Cişnes, Dazeveyh ve Feyruz adındaki adamları söylenenleri inkâr ederek kendisinden özür dilemişlerdir.⁷¹³ Hz. Peygamber'in emri üzere birleşen Müslümanların haberleri bunlara ulaşınca Esved'in zamanının bittiğini anlamaya başlamışlardır. Bundan dolayı Cişnes, Esved'in karısı Âzad'a⁷¹⁴ gidip Esved'in kocasını öldürdüğünden ve ne kadar zalim bir insan olduğundan bahsettikten sonra onu öldürmek için kendilerine yardım etmesini istemiştir. Âzad'dan olumlu yanıt alan Cişnes, durumu hemen arkadaşlarına haber etmiştir.⁷¹⁵ Birkaç gece sonra yapılan bir plan ile Esved el-Ansî uyuduğu bir sırada Feyruz el-Fârisî tarafından öldürülmüştür. Esved'in öldürülmesinden sonra İslâm yeniden o beldelere hâkim olmuş ve irtidat edenler tövbe ederek Müslüman olmuşlardır.⁷¹⁶

Esved'in öldürülmesinden sonra Yemen'de ikinci bir irtidat hareketi patlak vermiş ve bu hareketin lideri ikinci defa irtidat eden Kays b. Abdiyağus el-Mekşuh olmuştur. Hz. Peygamber'in vefat haberi kendisine ulaşan Kays, Esved'in ölümünden sonra vermiş olduğu akdi bozup Feyruz, Dazeveyh ve Cişnes'in öldürülmesi için gayret göstermiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Saîd Zî-Zeved, Umeyr Zî-Müran, Havşeb Zî-Zuleym ve Şehr Zî-Yenaf'a mektup yazarak Allah'ın emrinden ayrılmamalarını, Allah'a ve insanlara karşı sorumlu oldukları görevlerini yerine getirmelerini emretmiştir.⁷¹⁷ Ardından onlara asker göndermeyi vaat ederek şöyle demiştir: "Allah Resulü'nün halifesi Ebû Bekir'den Saîd Zî-Zeved, Umeyr Zî-Müran, Havşeb Zî-Zuleym ve Şehr Zî-Yenaf'a. Düşmanlarına karşı Ebnâ'ya yardım edin ve Feyruz'un sözlerini dinleyin. Ben onu emir tayin ettim."⁷¹⁸

Hz. Ebû Bekir'in gönderdiği mektuptan haberdar olan Kays, Zu'l-Kelâ'ya ve adamlarına haber göndererek: "Ebnâ topraklarınızda yabancıdır. Onlara müdahale etmezseniz ileride size karşı olacaklardır. Ben onların reislerini öldürüp onları sizin yurdunuzdan çıkarmak istiyorum." diyerek Ebnâ'nın öldürülmesini istemiştir. Fakat Zu'l-Kelâ' ve adamları Kays'ın dediğini kabul etmeyerek Ebnâ'ya yardımcı olmuşlardır.⁷¹⁹ Zu'l-Kelâ' ve adamlarından istediğini alamayan Kays, Esved'in ardından dağılan adamları etrafında toplamak için onlara mektuplar yazınca olumlu cevap almıştır. Kays daha sonra bir yemek vereceğini söyleyerek Feyruz, Dazeveyh ve Cişnes'i davet etmiştir. Yemeğe ilk gelen Dazeveyh'i yapmış olduğu bir plan neticesinde öldürmüştür. Bu haber Feyruz ve Cişnes'e ulaşınca onlar Kays'ın yanına

⁷¹² Rivayetlere göre Esved'e tüm bu olanları şeytanı ona haber vermiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/197-198; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/308-309.

⁷¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/197-198.

⁷¹⁴ Şehr b. Bâzân'ın karısı.

⁷¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/198; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/309.

⁷¹⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/338; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/199-200; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/309-310; Esved'i öldürenin Kays b. Mekşuh olduğu da rivayet edilmiştir. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/110; Esved'in Hz. Peygamber döneminde mi yoksa Hz. Ebû Bekir döneminde mi öldürüldüğü ile ilgili olarak kaynaklarda farklı görüşler yer almaktadır. Kimi görüşe göre Hz. Peygamber hayatta iken öldürüldüğü. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/212; Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 93; Algül, "Esved el-Ansî", 11/441; Diğer bazı görüşlere göre ise Hz. Ebû Bekir döneminde öldürüldüğü söylenmiştir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/304-305. Bazı görüşlere göre de Hz. Peygamber'in vefatından hemen önce öldürüldüğü fakat Allah Resulü vefat ettiğinden dolayı bu haberin yeni halife olan Hz. Ebû Bekir'e bildirildiği söylenmiştir. Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 93; Algül, "Esved el-Ansî", 11/441.

⁷¹⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/323; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/227-228.

⁷¹⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/322-323.

⁷¹⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/323; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/227-228.

gitmeden kendilerine yardım edecekleri ümidiyle Feyruz'un dayılarının bulunduğu Havlan Dağı'na kaçmışlardır.⁷²⁰

Feyruz, Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak San'a halkının ve Esved'in dağılan adamlarının tekrar isyan ettiklerini ve Kays'ın etrafında toplandıklarını bildirmiştir. Kays, Ebnâ'ya yönelerek onları üç gruba ayırmıştır. Kendi yanında olanlara karışmayıp onları serbest bıraktıktan sonra Feyruz'a yardım edenlerin bir kısmını deniz yolu ile Aden'e, diğer grubu ise kara yolu ile başka bir yere sürgün etmiştir. Feyruz onları duyunca Ukayl b. Rebia b. Âmiroğulları ve Akklılar'a haber göndererek onlardan yardım istemiştir. Onlar da Feyruz'un bu teklifine olumlu cevap vermişlerdir. Kays'ın göndermiş olduğu Ebnâlîları askerlerin elinden kurtarmışlar ve tüm askerleri öldürmüşlerdir. Daha sonra yanına gelen destek birlikleri ile büyük bir orduya sahip olan Feyruz, San'a yakınlarında Kays ile karşılaşmıştır. Yapılan savaşta Kays ve adamları yenilerek Necran ve San'a bölgelerine doğru kaçmışlardır.⁷²¹ Daha sonra Hz. Ebû Bekir'in Necran taraflarına gönderdiği birlikler tarafından yakalanan Kays, halifenin huzuruna getirilince Hz. Ebû Bekir Kays'a şöyle demiştir: "Ey Kays! Sen Allah'ın kullarını öldürdün. Müminlerin safından ayrılıp mürtedlerin safına geçtin." Dazeveyh'in öldürülmesinden dolayı bu konuşmanın kendisine yapıldığını anlayan Kays, onu öldürmediğini söylemiş ve suçu ispat edilmediği için serbest bırakılmıştır.⁷²²

Hz. Peygamber, Müslüman olması için Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn meliki Münzir b. Sava'ya göndermiştir. Münzir b. Sava da Allah Resulü'nün bu davetine icabet ederek Müslüman olmuş ve halkının da İslâm dinine girmesini sağlamıştır. Hz. Peygamber'in ölümüne neden olan hastalığa yakalandığı sırada Münzir de ölümüyle sonuçlanacağı hastalığa yakalanmış ve Allah Resulü'nün vefatının üzerinden çok geçmeden kendisi de vefat etmiştir. Münzir vefat edince Bahreynliler irtidat etmişlerdir. Bekr kabilesi de Bahreynlilerin ardından irtidat etmişlerdir.⁷²³ Bahreyn halkının irtidat ettiğini duyan Cârûd b. Muallâ,⁷²⁴ Abdulkayoğullarını⁷²⁵ bir araya toplayıp İslâm'da sebat etmelerini ve irtidat edenlere karşı mücadele etmelerini sağlamıştır. Rabialılar da "Münzir'in ölümünden sonra yönetimi Münzir b. Nu'man'a vermeyiz diyerek" irtidat etmişlerdir.⁷²⁶

Bekr b. Vail kabilesinin bir kolu olan Kays b. Sa'lebe'li el-Hutam b. el-Dubay henüz irtidat etmemiş kimseleri yanına almış ve 'Hecer' denilen yere gitmiştir. Kendisine uyan kişilerle beraber dinden dönerek başkaldırmıştır. Hatlıları ve orada

⁷²⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/324; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/227-228.

⁷²¹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/325-326; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/228.

⁷²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/228.

⁷²³ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/90; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/221-222; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/327-328.

⁷²⁴ Cârûd b. Muallâ, Bahreyn halkından olup, Hz. Peygamber'in ısrarları sonucu İslâm dinini kabul etmiş ve bizzat Hz. Peygamber'den ilim almak niyetiyle uzun bir süre Medine'de kalmıştır. Allah Resulü ve Münzir'in vefatının ardından İslâm'ın Bahreyn de tekrar hâkim olabilmesi için yanındaki adamlarıyla beraber mücadele vermiştir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/301; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/221-222.

⁷²⁵ Hz. Peygamber'in vefatıyla beraber Abdulkayoğullarından bazı kimselerin "Muhammed gerçek peygamber olsaydı ölmezdi" gibi sözler sarf ettiğini gören Cârûd b. Muallâ, onlara düşüncelerinin yanlış olduğunu anlattıktan sonra şunu demiştir: "Geçmiş zamanlarda da Allah Teâlâ peygamber göndermedi mi? O peygamberler de Muhammed gibi ölmediler mi?" Onlar ise "evet" cevabı vermişlerdir. Bunun üzerine Cârûd, "şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederim ki Muhammed Allah'ın Resulü'dür" demiştir. Bunun üzerine Abdulkayoğulları İslâm'a girmişlerdir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/222.

⁷²⁶ Vâkîdî, *Kitâbu'r-Ridde*, 152; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/90; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/302-303; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/442-443; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/221-222; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/327-328.

bulunan Zut ve Sebacilerin de dinden dönmelerine neden olmuştur. Dârîn ve Cuvâsâ denilen yerlere askeri birlik göndermiş ve orada bulunan Müslüman askerlerin etrafını kuşatmıştır. Böylelikle kendilerine muhalif durumda olanlara destek veren Abdulkays'ı kuşattıktan sonra Nu'man b. Münzir'in kardeşi olan Garûr b. Münzir'e haber göndererek kendi yanında yer almasını, galip gelmesi durumunda kendisini kardeşi Nu'man'ın yerine Bahreyn'e hâkim kılacağını söylemiştir.⁷²⁷

Hiz. Ebû Bekir irtidat eden Bahreyn halkının tekrardan İslâm'a dönmesi için daha önce Münzir b. Münzir'e gönderilmiş olan Alâ b. Hadramî'yi göndermiştir. Alâ, Bahreyn topraklarına yaklaştığında Sümâme b. Âsal ve çevre kabilelerin birçoğu kalabalık bir topluluk ile ona gelip yanında olduklarını bildirmişlerdir. Kays b. Âsım da Hiz. Peygamber'in vefatından önce toplamış olduğu zekât mallarını getirip Alâ'ya teslim etmiştir. Alâ b. Hadramî beraberindekilerle birlikte ed-Dehna denen yeri aştıktan sonra varmış oldukları geniş bir düzlükte konaklama kararı almıştır. Gece vakti develer gördükleri bir şeyden ürküp üzerlerinde yükleri olduğu halde kaçmışlardır. Durumun kötüleştiğini ve açlıktan öleceklerini söyleyen bazı askerlere Alâ: "Bizler Müslümanız ve ümitsizliğe kapılmayacağız. Allah bizimle beraberdir" diyerek onları teskin etmeye çalışmıştır. Sabah olunca bulundukları yerin az ötesinde su birikintisinin olduğunu fark etmişler ve oraya doğru gittiklerinde develerinin de üzerlerindeki yüklerle beraber su birikintisinin önünde durduğunu görmüşlerdir. Orada bulunanlar Allah'a hamd ederek yüklerini de yanlarına alarak yollarına devam etmişlerdir.⁷²⁸

Alâ, Cârud'a haber göndererek yanına Abdulkayslıları da alarak Hutam denen yere gelmelerini emretmiştir. Kendisi de yanındakilerle el-Hecer üzerinden Hutam'a varmak için yola çıkmıştır. Hutam'da karşılaşan Müslümanlar ve Müşrik orduları hendekler kazmış ve savaşmaya başlamışlardır. Bir ay süren çarpışma sonucunda kimse galip gelememiştir. Tarafların karargâhlarına çekildiği bir gece Müşriklerin bulunduğu taraftan şiddetli gürültü ve bağırışma sesleri duyulunca Abdullah b. Hazef adındaki bir asker gidip ne olduğunu öğrenmek için Alâ'dan izin almıştır. Düşmanın arasına sızmaya çalışan Abdullah, bazı askerler tarafından derdest edilip karargâha getirilmiştir. Müşrikler arasında akrabası bulunan Abdullah, kendisini öldürmemesi konusunda onları ikna etmiş ve Müslümanların yanına sağ salım bir şekilde geri dönmüştür. Abdullah, Müslümanların yanına döndükten sonra, Müşrik askerlerin tamamının sarhoş olduğunu, onlara saldırmaları halinde galibiyet elde edebileceklerini Alâ'ya söylemiştir. Müşriklere gece vakti saldıran Müslümanlar onları kılıçtan geçirip birçoğunu öldürmüş bazılarını da esir ederek mallarına el koymuşlardır.⁷²⁹

Alâ, Bekr b. Vail'den İslâm dininde sebat eden Uteybe b. Nahhas ve Müsennâ b. Hârise gibi kimselere mektup göndererek bozguna uğrayanların kaçış yollarını kapatmalarını ve onları yakalayıp esir etmelerini istemiştir. Alâ ve beraberindekiler kaçanları takip ederek onlarla Gârin denen bir bölgede karşılaşmış ve onları bozguna uğratmışlardır. Böylece Dârîn ve çevresinde İslâm dini yayılmaya başlamıştır. Alâ, Hiz. Ebû Bekir'e mektup yazarak düşmanların hezimete uğratıldığı haberini vermiş ve liderlerinin öldürüldüğünü bildirmiştir.⁷³⁰

⁷²⁷ Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 153; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/90; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/303-304; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/222.

⁷²⁸ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/303-304; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/222; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 61-62.

⁷²⁹ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/307-308; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/443; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/328-329.

⁷³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/223-224; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/328-329; Çarpışma esnasında karşılaştıkları bazı sıkıntılar neticesinde zor duruma düştüklerin de Allah'ın kendilerine nasıl yardım ettiği ile ilgili olarak Alâ, Hiz. Ebû Bekir'e mektup yazmıştır. Alâ'nın yazdıklarını okuyan halife,

Alâ, Bahreyn'e döndükten sonra İslâm dini tekrar halk arasında yayılmaya başlamıştır. Fakat aralarında Şeybân, Tağlib ve Nemîr gibi kabilelerin bulunduğu bazı yerlerde fitne tohumları ekilmeye ve Müslümanlar arasında ayrılıkçı fikirler ortaya atılmaya çalışılmıştır. Durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir, Ala'ya mektup yazarak şunları söylemiştir: "Benî Şeybân b. Sa'lebe hakkında bazı duyumlar aldım. Eğer fitneciler bunu dillendirirlerse onlara asker gönderip onları dağıt ki bir daha bir araya gelip fitne tohumları ekemesinler ve Müslümanların arasını açmasınlar."⁷³¹

Cahiliye Dönemi'nde Culenda diye isimlendirilen Zü't-Tac Lakit b. Mâlik el-Ezdi Umman'da peygamberliğini ilan ederek irtidat etmiştir. Onunla beraber el-Ezd kabilesi de irtidat etmiş ve halktan bilgisiz olan birçok kişi kendisine tâbi olmuştur. El-Cefer ile el-Abbad'ı emri altına almış ve halkı dağlık bölgelere sürgün etmiştir. El-Cefer Hz. Ebû Bekir'e haber göndererek kendilerine yardım etmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Huzeyfe b. Mihsan el-Himyerî ve Ezd kabilesinden Arfece el-Bariki'yi onlara yardım etmeleri için göndermiştir. Hz. Ebû Bekir onları gönderirken işe ilk olarak Umman'dan başlamalarını, Umman'da yetkilerin Huzeyfe'de olmasını daha sonra Mehre'ye hareket etmelerini ve oradayken yetkinin de Arfece de olmasını emretmiştir.⁷³²

Hz. Ebû Bekir, Huzeyfe ve Arfece'yi Umman'a gönderdikten sonra daha önce Yemâme taraflarına gönderdiği İkrime b. Ebû Cehil'e haber göndererek o ikisine katılmasını, Umman ve Mehre'deki olaylara karşı onlara yardımcı olmasını ve oradaki işini bitirdikten sonra Yemen üzerine gitmesini emretmiştir. İkrime, Huzeyfe ve Arfece Umman'a ulaşmadan onlara yetişmiştir. Birlikte hareket edip Ricam denilen yere geldiklerinde, Cefer ve İyad'a mektup yazmışlardır. Cefer ve İyad gelen emirler neticesinde Suhar denen yere gidip karargâhlarını oraya kurmuşlardır. Huzeyfe ve Arfece de konaklamış oldukları yere gidip onlara katılmışlardır. Bu arada Deba' yakınlarına karargâhını kurmuş olan Lakit b. Mâlik de komutanlarına mektup göndermiştir. Fakat komutanları Lakit b. Mâlik'den ayrıldıklarını bildirmişlerdir. Daha sonra iki ordu Deba' yakınlarında karşılaşmış ve Müslümanların hezimete uğrayacakları bir anda başlarında el-Hirreyt b. Raşid olduğu halde Naciyeoğulları ile başlarında Seyhan b. Sûhân'ın bulunduğu Abdulkaysoğulları'ndan bir grup Müslümanlara yardıma gelmişlerdir. Müslümanlar gelen yardımcı kuvvet ile Lakit b. Mâlik'in ordusunu hezimete uğratarak yaklaşık on bin kişiyi öldürmüşlerdir. Elde ettikleri ganimetlerin beşte birini Hz. Ebû Bekir'e göndermişlerdir. Hz. Ebû Bekir de Umman halkını teskin etmesi ve bir daha irtidat etmemeleri için Huzeyfe'nin orada kalmasını emretmiştir.⁷³³

Umman'da işi biten İkrime b. Ebû Cehil, kendisine yardımcı olmaları için Naciye, Abdulkays, Rasih ve Sa'doğulları'ndan bir grubu yanına alarak Mehre'ye baskın yapmak için harekete geçmiştir. Mehre'de iki ordu ile karşılaşmışlardır. Bu orduların birinin başında Benî Muğarib kabilesinden Musabbah diğerrinin başında ise Mehreli Şehrit bulunmaktaydı. Bu iki komutan arasındaki ihtilaftan yararlanmak isteyen İkrime, Şehrit'e haber göndererek kendilerine katılmasını istemiş, Şehrit de buna olumlu cevap vermiştir. İkrime, aynı teklifi Musabbah'a da yapmış olmasına rağmen Musabbah, askerlerinin çokluğuna güvenmesinden ve Şehrit'e olan kininden dolayı bu

Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra Alâ ve askerlerini tebrik etmiş ve bu yardımın Hz. Muhammed'in ümmeti içinde kendilerine nasip olduğunu söylemiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/313.

⁷³¹ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/311-313.

⁷³² Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/83; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/314-315; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/329-330.

⁷³³ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/83; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/315-316; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/225-226; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/330-331.

teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine iki ordu arasında çıkan savaşta Müslümanlar zafer kazanmış ve Musabbah öldürülmüştür. İkrime savaş ganimetlerinden elde edilen malların beşte birini Şehrit'e vererek Hz. Ebû Bekir'e göndermiştir.⁷³⁴

Hız. Peygamber vefat etmeden önce zekât toplamaları için Kinde'ye Muhacir b. Ebû Ümeyye'yi, Hadremet'e Ziyâd b. Lebîd'i ve Sekûn'a da Ukkâşe b. Ebû Ümeyye es-Sekâsik'i göndermiştir. Muhacir, Hız. Ebû Bekir'in kendisini Yemen'deki isyanları bastırması için görevlendirdiğinden dolayı Kinde'ye Hız. Peygamber'in vefatının ardından anca varabilmiştir. Ziyâd ve Ukkâşe'de Muhacir'in gelmesini beklediklerinden Kinde'ye geç gitmişlerdir.⁷³⁵

Kindeliler İslâm dinini kabul edince, Hız. Peygamber, Hadramevtililerden alınan zekâtın bir kısmını Kinde'ye, Kinde'den alınan zekâtın da bir kısmının Hadramevt'e gönderilmesini emretmiştir. Bunun üzerine Veliaoğulları'ndan bazı kimseler: "Bizim Kinde'den Hadramevt'e zekât mallarını götürebilecek bineklerimiz yoktur. Bize bu iş için binek gönderin." demişlerdir. Bunun üzerine Hadramevtililer de: "Bizler sizin bineklerinizin olmadığını görür isek mallarınızı istediğiniz yere kadar götüreceğiz" demişlerdir. Allah Resulü'nün vefat etmesinden sonra Veliaoğulları verdikleri sözü yerine getireceklerini söylerken, Hadramevtililer onlara yardım etmeyeceklerini söyleyerek sözlerinden dönmüşlerdir. Ardından Ziyâd b. Lebîd'e dönerek Kindelilerin tarafında olduğunu söyleyerek onu suçlamış ve yurtlarına dönmüşlerdir. Ziyâd da Muhacir'in gelmesini beklemelerini ve ona göre hareket etmelerini onlara tavsiye etmiştir.⁷³⁶

Muhacir, Hız. Ebû Bekir'in kendisine vermiş olduğu görevi tamamlayınca San'a'dan halifeye mektup yazarak yapmış olduğu işlerin haberini vermiştir. Bunun üzerine Hız. Ebû Bekir bir mektup göndererek Muhacir ve İkrime'nin Hadramevt'e gitmelerini emretmiştir. İkrime ile Muhacir Me'rib'de birleşerek Hadramevt'e gitmişlerdir.⁷³⁷

Kindeliler ile Hadramevtililer zekât verme konusunda sözlerinden vazgeçince Ziyâd b. Lebîd, Benî Amr b. Muâviyeoğulları'nın zekâtlarını toplama işini yürütmeye başlamıştır. Ziyâd, Benî Amr'dan karşılaştığı Şeytan b. Hucr adlı bir gençten bir deve zekât almıştır. Genç devenin zekât malı olduğunu göstermek adına deveyi dağlamıştır. Fakat Şeytan'ın dağlamış olduğu deve kendisinin değil de Adda b. Hucr adındaki kardeşine ait olduğu ortaya çıkınca Adda: "Bu benim Şezre adındaki devemdir." diyerek onun zekât olarak verilmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Ziyâd, kandırılmaya çalışıldığını düşünerek: "Bu deve zekât malıdır. Asla size verilemez" diyerek deveyi onlara vermemiştir. Adda, akrabalarına seslenerek kendisine zulüm yapıldığını söylemiş ve devesinin ona iade edilmesini istemiştir. Zekât devesinin kendilerine iade edilmesini isteyen Adda, Hârise b. Sürâka ve akrabaları ile Ziyâd arasında tartışma çıkmış, Ziyâd karşı çıkan herkesi gözaltına alarak devenin de zekât malı olacağını orada bulunanlara ilan etmiştir.⁷³⁸

Hârise b. Sürâka'nın gözaltına alınmasından sonra Muâviyeoğulları, Ziyâd'a karşı çıkmışlardır. Hadramevtililer ile Sekûnlular da Ziyâd'a açıkça karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Muâviyeoğulları Ziyâd'a karşı çıksalar bile ellerindeki esirlerden dolayı

⁷³⁴ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/84; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/36-317; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/330-331.

⁷³⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/330; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/230.

⁷³⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/331; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/230.

⁷³⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/331.

⁷³⁸ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/105; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/332; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/230-231.

kendisine karşı bir hamlede bulunamamışlardır. Ziyâd'ın kılıçlarını bırakıp kendilerine teslim olmalarını istemesine rağmen bu teklife olumsuz cevap vermişlerdir. Ziyâd gelen bu olumsuz cevabın karşısında gece vakti Muâviyeoğulları üzerine sefer düzenlemiş ve birçoğunu kılıçtan geçirdikten sonra Hârîse b. Sürâka'nın da içinde bulunduğu ellerindeki esirleri serbest bırakmıştır. Ziyâd'ın serbest bıraktığı esirler akrabalarının yanına giderek onları Ziyâd'a karşı olmaları konusunda ikna ederek açık bir şekilde zekât vermeyeceklerini ilan etmişlerdir.⁷³⁹

Amr b. Muâviyeoğulları kendilerine ait mahacır'lara⁷⁴⁰ gidip orada yaşamaya başlamışlardır. Cemed, Mihlas, Mişrah, Ebza'a ve kız kardeşleri olan Amarrede onlar gibi mahacır'lara yerleşmişlerdir.⁷⁴¹ Hârîs b. Muâviyeoğulları ve Eş'as b. Kays da birer mahcere yerleşmişlerdir. Muâviyeoğulları, Ziyâd'a zekât vermeyecekleri konusunda ittifak kurmuşlarken Şurahbil es-Simt ile oğlu bu yaptıklarının doğru olmadığını, verilen sözden dönmenin kendileri için utanç vesilesi olduğunu belirterek onlardan ayrılıp İmru'l-Kays b. Âbis'i de yanlarına alarak Ziyâd'ın yanına gitmişlerdir. Ona: "Bu gece bunlara saldırmanın tam zamanıdır. Eğer bunlara saldırmaz isen Sekûn'dan gelecek olan takviye birlik onlara yetişirse sen onlarla baş edemezsin. Korkarız ki seninle beraber olanlar da onların gücüne aldanıp seni terk edeceklerdir" demişlerdir. Söylenenleri ciddiye alan Ziyâd gece vakti Muâviyeoğulları'na yapmış olduğu baskında birçoklarını öldürmüş ve Cemed, Mihlas, Mişrah, Ebza'a ve kız kardeşleri Amarrede'yi esir almıştır. Ziyâd b. Lebîd ganimetleri alıp oradan ayrılınca geride Eş'as b. Kays kalmıştır.⁷⁴²

Eş'as b. Kays, Benî Hârîs b. Muâviye, Amr b. Muâviyeoğulları ile Sekâsik gibi etraftaki kabilelerden kendisine tâbi olanları toplamıştır. Bu sırada durumu anlayan Ziyâd, Muhacir'e mektup yazarak kendisine yardım etmesini istemiştir. Bunun üzerine Muhacir, askerlerinin başına İkrime b. Ebû Cehil'i getirerek ivedi bir şekilde yola çıkmıştır. Ziyâd'ın yanına vardıktan sonra ikisi beraber başlarında Eş'as'ın bulunduğu Kinde üzerine gitme kararı almışlardır. İki taraf ez-Zürkan'da karşılaşınca yapılan savaşta Kinde yenilgiye uğramış ve çok fazla can kaybı vererek Nuceyr kalesine sığınmışlardır. Muhacir yanına Ziyâd'ı da alarak daha sonra kendilerine yetişen İkrime b. Ebû Cehil ile beraber Nuceyr kalesini muhasara altına almışlardır. Muhasarayı delmek isteyen Kindeliler İslâm ordusu ile savaşmak istemişlerse de birçoklarının ölümü ile sonuçlanan bir yenilgi alıp kalelerine tekrardan sığınmışlardır. Kaleye sığınanlar öldürülme korkusu ile ne yapacaklarını düşünürlerken Eş'as ve yanındakilerden bazıları Ziyâd'dan kendileri ve aileleri için eman istemişlerdir. Ziyâd ise istediklerini bir belgeye yazmalarını ve mühürletmek üzere kendisine getirmelerini istemiştir. Belgenin içerisine eman almaları için yazılan kişiler arasında Eş'as'ın adı yazılmamıştır.⁷⁴³ Kapılar açıldıktan sonra kaleden içeri giren askerler birçok kişiyi kılıçtan geçirmişlerdir. Belgenin içinde kendisine eman verileceği söylenen kişiler serbest bırakıldıktan sonra içinde adı olmayan Eş'as, Muhacir tarafından esir edilmiştir.

⁷³⁹ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/105; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/230-231.

⁷⁴⁰ Mahacır: Mahcar kelimesinin çoğulu olup, taş ocağı ve taşlık bölge anlamlarına gelmektedir.

⁷⁴¹ Hz. Peygamber el-Ansi'ye taraftar olduklarından dolayı bu dört kişiye lanet etmiştir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 3/331.

⁷⁴² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/231-232.

⁷⁴³ Eş'as belgeye kendi adını yazacağı sırada Cahdem adında biri gelip kendi adının oraya yazılmaması durumunda Eş'as'ı öldüreceğini söylemiştir. Bunun üzerine Cahdem'in adını belgeye yazan Eş'as kendi adını yazmayı unutmuştur. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/231; Reckendorf, "Eş'as", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997), 4/393.

Muhacir Eş'as'ı öldürmeyerek yanındaki esirler ile beraber Hz. Ebû Bekir'e göndermiştir.⁷⁴⁴

Eş'as Medine'ye getirildiğinde Hz. Ebû Bekir kendisine: “Sana ne yapma mı istersin?” diye sorunca Eş'as: “Bilmiyorum” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir onu öldüreceğini söyleyince Eş'as: “Ben onlardan on kişinin canının bağışlanmasına vesile oldum. Bunun için beni öldürmeyip hayırda bulunmanı isterim. Eğer beni bağışlarsan ülkemde Allah'ın dininin yayılması için en hayırlı kişinin ben olacağımı göreceksin” deyince Hz. Ebû Bekir onu bağışlamış ve onu kız kardeşi Ümmü Ferve bint Ebû Kuhâfe ile evlendirmiştir. Eş'as b. Kays Irak fethine kadar Medine'de yaşamını sürdürmüştür.⁷⁴⁵

3.5. Hz. Ebû Bekir Dönemi Fetihleri

Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce komşu ülkelere göndermiş olduğu mektuplar ve vefatından hemen önce Şâm üzerine göndermek istediği Üsâme ordusundan Hz. Peygamber'in İslâm'ı Arabistan Yarımadası dışına yayma planından bahsetmemiz mümkündür.⁷⁴⁶ “Hz. Peygamber'in vefatının ardından devletin başına geçen Hz. Ebû Bekir devleti bölmek amaçlı ortaya çıkan irtidat olaylarını bastırdıktan sonra devletin sınırları içerisinde Müslümanları tehdit etmesi muhtemel bir gücün kalmadığını düşünerek dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı orduyu Arabistan dışına gönderme kararı almıştır. Hz. Ebû Bekir böyle yaparak hem ridde olaylarının ardından ortaya çıkan coşkulu ortamın devam etmesini hem de dinin yayılmasını engelleyecek ve düzeni yeniden bozacak insan yığınlarını merkezden uzaklaştırarak devletin güvenliğini sağlamak istemiştir.”⁷⁴⁷ Hz. Ebû Bekir'in yapmış olduğu fetihlerin sonucunda Müslümanların maddi refah düzeyleri artmış, Allah Resulü'nün vefatının ardından meydana gelen ridde olayları unutulmuş, devlete bağlılık artmış ve İslâm dini Arap Yarımadası dışında yayılmaya başlamıştır.

3.5.1. Irak Fetihleri

Hz. Ebû Bekir, Yemâme Savaşı'nın bitimine yakın bir zamanda Hâlid b. Velîd'e mektup yazarak oradaki işinin bitmesi halinde Irak'a gitmesini, fetihlerine Ferecu'l-Hind'den başlayarak Irak'ın yukarılarına doğru yol almasını, insanları Allah'ın dinine davet etmesini istemiştir. Davete icabet etmeyenler ile savaşılmasını, icabet edenler ile barış yapmasını emretmiştir.⁷⁴⁸

Irak'a doğru yola çıkan Hâlid b. Velîd, Sevâd bölgesindeki Bânikyâ, Bârusmâ ve Ulleys denilen yerlere giderek orada bulunan halk ile barış antlaşması imzalamıştır. Oradan ayrılan Hâlid, Hîre'ye varıncaya kadar yoluna devam etmiştir. Hâlid'in Hîre'ye

⁷⁴⁴ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/105-106; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/335-336; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/231-232.

⁷⁴⁵ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 140; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/106; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/338-339; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/232; Rivayet edildiğine göre Eş'as Hz. Peygamber vefat etmeden önce gelip Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Ferve'yi istemiş ve onunla nikâhlanmayı ikinci bir gelişine bırakmıştır. Allah Resulü vefat ettikten sonra Eş'as'da irtidat ettiğinden bu düğün olmamıştır. Fakat Hz. Ebû Bekir'in Eş'as'ı affetmesinden sonra Ferve ile evlenebilmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/232.

⁷⁴⁶ Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, 93.

⁷⁴⁷ Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*, 153.

⁷⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/343; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/445; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/342.

geldiğini duyan eşraftan bazı kimseler yanlarına İyâs b. Kabisa et-Taî'yi⁷⁴⁹ de alarak Hâlid'in yanına gitmişlerdir. Hâlid onlardan İslâm'ı kabul etmelerini, kabul etmemeleri halinde cizye vermelerini istemiştir. Bunu da kabul etmezlerse son çare onlarla savaşağını söylemiştir. Müslümanlardan çekinen Hîreliler Hâlid'in cizye teklifini kabul ederek barış antlaşması imzalamışlardır.⁷⁵⁰

Halife daha sonra Hâlid'e Ubülle'den başlayarak fetihlerine devam etmesini emretmiştir. Diğer tarafta İyâz b. Ganm'a mektup yazarak Irak'a doğru yola çıkmasını ve el-Musayyah denen mevkie gelene kadar devam etmesini emretmiştir. Hâlid ve İyâd Irak'a gitmeden önce Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî halifeden Irak'a gitmek için izin istemiştir. Hz. Ebû Bekirde ona izin vermiştir. Hâlid b. Velîd ve İyâz b. Ganm Irak'a gitmeden önce halife tarafından görevlendirilen Müsennâ b. Hârise fetih hareketlerine başlamıştır.⁷⁵¹

Hz. Ebû Bekir, Hâlid ve İyâd'ı Irak'a gönderirken onlara mektup yazarak Irak'a götürecekleri askerler arasında mürted olan kimsenin bulunmaması hakkında emrini bildirmiştir. Hz. Ebû Bekir'in emrinden dolayı yanlarına çok fazla asker alamayan Hâlid ve İyâd halifeden askeri destek istemişlerdir. Hz. Ebû Bekir Temîmlî Ka'ka' b. Amr'ı Hâlid'e, Himyerli Abd b. Gavs'ı da İyâd'a destek olması için göndermiş ve Müsennâ, Ma'zûr, Harmele ve Selmâ'ya mektup yazarak Ubulle denen yerde Hâlid ve İyâd'a katılmalarını emretmiştir.⁷⁵² Hâlid b. Velîd beraberindeki birliklerle Ubulle'yi fethetmişlerdir.⁷⁵³ Hâlid, destek birliklerine mektup yazarak Hafîr bölgesinde buluşacakları haberini vermiştir. Hâlid'in komutanlarına gönderdiği mektup Hürmüz'ün⁷⁵⁴ eline geçince vakit kaybetmeden ordusuyla beraber Hâlid b. Velîd'in üzerine yürümüştür. İki ordu karşılaşınca Hürmüz, Hâlid'e teke tek vuruşmayı teklif etmiş, Hâlid de bu teklife icabet edince yapılan vuruşma sonucunda Hürmüz öldürülmüştür. Hürmüz'ün ölümünden sonra ordu yenilgiye uğramış ve ele geçirilen ganimetlerin beşte biri Medine'ye gönderilmiştir. Kaynaklarda bu olaya Zâtu's-Selasil olayı da denilmiştir.⁷⁵⁵

3.5.1.1. Mizâr (Siny) ve Velece Savaşı

Hâlid b. Velîd'in Irak'a doğru hareket ettiği bilgisi Kisra'ya (Erdeşir) ulaşınca Hürmüz'e Karin b. Karyanes komutasında destek birliği göndermiştir. Destek birliği Hürmüz'e ulaşmadan Hâlid beraberindeki askerlerle onların üzerine yürümüş ve Hürmüz'ün ordusundaki birçok asker bu saldırı sonucu ya öldürülmüş ya da firar

⁷⁴⁹ İyâs b. Kabisa et-Taî, en-Nu'man b. el-Münzir'den sonra Kisra tarafından Hire'ye vali olarak atanmıştır. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/344; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/445; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/342-343; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39.

⁷⁵⁰ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 104-105; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/207-209; Kaynaklarda Hâlid b. Velîd'in almış olduğu cizye İslâm Tarihi boyunca Farslılardan alınan ilk cizye olarak geçmektedir. *İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/207-208.

⁷⁵¹ Vâkidî, *Kitâbu'r-Ridde*, 217; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/346; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/232-233.

⁷⁵² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/346-347; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/234.

⁷⁵³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/350; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/234-235; Taberî, Ubulle'nin fethinin Hz. Ebû Bekir döneminde değil Hz. Ömer döneminde gerçekleştiğini söylemiştir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/350.

⁷⁵⁴ Hürmüz, Hâlid b. Velîd'in Ubulle yakınlarında askerleri ile buluşmak için sözleştiği yerin Farslı komutanıdır. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/234.

⁷⁵⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/348-349.

etmiştir. Hürmüz'ün ordusunun yanına gelen Karin askerlerin dağıldığını görünce Hâlid'e karşı savaşmaları konusunda onları ikna etmiş ve iki ordu el-Mizâr denen yerde karşılaşmışlardır. Mizâr'da yapılan savaş sonucunda Karin öldürülmüş ve ordusu büyük kayıplar vermiştir. Hâlid b. Velîd savaş ganimetlerini taksim ettikten sonra humus miktarınca malı da halifeye göndermiştir.⁷⁵⁶

Mizâr'daki muharebenin sonuçları Erdeşir'e ulaştınca Ender b. Zağar adında bir komutanı Hâlid b. Velîd üzerine göndermiştir. Ender Zağar, Keske ve Hîreli halklardan toplamış olduğu askerlerle beraber Velece denen mevkie gelince durumu haber alan Hâlid b. Velîd Mizâr'dan hareket ederek Velece'ye gelmiştir. Kısra'nın göndermiş olduğu orduyu gören Hâlid, iki grup askerini geride bırakarak onlara tuzak kurmuştur. Yanındaki birlikler ile savaşa giren Hâlid b. Velîd, savaşın en sıkıntılı anında gizlenen birliklerine ortaya çıkmaları için emir verince üç taraftan kuşatılan Ender'in ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Savaş esnasında Hâlid b. Velîd, Bekr b. Vail'den Câbir b. Büceyr'in ve Abdülesved'in birer oğlunu öldürmüştür.⁷⁵⁷

3.5.1.2. Ülleys ve Amgîşîyye Savaşı

Velece Savaşı'nda Hâlid b. Velîd'in Bekr b. Vâil'den bazı Hristiyanları öldürmesi sonucu akrabaları olan bazı Hristiyanlar İranlılara mektup yazarak başlarında Abdülesved el-İclî olduğu halde Ülleys'de toplanmışlardır. Hristiyanlar'ın isteği üzerine Erdeşir, Behmen Câzeveyh'in Ülleys'de bulunanların yanına gitmesini emretmiştir. Behmen onlara Câbân adındaki bir komutanını göndermiş ve kendisi de istişare yapmak üzere Erdeşir'in yanına gitmiştir. Ülleys'e giden Câbân, Câbir b. Büceyr Hristiyanları ile Hîre halkından olan Arapları kendi etrafında toplamayı başarmıştır. Durumu haber alan Hâlid b. Velîd ordusu ile beraber Ülleys'e doğru hareket etmiştir. Ülleys mevkiinde yapılan savaşta Müslümanlar zafer kazanarak Câbân'ın ordusundan birçok kimseyi öldürmüşlerdir.⁷⁵⁸

Hâlid, Ülleys'deki işini bitirdikten sonra Amgîşîyye üzerine yürümüştür. Ülleys'de öldürülenlerin çoğu Amgîşîyye'den olduğu için onlar şehri terk ederek Sevâd Bölgesi'ne dağılmışlardır. Şehre giren Hâlid, Amgîşîyye'nin yıkılmasını emretmiş ve ele geçirdiği ganimetlerin beşte birini Benî İcl kabilesinden Cendel adında bir adama vererek Hz. Ebû Bekir'e göndermiştir. Durumdan memnun olan halife Hâlid'e övgüler yağdırarak: “Analar Hâlid gibisini doğurmamıştır.” demiş ve esirler arasından bir cariye onlara hediye etmiştir.⁷⁵⁹

3.5.1.3. Hîre, Enbâr ve Aynu't-Temr'in Fethi

Hâlid b. Velîd'in Amgîşîyye'de yaptıklarını duyan Hîre valisi Âzâzbeh, kendilerine de rahat vermeyecekleri düşüncesiyle Hâlid'e karşı savaşmak için hazırlıklara başlamıştır. Oğlunu öncü birlik olarak gönderdikten sonra beraberindeki ordu ile birlikte Hîre'nin dışına karargâh kurmuştur. Hâlid ise Amgîşîyye'den elde ettiği ganimetleri gemilere yükleyerek yola çıkarmak istemişse de gemilerin karaya oturduğunu görünce askerlerine bunun sebebini sormuştur. Askerler de Farslıların suyu çektiğini bundan dolayı gemilerin karaya oturduğunu söyleyince Hâlid komutasındaki

⁷⁵⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/351-352; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/344-345.

⁷⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/236-237.

⁷⁵⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/355-358; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/236-238.

⁷⁵⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/358; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/237-238; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/346-347.

askerlerle beraber Âzâzbeh'in oğlu üzerine yürümüştür. Makr mevkiinde karşılaşan iki ordunun çarpışması sonucu Müslümanlar zafer kazanmış ve Fırat nehrine çekilen setler kaldırılarak suyun eski haline getirilmesi sağlanmıştır.⁷⁶⁰ İbn Âzâzbeh'i bertaraf eden Hâlid b. Velîd Hîre'ye doğru yola çıkmıştır. Erdeşir'in öldüğünü, oğlunun da yaralandığını öğrenen Âzâzbeh, Hâlid ile savaşmaktan imtina ederek kaçmıştır. Müslümanlar Garyeyn yakınlarında konaklayınca Hîreliler de korkularından konaklarına çekilmişlerdir. Komutanlarına kaleleri kuşatmaları⁷⁶¹ emrini veren Hâlid b. Velîd, halkın Müslüman olması için gece vaktine kadar onlara zaman tanımalarını emretmiştir. Hîreliler Hâlid'in teklifini kabul etmeyince çıkan çatışmada birçok kişi öldürülmüş, halktan bazıları kale ve saraylarda kalanlara seslenerek bu çatışmaya bir son vermelerini ve Müslümanlar ile konuşmalarını istemişlerdir. Hâlid b. Velîd'in yanına gelen İyâd b. Kabisa ile Amr b. Abdülmesih Müslümanlara cizye vermeyi kabul ederek antlaşma imzalamışlardır.⁷⁶²

Hâlid ile Hîre halkı arasında sulh meydana gelince çevredeki Dihkanlar⁷⁶³ Hâlid'in yanına gelerek onunla anlaşmak istediklerini belirtmişlerdir. Hâlid'in yanına gelen Salûbâ b. Nastûnâ ile Fırat dihkânı Siryâ Felalic ve Hürmüzderc bölgelerine karşılık kendilerine cizye vermeyi teklif etmişlerdir. Teklifi kabul eden Hâlid b. Velîd aralarında sulh olduğuna dair anlaşmayı imzalayarak durumdan Hz. Ebû Bekir'i haberdar etmiştir.⁷⁶⁴ Sulh anlaşmasından sonra Hâlid komutanlarını Dicle ile Hîre arasındaki bölgeye gönderip oraları fethetmelerini emretmiştir. Hâlid, Farşlılara mektup yazarak onları İslâm'ı kabul etmeye ya da cizye vermeyi kabule çağırılmış, kabul etmemeleri durumunda kendileriyle savaşacaklarını bildirmiştir. Erdeşir'in ölümünden sonra dağılan Farşlılar başlarına komutan olarak Behmen b. Câzeveyh gibi bazı kimseleri geçirdikleri halde Hâlid'e karşı savaşıp savaşmamakta tereddüt içinde oldukları bir dönemde kralsız kalamayacaklarını düşündüklerinden Ferrah Zat b. Benzevân'ı kral yapmışlardır.⁷⁶⁵

Hîre'de işini bitiren Hâlid b. Velîd askerleriyle beraber Enbâr üzerine yürümüştür. Enbâr'ı kuşatan Hâlid, okçu birliklerine verdiği emirle düşman askerlerini gözlerinden vurmalarını emretmiştir. Enbâr'lı askerlerden birçoğu savaş esnasında gözlerinden aldıkları ok darbeleriyle yaralanınca bu olaya "Zâtu'l-Uyûn" da denilmiştir. Enbâr'da bulunan askerlerin başında Sâbât valisi Şîrzâd savaşı kaybettiğini görünce Hâlid'e anlaşmak üzere elçi göndermiştir. Şîrzâd'ın elçilerini geri gönderen Hâlid, Enbâr etrafına kazılan hendeği geçerek askerleri ile beraber Şîrzâd'ın ordusu ile karşılaşmışlardır. Mağlubiyetten çekinen Şîrzâd, Hâlid'in isteği doğrultusunda yeni bir

⁷⁶⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/359; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/239.

⁷⁶¹ Dîrâr b. el-Ezver, İyâs b. Kabisa et-Tâî'nin kalesini, Mûsennâ, Amr b. Abdülmesih'in kalesini, Dîrâr b. Mukarrin, İbn Mazin sarayını, Dîrâr el-Hattab ise Adıyy b. Adıyy'in içinde bulunduğu sarayı kuşatmıştır. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/239.

⁷⁶² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/360-361; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/239-241.

⁷⁶³ Dihkan: "Sâsânîler devrinde İran'da ve Orta Asya'da, sayıları hiç de az olmayan soylular sınıfına verilen addır." Faruk Sümer, "Dihkan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9/289.

⁷⁶⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/367-368; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/240-241.

⁷⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/240-242; Hîre'nin fethinden sonra Hâlid b. Velîd'in yanına gelen Cerir b. Abdullah el-Becelî kendisine Hâlid b. Saîd ile aralarında geçen konuşmayı anlatmıştır. Cerir, Şâm'da Hâlid b. Saîd'e giderek: "Kavmimi emrim altında toplamak istiyorum. Bunun için halife ile konuşabilir misin?" deyince Hâlid b. Saîd'de buna onay vermiştir. Durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir, kendilerini hiçbir konuda faydası olmayacak böyle bir konu hakkında verdiği onaydan dolayı ona kızarak onu Hâlid b. Velîd'in yanına göndermiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/241-242.

anlaşma teklif edince bu teklif kabul görülmüş, Enbâr ve Kelvâzî halkı ile barış antlaşması imzalanmıştır.⁷⁶⁶

Enbâr'a ez-Zibrikân b. Bedr'i bırakan Hâlid b. Velîd, Aynu't-Temr üzerine yürümüştür. Aynu't-Temr'de emrinde birçok askerin olduğu Mehran b. Behrâm ve Akk b. Akka bulunuyordu. Hâlid'in yaklaştığını duyan Akk, Mehran'ın yanına giderek: "Araplarla Araplar savaşmayı daha iyi bilirler. Bunun için Hâlid'i bize bırak" deyince Mehran: "Doğru diyorsun, sizler Araplar ile savaşmayı bizden daha iyi bilirsiniz. Savaş esnasında yardıma ihtiyacınız olursa size yardımcı oluruz." demiştir. Mehran'ın Akk'a söylediğini duyan bazı Farslılar onu eleştirerek neden böyle yaptığını sorunca Mehran: "Böyle yaparak sizi savaştan korudum ve Hâlid'in üzerine onları gönderdim. Eğer Hâlid yenilirse bu sizin faydanıza olur. Yok, eğer kazanırsa da ordusu yorulmuş bir şekilde yanınıza gelecekleri için onları çok rahat yenebilirsiniz" demiştir.⁷⁶⁷

Hâlid ile karşılaşan Akk, ordusunu savaş düzenine sokmaya çalışırken Hâlid'in ani hamlesi ile esir düşmüş ve ordusu savaşmadan savaşı kaybetmiştir. Akk'ın durumu Mehran'a ulaşınca beraberindeki askerler ve Akk ile savaşırken savaş meydanından kaçanlarla birlikte kaleye sığınmışlardır. Kaleyi kuşatan Hâlid b. Velîd aşağı inmelerini istemişse de onlar bunu kabul etmemişlerdir. Daha sonra Hâlid'in vereceği hükme boyun eğeceklerini belirterek kaleden inmişlerdir. Daha önce esir alınan Akk ile beraber kaleden inen askerleri öldüren Hâlid, geriye kalanları da esir almıştır.⁷⁶⁸ Velîd b. Ukbe savaş ganimetlerinin beşte birini Medine'ye götürünce Hz. Ebû Bekir onu ve beraberinde bazı askerleri takviye birlik olarak Dumetü'l-Cendel'i kuşatan İyâz b. Ganm'a göndermiştir. İyâd'a giden Velîd onu Irak'ın bir bölgesinde kuşatılmış halde bulunca ona: "Hâlid'e mektup yaz. Sana takviye birlik göndersin." demiş, İyadda mektubu yazıp Hâlid'e göndermiştir. Mektup Aynu't-Temr'in fethinin sonuna doğru Hâlid'in eline geçince beraberindeki askerler ile birlikte İyâd'a yardım etmek için yola çıkmıştır.⁷⁶⁹

3.5.1.4. Dumetü'l-Cendel Savaşı

İyâz b. Ganm, Dumetü'l-Cendel'de Kelb, Gassan, Tenûh ve Behrâ kabilelerine karşı savaşırken durumu haber alan Hâlid hemen yola çıkmıştır. Hâlid'in yolda olduğundan haberdar olan Dumetü'l-Cendel'in iki reisinden biri olan Ukeydir b. Abdülmelik savaşmanın faydasız olacağını dolayısıyla barış yapılmasını teklif etmişse de bu teklif kabul görmeyince Hâlid ile savaşmak istemeyen Ukeydir Dumetü'l-Cendel'i terk etmiştir. Ukeydir'in Dume'den ayrıldığını duyan Hâlid b. Velîd, Âsım b. Amr'ı onun üzerine göndermiştir. Ukeydir ile karşılaşan Âsım b. Amr onu esir ederek Hâlid b. Velîd'e getirince, Hâlid Ukeydir'in boynunun vurulmasını emrederek mallarına el koymuştur. Yoluna devam eden Hâlid b. Velîd Dume'ye yakın bir yere karargâh kurunca el-Cûdi⁷⁷⁰ beraberindeki askerlerle birlikte Hâlid'e saldırmıştır. Diğer bir grup ise İyâd'a saldırmıştır. El-Cûdi ile savaşan Hâlid, onu esir alınca geriye kalanlar kaçarak

⁷⁶⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/373-375; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/241/242; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/348-349.

⁷⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/242; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/349.

⁷⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/376-377; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/241-243; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/349-350.

⁷⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/349-350.

⁷⁷⁰ Yukarıda Dumetü'l-Cendel'in iki reisinin olduğundan söz etmiştik. İlki Ukeydir iken diğeri de el-Cûdi'dir.

kaleye sığınmışlardır. Kaleye hareket eden Hâlid, kuşatma sonunda kaleyi fethedince bazı askerleri kılıçtan geçirmiş geriye kalanları ise esir almıştır.⁷⁷¹

3.5.1.5. Hasîd, Hanâfis ve el-Musayyah Vakaları

Akk'ın öldürülmesinden rahatsızlık duyan Cezîre Arapları, Hâlid'in Dumetü'l-Cendel'de konaklamasını fırsat bilerek Farslılar ile bir olup Zermihr ve Rüzbe'yi Enbâr üzerine göndermişler ve Hasîd ile Hanâfis de buluşmak üzere sözleşmişlerdir. Hîre'ye geri dönen Hâlid, Medainliler ile savaşmak istemişse de Hz. Ebû Bekir'in bu konu hakkındaki olumsuz kanaatinden dolayı bu isteğinden vazgeçmiştir. Araplar ve Farslıların Enbâr'a asker gönderdiğini duyan Hâlid, Ka'ka b. Amr ile Ebû Leyla b. Fedeki'yi Zermihr ve Rüzbe üzerine göndermiştir. Hâlid, Ka'ka ve Ebû Leyla'nın yanına gitmek için yola çıktıktan sonra Aynu't-Temr'de bir araya gelmişlerdir. Hâlid'in emriyle Ka'ka Hasîd'e, Ebû Leyla ise Hanâfis üzerine gönderilmiştir.⁷⁷²

Hasîd'e giden Ka'ka orada Zermihr ve Rüzbe ile karşılaşmış ve onları kılıçtan geçirerek mağlup etmiştir. Ka'ka beraberindeki askerlerle ganimetleri toplarken savaştan kaçan bazı Farslılar Hanâfis'e sığınmışlarsa da Ebû Leyla'dan çekindikleri için Huzeyl b. İmrân'ın yanına el-Musayyah'a kaçmışlardır.⁷⁷³ Hâlid durumdan haberdar olunca Ka'ka, Ebû Leyla, A'bed ve Urve'ye mektup yazarak Musayyah'da bir araya gelmelerini ve kendisinin de onlara iştirak edeceğini bildirmiştir. Musayyah'a gelen Hâlid yanındaki askerlerle beraber üç koldan Huzeyl b. İmrân üzerine saldırarak onları öldürmüştür. Savaştan kurtulan Huzeyl, yanına Abdulüzza b. Ebû Ruhm ile Lebîd b. Cerîr'i de alarak kaçmayı başarmıştır. Daha sonra öldürülen bu iki şahsın haberi Hz. Ebû Bekir'e gidince onların Müslüman olduğunu söyleyen halife, öldürülenlerin diyetlerini vererek onların evlatlarına iyi bakılmasını emretmiştir.⁷⁷⁴

3.5.1.6. Seny, Zümeyl ve Firâd Vakaları

Seny ve Zümeyl (Bişr) denen yerde konaklamış olan Rebia b. Büceyr, Akk'ın başına gelenlerden dolayı Hâlid ile savaşma kararı almıştır. Musayyah'dan ayrılan Hâlid beraberindeki askerlerle birlikte üç koldan Rebia'nın üzerine saldırarak onları kılıçtan geçirmiştir. Diğer taraftan Huzeyl'in beraberindeki adamlarla birlikte Zümeyl'de bulunan Attâb b. Füllan'a sığındığını duyan Hâlid, askerleri ile birlikte üç koldan Zümeyl'e saldırmış ve Rebîa ile beraberindeki öldürmüştür. Ganimet mallarının beşte birlik kısmını Medine'ye gönderen Hâlid b. Velîd yoluna devam ederek Rudâb'da bulunan Akk'ın oğlu Hilâl üzerine yürümüştür. Durumu haber alan Hilâl, Rudâb'dan ayrılınca Hâlid b. Velîd mukavemet edeceği kimse ile karşılaşmamıştır.⁷⁷⁵

Rudâb'dan ayrılan Hâlid, Şâm, Irak ve Cezîre sınırlarının kesiştiği Firâd bölgesine gitmiştir. Müslümanların yakınlarına geldiğini duyan Bizanslılar, Farslılardan yardım isteyerek Hâlid'e karşı büyük bir ordu hazırlamışlardır. Yanlarına Tağlib, İyâd ve Nemr'i alan Bizanslılar ile Müslümanlar arasında çıkan savaşta Bizans ve beraberindekiler ağır bir yenilgi alarak Firâd'ı terk etmişlerdir.⁷⁷⁶ Firâd'da yapılan

⁷⁷¹ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/70; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/378-379; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/243; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/349-350.

⁷⁷² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/379-380; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/243-244.

⁷⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/351-352.

⁷⁷⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/381; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/244.

⁷⁷⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/382-383; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/244-246.

⁷⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/351-353.

savaştan sonra Hâlid bazı askerleri yanına alarak gizli yollardan Mekke'ye gidip hacını yaptıktan sonra yine kimsenin haberi olmadan Firâd'a geri dönmüştür. Hâlid'in gizlice hacca gittiğinden haberdar olan Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'e kızmış ve ona ceza olarak Irak'tan Şâm üzerine gitmesini ve Yermük'te savaşan Müslümanlara yardımcı olmasını emretmiştir.⁷⁷⁷

3.5.2. Suriye Fetihleri⁷⁷⁸

Hz. Ebû Bekir, dinden dönenlerin ve isyan edenlerin işini bitirdikten sonra Şâm'a ordu göndermeyi kararlaştırarak Mekke, Medine, Taif, Yemen ve Necîd halkına haber göndermiş ve savaşta kendilerine yardımcı olmalarını istemiştir. Kimi kabile ganimet maksatlı kimi de Allah rızası için Hz. Ebû Bekir'in bu davetini kabul ederek Şâm'a gönderilecek ordunun içinde yer almak için Medine'ye gelmişlerdir.⁷⁷⁹ Medine'de toplanan Müslümanlara hitaben Hz. Ebû Bekir şöyle demiştir: “Ey insanlar! Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Allah Teâlâ sizleri yüce dini ile aziz kılmış, Hz. Muhammed'e ümmet kılarak sizi inanç ve iman sahibi yapmıştır. Sizleri düşmanlarınıza karşı muzaffer kılmıştır. Biliniz ki Allah Resulü'nün en büyük gayesi Şâm üzerine ordu göndermekti. Fakat Allah Teâlâ onu aramızdan bu gayesini tamamlayamadan aldı. Vefat etmeden önce beni Şâm üzerine gönderilecek ordu üzerinde uyaran Hz. Muhammed, Müslümanların canları ve malları ile bu sefere çıkmasını arzulamaktaydı. Ben de Allah Resulü'nün bu gayesini yerine getirmek için Şâm'a ordu göndermek istiyorum. Siz ne dersiniz bu düşünceme?” Hz. Ebû Bekir'in konuşmasından sonra toplanan Müslümanlar hep birlikte: “Ey Resulullah'ın halifesi! Allah Teâlâ size itaat etmeyi bizlere farz kılmıştır. Bundan dolayıdır ki siz nereye isterseniz biz oraya gideceğiz” diyerek Hz. Ebû Bekir'in almış olduğu kararda onun yanında olduklarını belirtmişlerdir.⁷⁸⁰

Hz. Ebû Bekir hicretin on üçüncü senesinde hacdan döndükten sonra Şâm'a asker göndermeyi kararlaştırmış, bunun için Hâlid b. Saîd'e sancak vererek onu Şâm'a göndermiştir.⁷⁸¹ Fakat Hâlid yola çıkmadan Hz. Ebû Bekir onu görevden almıştır. Kaynaklarda Hâlid'in azledilme sebebi; Hz. Ebû Bekir'e geç biat etmesi, Hz. Ali ile Hz. Osman'ı gördüğünde neden halifeliği Hz. Ebû Bekir'e kaptırdıkları ile ilgili onları eleştirmesi ve ilk başlarda Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine karşı çıkması olarak

⁷⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/246-247.

⁷⁷⁸ Hz. Ebû Bekir dönemi Suriye fetihlerinde bazı kaynaklarımızda Yermük savaşının mı yoksa Ecnâdeyn savaşının mı önce olduğu ihtilaflar mevcut olduğundan biz de İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eseri doğrultusunda bir sıralama yapmayı uygun gördük.

⁷⁷⁹ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/111.

⁷⁸⁰ Vâkîdî, *Futûhu's-Şâm*, 1/5. Hz. Ebû Bekir'in Şâm'a ordu göndermekte ısrar etmesinin bazı hedefleri vardır. Bunlar: 1. Allah Resulü'nün vefatı öncesinde arzuladığı fakat vefatı nedeniyle yarıda kalan Şâm üzerine yürüme arzusu, 2. Ridde olayları ile bozulan İslâm toplumunun bünyesini onları cihada sevk ederek yeniden sağlamlaştırmak, 3. Rumların Şâm bölgesindeki baskı ve şiddetini kırarak İslâm'ı o bölgelerde yaymak. İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebû Süfyan*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 58.

⁷⁸¹ Hz. Ebû Bekir'in Şâm'a gönderdiği ilk sancağın Hâlid b. Saîd'e verdiği sancak olduğu rivayet edilmiştir. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/387; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/248.

geçmektedir.⁷⁸² Hâlid b. Saîd'i görevden alan Hz. Ebû Bekir onun yerine Yezîd b. Ebû Süfyân'ı tayin etmiştir.⁷⁸³

Hz. Ebû Bekir, Amr b. Âs'ı⁷⁸⁴ Filistin'e, Yezîd b. Ebû Süfyân'ı Şâm'a ve Şurahbîl b. Hasene'yi de Ürdün taraflarına göndermiş ve hepsinin başına da Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ı atamıştır. Komutanlarını gönderirken onlara şu nasihatlerde bulunmuştur: “Savaşmak için bir araya geldiğinizde başkomutanınız Ebû Ubeyde'dir. Onun bulunmadığı zamanlarda Yezîd sizin kumandanınızdır. Amr ise sadece kendi ordusunun komutanıdır.”⁷⁸⁵

Amr'ı Filistin'e gönderen Hz. Ebû Bekir ona şu mektubu yazarak: “Ben seni Allah Resulü'nün vefat etmeden önce görevlendirdiği işte tekrar görevlendirmiştim. Ama şimdi senin için dünyada ve ahirette daha güzel bir iş yapmanı istiyorum” onun Şâm'a giden orduların birinin başında bulunmasını istemiştir. Halifenin mektubuna cevaben Amr şu mektubu yazmış ve bu görevi kendisine vermesi halinde kabul edeceğini belirtmiştir: “Sen ümmetin birliğini sağlayan kişisin. Sen bu işin yapılması için en doğru olana karar verebilirsin.” Amr'ın mektubunu alan Hz. Ebû Bekir, kendisine ve Velîd b. Ukbe'ye emir göndererek Araplardan asker toplamalarını emretmiştir.⁷⁸⁶

Yezîd b. Ebû Süfyân'a en büyük orduyu veren Hz. Ebû Bekir, onu Medine dışına kadar yaya olarak uğurladıktan sonra ona şu nasihatlerde bulunmuştur: “Ben seni denemek ve bu konuda ehil biri olup olmadığını görmek için seni komutan tayin ettim. Eğer bu işi layıkıyla yaparsan sana daha iyi görevler veririm. Yok, eğer yapamazsan da seni görevinden azledirim. Ben sana Hâlid b. Saîd'in görevini veriyorum. Sakın Cahiliye Dönemi taassubuna kapılma ve yanlış yapma. Her şeyi gören Allah'tan kork. Askerlerinin yanına gittiğinde onlarla hoş sohbetli olup onlara iyi davran. Onlarla konuştuğunda sözünü kısa kes. Namazlarını ta'dili erkâna göre kıl. Düşman elçileri sana gelirlerse onlara izzet-i ikramda bulunmayı unutma ve onların sizden istihbarat almalarına sakın izin verme. Gizli kalması gereken şeyleri herkese deme ki işin rast gitsin...”⁷⁸⁷

3.5.2.1. Yermük Savaşı

Bizans ordusu Filistin'de 'Arabe' denen yerde konaklayınca Yezîd b. Ebû Süfyân onların üzerine Ebû Umâme el-Bahili'yi göndermiştir. Üsâme b. Zeyd seriyyesinin ilk çarpışması olan bu savaşı el-Bahili kazanmıştır. Mağlubiyet sonrasında

⁷⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/248; Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in Hâlid b. Saîd'in sözlerine içerlemediği, Hz. Ömer'in telkinleri ve Hâlid'in yapmış olduğu bazı yanlış işlerden dolayı görevden azledildiği de rivayet edilmiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/388; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/248.

⁷⁸³ Zührî, *el-Meğâzî*, 151; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/112; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/388; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebevîyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/446-447.

⁷⁸⁴ Hz. Peygamber vefat etmeden önce Amr'ı Sa'du Huzaym, Uzre, Hades ve Cüzâm'a tâbi olanların zekâtlarını toplaması için göndermiştir. Allah Resulü'nün vefat haberinden sonra Medine'ye dönen Amr'ı Hz. Ebû Bekir tekrar görevine devam etmesi için göndermiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/389.

⁷⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/61; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/112; Farklı rivayetler için bk. Zührî, *el-Meğâzî*, 151; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/112; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/249-250; Ebû Ubeyde'nin Hims denen yere komutan olarak atıldığı rivayet edilmiştir. Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/390; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/250.

⁷⁸⁶ Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/389-390; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/249; Farklı rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/61.

⁷⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/249-250.

ed-Dasin'e çekilmek zorunda kalan Bizans ordusunun üzerine giden el-Bahili onları tekrar yenilgiye uğratmıştır.⁷⁸⁸ Öte yandan Şurahbîl b. Hasene, Irak'ta bulunan Hâlid b. Velîd'in yanından ayrılarak Hz. Ebû Bekir'in yanına gelince, halife kendisine Velîd b. Ukbe'nin görevini vererek Şâm'a gitmesini emretmiştir. Şurahbîl ve Muâviye b. Ebû Süfyan yanlarındaki birliklerle beraber Şâm'a doğru yol almışlardır. Komutanlar Şâm'a varınca Ebû Ubeyde Câbiye'de, Yezîd Belkâ'da, Şurahbîl Ürdün'de ve Amr b. Âs ise Arabe'de konaklamışlardır. Durumu haber alan Rumlar Kudüs'te bulunan Heraklios'a haber gönderince o, Müslümanlar ile mahsulün yarısı karşılığında antlaşma yapmalarının Şâm topraklarını kaybetmekten daha hayırlı olacağını söylemiştir. Fakat Heraklios'un görüşü kabul görmeyince savaş nizamına geçilmiş ve Rumlar Hıms'da karargâh kurmuşlardır. Ordusu oldukça kalabalık olan Heraklios, Müslümanları parçalayarak zayıflatmak istemiş bunun için kardeşi Tezârik'i beraberindeki doksan bin kişilik ordu ile Amr'ın üzerine, Dragos'u da Şurahbîl'in üzerine, Nastûs'un oğlu Kaykar'ı Ebû Ubeyde'nin üzerine, Teozer'in oğlu Cerece'yi Yezîd'in üzerine, göndermiştir. Saldırıları sonrasında korkuya kapılan Müslümanlar Amr'a ve Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak durumu tam anlamıyla öğrenmek istemişlerdir. Hz. Ebû Bekir mektuba cevaben şunları yazmıştır: "Aranızdaki birliği sakın bozmayın. Karşı tarafın çokluğu sizi korkutmasın. Unutmayın ki sizi sadece günahlarınız yenilgiye uğratır. Bundan dolayı kendinizi günahlardan koruyun. Yermük'te birleşerek onlara karşı savaşın"⁷⁸⁹

Müslümanlar ile Bizans ordusu Yermük'te karşılaşıncı Bizanslılar vadiye yerleşerek orada karargâh kurmuş, Müslümanlar da vadinin çıkış yoluna karargâh kurarak Bizans ordusunu muhasara altına almıştır. Amr, Bizans ordusunun sayıca fazla ve dayanıklı olduğunu görünce Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak takviye birlik istemiştir. Amr'ın mektubunu alan Hz. Ebû Bekir, Irak'ta bulunan Hâlid b. Velîd'e mektup yazarak hemen Şâm'a gitmesini ve yerine Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'yi bırakmasını emretmiştir.⁷⁹⁰ Yola çıkan Hâlid b. Velîd, Hadudâ'ya varınca onlarla savaşmış ve galibiyet elde ederek çok miktarda esir ve ganimet ile beraber yoluna devam etmiştir. Daha sonra Kurâkîr'e gelince Kelblilerin üzerine hücum ederek onlardan Behrânîlîlara ait su kuyusunun yanına kadar kendilerine kılavuzluk edecek birini istemiştir. Tayy kabilesinden Râfî' b. Amîne kılavuzluğunda yola çıkan Hâlid'in asıl amacı Bizans ordusunun arkasından dolanarak onları çember altına almak ve yenilgiye uğratmak olduğundan Râfî'den kendilerini Bizans ordusunun arkasına çıkaracak şekilde götürmesini istemiştir. Yola çıkan Hâlid b. Velîd, Erak, Karyeteyn, Huvvâreyn ve Kusum ile savaşarak bu yerleri fethetmiştir. Daha sonra Busrâ'ya gelen Hâlid, barış antlaşması imzalayarak orayı ele geçirdikten sonra ganimetlerin beşte birini Hz. Ebû Bekir'e göndermiştir. Busrâ, Şâm bölgesinde fethedilen ilk şehirdir.⁷⁹¹

Hâlid'in Yermük'e varmasıyla beraber İkrime'nin ordusu haricinde Müslümanların sayısı otuz altı bine ulaşmış iken Bizans ordusunun sayısının iki yüz bin kadar olduğu rivayet edilmiştir.⁷⁹² Savaş başlamadan önce orduya konuşma yapan Hâlid b. Velîd şunları söylemiştir: "Bugün gelecek adına önemli bir gün olduğu için Allah rızasını gözeterek cihad edin. Sizin her birinize bir bölge verilmek sureti ile komutanlık

⁷⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/250-251.

⁷⁸⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/392-393; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/251-252.

⁷⁹⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 151; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/39; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/393-394; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/251-252.

⁷⁹¹ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/114-116; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/341-342; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/254-255.

⁷⁹² Farklı rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/254-255.

verilmiş olsa dahi başka bir komutana boyun eğmeniz komutan olacak kişiye çok fazla bir şey kazandırmaz. Bu durum ne Allah'ın ne de Resulullah'ın halifesi yanındaki derecelerinizi azaltmaz. Bunun için hemen kendinizi hazırlayın. Eğer biz onları yenilgiye uğratırsak onları püskürtürüz. Eğer onlar bizi yenilgiye uğratırlarsa bir daha iflah olmayız. Hadi yarını belirleyecek bugün için sırası ile komutanlık yapalım.” Hâlid'in konuşması üzerine Irak'taki zaferlerinden haberi olan komutanlar, bu savaşın da uzun süreceğini düşündükleri için Hâlid'i başlarına komutan olarak kabul etmişlerdir.⁷⁹³

Yermük'te iki ordu karşı karşıya gelince Bizanslılar görülmemiş bir şekilde tabya⁷⁹⁴ yapmaya başlamışlardır. Hâlid b. Velîd, bin kişiden oluşan otuz ila kırk altı arasında bölük hazırlayarak merkezi bölüklerin başına Ebû Ubeyde'yi, sağdaki bölüklerin başına Amr b. Âs ile Şurahbîl b. Hasene'yi, soldaki bölüklerin başına ise Yezîd b. Ebû Süfyân'ı atamıştır. Hâlid'in emri ile Ka'ka b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil savaşı başlatmışlardır. Bu arada Medine'den bir haberci gelerek Hz. Ebû Bekir'in öldüğünü ve ordunun başına Ebû Ubeyde'nin Hz. Ömer tarafından komutan tayin edildiği haberini getirince savaş esnasında karışıklığın çıkmasından korkan Hâlid halifenin vefat haberini gizlemiştir.⁷⁹⁵

Savaş meydanına çıkan Cerece,⁷⁹⁶ Hâlid'in gelmesini istemiş ve ona İslâm dini ve diğer bazı konular ile ilgili sorular sorduktan sonra Müslüman olmuştur. Cerece'nin Hâlid'in yanına gitmesiyle beraber bunun Hâlid'in bir hamlesi olduğunu düşünen Bizanslılar Müslümanlara saldırı düzenlemiş ve orduyu dağıtarak ilerlemeye başlamışlardır. Atına binen Hâlid, orduyu toparlayarak Rumları püskürtmeyi başarmıştır. Daha sonra taarruza geçen Hâlid ve Cerece, Rumları mağlup etmiş ve birçoklarının savaş meydanından kaçmasını sağlamışlardır. Yenilgi haberi Heraklieos'a Hıms'ta bulunduğu sıracı ulaşınca, Şâm'ın başına komutanlarından birini bırakarak hemen oradan ayrılmıştır.⁷⁹⁷ Savaş bittikten sonra Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiğini öğrenen askerler galibiyete sevinememişler ama başlarına Hz. Ömer gibi birinin gelmesini hoş karşılamışlardır.⁷⁹⁸

3.5.2.2. Ecnâdeyn Savaşı

Arabe'de bulunan Amr b. Âs'ın yardıma ihtiyacı olduğunu haber alan Ebû Ubeyde, Şurahbîl ve Yezîd Filistin'e gitmek için yola çıkmışlardır. Rum askerlerinin başında Tezârik olduğu halde Ecnâdeyn⁷⁹⁹ de toplanmışlardır.⁸⁰⁰ Müslüman birliklerin geldiğini haber alan Amr b. Âs, onlarla buluşarak Ecnâdeyn'de Bizans ordusunun yakınlarında bir yerde karargâh kurmuşlardır. Cillik ovasında bulunan Bizans komutanlarından Kubuklar, Müslümanlar arasında casusluk yapması için bir adamını

⁷⁹³ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/113; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/395-396; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/254-256.

⁷⁹⁴ Tabya, askerî açıdan stratejik öneme sahip bir yerin savunulması için oluşturulan küçük istihkâm, korunaklı savunma yeri.

⁷⁹⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/396; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/256-257; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/7-8.

⁷⁹⁶ Bizanslı komutan.

⁷⁹⁷ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/117; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/398-401; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/257-259; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/12-14.

⁷⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/14.

⁷⁹⁹ Ecnâdeyn, Filistin topraklarında Beyt-i Cebrîn ile Remle arasında yer alan bir yerdir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/260-261.

⁸⁰⁰ Kaynaklarda komutanın Kubuklar adında biri olduğu rivayeti de geçmektedir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/260-261.

göndermiştir. Bu şahıs bir gün bir gece Müslümanların arasında kaldıktan sonra geri dönmüş ve gördüklerini şu kelimelerle Kubuklar'a anlatmıştır: “Hırsızlık ve zinayı aralarında kim yaparsa yapsın cezalandırılır. Geceleri ibadet ederler gündüzleri süvaridirler. Yer altında ve yer üstündeki her şey bunlarla karşılaşmamızdan daha iyidir.”⁸⁰¹

İki ordu Cemadiyelula ayının bitimine iki gün kala karşı karşıya gelmiş ve savaşı Müslümanlar kazanmıştır. Savaş esnasında Kubuklar ve Tezârik öldürülmüşlerdir.⁸⁰²

3.6. Kur'ân'ın Cem'i

Hiz. Ebû Bekir'in halifeliğinde meydana gelen önemli olaylardan biri de Kur'ân-ı Kerîm'in cem' edilmesidir. Hiz. Peygamber hayatta iken vahyin devam etmesinden dolayı Kur'ân'ın tek bir kitap haline getirilmesi mümkün değildi.⁸⁰³ Hiz. Peygamber, hayatta olduğu sürece vahyin tamamlanması söz konusu olamazdı. Kur'ân'ın nüzulü devam ederken cem' işine başlansaydı, karışıklıklar çıkabilirdi. Zira tertip edilmesi halinde, araya girebilecek yeni âyetler, bu tertibi değiştirebilirdi.⁸⁰⁴

Allah Resulü okuryazarlığı olmayan ümmi bir şahsiyet idi. Bir âyet veya sûre nazil olunca derhal onu vahiy kâtiplerine okumuş, kâtipler de onu ezberleyerek deri, kemik, taş ve tahta gibi yazı yazılacak şeylere yazmışlardır.⁸⁰⁵ İnen âyetler bizzat Hiz. Peygamber'in gözetimiyle büyük bir titizlikle kayda geçirilerek geniş kitlelere intikal ettirilmiş ve sürekli okunmuştur.⁸⁰⁶

Hiz. Muhammed yirmi üç yıllık peygamberlik dönemi boyunca her Ramazan ayında Kur'ân-ı Kerîm'i Hiz. Cebrail ile karşılıklı olarak mukabele etmiştir. Bu sayede yanlışlar varsa düzeltilmiş ve Kur'ân'a son şekli verilmeye çalışılmıştır. Hiz. Peygamber vefat etmeden önceki Ramazan ayında her sene bir defa yaptığı mukabeleyi bu sefer iki defa yapmış ve Kur'ân'a son şeklini vermiştir.⁸⁰⁷ Hiz. Peygamber'in emriyle Kur'ân'daki sûrelerin yerleri belirlenmiş, karışık olarak nazil olan âyetlerin sıralaması bizzat Allah Resulü tarafından ashâba gösterilmiştir. Böylece ileriki zamanlarda Kur'ân'da meydana gelebilecek olası bir karışıklığın önüne geçilmiştir.⁸⁰⁸

Hiz. Peygamber'in vefatının ardından İslâm Devleti'nde isyanlar baş göstermeye başlayınca Hiz. Ebû Bekir devlet içinde birliği sağlamak adına orduları isyan ve irtidat eden kavimlerin üzerine göndermiştir. Ordu gönderdiği yerlerden biri de Yemâmelilerin bulunduğu mevki idi. Yemâme ile yapılan savaşta Allah Resulü'nün ashâbından hafız olanlardan birçoğu şehit edilince Hiz. Ömer Hiz. Ebû Bekir'e gelerek: “Yemâme ile yapılan savaşta birçok hafız şehit oldu. Kur'ân hafızlarının sayısı giderek azalmaya başladı. Kur'ân'ın bir kısmının kaybolmasından korkuyorum, bundan dolayı da gel

⁸⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/447; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/260-261.

⁸⁰² İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/451; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/342; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/260-261.

⁸⁰³ Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 116; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hiz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 283.

⁸⁰⁴ Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hiz. Ebû Bekir-*, 122; Sadık Kılıç, “Kur'ân'ın Cem'i Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* c.y./4 (1980), 263.

⁸⁰⁵ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 1/355; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 308; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 195; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 77; Farklı görüşler için bk. Taberî, *Taberî Tefsiri*, 1/42.

⁸⁰⁶ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/7.

⁸⁰⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 1/355.

⁸⁰⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 1/355; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 268-269.

Kur'ân-ı Kerîm'i cem' edip tek Mushaf⁸⁰⁹ halinde toplayalım” deyince Hz. Ebû Bekir: “Ey Ömer! Ben Allah Resulü'nün yapmadığı bir şeyi nasıl yaparım.” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer bu işin gerçekten hayırlı ve Müslümanlar için zaruri bir durum olduğunu belirterek Zeyd b. Sâbit'in bu iş için görevlendirilmesi teklifinde bulunmuştur.⁸¹⁰ Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in dediklerini biraz düşününce bu konuda onun haklı olduğu kanaatine varmıştır.⁸¹¹

Hz. Ebû Bekir, Zeyd b. Sâbit'i çağırarak: “Ey Zeyd! Sen çok zeki bir adamsın ve Allah Resulü dönemindeki vahiy kâtiplerinden biriydin. Şimdi Kur'ân ayetlerini topla ve onları bir araya getir” diye emir vermiştir. Hz. Ebû Bekir'in sözleri üzerine Zeyd b. Sâbit: “Ey Ebû Bekir! Sizler Hz. Peygamber'in yapmadığı bir şeyi nasıl yapıyorsunuz” demiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Allah şahidim olsun ki bu iş hayırlı ve zaruri bir durumdur” diyerek bu meselenin Müslümanlar için ne denli önem arz ettiğini ve sonucunun Müslümanlar adına faydalı olduğunu belirtmiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in ısrarlarına dayanamayan Zeyd b. Sâbit bu görevi kabul etmiştir. Kendisi daha sonra bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Allah, Ebû Bekir ve Ömer'in kalbine verdiği feraset ve fütuhâtı benim kalbime de verdi. Allah şahidimdir ki benden bir dağı taşımamı isteselerdi bundan daha ağır gelemezdi. Bunun üzerine ben ashâb tarafından taş, deri, kemik, yaprak gibi şeylere yazılan Kur'ân ayetlerini toplamaya başladım.”⁸¹²

“Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından bu görevin Zeyd b. Sâbit'e verilmesinin sebebi onun Hz. Peygamber zamanında vahiy başkâtibi oluşunun yanı sıra iyi bir hafız olmasından, mühim görevler almasından ve Hz. Peygamber'in son okuyuşunda bizzat yanında bulunmasından dolayı idi.”⁸¹³

Kur'ân'ın Mushaf haline getirilme aşamasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Zeyd b. Sâbit'i yanına çağırarak: “Mescid'in önünde bekleyin, Kur'ân'dan ikinizin bilmediği bir âyet getiren kişi eğer iki şahitle gelecekse onun getirdiğini kabul edin.” demiştir.⁸¹⁴ Hz. Ebû Bekir'in talimatı üzerine Zeyd b. Sâbit, Müslümanların yazılı veya ezberden getirdikleri Kur'ân ayetlerini şu şartlarla kabul etmiştir:

1. Âyeti veya sûreyi getiren kişi onu Allah Resulü'nün huzurunda yazmış olacak.

2. İki erkek şahit getirecek.

3. Getirilen ayetler halkın ezberindekilere uygun olacaktır.⁸¹⁵

“Zeyd b. Sâbit, sahâbîlerle istişare ederek yaptığı titiz bir çalışma neticesinde muhtelif malzemelere yazılmış olan Kur'ân metinlerini mushaf haline getirmiştir. Kur'ân metni tertip edilirken ayetlerin iniş sıraları veya konu bütünlüğü esas alınmamış, baştan beri Hz. Peygamber tarafından öğretilen tilavet sırasına riayet edilmiştir.”⁸¹⁶

⁸⁰⁹ Mushaf: “Bir araya getirilip bağlanmış yazılı sayfalar veya yazılı sayfaları içererek düzenlenmiş kitap.” İsfahânî, *Müfredat*, 549; Maşalı, “Mushaf”, 31/242; Mushaf ismi özelde sadece Kur'ân-ı Kerîm'e aittir. Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/36.

⁸¹⁰ Hz. Ömer Kur'ân'ın Mushaf haline getirilmesindeki rolü hakkında bak. Çil, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl*, 87.

⁸¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/311; Tirmizî, “Tefsir”, 44 (No. 3103); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 135; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 1/39; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 62; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 1/27; Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 65.

⁸¹² Tirmizî, “Tefsir”, 44 (No. 3103); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 135-136; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 1/346-347; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 62.

⁸¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 1/27; Ağrakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*, 285; Kaya, *Hz. Ebû Bekir'in Kur'ân'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, 165.

⁸¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/311.

⁸¹⁵ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/22.

⁸¹⁶ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/7; Farklı görüşler için bk. Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 111.

Hiz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân-ı Kerîm ilk defa mushaf haline getirildikten sonra Allah Resulü'nün eşlerinden olan Hiz. Hafsa'nın yanına muhafaza edilmesi için bırakılmıştır.⁸¹⁷

"Hiz. Ebû Bekir'in bu ilmi görevi sayesinde Allah'ın emirleri bir bütün halinde kaybolmaktan veya üzerine bir şeyler katılıp yanlış şekilde ifade edilmekten kurtulmuştur. Fakat bu çalışmada Hiz. Ömer ve Zeyd b. Sâbit'in hakkı çok büyüktür."⁸¹⁸ "Elimizdeki Kur'ân, sahâbenin üstün gayretleri ile Hiz. Ebû Bekir döneminde toplanmış ve korunarak günümüze kadar ulaştırılmış, İncil'in düştüğü duruma düşmemiştir. İncil'de olduğu gibi farklı Kur'ân nüshalarının ortaya çıkması da engellenmiştir. Kur'ân sahâbenin koruması altında bir sonraki nesle ulaştırılmış ve o günden bugüne Müslümanların gayreti ile korunmuştur."⁸¹⁹

3.7. Hiz. Ömer'i Halife Tayin Etmesi

Hiz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün vefatının ardından almış olduğu halifelik görevini layıkıyla yerine getirip gerek devletin içindeki sorunları gerekse çevre kabile ve devletlerle olan sorunları sürekli yanında olup ona destek veren Hiz. Ömer, Hiz. Ali ve Hiz. Osman gibi sahâbiler ile istişareler sonucunda çözüme kavuşturmuştur. Halifeliği esnasında her zaman en yakınındaki kişi Hiz. Ömer olmuştur. Ridde Savaşları'nın yapıp yapılmamasında, Kur'ân'ın cem' edilme meselesinde ve daha birçok olayda ilk olarak Hiz. Ömer'e danışmış ve çoğu zaman ortak karar sonucu sorunlar giderilmiştir.

Hiz. Ebû Bekir'in hilafetinin ikinci yılı Cemaziyülahir ayına gelindiğinde halife hastalanmış ve Müslümanlara namaz kıldırılmaz duruma gelmiştir. Hiz. Peygamber'in vefat etmeden önce Müslümanlara namaz kıldırmasını kendisine emrettiği gibi Hiz. Ebû Bekir de vefatına neden olan hastalığı sırasında Müslümanlara namaz kıldırması için Hiz. Ömer'i görevlendirmiştir.⁸²⁰

Hiz. Ebû Bekir hastalığı ağırlaşınca ölümünün yaklaştığını düşünerek Müslümanların Allah Resulü'nün vefatının ardından düştükleri siyasi boşluğa kendinden sonra tekrar düşmemeleri için yerine halife tayin etme kararı almıştır.⁸²¹ Hiz. Ebû Bekir'e göre vefatının ardından halifelik makamına liyakati sebebiyle en uygun kimse Hiz. Ömer'dir.⁸²²

Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer'i halife tayin etmesindeki kanaatini daha da perçinleştirmek için daha sonra sahâbiler arasında Hiz. Ömer'in hilafetine karşın doğabilecek iler ayrılığın meydana gelmemesi adına sahâbeden bazı kimseler ile istişarede bulunmuştur.⁸²³ Halife, ilk önce Abdurrahman b. Avf'ı daha sonra Osman b. Affân'ı yanına çağırıp onlara Hiz. Ömer hakkında bazı sorular sormuştur.⁸²⁴

Hiz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf'a: "Bana Ömer b. Hattab'ın nasıl biri olduğu hakkındaki görüşünü söyle" deyince Abdurrahman b. Avf: "Ömer b. Hattab değerli biri olmasının yanında sert mizaçlı biridir" demiştir. Bunun üzerine sözü alan

⁸¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/176; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 1/39; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/324; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 1/28.

⁸¹⁸ Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 102.

⁸¹⁹ Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hiz. Ebû Bekir-*, 137, 139.

⁸²⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/453; Fayda, "Hulefâ-yi Râsidin", 18/326.

⁸²¹ Halife tayin etme kararının Hiz. Ebû Bekir tarafından değil de bazı sahâbilerin kendisine başvuruları üzerine tayin edildiğine dair rivayetler için bk. Zührî, *el-Meğâzî*, 147; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/453.

⁸²² Ülkü, *İslâm Tarihi*, 282; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 158.

⁸²³ Ülkü, *İslâm Tarihi*, 282; Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 158.

⁸²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/182; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/454.

Hiz. Ebû Bekir: “Ömer’in sertliğı benim yumuşak olmamdan dolaydır. Eğer halifelik işi ona gelirse o bu sertliğe göre hareket etmeyecektir. Zira ben bazen sinirlenince beni sakinleştiren o idi” karşılığını vermiş ve ardından Hiz. Osman’ı yanına çağırıştır. Hiz. Osman’a: “Ey Osman! Bana Ömer b. Hattab’ın nasıl biri olduğu hakkındaki görüşünü söyle” demiştir. Hiz. Ebû Bekir’in sorusu üzerine Hiz. Osman: “Aramızda Ömer gibi birisi yoktur. Onun sakladığı şeyler açığa vurduğu şeylerden daha hayırlıdır” cevabını vermiştir. Hiz. Osman’ın dediklerinden sonra Hiz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf ve Osman b. Affân’a dönerek: “Size söylediklerimi sizden başkası bilmesin” diyerek konunun başkaları tarafından duyulmasını istemediğini belirtmiştir.⁸²⁵ Böyle yapmasının asıl nedeni henüz kesin olarak karar verilmemiş bir olay için Müslümanların arasında fitne çıkmasını engellemek olabilir.

Daha sonra Hiz. Ebû Bekir’in Hiz. Ömer’i halife tayin edeceğini duyan bazı Müslümanlar⁸²⁶ halifenin huzuruna gelerek: “Ömer b. Hattab sert mizaçlı biri olması hasebiyle bizlere zulmedebilir. Sen bunu bildiğin halde Allah’ın huzurunda bunun hesabını nasıl vereceksin.” diyerek halifenin yaptığının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bunun üzerine Hiz. Ebû Bekir yanında bulunan ashâba kendisini oturtmalarını istedikten sonra şöyle demiştir: “Allah Teâlâ ile mi beni korkutuyorsunuz? Allah’ın huzurunda derim ki, Allah’ım, senin kulların üzerine salih kullarından en hayırlı olanı halife olarak tayin ettim.”⁸²⁷ Daha sonra Hiz. Ebû Bekir Hiz. Ömer’in kendisinden sonra halife olabilmesi adına vasiyeti yazmak için yanına Hiz. Osman’ı çağırıştır.

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu, ölmeden önce Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe’nin Müslümanlara vasiyetidir.⁸²⁸ Ben Ömer b. Hattab’ı benden sonra sizleri yönetmesi için halife olarak tayin ediyorum. Sizleri adaletle yönettiğine şahit olursanız ona yardımcı olun. Ama farklı şekilde hareket ederse bu sorumluluk kendisine aittir. Ben Ömer b. Hattab’ı üzerinize halife olarak tayin etmekle ancak hayırlı olan bir şeyi murâd ettim. Ben gayb bilgisine de sahip değilim.” dedikten sonra Hiz. Osman’dan vasiyetnameyi istedi ve mühürledikten sonra Müslümanlara bunu ilan etmesini emretmiştir. Hiz. Osman yanına Hiz. Ömer’i de alarak insanlara Hiz. Ebû Bekir’in vasiyetini okumuştur.⁸²⁹

Hiz. Ebû Bekir daha sonra Hiz. Ömer’i yanına çağırarak kendisinden sonra halife olduğunda insanlara nasıl davranması ve devleti nasıl yönetmesi gerektiğiyle ilgili nasihatle bulunmuştur. Hiz. Ebû Bekir: “Ey Ömer! Allah Teâlâ’nın gündüz yapılmasını emrettiği birtakım haklar vardır. Bunların gece vakti yapılmasını kabul etmez. Gece vakti yapılmasını emrettiği haklarda vardır. Gündüzleyin yapılmasını kabul etmez. Allah, farzlar yerine getirilmediği müddetçe nafîle olanları kabul etmez. Ahiret gününde terazisi ağır gelen kimseler Allah yolunda olan kimselerdir. Ömer, seni seven kimseler olduğu gibi sevmeyen kimseler de vardır. Senin halifelik makamına değil, bu makamın sana ihtiyacı vardır muhakkak. Müslümanlara yumuşak davran. Şimdi bu vasiyetimi al ve Müslümanlara gidip mukavemet edip etmeyeceklerini sor” demiştir. Hiz. Ömer

⁸²⁵ Zührî, *el-Meğâzî*, 147; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/266-267.

⁸²⁶ Rivayetlerde bu Müslümanlardan birinin Talha b. Ubeydullah olduğu geçmektedir. Zührî, *el-Meğâzî*, 147; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/266-267.

⁸²⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/183; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 2/152; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 37; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/266-267.

⁸²⁸ Hiz. Ebû Bekir’in bu sözü söyledikten sonra bayıldığına ve vasiyetin devamında Hiz. Osman’ın vasiyetnameye Hiz. Ömer’in adını eklediğine dair rivayetler için bk. İbn Hibbân, *es-Sîretu’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 2/454; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/266-267.

⁸²⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/183; İbn Hibbân, *es-Sîretu’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefa*, 2/454; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/266-267; Farklı rivayetler için bk. İbn Haldun, *Divânü’l-Mübteda ve’l-Haber Fî Tarihi’l-Arab*, 2/517.

vasiyetnameyi alıp Müslümanlara kendisine mukavemet edip etmeyeceklerini sorunca ashâb: “İşittik ve itaat ettik” cevabını vermişlerdir.⁸³⁰

“Hz. Ömer’in halife tayin edilmesiyle ilgili karara baktığımızda, Hz. Ebû Bekir’in isteği ile beraber, ashâb’ın icma’ ile mukavemet gösterdiğini de görmekteyiz. Hz. Ebû Bekir bu kararı ile halife olabilmek için önerilen kişinin Müslümanlara arz edilmesi ve onların kabulünün alınmasının yolunu açmıştır. Zira bu kararın ashâba arz edilmesi bu manaya işaret etmektedir.”⁸³¹

3.8. Hz. Ebû Bekir’in Hastalığı ve Vefatı

Hz. Ebû Bekir hicretin on üçüncü senesi Cemaziyülahir ayının yedinci gününde hastalanmaya başlamıştır. Hastalığı esnasında Müslümanlara namaz kıldırmadığı için yerine Hz. Ömer’in imamlik yapmasını istemiştir. Ölümüne sebep olan hastalığı giderek ağırlaşınca yukarıda da anlattığımız gibi kendisinden sonra ashâb arasında ihtilafın çıkmaması adına Hz. Ömer’i halife olarak tayin etmiştir.⁸³²

Hastalığı her geçen gün ağırlaşmaya başlayan Hz. Ebû Bekir kendisini ziyarete gelen Muhacirlere şu nasihatlerde bulunmuştur: “Ey Muhacirler! Ölümüne neden olacak bu hastalığın acısı gerçekten çok şiddetlidir. Ancak siz Hz. Peygamber’in akrabaları olan Muhacirlerde gördüğüm yönetim hırsı daha şiddetlidir. Ben size karşı hep iyilik yapmaya çalıştım. Ne var ki bu makam sizin olmadı diye yüzünüzü astınız” dedikten sonra Müslümanların birlik ve beraberlik içinde kendisinden sonra halife olacak Hz. Ömer’e yardım etmelerini orada bulunanlara emretmiştir. Kendini ziyarete gelen sahâbîler de onun bu isteğine uyacaklarına dair söz vermişlerdir.⁸³³

Hz. Ebû Bekir halife olduktan sonra ailesinin geçimini sağlamak amacıyla halifelik görevinin yanında daha önce yapmış olduğu ticaretine devam etmiştir. Halifeliğe seçildiği dönemlerde evi Sunh’da olduğundan her gün oradan bazen yaya olarak bazen de atının üzerinde Medine’ye gelip işlerini gördükten sonra geri dönmüş ve Hz. Ebû Bekir’in bu durumu altı ay sürmüştür. İaşesini kazanmak için ticaret yaptığı elbiselerle beraber sabahları çarşının yolunu tutmuş, ticaretini yaptıktan sonra Sunh’daki evine dönmüştür. Rivayetlere göre Sunh’da da bazı kimselerin koyunlarının sütünü sağıp⁸³⁴ ailesinin geçimini sağlamaya çalışmıştır. Birgün Hz. Ebû Bekir’in pazara gittiğini gören Hz. Ömer: “Ey Ebû Bekir! Nereye gidiyorsun?” diye sorunca Hz. Ebû Bekir: “Çarşıya” diye cevap vermiştir. Hz. Ömer: “Müslümanların idâresini eline aldığın halde gidip bu işi mi yapıyorsun? Eğer istersen sana devletin hazinesinden bir maaş bağlayalım ki bu işlerle değil de sadece Müslümanların işleriyle uğraşasın.” Hz. Ömer’in bu teklifini Müslümanlara daha iyi hizmet edebilmek adına kabul etmiştir. Bu zamandan itibaren Hz. Ebû Bekir’in vefatına kadar ailesinin geçimini sağlaması için

⁸³⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 38; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/405-406; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/267-268; Hz. Ömer’in halife tayin edilmesi ile ilgili geniş bilgi için bak. Çil, *Ömer’ini Arayan Yüzyıl*, 40-41, 69-70.

⁸³¹ Bûtî, *Fıkhu’s Siyre*, 459.

⁸³² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/185; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/18; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 331; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 279; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 201.

⁸³³ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/185; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 35-36, 38; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/405-406; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/267-268.

⁸³⁴ Koyunların sahibi olan bir genç kız: “Koyunlarımızın sütünü sağan Ebû Bekir halife oldu, bundan sonra koyunları kim sağacak” dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Allah’a yemin ederim ki, halifelik makamının bu hayırlı işe engel olmasına izin vermeyeceğim. Koyunlarınızı mutlaka sağacağım” dedi. Sunh’da ikamet ettiği sürece bu göreve devam etmiştir. Daha sonra Medine’ye taşınınca bu görevi başkası yapmaya başlamıştır. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/170; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/265-266.

hazineden iki bin dirhem⁸³⁵ maaş, bineceği bir hayvan ve senede iki kat elbise tahsis edilmiştir.⁸³⁶

Hiz. Ebû Bekir vefatına neden olan hastalığı sırasında kızı Hiz. Âişe'yi yanına çağırarak şunları söylemiştir: "Kızım! Halife olduğumdan bu yana bana ailemin geçimini sağlamam adına tahsis edilen maaştan arta kalanlar falan yeredir. Benim vefatımın ardından onları Ömer b. Hattab'a teslim et." Halife vefat ettikten sonra Hiz. Âişe babasının vasiyetini yerine getirip maaştan geri kalanları teslim edince Hiz. Ömer gözyaşlarına boğularak: "Allah Teâlâ Ebû Bekir'e rahmet eylesin. O, böyle yaparak kendisinden sonra halife olanı çok zor durumda bıraktı." demiştir.⁸³⁷ Daha sonra Hiz. Ebû Bekir'in vasiyeti gereği geride bıraktığı mal varlığını devlet hazinesine devretmiştir.

Halife, daha sonra vefatının ardından çocuklarına kalacak olan mirası ile ilgili olarak Hiz. Âişe'ye: "Ey kızım! Vallahi benim ölümünden sonra senin zengin olmanı çok isterdim. Fakir olmana da çok üzülüyorum. Miras olarak sizlere süt veren bir deve ve bir köle bırakıyorum."⁸³⁸ Ayrıca sana 20 vesk⁸³⁹ hurma bağışlamıştım. Şu ana kadar ne toplamış isen senindir. Fakat bu mal bundan sonra sadece senin değildir. Seninle beraber iki erkek ve iki kız kardeşine aittir. Geriye kalan ne varsa Allah'ın şeriatine göre aranızda paylaşın" demiştir. Hiz. Âişe: "Ey babacığım! Miras bıraktığın kız kardeşlerimden biri Esmâ'dır. Peki diğeri kimdir?" diye sorunca Hiz. Ebû Bekir, "Hârice'nin kızı hamiledir. Onun karnında olanın kız olacağını sanıyorum" cevabını vermiştir.⁸⁴⁰

Hiz. Ebû Bekir'in hastalığının 15 gün kadar sürdüğü rivayet edilmiştir. Cemaziyühahir ayının bitimine sekiz gün kala salı gecesı hicrî 13, milâdî 23 Ağustos 634 senesinde 63 yaşında iken vefat etmiştir.⁸⁴¹ Hiz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'nün vefatının ardından yürütmüş olduğu hilafet süresi iki yıl üç ay on gündür.⁸⁴² Hiz. Ebû Bekir'in vefat etmeden önceki son sözleri: "Allah'ım! Müslüman olarak canımı al ve beni salih kullarının arasına kat" olmuştur.⁸⁴³

⁸³⁵ Bu miktarın az olduğunu söyleyen Hiz. Ebû Bekir'in daha sonra bunu arttırması ile ilgili rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/169; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 63; 6.000 dirhem maaş verildiğine dair rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/265-266.

⁸³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/168-169; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/265-266; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 63; Bu maaşın yanında kendisine günlük yarım koyun tahsis ettiğine dair rivayetler için bk. Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 63.

⁸³⁷ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 340; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/170; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264-266; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 63; Farklı rivayetler için bk. İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 37.

⁸³⁸ Malından sadece beşte bir oranında miras bıraktığına dair rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/177; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 67; Hiz. Ebû Bekir'in mirasının tamamını Allah yolunda harcadığı ve mirasından geriye hiçbir şey bırakmadığına dair rivayetler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/178; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 67.

⁸³⁹ Bir deve yükü anlamına gelir.

⁸⁴⁰ Mâlik, "Akdiyye", 40; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/175; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 67.

⁸⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/254; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/353; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/261-262.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/18; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârihi-Hulefa*, 331; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 201. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/261-262; Farklı rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Me'rifeti's-Sehâbe*, 3/324; İbn Hacer, *el-İsâbe Fi Temyizi's-Sehâbe*, 4/150. Farklı rivayetler için bk. İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi Me'rifeti'l-Ashâb*, 3/977.

⁸⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/185; Farklı görüşler için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/185; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/456; İbn Hazm, *Esmâ'ül-Hulefa ve Fütühu'l-İslâm*, 17; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 69; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 281; Filibeli, *İslâm Tarihi*, 295.

⁸⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/262-263.

Rivayetlerde Hz. Ebû Bekir'in ölümünün normal bir ölüm olmadığı, daha önce yemiş olduğu bazı şeylerin,⁸⁴⁴ daha önce yakalanmış olduğu humma,⁸⁴⁵ sıtma⁸⁴⁶ gibi hastalıkların veya hicret esnasında mağarada ayağını ısırarak yılanın sebep olduğu hastalıktan dolayı vefat ettiği söylenmiştir.⁸⁴⁷ Fakat rivayetlere baktığımızda en doğru görüşe göre halifenin vefat ettiği günü de düşünersek onun soğuk bir havada düş aldıktan sonra hastalanmış ve bu hastalık neticesinde yüksek ateş sonucu vefat etmiştir.⁸⁴⁸

Hız. Ebû Bekir'in vasiyeti üzerine onu eşi Esmâ bint Ümeys yıkamıştır.⁸⁴⁹ Halifenin kefenlenmesi iki veya üç adet dikişsiz kumaş ile yapılmıştır.⁸⁵⁰ Cenaze namazını Hz. Ömer dört tekbir ile kıldırıktan sonra Hz. Ömer, Talha b. Ubeydullah, Osman b. Affân ve Abdurrahman b. Avf gibi sahâbîler tarafından vasiyeti üzere Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedilmiştir.⁸⁵¹

Hız. Ebû Bekir'in hastalığı esnasında İslâm ordusu Hâlid b. Velîd komutasında Yermük'te savaş durumundaydı. Hâlid b. Velîd halifenin vefat haberini alınca askerlerin arasında olası bir ihtilafın çıkmaması için bu haberi onlardan gizlemiştir. Hız. Hâlid, daha sonra bu olayı askerlere anlatmış ve yeni halifenin Hız. Ömer olduğunu açıklamıştır.⁸⁵²

3.9. Hız. Ebû Bekir Döneminde Devlet Yönetimi

Hız. Peygamber vefat etmeden önce hem peygamber hem de İslâm Devleti'nin başkanı olmasından dolayı Müslümanlar akıllarına takılan bir şey olduğunda gelip Allah Resulü'ne sormuşlar ve ona göre hareket etmişlerdir. Allah Resulü'nün vefatının ardından risâlet görevi sona ermiş ve kendisinden sonra gelecek halefine sadece devleti yönetme yetkisi kalmıştır. Hız. Peygamber'in vefatına üzülen Müslümanlar her ne kadar onun yerinde başkasını görmek istemeseler de Hız. Ebû Bekir gibi Allah Resulü'nün rahle-i tedrisatından geçmiş birisinin halife olmasını da olumlu karşılamışlardır.

⁸⁴⁴ Hız. Ebû Bekir ve Hâris b. Kelâde Yahudilerden gelen bir yemek yemişlerdir. Daha sonra bu yemeğin içine katılan zehirden dolayı ikisinin de vefat ettiği rivayet edilmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/261-262; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 65; Akkad, *Hız. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 266; F. Buhl, Hız. Ebû Bekir'in yediği yemekten dolayı zehirlenerek öldüğünü söyleyenlerin kendisini şehit mertebesine çıkarmak için böyle bir şeyi uydurduklarını söylemiştir. Buhl, "Ebû Bekir", 4/13.

⁸⁴⁵ Humma: "Ateşli hastalık anlamına gelir. Hız. Ebû Bekir'in soğuk bir günde yıkanmasından dolayı humma hastalığına yakalandığını ve bunun neticesinde vefat ettiği söylenmiştir." Akkad, *Hız. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 266; Buhl, "Ebû Bekir", 4/13.

⁸⁴⁶ Sıtma: Sivrisineklerin ısırması sonucu insandan insana bulaşabilen, nöbet geçirecek derecede yüksek ateş ve titremeye neden olan hastalıktır. Hız. Ebû Bekir Medine'ye hicret ettikten sonra sıtma hastalığına yakalanmış ve bu hastalığın devamında vefat etmiştir." Akkad, *Hız. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 266.

⁸⁴⁷ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 2/205.

⁸⁴⁸ Buhl, "Ebû Bekir", 4/13.

⁸⁴⁹ Mâlik, "Cenaiz", 3; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/186; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/977; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/262-263; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 68.

⁸⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/187; Hız. Ebû Bekir vefat etmeden önce kızı Hız. Âişe'ye: "Allah Resulü vefat ettiğinde onu kaç kat kefenle kefenlediniz?" diye sordu. Hız. Âişe, "Üç kat" diye cevap verince Hız. Ebû Bekir: "Alın bu eski elbiseyi yıkayın ve beni bununla kefenleyin" dedi. Bunun üzerine Hız. Âişe: "Bu eski elbise ile mi kefenlenmek istiyorsun?" diye sorunca Hız. Ebû Bekir: "Yaşayan insanlar ölü insanlara göre yeni kıyafetlere daha muhtaçtır. Benimle defnedilirse çürüyüp gidecektir. O yüzden bunu ihtiyacı olan birine ver." dedi. Mâlik, "Cenaiz", 6; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/180, 187; Buhârî "Cenaiz", 23 (No. 1387); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/262-263.

⁸⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/189, 192; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/976; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/262-263; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 68; Ülkü, *İslâm Tarihi*, 281.

⁸⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/15-16.

“Hz. Peygamber’in vefatının ardından halifelik makamına geçen Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü’nden genel itibariyle farklı bir siyaset izlememiş, onun siyasetini devam ettirmiştir. Hilafet süresinin kısa olması ve bu süre zarfında devletin birliğini sağlamak için sürekli savaşlar ve isyanlar ile uğraşması farklı bir devlet yönetimi ortaya koymasına mâni olmuştur. Genellikle vermiş olduğu kararların birçoğu Allah Resulü’nün vefat etmeden önce verdiği kararların devamı şeklindedir.”⁸⁵³

Halife seçilen Hz. Ebû Bekir Allah Resulü’nün en önem verdiği şey olan şûra’yı devam ettirmiş ve halifeliği döneminde Allah Resulü’nün yakınında bulunan Ömer b. Hattab,⁸⁵⁴ Ali b. Ebû Tâlib, Osman b. Affân, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel, Ubey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit, Sa'd b. Ebû Vakkas ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah gibi sahâbîlere danışarak kararlar almıştır. Aynı zamanda bu sahâbîlerin fetva verme mercii olduğu da rivayet edilmiştir.⁸⁵⁵ Hz. Ebû Bekir ridde olaylarını, Irak ve Suriye fetihlerini ve Kur’ân’ın cem’ edilmesi ile ilgili kararlarını şûra meclisine danıştıktan sonra yürürlüğe koymuştur. Bazen şûra’dan çıkan karar ile Hz. Ebû Bekir’in kararı zıt olunca halife içtihadı başvurmuştur. Üsâme ordusunun gönderilmesini, Hâlid b. Velîd’in azledilmeme meselesini ve Ridde olaylarını Hz. Ebû Bekir’in içtihadı başvurarak aldığı kararlara örnek gösterebiliriz. Bazen de vermiş olduğu kararları şûra’dan birinin müdahalesi sonucu değiştirmiştir.⁸⁵⁶

Hz. Ebû Bekir’in askeri-idâri vazife verdiği kimselerde aradığı ilk özellik ehliyet ve liyakat olduğu için⁸⁵⁷ bu özelliğe sahip olmayan kişileri hangi kabileye mensup olursa olsun bir makama getirmemiştir.⁸⁵⁸ Bunun yanında idârenin bir kabileye hasredilmesine karşı çıkmış, her kabileden liyakat sahibi kimselere görevler vermiş ve kabileler arası dengeyi sağlamaya çalışmıştır.⁸⁵⁹ “Ayrıca Hz. Peygamber’in vefatının ardından hilafette hak sahibi olduklarını iddia eden Hâşimoğulları hakkında ilk iki halife onlara yönetimde görev vermeyerek bir nevi tedbir almışlardır. Nitekim onlar kendilerini Hz. Peygamber’in manevi mirasçıları olarak gördükleri için onlara komutanlık veya valilik gibi görevler verilmemiştir. İdâri görev verilmesi halinde Hz. Peygamber’in akrabaları olan bu insanların ileride yönetimde hak sahibi olduklarını belirtmeleri ve dahi isyan etmeleri tehlikesi olduğundan Hz. Ebû Bekir buna engel olmak adına onlara idâri görevler vermemiştir. İlk iki halifenin bu siyaseti Hâşimoğullarını yönetimden uzaklaştırırken Ümeyyeoğullarını yönetime yakınlaştırmıştır. Nitekim Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer döneminde Ebû Süfyân ve iki oğlu devletin farklı kademelerinde görevler almışlardır.”⁸⁶⁰

“Hz. Ebû Bekir emirlerine ve komutanlarına vermiş olduğu mesajlarda genellikle Kur’ân’dan ayetler ve Hz. Peygamber’in sözlerinden bazı kesitler alıntı

⁸⁵³ Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 165; “Hz. Ebû Bekir her ne kadar siyaseten Allah Resulü’nün devamı olarak addedilse de bazı meselelerde Allah Resulü’nün vermediği kararları vermiştir. Buna Kur’ân’ın Cem’ edilmesi ve Müellefe-i Kulûb’a verilen ücretin kaldırılması örnek olarak gösterilebilir.” Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 4/405-406.

⁸⁵⁴ Hz. Ömer’in Hz. Ebû Bekir dönemi kadılarında olduğu rivayet edilmiştir. İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/232-233.

⁸⁵⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/302; Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*, 60.

⁸⁵⁶ Uyeyne b. Hısn’a verilen ahitnamenin Hz. Ömer tarafından bozulması ile ilgili rivayete bk. Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü’l-Emvâl*, 352.

⁸⁵⁷ Hatipoğlu, *Hilafetin Kureşiliği-İslâm’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik-*, 57; Hz. Ebû Bekir’in her daim örnek aldığı Hz. Peygamber’in liyakat ölçülerinin neler olduğu hakkında bak. Çil, *Ömer’ini Arayan Yüzyıl*, 24-26.

⁸⁵⁸ Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri-İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar-*, 229.

⁸⁵⁹ Apak, *Hiz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, 71; Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 159; Eceoğlu, *Hiz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi*, 224.

⁸⁶⁰ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*, 166.

yaparak muhatapları üzerinde etki oluşturmaya çalışmış, onların dini duygular ile güçlendirerek İslâm'a daha iyi hizmet etmelerini sağlamıştır.”⁸⁶¹

3.9.1. Valileri

Hiz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün vefat etmeden önce seçmiş olduğı valileri yerinde bırakarak Hiz. Peygamber'in devamı bir siyaset izlemiştir.⁸⁶² Bunun yanında yeni fethedilen topraklara liyakat ve ehliyet sahibi valiler ve âmiller atayarak devletin siyasi açıdan güçlenmesini sağlamıştır. Hiz. Ebû Bekir dönemi valileri şunlardır;

1. Mekke'de, Attâb b. Esîd.
2. San'a'da, Muhacir b. Ümeyye.
3. Hadramevt'te, Ziyâd b. Lebîd.⁸⁶³
4. Taif'te, Osman b. Ebi'l-As.
5. Bahreyn'de, Alâ b. el-Hadrami.
6. Filistin'de, Amr b. el-Âs.
7. Hevlan'da, Ya'la b. Ümeyye.⁸⁶⁴
8. Yemen'de, Hâlid b. Saîd.⁸⁶⁵
9. el-Cenned'de, Muaz b. Cebel.⁸⁶⁶

3.9.2. Vekil ve Âmilleri

Hicretin on ikinci senesinde hac yolculuğuna çıkan Hiz. Ebû Bekir yerine vekil olarak Osman b. Affân'ı bırakmıştır.⁸⁶⁷ Mekke'ye giden Hiz. Ebû Bekir ahalinin vali Attâb b. Esîd'ten memnun olup olmadığını sormuştur. Ahalinin Attâb'tan memnun olduğunu gören Hiz. Ebû Bekir durumdan memnun kalmıştır. Hiz. Ebû Bekir'in hilafetinin ilk senesinde hac emirliğini Mekke valisi Attâb b. Esîd'in veya Abdurrahman b. Avf'ın yaptığı rivayet edilmiştir.⁸⁶⁸

Hiz. Ebû Bekir halife olunca kendisine yardımcı olmak isteyen Ebû Ubeyde b. el-Cerrah mali konularda yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında adli konularda Hiz. Ömer bakabileceğini, kâtiplik konusunda da Ali b. Ebû Tâlib, Osman b. Affân, Zeyd b. Sâbit yardımcı olabileceklerini belirterek halifenin yükünü azaltmaya çalışmışlardır.⁸⁶⁹ Ayrıca Hiz. Peygamber döneminde kâtiplik yapan Abdullah b. Erkam b. Abdi Yağus da Hiz. Ebû Bekir döneminde kâtiplik yapmaya devam etmiştir.⁸⁷⁰

Hiz. Ebû Bekir zekât mallarını toplamak için gönderdiği âmillere nasihatler vererek onların nasıl davranmaları gerektiğini, hangi mallardan ne kadar zekât alacaklarını onlara bildirmiştir. Bahreyn halkının zekâtlarını toplaması için gönderdiği

⁸⁶¹ Kaya, *Hiz. Ebû Bekir'in Kur'an'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, 52; Ayar, “Hiz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur'an'ın Referans Olarak Kullanılması”, 172.

⁸⁶² Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/76.

⁸⁶³ Ziyâd b. Lebîd'in Hadramevt valiliğinin yanı sıra Kinde ve Sadif kabileleri üzerine de vali olarak atandığı rivayet edilmiştir. Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/76; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/245.

⁸⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/11; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/457; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264.

⁸⁶⁵ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/76.

⁸⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264.

⁸⁶⁷ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/445.

⁸⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/232-233; Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*, 52; Hac emirliğini Hiz. Ömer'in yaptığına dair bilgiler için bak. Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*, 227.

⁸⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/263-264.

⁸⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/349-350.

Enes b. Mâlik'e şu mektubu yazarak yapması gerekenleri ona anlatmıştır: “Bu mektup, Allah'ın Resulü'ne, Resulullah'ın da ümmetine emrettiği zekât hükümlerinin beyanını içeren mektuptur. Deve cinsinden olan hayvanda 5 devede bir koyun, deve sayısı 25 olunca bir yaşını bitirmiş 2 yaşına basmış bir dişi deve zekât verilmelidir. Deve sayısı 35 olana dek bu böyledir. 35 devede 2 yaşına basmış bir devenin bulunmaması halinde 3 yaşına basmış bir dişi deve zekât verilmelidir. 36'dan 45'e kadar 2 yaşını bitirmiş, 3 yaşına basmış dişi bir deve zekât verilir. Deve sayısı 46'ya ulaştığında 4 yaşına basmış dişi bir deve zekât verilir...”⁸⁷¹ Hz. Ebû Bekir, Resulullah'ın zekât âmili olarak görevlendirdiği Sa'd b. Ebû Zübab'ı görevinde bırakmıştır.⁸⁷²

3.9.3. Komutanları

Allah Resulü'nün vefatının ardından halife olan Hz. Ebû Bekir'in ilk işi Hz. Peygamber'in hayatta iken yola çıkarmış olduğu Üsâme b. Zeyd komutasındaki orduyu sefere göndermek olmuştur. Hz. Ebû Bekir Üsâme ordusunun gönderilmesi ile ilgili konuda yapılan tüm eleştirileri bir yana bırakarak: “Allah Resulü'nün başladığı işi ben yarım bırakamam” diyerek orduyu sefere göndermiştir. Ordunun düzenlenmesine ve komutanlar arasındaki düzene önem veren Hz. Ebû Bekir, dinden dönenler üzerine ve Irak-Suriye fetihlerine komutanlarını gönderirken onlarla sürekli irtibatla olmuş, onlara nasihatler vererek savaş esnasında nasıl davranmaları gerektiğini, nelerden kaçınmaları gerektiğini onlara söylemiştir. Bunu yaparken de zaman zaman ayetlerden ve hadislerden örnekler vererek komutanlarının sefere hazırlanmalarını kolaylaştırmıştır.⁸⁷³

Hz. Ebû Bekir'in komutanlarını seçerken genellikle kabiliyetli, disiplinli, liyakat sahibi⁸⁷⁴ ve askerlik tecrübesi olan şahısları seçtiğini görmekteyiz. Ehil olmayan veya sonradan sıkıntı çıkarabilecek bazı kişileri ise komutanlıktan azlederek geri planda kullanmıştır.⁸⁷⁵ Hz. Ebû Bekir ilk olarak halifelğe gelir gelmez Üsâme b. Zeyd komutasında bir orduyu Suriye taraflarına göndermiştir. Üsâme'yi gönderirken ona şu nasihatlerde bulunmuştur: “Ben Allah Resulü'nün sana tavsiyede bulunduğunu duydum. Onun emrini yerine getir. Ben Allah Resulü'nün emrini yerine getirmeye çalışıyorum. Sözlünüzde durun, kimseye ihanet etmeyin. Ganimet mallarından çalmayın. Çocuk, yaşlı ve kadınları öldürmeyin. Ağaçlara ve hayvanlara zarar vermeyin. Emanetini ve yapacağın emelin sonucunu Allah'a havale ediyorum.”⁸⁷⁶ Daha sonra irtidat edenlere karşı ve Suriye-Irak fetihlerine komutan olarak Hâlid b. Velîd, Hâlid b. Saîd, Şurahbîl b. Hasene, Yezîd b. Ebû Süfyân, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Amr b. Âs, İkrime b. Ebû Cehil ve Muhacir b. Ümeyye'yi atamıştır.⁸⁷⁷

⁸⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/331; İbn Mâce, “Zekât”, 8 (No. 1800); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 9 (No. 1567); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 182-186; Nesâî, “Zekât”, 23 (No. 2447); Farklı rivayetler için bk. Buhârî, “Zekât”, 24 (No. 1448, 1554).

⁸⁷² Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 597.

⁸⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/3-4.

⁸⁷⁴ Akça, *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*, 94.

⁸⁷⁵ Hâlid b. Saîd'in azledilmesi meselesi için bk. Zührî, *el-Meğâzî*, 151; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 4/92; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/112; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/446-447; M. Yaşar Kandemir, “Hâlid b. Saîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/287.

⁸⁷⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/1122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/194-195; Kutup, *Fî Zilâl-il Kur'an*, 10/370.

⁸⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/61; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/112; Farklı rivayetler için bk. Zührî, *el-Meğâzî*, 151; Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 1/101, 112; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/249; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/249-250.

Hız. Ebû Bekir komutanlarını sefere gönderirken onlara fetihten önce ve sonra nasıl davranmaları gerektiğini, azgınlık yapmamalarını, kadın-çocuk-ihthiyar-din adamlarını öldürmemelerini, ağaç ve yeşilliklere zarar vermemelerini ve hayvanları telef etmemelerini emretmiştir.⁸⁷⁸

Hız. Ebû Bekir komutanlarını seçerken Cahiliye Dönemi'nde ün kazanmış, savaş tecrübesi olan bazı kişilere de görev vermiştir. Bunların arasında en çok dikkat çeken isim ise Ümeyyeoğullarından olan Yezîd b. Ebû Süfyân'dır. Hız. Ebû Bekir böyle yaparak halifelik seçiminde kendisine karşı çıkan Ümeyyeoğullarını yanına çekmek istemiştir. Yezîd'i savaşa gönderen Hız. Ebû Bekir ona şu nasihatlerde bulunmuştur: "Ben seni denemek ve bu konuda ehil biri olup olmadığını görmek için seni komutan tayin ettim. Eğer bu işi layıkıyla yaparsan sana daha iyi görevler veririm. Yok, eğer yapamazsan da seni görevinden azledirim. Ben sana Hâlid b. Saîd'in görevini veriyorum. Sakın Cahiliye Dönemi taassubuna kapılma ve yanlış yapma. Her şeyi gören Allah'tan kork. Askerlerinin yanına gittiğinde onlarla hoş sohbetli olup onlara iyi davran. Onlarla konuştuğunda sözünü kısa kes. Namazlarını ta'dili erkâna göre kıl. Düşman elçileri sana gelirlerse onlara izzet-i ikramda bulunmayı unutma ve onların sizden istihbarat almalarına sakın izin verme. Gizli kalması gereken şeyleri herkese deme ki işin rast gitsin..."⁸⁷⁹

3.9.4. Beytûlmâl⁸⁸⁰

Kaynaklarda Beytûlmâl'in ilk olarak Hız. Ebû Bekir döneminde kurulduğu,⁸⁸¹ Hız. Ömer döneminde ise kurumsallaştığı rivayet edilmiştir. Allah Resulü'nün vefatının ardından Medine yakınlarında es-Sunh denen yerde ikamet eden Hız. Ebû Bekir, halifelik işlerini buradan yürüttüğü gibi Beytûlmâl'i de ilk olarak burada kurmuştur. Medine'ye taşındıktan sonra ise Beytûlmâl'i es-Sunh'tan Medine'ye taşıyarak kendi evinin içinde bir yere kurmuştur. Beytûlmâl'e gelen tüm malları kabile, şeref ve Hız. Peygamber döneminde aldıkları görevlere bakmadan herkese eşit miktarda dağıtmıştır.⁸⁸² Hız. Ebû Bekir döneminde Beytûlmâl'den sorumlu kâtibin Muaykib b. Ebû Fâtîma ed-Devsî olduğu rivayet edilmiştir.⁸⁸³

Halife olmadan önce ticaret ile uğraşan Hız. Ebû Bekir, evinin iâşesini buradan temin etmiştir. Fakat Hız. Ebû Bekir'in Medine'ye yerleştikten sonra ticaret ile uğraşıp halifelik işlerini aksatacağından korkan Hız. Ömer ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah kendisine Beytûlmâl'den bir miktar maaş bağlayarak bundan sonra ticarete ayırdığı zamanı da devlet işlerine ayırmasını, iâşe peşinde giderek devlet işlerini aksatmamasını istemişlerdir. Vefatına yakın bir dönemde kızı Hız. Âişe'yi yanına çağırarak Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer'in Beytûlmâl'den kendisine bağladığı maaşın arta kalanını tekrardan yerine koymasını için kızına vasiyette bulunmuştur.⁸⁸⁴

⁸⁷⁸ Tirmizî, "Siyer", 19 (No. 1552); Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 210; Farklı rivayetler için bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/195-196; Kutup, *Fî Zilâl-il Kur'ân*, 10/370.

⁸⁷⁹ Mâlik, "Cihad", 10; Vâkıdî, *Fütûhu's-Sâm*, 1/14; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/14; Mervezî, "Müşned-i Ebû Bekir es-Sıddık", 101-102; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/249-251; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/37.

⁸⁸⁰ Beytûlmâl: "Medine'de hem kamuya ait mal ve gelirin toplamını hem de bu gelirlerin konulduğu fiziki mekândır." Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*, 278.

⁸⁸¹ Farklı görüşler için bk. Köse, *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*, 279.

⁸⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264-265; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 64.

⁸⁸³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/755; Farklı Rivayetler için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/349-350.

⁸⁸⁴ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 339-340.

“Hz. Ebû Bekir, Beytûlmâl'den herkese eşit pay dağıtarak toplumda oluşması muhtemel gelir düzeyi farklılığının önüne geçmiş ve sosyal adalet anlayışının ekonomik boyutunu sağlamıştır.”⁸⁸⁵ Beytûlmâl'e gelen malları bekletmeden ihtiyaç sahiplerine dağıtan Hz. Ebû Bekir: “Beytûlmâl'in kapısına neden bekçi bırakmıyorsun?” diye soran sahâbîlere: “Gelen bütün malları ihtiyaç sahiplerine dağıttığımdan dolayı içeride mal kalmıyor. Bundan dolayı bekçi tutmakta gereksiz” diyerek Beytûlmâl'in içindeki tüm malları zaman geçmeden herkese eşit miktarda dağıtmıştır.⁸⁸⁶

3.9.5. Yargı

Hz. Ebû Bekir'in halife olarak seçilmesinden sonra kendisine yardım etmek amaçlı sahâbîler arasında bazı görev dağılımları olmuştur. Yargı-fetva işi Hz. Ömer'in isteği üzerine ona verilmiştir.⁸⁸⁷ Hz. Ebû Bekir zamanında fetvalar Kur'an ve sünnete göre verilmiş, bu ikisinde bulunmayan bir olay olması halinde Kur'an ve sünnet ışığında içtihadla başvurularak fetvalar verilmiştir.⁸⁸⁸

Hz. Ebû Bekir'in yanına gelen yaşlı bir kadın ona miras hakkında soru sorunca Hz. Ebû Bekir: “Bu konu ile ilgili Kur'an'dan âyet ve Hz. Peygamber'in hadislerinden bir şey hatırlamıyorum. Eğer izin verirsen biraz araştırdıktan sonra senin cevabını vereyim” diyerek kadından biraz zaman istemiştir. Kadın gittikten sonra Muğire b. Şu'be'ye danışan Hz. Ebû Bekir, Muğire'nin: “Allah Resulü bunun gibi bir kadına mirastan altıda bir pay verirken ben onun yanındaydım” demesi üzerine kadını çağırarak, mirasta altıda bir hakkının olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁹

⁸⁸⁵ Algül, “Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 116.

⁸⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264-265.

⁸⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/232-233; Çil, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl*, 40, 59.

⁸⁸⁸ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 86.

⁸⁸⁹ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 82; Hz. Ebû Bekir döneminde verilen bazı fetvalar için bk. Mâlik, “Zekât”, 4; Dârimî, “Feraiz”, 21 (No. 2945); İbn Mâce, “Hudud”, 20 (No. 2571); Ebû Davûd, “Hudud”, 37 (No. 4489); Tirmizî, “Hudud”, 15 (No. 1446); Tirmizî, “Feraiz”, 27 (No. 2101); Nesai, “Buyu”, 44 (No. 4680); Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 80.

4. HZ. EBÛ BEKİR'İN ŞAHSİ ÖZELLİKLERİ

4.1. Fiziki Özellikleri

Hiz. Ebû Bekir'in orta boylu, güzel yüzlü, zayıf, beyaz ve narin tenli-ten renginin kırmızıya çaldığı⁸⁹⁰ sakallarının seyrek, saçlarının gür ve omuzlarının önde olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁸⁹¹ Ayrıca Hiz. Âişe, babasının yanaklarının zayıf,⁸⁹² gözlerinin içeriye dönük, hafifçe kambur, alnının dışarı doğru ve ellerinin ince olduğunu rivayet etmiştir.⁸⁹³ Bakımına özen gösteren Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Peygamber'in yaptığı gibi saçlarını kına ve ketemle boyamıştır.⁸⁹⁴

İnsanlar arasında saygı duyulan bir kişî olan Hiz. Ebû Bekir, topluma karıştığı zaman güzel giyinmiş⁸⁹⁵ ve güzel kokular sürmüştür. Öyle ki Hiz. Ömer, Hiz. Ebû Bekir'in sürdüğü kokunun misk kokusundan daha güzel olduğunu söylemiştir.⁸⁹⁶ Halifelîğe seçildiği zaman üzerinde "Muhammed Resulullah" yazılı yüzüğü sol eline taktığı⁸⁹⁷ ve "Allah ne güzel kudret sahibidir" yazılı mührü kullandığı rivayet edilmiştir.⁸⁹⁸

4.2. Dini ve Ahlakî Özellikleri

Hiz. Ebû Bekir Cahiliye Dönemi'nde hakikatin peşinden koşan, putlara tapmayan, onlardan nefret eden, iffetli, şerefi ve dürüstlüğüyle Kureyş'in ileri gelen kişileri arasında yer alan bir kimsedir.⁸⁹⁹ Gayet akıllı, zeki, güzel huylu ve halîm bir kişî olan⁹⁰⁰ Hiz. Ebû Bekir, hayatı boyunca insanlara yardım etmeye çalışmış, onların sıkıntılarını gidermek adına elinden gelen tüm çabayı göstermeye gayret etmiştir. Kendilerine Hiz. Ebû Bekir'in fazileti ile ilgili soru sorulduğunda sahâbîler şu cevabı vermişlerdir: "Allah Resulü'nden sonra aramızda en faziletli kişî Ebû Bekir'dir. Çünkü o, yardım etmeyi seven, Allah Resulü'ne koşulsuz iman eden ilk kişilerdendir. O insanlar içinde en çok sevilen ve Allah'a en çok şükreden kişîdir."⁹⁰¹

4.2.1. Dini Konulardaki Hassasiyeti ve Dindarlığı

Hiz. Ebû Bekir kabilesi içinde hatırı sayılır bir yere sahip olmasına rağmen İslâm dinini kabul ettiği için akrabaları ve Mekkeliler tarafından hor görülmüştür. Bunun

⁸⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/262-263; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 276; Fayda, "Ebû Bekir", 10/104.

⁸⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/172; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 30; Fayda, "Ebû Bekir", 10/104.

⁸⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/262-263.

⁸⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/172-173; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 30; Buhl, "Ebû Bekir", 4/13.

⁸⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/172-173; Müslim, "Fedâil", 103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/262-263; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 30.

⁸⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/172-173.

⁸⁹⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 49.

⁸⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/193; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/3.

⁸⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/193; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/263-264; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/18; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 88.

⁸⁹⁹ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 64; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hiz. Muhammed*, 146; Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 18.

⁹⁰⁰ Filibeli, *İslâm Tarihi*, 159.

⁹⁰¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 135; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/375; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 39-40; Akkad, *Hiz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 6.

neticesinde Hz. Peygamber ile beraber birçok defa eziyet görmesine rağmen⁹⁰² o “bunlara aldırmadan Allah’ın dinine olan sarsılmaz imanı sayesinde Allah Resulü’nün her sözünü mutlak ve hakikat olarak kabul ederek İslâm’a hizmet etmeye çalışmıştır. Hudeybiye Antlaşması imzalanırken Müslümanların aleyhine olan maddelere ve Mi’rac olayı sonrasında Allah Resulü’ne karşı çıkan Mekkeli Müşriklerle rağmen Hz. Peygamber’in yanında durarak ona olan bağlılığını belirtmiş ve İslâm’ı en güzel şekilde temsil etmiştir.”⁹⁰³ Mi’rac olayının yaşandığı zamanda Allah Resulü’nün yanında olan Hz. Ebû Bekir’e ‘sıddık’ lakabı sarsılmaz imanı ve koşulsuz itaati neticesinde verilmiştir.⁹⁰⁴ Allah Resulü, Hz. Ebû Bekir’in kendisine koşulsuz iman etmesini şu cümle ile açıklamıştır: “Ebû Bekir haricinde kimi İslâm’a davet ettiysem durup düşünmüştür. O hiç düşünmedi.”⁹⁰⁵ Hz. Ebû Bekir’in Allah Resulü’ne bu denli bağlı olmasının en önemli nedenlerinden biri İslâmiyet öncesine dayanan bir arkadaşlığa sahip olmaları ve Hz. Peygamberi yakından tanıması hasebiyle onun yalan söylemeyeceği, kendisini kandırmayacağına dair olan inancıdır.

Allah Resulü’nden aldığı teklif üzerine tereddütsüz Müslüman olan Hz. Ebû Bekir, daha sonra İslâm’ı kabul ettiğini herkesten gizlemişse de⁹⁰⁶ çok bir vakit geçmeden sadece kendi akrabalarına değil yakın arkadaşlarına da durumunu anlatarak onları İslâm’a davet etmiştir.⁹⁰⁷ Kavmi ve dostları arasında sevilen, saygı duyulan ve sözüne itibar edilen Hz. Ebû Bekir’in yaptığı tebliğler sonucunda Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf... gibi önemli sahâbîler Müslüman olmuşlardır.⁹⁰⁸ Müşriklerin tüm sözlü ve fiili tacizlerine aldırmayan Hz. Ebû Bekir, zayıf ve mazlum olan kimseleri kollamayı, zalime karşı durmayı ve sürekli ibadet etmeyi kendisine şiar edinmiştir.⁹⁰⁹

Müslümanlar arasında Allah Resulü ve Hz. Hatice’nin ardından ilk namaz kılan kişinin Hz. Ebû Bekir olduğu rivayet edilmiştir.⁹¹⁰ Habeşistan’a hicret etmek için yola çıkıp İbn Duğunne’nin emarıyla Mekke’ye döndükten sonra evinin avlusunda kendisine ibadet edebileceği bir mescid yapmıştır. Namaz kıldığı ve Kur’ân okuduğu esnada sürekli duyulanıp ağladığı için çevredeki insanlar onun bu halinden etkilenmeye başlayınca Mekkeli Müşrikler bu haline bir son vermesini ondan istemişlerdir.⁹¹¹ Hz. Ebû Bekir bunu kabul etmeyince eman sahibi İbn Duğunne’ye giderek onun üzerindeki emanını kaldırmasını istemişlerdir. Hz. Ebû Bekir’in yanına gelen İbn Duğunne, bu duruma bir son vermesini istemiş, bunu yapmaması halinde üzerinden emanını alacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Allah dışında kimseye muhtaç olmadığını ve kendisini onun

⁹⁰² İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebeviyye*, 1/290.

⁹⁰³ Ülkü, *İslâm Tarihi*, 89; Sarıçam, *H. Ebû Bekir*, 17; Buhl, “Ebû Bekir”, 4/12.

⁹⁰⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/170.

⁹⁰⁵ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/263-264; Fayda, “Ebû Bekir”, 10/101-108.

⁹⁰⁶ Bazı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir’in Müslüman olduğunu açığa vurduktan sonra tebliğe başladığı rivayet edilmiştir. İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 1/170; Belâzurî, *Ensâbü’l-Esrâf*, 1/123; Hatta Müslüman olduğunu ilk açığa vuran kişiler arasında Hz. Ebû Bekir’in olduğu da rivayet edilmiştir. Belâzurî, *Ensâbü’l-Esrâf*, 1/158.

⁹⁰⁷ Ülkü, *İslâm Tarihi*, 75; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 92.

⁹⁰⁸ Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülük*, 2/317; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 1/46; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/437; Filibeli, *İslâm Tarihi*, 158.

⁹⁰⁹ İbn Haldun, *Divânü’l-Mübteda ve’l-Haber Fî Tarihi’l-Arab*, 1/620; Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir’in Hilafet Dönemi*, 293.

⁹¹⁰ Belâzurî, *Ensâbü’l-Esrâf*, 1/112; Suyutî, *Târîhu’l-Hulefa*, 30.

⁹¹¹ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 235; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 94.

koruyacağını belirten Hz. Ebû Bekir bir an dahi tereddüt etmeden emanını ona geri iade etmiştir.⁹¹²

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Allah Resulü ashâbıyla oturduğu bir esnada “Bugün kim oruçlu? Bugün kim cenaze namazına gitti? Bugün kim bir fakiri doyurdu? Bugün kim hasta ziyaretine gitti?” sorularını sorunca Hz. Ebû Bekir tüm sorulara “ben” diye cevap verince Allah Resulü de: “Bu hasletleri barındıran kimse cennete girecektir” buyurmuştur.⁹¹³ Hz. Ömer onun hakkında şöyle demiştir: “Ebû Bekir efendimizdir. Onun imanı ile dünya ehlinin imanı tartılsaydı, kesinlikle onun imanı daha ağır gelirdi.”⁹¹⁴ “Allah'ın ve Resulü'nün emirlerinden bir nebze de olsa ayrılmayan Hz. Ebû Bekir, halife olduğu esnada devleti yönetirken üzerinde hassasiyetle durduğu konuların başında Allah'ın kitabına ve Resulün sünnetine göre hareket ederek hüküm vermeye ve ordularını yönlendirmeye çalışmıştır. Gerek halife seçildiğinde yapmış olduğu konuşmalarda gerekse sefere gönderdiği ordulara yapmış olduğu konuşmalarda sürekli Kur'ân ve hadislerden alıntılar yaparak karşısındakilere hitap etmeye çalışmıştır.”⁹¹⁵

Dini konularda oldukça hassas bir yapıya sahip olan Hz. Ebû Bekir ibadetlerini titizlikle yapmanın yanında yediklerine ve içtiklerine çok dikkat etmiştir. Yediklerinin helallığına ve haramlığına dikkat eden Hz. Ebû Bekir, bir ara kölesinin getirdiği yemeği yedikten sonra bunu kendisinin getirmediğini söyleyerek bu yemeği nereden bulduğunu ona sormuştur. Köle ise, Cahiliye Dönemi'nde birine fal baktığını ve bu yediği yemeği o fal neticesinde kendisine verilen para ile aldığını söyleyince getirdiklerinin haram olduğunu söyleyen Hz. Ebû Bekir, parmağını boğazına sokarak yediği yemeğin tamamını kusmuştur.⁹¹⁶ Haram olan şeylerin insanların kalbini kararttığını ve insanların maneviyatını bitirdiğini bilen Hz. Ebû Bekir, bu şekilde hassas davranarak bir lokma dahi olsa haram yememeye özen göstermiştir.

İbadetlerinde hassasiyet gösteren Hz. Ebû Bekir, Hayber'in fethi esnasında nöbet tutan Bilâl b. Rebâh'ın kendilerini namaza kaldırmamasından dolayı ona kızmıştır.⁹¹⁷ İslâm dinine aykırı olarak gördüğü her şeye karşı çıkmış ve def çalan kızı Hz. Âişe'ye kızarak bu yaptığının İslâm'a aykırı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında halifeliliği döneminde Beytülmâl'den insanlara dağıttığı mallarda eşitliği gözeterek sosyal adaleti benimsemiştir. Böylece insanların mertebelerinin Allah katında olacağına ve kendisinin yanında herkesin eşit olduğuna hüküm vererek insanlar arasında olası bir ayrışmayı engellemiştir.⁹¹⁸

Hz. Ebû Bekir ibadet etmek konusunda hassas olduğu kadar mütevazı ve merhametli olmaya da oldukça önem göstermiştir. Müslümanların yaptıkları ilk savaş olan Bedir savaşında esir edilen Müşrikler arasında kendilerine zulmeden kişiler olmasına rağmen “Ey Allah'ın Resulü! Bunlar senin kavmindir. Onları sağ bırak ve fidye karşılığı onları serbest bırak”⁹¹⁹ diyerek onların öldürülmesini engellemiş ve fidye ile okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmalarını sağlamıştır.⁹²⁰ Onun

⁹¹² Zührî, *el-Meğâzî*, 97-98; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/206.

⁹¹³ Müslim, “Zekât”, 87; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 46-47.

⁹¹⁴ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 49.

⁹¹⁵ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 2/55.

⁹¹⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 83; Hz. Ebû Bekir'in yediklerinde gösterdiği hassasiyet için bk. Tirmizî, “Zühhd”, 34 (No. 2369); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 9/213-214.

⁹¹⁷ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/711.

⁹¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/264-265.

⁹¹⁹ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/108; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/242; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/178.

⁹²⁰ Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/108; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/178-179.

bu sözleri üzerine Allah Resulü: “Senin durumun İsa’nın durumu gibidir” diyerek Hz. İsa’nın merhamet sahibi bir insan olduğu gibi Hz. Ebû Bekir’in de merhamet sahibi bir insan olduğuna vurgu yapılmıştır.

Hayatı boyunca anne-babasına ve çocuklarına iyi muamelesi ile tanınmıştır. Dini veya ahlaki bir mesele dışında onun, çocuklarına sert bir şekilde davrandığı görülmemiştir. İslâm uğruna gerekirse Bedir savaşı esnasında Müşriklerin safında yer alan oğlunu öldürmeyi⁹²¹ göze alan Hz. Ebû Bekir, her ne kadar merhametli, hâlim ve şefkatli bir kişiliğe sahip olsa da dini değerleri uğruna en küçük tavizi dahi kabul etmeyen bir kimsedir.⁹²²

Hız. Ebû Bekir vefat etmeden önce yapmış olduğu ve imkânı olmasına rağmen yapmadığı üç şeyden dolayı pişmanlık duyduğunu söylemiştir. Yapıp pişmanlık duyduğu üç şey:

1. Halife seçiminde Ömer veya Ebû Ubeyde’nin elini sıkıp onlardan birini emir yapıp onların yardımcısı olmalıydım.

2. Benimle ne kadar tartışmış olsa bile Ali’nin evine müdahale etmeseydim.⁹²³

3. Fücâe’yi esir olarak getirdiklerinde keşke onu yakmayıp idam ettirseydim.

İmkânı olmasına rağmen yapmayıp pişmanlık duyduğu üç şey;

1. Her kötülüğün içinde yer alan Eş’as b. Kays bana getirildiğinde keşke onu affetmeyip öldürseydim.

2. Hâlid b. Velîd’i Şâm üzerine gönderdiğimde Ömer b. Hattab’ı da Irak üzerine gönderseydim.

3. Keşke Allah Resulü’ne ondan sonra kimin halife olacağını sorsaydım. Böylece halife seçilecek kişiye kimse muhalefet etmezdi.⁹²⁴

Hız. Peygamber, Hız. Ebû Bekir hakkında: “Ümmetim içinde en merhametli olan kişi Ebû Bekir’dir” diyerek ne kadar merhamet sahibi bir sahâbî olduğunu belirtmiştir.⁹²⁵ Humus dağıtımında,⁹²⁶ halife olarak seçildiğinde sürekli haklı ve mazlum olana yardım edeceğini söylediğinde, meyve veren ağaçların kesilmesini yasakladığında⁹²⁷ ve “ehl-i zimmet’e iyi muamele edilmesi ile ilgili vasiyet bırakmasında Hız. Ebû Bekir’in ne kadar merhamet sahibi bir kimse olduğunu görmekteyiz.”⁹²⁸

4.2.2. Cömertliği ve Hayırseverliği

Elbise ve kumaş ticareti ile uğraşan Hız. Ebû Bekir geçimini bu yolla sağlamıştır. Cömert ve nezaket sahibi olan Hız. Ebû Bekir kazandığı parayla fakir kimselere yardım etmiş, misafirlerine ikramlarda bulunmuştur.⁹²⁹ Müslüman olmadan önce Hılfü’l-Fudûl’a üye olanlar arasında Hız. Ebû Bekir’in ailesinin olduğu da söylenmiştir.⁹³⁰ Müslüman olduğunda parasının 40.000 dirhem olduğu ve hicret ederken sadece 5.000 dirhem parasının kaldığı rivayet edilen Hız. Ebû Bekir, servetinin tamamını Allah

⁹²¹ İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/638; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 5/21.

⁹²² Akkad, *Hız. Ebû Bekir’in Şahsiyeti ve Dehası*, 250-251.

⁹²³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 29-30.

⁹²⁴ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 37.

⁹²⁵ Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3790).

⁹²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1/381.

⁹²⁷ Tirmizî, “Siyer”, 19 (No. 1552).

⁹²⁸ Ahmet Güzel, “Hulefa-i Raşidin Döneminde Halifelerin Halkla İlişkileri”, *İSTEM* 3/6 (2005), 256.

⁹²⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/158; Suyutî, *Tarihu’l-Hulefa*, 29; Fayda, “Ebû Bekir”, 10/102, 105.

⁹³⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 1/106; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 60.

yolunda harcamıştır.⁹³¹ O, İslâm'ı kabulüyle Mekke'de Allah rızası adına başlattığı hayır hasenatına hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir.⁹³² Vefatına yakın bir dönemde kendisine Beytülmâl'den bağlanan maaşın arta kalanını geri iade ederek dünyada maddi bir çıkar gözetmediğini, asıl olan gayenin Allah yolunda olması gerektiğini göstermiştir.⁹³³

İslâm'ın ilk yıllarında sırf Müslüman oldukları için eziyet gören Bilâl b. Rebâh, Âmir b. Führeyre, Ümmü Ubeys, Nehdiye, Zinnîre... gibi kimseleri âzad ederek İslâm'a büyük bir hizmette bulunmuştur.⁹³⁴ Daha sonra Müslümanlara uygulanan boykotta tüm malını harcayarak boykot esnasında zor durumda kalan Müslümanlara yardım etmeye çalışmıştır. Hatta Hz. Ebû Bekir'in boykotun ardından tüm malının bittiği ve artık zengin sayılamayacak kadar fakir bir kimse olduğu söylenmiştir.⁹³⁵ Hz. Ebû Bekir'in yaptığı yardımlara karşın Allah Resulü onun hakkında şunları söylemiştir: “Bize iyiliği dokunan kim var ise kesinlikle karşılığını ona vermişizdir. Ebû Bekir'in bize fayda verdiği kadar başka hiç kimse fayda vermemiştir. O yüzden onun mükâfatı kıyamete kalmıştır. Eğer yeryüzünde bir dost edinmiş olsaydım bu kesinlikle Ebû Bekir olurdu.”⁹³⁶

Medine'ye hicret edildikten sonra Allah Resulü'nün yapmak istediği mescidin toprağını satın alan Hz. Ebû Bekir, onu Allah Resulü'ne mescid yapması için hediye etmiş ve mescidin yapımında bizzat Allah Resulü ile beraber çalışmıştır.⁹³⁷

Allah Resulü'nün Tebuk Gazvesi için seferberlik ilan ettiğini ve Müslümanların yardımında bulunmasını emrettiğini duyan Hz. Ömer: “Hayır yapmakta Ebû Bekir'i geçebileceğim bir gün varsa o da bugündür” diyerek malının yarısını infak etmek için getirmiştir. Daha sonra Allah Resulü yanına gelen Hz. Ebû Bekir'e: “Ey Ebû Bekir ne getirdin” dediğinde o: “Tüm malımı getirdim ya Resulullah” demiştir. Allah Resulü: “Ailene ne bıraktın” deyince, “Allah ve Resulü'nü bıraktım” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Vallahi ben hiçbir zaman Ebû Bekir'i hayır konusunda geçemeyeceğim” diyerek bu konuda Hz. Ebû Bekir'in üstünlüğünü kabul etmiştir.⁹³⁸

Hz. Ebû Bekir hilafeti zamanında kışlık elbiseler satın alarak maddi durumu olmayan muhtaç kadınlara dağıtmıştır.⁹³⁹ Ebû Salih el-Gıfârî'den gelen rivayete göre: “Hz. Ömer Medine'de gözleri görmeyen bir kadını belirli aralıklarla ziyaret eder, bir ihtiyacının olup olmadığını sorarmış. Fakat her defasında kadının yanına geldiğinde, ondan önce birinin gelip yaşlı kadının ihtiyaçlarını giderdiğini, evini temizlediğini görünce bir gün gizlice kadının evine gitmeye karar vermiş. Böylece kadına yardım edecek kişinin kim olduğunu öğrenmeyi amaçlamıştır. Bir süre sonra eve gelen kişinin halife Hz. Ebû Bekir olduğunu görünce onun yanına giderek, ‘demek ki yaşlı kadının tüm işlerini benden önce yapan kişi sensin’ demiştir.”⁹⁴⁰

⁹³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/158; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/261; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 34.

⁹³² Algül, “Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 30.

⁹³³ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 340; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/168; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/265-266.

⁹³⁴ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 191; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/318-319; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/196; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/55.

⁹³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/158; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/261; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 34; Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 131.

⁹³⁶ Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3661).

⁹³⁷ İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medine*, 76; Fayda, “Ebû Bekir”, 10/103; Hz. Ebû Bekir'in Kubâ Mescidinin yapımında çalıştığı rivayet edilmiştir. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/494.

⁹³⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/991; Dârimî, “Zekât”, 3 (No. 1701); Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3675); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/239; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 35; Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/197.

⁹³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264-265.

⁹⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/264-265.

4.2.3. Allah Resulü'ne Olan Sevgisi

Allah Resulü'nün ashâbı içinde ona en yakın ve her daim yanında olan kişi Hz. Ebû Bekir'dir.⁹⁴¹ “Onun sürekli Hz. Peygamber'in yanında olması, İslâm'ı iyi bir şekilde anlamasına vesile olmuştur. Allah Resulü'nün yanında yetişen Hz. Ebû Bekir İslâm dininin inceliklerini öğrenmiş ve Hz. Peygamber'in vefatının ardından öğrendiklerini insanlara anlatmaya çalışmıştır.”⁹⁴² Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nden hac emirliği yaptığı sene dışında bir an dahi olsa ondan ayrılmamış, tüm gazvelere onunla beraber katılmıştır.⁹⁴³ Huy, edep, ve ahlakı ile Hz. Peygamber'e çok benzeyen Hz. Ebû Bekir çoğu zaman Allah Resulü'nü kendi canından önde tutmuş, onun çektiği eziyetlere kendini siper etmiş dosttur.⁹⁴⁴ Allah Resulü'nü “anam babam sana feda olsun ya Resulullah” diye seven Hz. Ebû Bekir, yeri geldiğinde onun için aile fertlerini azarlamış ve Allah Resulü'nü üzmelerini tembihlemiştir. Hz. Âişe'nin Allah Resulü'ne sesini yükseltip konuştuğunu gören Hz. Ebû Bekir, kızının üzerine yürümüş ve Hz. Peygamber'i üzdüğü için onu dövmeye çalışmıştır. Durumu gören Allah Resulü Hz. Ebû Bekir'i uyarmış ve yapmak istediği fiilin kötü olduğunu bundan vazgeçmesini istemiştir.⁹⁴⁵ Yine başka bir gün Hz. Âişe'nin Allah Resulü'nün yanında def çaldığını gören Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in rahatsız olmaması için onu uyarmış, çaldığı defi hemen bırakmasını istemiştir. Bunun üzerine Allah Resulü, bugünün bayram olduğunu söyleyerek Hz. Âişe'ye karışmamasını emretmiştir.⁹⁴⁶

Hz. Ebû Bekir İslâm'ı kabul ettikten sonra dinini açığa vurmuş ve birçok kişinin Müslüman olmasına vesile olmuştur. İslâm'ın yayılmaya başladığını gören Mekkeli Müşrikler Müslümanlara eziyet etmeye başladıklarında bundan en çok etkilenenlerin başında Allah Resulü ve Hz. Ebû Bekir gelmektedir. Allah Resulü'nün canını kendi canından üstün tutan Hz. Ebû Bekir, ona eziyet edilmesin diye birçok defa kendini ona siper etmiştir. Allah Resulü'nün Kâbe'de ibadet ettiği bir esnada Mekkeli Müşrikler tarafından sözlü ve fiili tacize maruz kaldığını gören Hz. Ebû Bekir, ona zarar vermelerini engellemek için kendini Hz. Peygamber'e siper edince gelen darbeler neticesinden bilincini kaybetmiştir. Bu olaydan sonra birkaç gün baygın şekilde yatan Hz. Ebû Bekir, uyanır uyanmaz Allah Resulü'nün nasıl olduğunu sorarak ona karşı olan sevgisini bir kez daha göstermiş, ancak Allah Resulü'nü gördükten sonra rahatlamıştır.⁹⁴⁷ Yine Allah Resulü'nün Kâbe'de ibadet ettiği bir zamanda bazı Müşriklerin ona sataştığını gören Hz. Ebû Bekir: “Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürecek misiniz?” diye tepki gösterince Müşrikler Allah Resulü'nü rahat bırakıp oradan ayrılmışlardır.⁹⁴⁸ Allah Resulü için canını feda etmekte bir an dahi olsa tereddüt etmeyen Hz. Ebû Bekir, Sevr Mağarasında iken Hz. Peygamber'e zarar verebilecek herhangi bir şeyin ortadan kaldırılması için önceden mağaraya girmiş ve tehlikeli bir durum ile karşılaşırca bu durumun Allah Resulü'ne değil kendisine zarar

⁹⁴¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 87.

⁹⁴² Sallabi, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 56.

⁹⁴³ Fayda, “Ebû Bekir”, 10/103.

⁹⁴⁴ Sarıçam, *H. Ebû Bekir*, 88; Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, 171.

⁹⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 40 (No. 4999); Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/417.

⁹⁴⁶ Buhârî, “Menakıb”, 61 (No. 3529); İbn Mâce, “Nikâh”, 9 (No. 1898); Nesaî, “Salatu'l-Aydeyn”, 19 (No. 1593).

⁹⁴⁷ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 230; Sallabi, *Siyer-i Nebi*, 1/275.

⁹⁴⁸ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 230; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/333; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 33; İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/967.

vermesini istemiştir.⁹⁴⁹ Bu durum bize Hz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'nü canından daha çok sevdiğini ve onun için her şeyi göze alabileceğini göstermektedir.

Hz. Peygamber görmüş olduğu rüyadan sonra beraberindeki Müslümanlar ile hac ibadetini yerine getirmek için Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Hudeybiye denilen mevkie geldiklerinde Mekkeli Müşriklerin engellemelerine maruz kalınca Hudeybiye Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmışlardır. Müslümanların aleyhine olan antlaşma maddelerini duyan Hz. Ömer durumdan rahatsızlığını dile getirmiş ve durumun düzeltilmesi adına Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek: "Neden ezikliği kabul ediyoruz. Bunun düzeltilmesi gerek" deyince Hz. Ebû Bekir her ne kadar maddeler kendi hoşuna gitmese de "Allah Resulü yapmışsa doğrudur. Bu konuda ona tâbi ol" diyerek her durumda Allah Resulü'ne bağlı kalınması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁵⁰

Hayatı boyunca Allah Resulü'nün çizmiş olduğu yoldan gitmeye çalışan Hz. Ebû Bekir, onun vefatının ardından halife seçilince almış olduğu birçok kararda Allah Resulü'nü örnek almıştır. Kendisine getirilen bir mal ile ilgili hüküm verdiğinde veya devlet yöneticilerinin atamasını yaparken sürekli Hz. Peygamber'in yolundan gitmeye, onun gibi kararlar vermeye çalışmıştır.⁹⁵¹

Hz. Ebû Bekir'in kendisine sevgi, saygı ve sadakatle muhabbet duyduğunu bilen Allah Resulü de aynıyla ona mukabele etmeye çalışmıştır. Ashâbı ile konuşurken sürekli Hz. Ebû Bekir'i övmüş, Hz. Ebû Bekir ile başkasının tartıştığını görünce ona karışmamalarını ve onu üzmemelerini tembihlemiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasında geçen bir tartışmaya şahit olan Allah Resulü, Hz. Ömer'i uyarak Hz. Ebû Bekir'e eziyet etmemesini emretmiştir.⁹⁵² Kendisini her daim koruyan, kollayan ve İslâm'a en büyük yardımları yapan Hz. Ebû Bekir'e karşı ashâbı ile oturduğu bir esnada: "İnsanlar arasında dost edinmiş olsaydım bu kişi Ebû Bekir olurdu" diyerek dostuna vefasını göstermiş ve ashâbı arasında kendisine en yakın olan kişinin Hz. Ebû Bekir olduğunu belirtmiştir.⁹⁵³

4.3. İlmi Yönü

Cahiliye Dönemi'nde herkesin kendisine akıl danışıp, saygı ve sevgi gösterdiği Hz. Ebû Bekir Kureyş kabilesinde önemli bir yere sahiptir. Keskin zekâsı ile kendisine

⁹⁴⁹ Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, 171.

⁹⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/606; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/317; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2/634; Hz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'ne bağlılığını gösteren başka rivayetler için bk. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/423; Mervezî, *Müsned-i Ebû Bekir es-Siddık*, 62-63.

⁹⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/276-277; Özlü, *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*, 48; Buhl, "Ebû Bekir", 4/12.

⁹⁵² Suyutî, *Tarihü'l-Hulefa*, 46; Ebû'd-Derda'nın rivayetinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasında şöyle bir olay meydana gelmiştir: Sahâbîlerin mescidde oturdukları bir esnada yanlarına Hz. Ebû Bekir gelerek Hz. Peygamber'e, "Ömer ile tartıştık ve ben bu tartışma esnasında haddi aşarak Ömer'e zulmettim. Daha sonra pişman olup af dilediğimde Ömer bunu kabul etmedi." demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber üç defa "Allah seni affetsin ey Ebû Bekir" diyerek ona dua etmiştir. Daha sonra Hz. Ömer bu olaydan pişmanlık duyup Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek onu affettiğini söylemiştir. Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir arasındaki münakaşaya şahit olan Hz. Peygamber etrafındakilere şöyle seslenmiştir: "Allah beni size peygamber olarak gönderdiğinde size yaptığım tebliğe hepiniz 'yalan söylüyorsun' dediğinizde sadece Ebû Bekir 'doğru söyledin' demişti ve beni canıyla-malıyla desteklemişti. Şimdi sizler benim arkadaşımı, bu hususiyeti ve nisbeti ile bana bırakıyorsunuz değil mi?" Daha sonra Ebû'd-Derda; "Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir için söylediklerinden sonra O'nun hatırı için hiç kimse Hz. Ebû Bekir'i incitmemiştir." demiştir. Buhârî, *"Fedâilü's-Sahâbe"*, 62 (No. 3661).

⁹⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/161; Buhârî, *"Fedâilü's-Sahâbe"*, 62 (No. 3654-3657); Müslim, *"Mescid"*, 23.

tevdî edilen işlerin kolayca üstesinden gelmiştir.⁹⁵⁴ Çıkıştığı seyahat ve ticari yolculuklardan edindiği tecrübe ve neseb ilmine olan vukufiyeti sayesinde herkesin ilmine itibar ettiği bir kimse olmuştur.⁹⁵⁵ İlme hayatı boyunca önem veren Hz. Ebû Bekir, Müslüman olduktan sonra Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetmiş⁹⁵⁶ ve Allah Resulü'nden bir şeyler öğrenmek için sürekli gayret göstermiştir.

4.3.1. Hadis Rivayet Etmesi

Cahiliye Dönemi'nden itibaren sürekli Allah Resulü'nün yanında bulunan Hz. Ebû Bekir, onun sözlerini ve hareketlerini en iyi anlayan sahâbîlerden biri olmuştur. Allah Resulü'nden 142 hadis rivayet etmiştir.⁹⁵⁷ Bu hadislerin on bir tanesi Buhârî'de, bir tanesi Müslim'de altı tanesi de hem Buhârî hem de Müslim'de yer almaktadır.⁹⁵⁸ İmam Mervezî'ye göre Hz. Ebû Bekir 143,⁹⁵⁹ Suyutî'ye göre 104,⁹⁶⁰ İmam Hanbel'e göre ise 81 hadis rivayet etmiştir.⁹⁶¹ Hayatı boyunca Allah Resulü'nün yanında olan birinin bu kadar az hadis rivayet etmesinin nedenlerini; sürekli halifelik işleri ile meşgul olması, Allah Resulü'nden sonra çok yaşamaması ve Hz. Peygamber'in canlı bir şekilde hatırlandığı bir devirde halifelik yapmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.⁹⁶² Hz. Ebû Bekir'den; Hz. Ali, Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer'in yanı sıra evlatları; Âişe, Esmâ, Abdurrahman ve Muhammed de hadis rivayetinde bulunmuşlardır.⁹⁶³

Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği hadislerin birkaçı şu şekildedir:

“Allah Resulü'ne hangi haccın daha faziletli olduğu soruldu. O da: ‘Çokça kurban kesilen ve çokça telbiye yapılan hacdır’ buyurdu.”⁹⁶⁴

Hz. Ebû Bekir: “Ey Allah'ım Resulü bana öyle bir dua öğret ki, onunla namazlarımda dua edeyim.”

Allah Resulü şöyle buyurdu: “Ya Rabbi, ben nefsime zulmettim. Günahlarımı ancak sen bağışlarsın. Katından bana mağfirette bulun. Zira günahları affeden sensin.”⁹⁶⁵

Hz. Ebû Bekir: “Cimrilikten daha büyük bir hastalık var mıdır?”

Allah Resulü: “Cimrilikten kaçınmaya çalışın. Zira sizden öncekiler cimrilik yüzünden helak olmuşlardır. Cimrilikleri onların, kendilerine haram kılınan şeyleri helal saymalarına ve kanlarını dökmelerine neden olmuştur.” buyurmuştur.⁹⁶⁶

⁹⁵⁴ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 29.

⁹⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sehâbe*, 4/147; Akkad, *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 247.

⁹⁵⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 60; Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/19.

⁹⁵⁷ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1/278; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 69.

⁹⁵⁸ Fayda, “Ebû Bekir”, 10/105.

⁹⁵⁹ Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 51, 277.

⁹⁶⁰ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 70-78.

⁹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, “*Müsned-i Ahmed b. Hanbel*”, 1/165-199.

⁹⁶² Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 7; Fayda, “Ebû Bekir”, 10/106.

⁹⁶³ Fayda, “Ebû Bekir”, 10/105.

⁹⁶⁴ Tirmizî, “Hac”, 7 (No. 827).

⁹⁶⁵ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 372; Müslim, “Zikir”, 48; İbn Mâce, “Dua”, 34 (No. 3835); Tirmizî, “Dua”, 45 (No. 3529); Nesâî, “Sehv”, 13 (No. 1302); Farklı rivayetler için bk. Tirmizî, “Dua”, 45 (No. 3392).

⁹⁶⁶ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/531; Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği hadisler için bk. Ahmed b. Hanbel, “*Müsned-i Ahmed b. Hanbel*”, 1/165-199; Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 51, 277; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 70-78.

4.3.2. Kur'ân Hafızı olması ve Ayetleri Tefsir Etmesi

Hafız olan Hz. Ebû Bekir, kıraat açısından ashâb arasında sayılı kişilerdendir.⁹⁶⁷ Allah Resulü'nün, "kıraati en iyi olan kişi imamlık etmelidir" sözüne binaen Hz. Peygamber'in vefatından önce imamlık görevi için Hz. Ebû Bekir'e öncelik verilmiştir. Hatta Hz. Âişe annemizden gelen bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir'in bulunduğu bir ortamda ondan başkası imamlık yapmamıştır.⁹⁶⁸ Her daim Hz. Peygamber'in yanında olan Hz. Ebû Bekir, hafızlığının yanı sıra Kur'ân-ı en iyi anlayan ve bunu hayatına tatbik eden sahâbîler arasında yer almıştır.⁹⁶⁹ Zira Allah Resulü'nün vefatının hemen ardından ashâb arasında Hz. Muhammed'in ölmediği-ölmeyeceği konuşmaları geçerken araya giren Hz. Ebû Bekir, Kur'ân'dan bazı ayetleri okuyarak Allah Resulü'nün diğer tüm peygamberler gibi vefat ettiğini, her doğanın bir gün öleceğini belirterek hem ashâbı teskin etmiş hem de Kur'ân'a olan vukûfiyetini göstermiştir.

Allah Resulü vefat ettikten sonra Kur'ân-ı anlamakta zorlanan bazı sahâbîler kendisine gelerek ayetlerin tefsiri hakkında sorular sormuşlardır. Ayetler ile ilgili görüşlerini belirten Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nden duymadığı veya Kur'ân'da olmayan bir şeyi söylemekten kaçınmıştır. Zira kendisine 'ebb nedir' diye sorulduğunda Hz. Ebû Bekir: "Allah'ın kitabında bilmediğim bir şey hakkında konuşacak olursam beni hangi gök gölgelendirir ve hangi yer barındırır?" demiştir.⁹⁷⁰

Hz. Ebû Bekir'in tefsir ettiği ayetlerden birkaçı şu şekildedir:

Hz. Ebû Bekir'e Kelâle'nin⁹⁷¹ kim olduğunu sorduklarında, o şöyle cevap vermiştir: "Bu konu hakkında kendi kanaatimi söyleyeceğim. Eğer doğru ise Allah'tan yanlış ise bendendir. Ben Kelâle'nin baba, (ana) ve çocuk dışındaki yakınlar olduğunu düşünüyorum"⁹⁷²

"Bakara Sûresi 228. ayette geçen 'Kurû' kelimesi hayız anlamındadır."⁹⁷³

Saîd b. Ümran: "Ben Ebû Bekir'in yanında iken '*Rabbimiz Allah'tır dedikten sonra doğru yolda sebat edenler*'⁹⁷⁴ âyetini okuyunca o, 'bu kimseler, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan ve bu hal üzere devam eden kimselerdir' dedi."⁹⁷⁵

4.3.3. Fıkıh ve Ensâb İlmini Bilmesi

Hz. Ebû Bekir, Kureyş kabilesindeki nesebleri, kabileler arasında meydana gelen iyi-kötü olayları en iyi bilen kimsedir.⁹⁷⁶ Hz. Ebû Bekir'in neseb ilmene olan vukûfiyeti hakkında Cübeyr b. Mut'im şunları söylemiştir: "Ben Ebû Bekir'den neseb ilmini öğrendim. O, Araplar içinde neseb ilmini en iyi bilen kişiydi."⁹⁷⁷ Hz. Ebû Bekir'in neseb âlimi olması dışarıdan Mekke'ye gelenlere İslâm'ın tanıtılması için önem arz

⁹⁶⁷ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 53; Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/19.

⁹⁶⁸ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 36.

⁹⁶⁹ Fayda, "Ebû Bekir", 10/105.

⁹⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 8/586.

⁹⁷¹ el-Nisâ 4/12.

⁹⁷² Dârimî, "Feraiz", 21 (No. 3015); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/461; Farklı rivayetler için bk. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 4/1589-1590, 5/2071; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 79.

⁹⁷³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 2/901.

⁹⁷⁴ el-Fussilet 41/30.

⁹⁷⁵ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 79; Hz. Ebû Bekir'in tefsir ettiği ayetlere için bk. Ebû Dâvûd, "Melahim", 36 (No. 4338); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/518. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, 2/723; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/194, 2/31, 3/173-174, 388, 6/616, 7/284, 8/164, 9/223.

⁹⁷⁶ Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 157; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/68; Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 145.

⁹⁷⁷ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 37.

etmiştir. Zira Allah Resulü, Mekke'ye gelenleri İslâm'a davet etmek için Hz. Ebû Bekir'in bilgisinden yararlanarak kabile reisleriyle daha rahat ilişki kurabilmiştir. Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü ve dışarıdan gelen kabileler arasında iletişim kurulmasını sağlamış ve tebliğ için zemin hazırlamıştır.⁹⁷⁸

Müslümanlar, Allah Resulü vefat etmeden önce akıllarına takılan soruları gidip ona sormuşlar ve aldıkları cevaplar neticesinde hareket etmişlerdir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından ise soruların mercii halife seçilen Hz. Ebû Bekir olmuştur. Hz. Ebû Bekir halife seçildikten sonra bilgili ve görüş sahibi olan Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ubey b. Kâ'b gibi sahâbîler ile istişare etmeye önem vermiştir.⁹⁷⁹ Nitekim yaşlı bir kadın mirası hakkında soru sormak için Hz. Ebû Bekir'in yanına gidince, Hz. Ebû Bekir: "Allah'ın kitabında seninle ilgili bir hüküm yoktur. Hz. Peygamber'in hadislerinde de senin olayınla ilgili hadis bilmiyorum. O yüzden başka bir zaman gel ki, ben de bu süre zarfında başkalarına danışayım." diyerek kadını göndermiştir. Daha sonra Muğire b. Şu'be Hz. Peygamber'in bunun benzeri bir durumda kadına altıda bir pay verdiğini söyleyince, Hz. Ebû Bekir kadını çağırarak aynı fetvayı vermiştir.⁹⁸⁰ Başka bir rivayette ise inen âyet neticesinde içkinin haram kılınmasına rağmen Allah Resulü'nün içki cezasını belirlememesi bu konuda belirsizliği ortaya çıkarmıştır. Konu hakkında sahâbîler ile istişare eden Hz. Ebû Bekir, içki cezasının kırk sopa olduğuna hüküm vermiştir.⁹⁸¹

Hz. Ebû Bekir, kendisine gelen davaları önce Kur'an'a orada yoksa sünnete başvurarak çözmeye çalışmıştır. Kur'an ve sünnette hüküm bulmaz ise 'bu konuda kendi görüşümü söyleyeceğim. Doğru ise Allah'tan yanlıştır' diyerek kendi içtihadı neticesinde fetva vermiştir.⁹⁸²

Hz. Ebû Bekir'in verdiği bazı fetvalar şunlardır:

"Allah Resulü değeri üç dirhem olan bir kalkandan dolayı el kesmiştir. Hz. Ebû Bekir ise beş dirhemde el kesmiştir."⁹⁸³

"Mirasçılar arasında babanın bulunmadığı bir durumda, dede baba yerine geçmiştir."⁹⁸⁴

"Hz. Ebû Bekir'in kendisini ziyaret eden Müellefe-i Kulûb'dan bazı kimselere verdiği belgeyi (Müellefe-i Kulûb'a arazi bağışlama belgesi) gören Hz. Ömer, belgeyi alarak yırtmıştır. Hz. Ömer: "Allah Resulü'nün sizi İslâm'a ısındırdığı vakitlerde Müslümanların sayısı azdı. Fakat Allah'ın izniyle Müslümanların sayısı arttı. Şimdi gidip gücünüz yettiğince çalışın" diyerek onlara verilen toprağı geri almıştır. Durumu öğrenen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in verdiği fetvaya uyarak Müellefe-i Kulûb'a yapılan yardımların kaldırılmasına karar vermiştir."⁹⁸⁵

⁹⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 1/68; Algül, "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", 29; Fayda, "Ebû Bekir", 10/102.

⁹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/302.

⁹⁸⁰ Tirmizî, "Feraiz", 27 (No. 2100); Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 82; Farklı rivayetler için bk. Mâlik, "Feraiz", 4; İbn Mâce, "Feraiz", 23 (No. 2724).

⁹⁸¹ İbn Mâce, "Hudud", 20 (No. 2571); Ebû Dâvûd, "Hudud", 37 (No. 4489); Tirmizî, "Hudud", 15 (No. 1443); İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 2/865.

⁹⁸² Dârimî, "Mukaddime", (No. 163); Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 86.

⁹⁸³ Tirmizî, "Hudud", 15 (No. 1446); Nesaî, "Kate'e Sarik", 46 (No. 4913); Farklı rivayetler için bk. Mâlik, "Hudud", 35.

⁹⁸⁴ Dârimî, "Feraiz", 21 (No. 2945).

⁹⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/405-406; Hz. Ebû Bekir döneminde verilen fetvalar için bk. Mâlik, "Hudud" 2, 13; Ebû Dâvûd, "Harac", 19 (No. 2979); Tirmizî, "Salat", 2 (No. 353); Nesaî, "Hac", 24 (No. 2738); Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 80-82.

4.3.4. Rüyaları Yorumlaması

Hız. Ebû Bekir rüya tabiri ilminde maharet sahibi ve Allah Resulü zamanında bazı rüyaları yorumlayan bir kimsedir.⁹⁸⁶ Hız. Peygamber rüyasında kendisine bir bardak tereyağı hediye edildiğini ve bu tereyağının bir horoz tarafından döküldüğünü Hız. Ebû Bekir'e anlatınca o, Allah Resulü'nün rüyasını şu şekilde yorumlamıştır: "Ya Resullullah! İstedığın şeyleri bugün elde edeceğini sanmıyorum." Bunun üzerine Allah Resulü de Hız. Ebû Bekir ile aynı kanaatte olduğunu belirterek istediği şeylerin bugün gerçekleşmeyeceğini söylemiştir.⁹⁸⁷

Belâzurî'den gelen rivayete göre Hız. Âişe rüyasında gökyüzünden odasına üç defa yıldız düştüğünü görünce bunu babasına anlatmıştır. Hız. Ebû Bekir, Hız. Âişe'ye: "Eğer rüyan doğru ise odana-hücrene üç önemli kişi defnedilecektir." demiştir.⁹⁸⁸

4.3.5. Şairliği ve Hatipliği

Hız. Ebû Bekir, şiir okumak, şiirin zevkine varmak ve hıfzettiği şeyleri yerli yerinde okumakta eşsiz bir maharete sahiptir.⁹⁸⁹ Hız. Peygamber ile Hız. Ebû Bekir birlikte Mekke'ye girdiklerinde, Mekke'den bazı kadınlar Müslümanların atlarının yüzlerine şarap dökmüşlerdir. Kadınların durumunu gören Allah Resulü: "Ey Ebû Bekir! Hassan ne söylemişti?" diye sorunca Hız. Ebû Bekir şu beyti okumuştur:

*"Atlarımız sanki yağmura tutulmuş
Kadınlar onlara şarap dökünce"*⁹⁹⁰

Medine'ye yapılan hicretten sonra Hız. Ebû Bekir ve Bilâl b. Rebâh hastalanınca Hız. Âişe onları ziyaret ederek nasıl olduklarını sormuş, Hız. Ebû Bekir şu beyitle cevap vermiştir:

*"Her kim ki aile fertleri arasında sabahlamıştır
Ölüm ona ayakkabısının ipinden daha yakındır"*⁹⁹¹

Hız. Ebû Bekir ashâb içinde en fasih konuşan, hitabeti en iyi olan kişilerin başında gelmektedir. Onun konuşmaları fesahat ve belâgat bakımından olduğu kadar muhtevasının güzelliğiyle de ünlüdür.⁹⁹² Hız. Ebû Bekir'in konuşmaya başladığı yerde yanındakiler onu dinler ve konuştuğu konu hakkında kendisine hak vermişlerdir. Allah Resulü'nün vefatının ardından onun vefatını kabul etmeyenlere ve Benî Saide Sakifesi'nde Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek isteyenlere karşı hitabını buna örnek olarak verebiliriz.

⁹⁸⁶ Hız. Ebû Bekir'in rüya yorumlaması ile ilgili Hız. Peygamber'e isnad edilen şöyle bir rivayet vardır: "Rüyaları Ebû Bekir'e yorumlatmam bana emredildi." Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 38.

⁹⁸⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/936; İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/484; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3/85; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 37-38.

⁹⁸⁸ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/572-573; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 87; Farklı rivayetler için bk. Mâlik, "Cenaiz", 30; Hız. Ebû Bekir'in rüya tabir etmesi ile ilgili rivayetler için bk. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/544; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/90; Dârimî, "Taharet", 1 (No. 1142); Ebû Dâvûd, "Sünnet", 39 (No. 4637); Tirmizî, "Rüya", 32 (No. 2293).

⁹⁸⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/114; Akkad, *Hız. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*, 246; Hız. Ebû Bekir'in hayatı boyunca şiir okumadığına dair rivayetler için bk. Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 28.

⁹⁹⁰ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/356.

⁹⁹¹ Hız. Ebû Bekir okuduğu şiirler için bk. İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medine*, 197. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/277-278; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/129, 193, 592; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/840.

⁹⁹² Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 37-38; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 276; Fayda, "Ebû Bekir", 10/107.

Alçakgönüllü bir karaktere sahip olan Hz. Ebû Bekir, konuşmalarında kendini övmekten kaçınmıştır. Konuşmayı yapacağı yere göre cümleler seçerek onların rahatsız olmamalarını sağlamıştır. Örneğin Benî Saîde olayında Ensar'a karşı hitap ederken onların İslâm'a olan hizmetlerini ve faziletlerini saymıştır.⁹⁹³

Halife seçildikten sonra mescide toplanan ashâba şöyle bir konuşma yapmıştır: "Aranızda en hayırlı olmamama rağmen halife olarak seçildim. Görevimi layıkıyla yerine getirmem halinde bana yardımcı olunuz. Yok, eğer görevimi yerine getiremez isem beni düzeltiniz. Benim yanımda en zayıf olanınız, kuvvetli olsa dahi haksız olandır. Benim yanımda en güçlü olanınız, zayıf da olsa haklı olandır."⁹⁹⁴

4.4. Askeri ve İdâri Özellikleri

Hz. Peygamber döneminde hac emirliği,⁹⁹⁵ imamlık,⁹⁹⁶ kâtiplik,⁹⁹⁷ seriyye komutanlığı,⁹⁹⁸ sancaktarlık⁹⁹⁹ gibi görevler yapan Hz. Ebû Bekir; Allah Resulü'nün vefatının ardından edinmiş olduğu tecrübeleri hilafeti döneminde kullanmıştır. Halifelğe seçildiği ilk andan itibaren genel olarak Allah Resulü'nün çizgisinde bir siyaset izleyerek onun almış olduğu kararları devam ettirmiştir.¹⁰⁰⁰

Allah Resulü'ne ve İslâm dinine bağlılığı ve kararlılığı ile ön plana çıkan sahâbîlerden olan Hz. Ebû Bekir, din uğruna gerekirse oğlundan bile vazgeçebileceğini bizlere göstermiştir. Bedir savaşında Müşrik ordusu içinde yer alan oğlunu sırf Müşrik olup Müslümanların karşısında yer aldı diye öldürmek için Allah Resulü'nden izin istemiştir.¹⁰⁰¹ Durumun hassasiyetini bilen Allah Resulü buna izin vermeyerek onun oğlunu öldürmesi için gitmesine izin vermemiştir.

Allah Resulü'nün her daim yanında olan Hz. Ebû Bekir, savaşların tamamında onun yanında yer almış, Hz. Peygamberi korurken büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Mekke'li Müşriklerin eziyetlerine karşı kendini Resulullah'a siper etmiş, Bedir ve Uhud savaşları esnasında Allah Resulü'nün en sıkıntılı olduğu durumlarda dahi onu korumaktan vazgeçmemiş ve ölme pahasına onu korumuştur. Üsâme ordusunu gönderirken onlarla beraber sefere çıkma cesaretini göstermişse de devletin başsız kalacağı korkusu ile bu kararından vazgeçmiştir.

⁹⁹³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 23; Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, 153; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/244; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 58.

⁹⁹⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/661; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/167; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 34; Mervezî, "*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*", 214-215; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*, 2/423-424; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/191-192; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/248-249; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 57; Hz. Ebû Bekir'in yapmış olduğu konuşmalar için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/249-250; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/359; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 80.

⁹⁹⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/7; Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 214; Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, 144.

⁹⁹⁶ Belazurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar ve Riyad ez-Ziriklî, 2/558.

⁹⁹⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/346; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*, 258.

⁹⁹⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/773; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/121, 5/55; Ebû Dâvûd, "*Cihad*", 15 (No. 2638); Belazurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/379.

⁹⁹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/996, 1/407; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/45, 60.

¹⁰⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/36; Tirmizî, "*Zekât*", 5 (No. 621); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/329; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/115.; Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, 165; Mutlu, *Râşid Halifeler Döneminde Siyasi Değişmeler ve Toplumsal Etkileri*, 64.

¹⁰⁰¹ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/638; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/21; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/46; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 33; Farklı rivayetler için bk. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1/257.

“Hz. Peygamber’in vefatından önce almış olduğu bazı kararların iç yüzünü ancak Hz. Ebû Bekir anlayabilmiştir. Bu da Hz. Ebû Bekir’in feraset ve ileri görüşlü bir kimse olduğunu bize göstermektedir. Örneğin; Hudeybiye Antlaşması sırasında imzalanan maddelerin Müslümanlar aleyhinde olduğu kanısı ashâb arasında kabul gören görüş iken, Hz. Ebû Bekir bu antlaşmanın imzalanmasında ilahi bir işaretin olduğunu ve İslâm lehine bir sonuç doğuracağını idrak ettiği için sükût etmiştir.”¹⁰⁰² Bunun yanında devletin bekâsı için önemli olan Üsâme ordusunun gönderilmesini Allah Resulü’nün vefatından sonra gönderen Hz. Ebû Bekir, durumun vahametini önceden sezmiş ve Allah Resulü’nün çıkarmış olduğu orduyu sefere göndermiştir.

Hz. Ebû Bekir hilafeti süresince askeri ve idâri alan ile ilgili almış olduğu kararlarda istişare heyetine danışarak kararlar almaya çalışmıştır. Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman gibi önemli şahsiyetlerin yer aldığı şûra meclisinde alınan kararlara bazen karşı çıktığı da olmuştur.¹⁰⁰³ Ridde olaylarında ve Üsâme b. Zeyd’in gönderilmesi ile ilgili olaylarda şûra meclisinin almış olduğu kararlara uymayarak kendi başına vermiş olduğu bir karar neticesinde “Hz. Peygamber’in yola koyduğu bir orduyu ben geri çevirmem.”¹⁰⁰⁴ “namaz ile zekâtın arasını açan ile savaşırım.”¹⁰⁰⁵ diyerek askerlerini sefere göndermiştir. Sahâbîlere karşı dahi olsa doğru bildiği şey üzere kararlı bir şekilde sebat gösteren Hz. Ebû Bekir’in, daha sonra sahâbe tarafından haklı olduğu anlaşılmıştır. Zira Hz. Ebû Bekir’in haklı olduğunu Abdullah b. Mes’ud şu sözler ile anlatmıştır: “Ebû Bekir başımıza gelmiş olmasaydı Müslümanlar bölünmüş durumda olacaktı.”¹⁰⁰⁶

Halife kararları alırken despot bir yönetimden ziyade ılımlı bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Zira devlet yönetiminde tek sözün kendisinde olmadığını ve yakınındaki sahâbîlere danışarak kararlar aldığına yukarıda değinmiştik. Bazen vermiş olduğu kararlarda Hz. Ömer gibi önemli şahsiyetlerin karşı çıkması neticesinde onların vermiş olduğu hükme razı gelerek kendi hükmünün ortadan kalktığını belirtmiştir.¹⁰⁰⁷

Hz. Ebû Bekir, komutanlarını sefere gönderirken onları sürekli teftiş ederek kendi başarılarına yanlış kararlar almalarını engellemeye çalışmıştır. Nitekim Suriye fetihleri sırasında bazı komutanlarına vermiş oldukları yanlış kararlardan dolayı kızmış ve görev yerlerini değiştirmiştir.¹⁰⁰⁸ “Hz. Ebû Bekir’in kararlı bir yönetici olması onun sert bir kimse olduğu anlamına gelmemektedir. O, idârede kararlılık ile birlikte müsamahalı olmanın örneklerini de göstermiştir. Emri altında olan bazı yöneticilerin yapmış oldukları hataları hoşgörü ile karşılayarak onlara kin beslememiştir.”¹⁰⁰⁹ Hâlid b. Saîd’in hilafetine karşı çıkmasında ona kin beslememesini örnek olarak gösterebiliriz.

Askerlerin ve komutanların cesaretlenmesi için onlara Kur’ân’dan ayetler okuyarak savaşa konsantre olmalarını büyük ölçüde sağlamıştır.¹⁰¹⁰ Göndermiş olduğu komutan ve zekât âmillerine mektuplar yazarak onların uymaları gerek kuralları, hangi

¹⁰⁰² Algül, “Hz. Ebû Bekir’in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 107.

¹⁰⁰³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 34-35; Başköylü, *Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Döneminde Devlet-Halk Münasebetleri*, 249; Mahdi, *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*, 45.

¹⁰⁰⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/171.

¹⁰⁰⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 35.

¹⁰⁰⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, 2/201.

¹⁰⁰⁷ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü’l-Emvâl*, 351-352; Algül, “Hz. Ebû Bekir’in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 113.

¹⁰⁰⁸ Zührî, *el-Megâzî*, 151.

¹⁰⁰⁹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 2/50.

¹⁰¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/2-4; Kaya, *Hz. Ebû Bekir’in Kur’ân’a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, 52; Ayar, “Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur’ân’ın Referans Olarak Kullanılması”, 155, 165, 172.

mallardan ne durumda zekât alınabileceğini söylemiştir.¹⁰¹¹ Komutanlarına savaşta uymaları gereken kuralları şu şekilde sıralamıştır:

1. Kadınları öldürmeyin.
2. Çocuklara dokunmayın.
3. İhtiyarlara saldırmayın.
4. Yemiş veren ağaçları kesmeyin.
5. Yerleşim yerlerini tahrip etmeyin.
6. Zulüm maksadı ile bir koyun veya bir deveyi kesmeyin.
7. Haddi aşarak zulüm yapmayın.
8. Düşmandan korkmayın.¹⁰¹²

“Hz. Ebû Bekir hilafeti döneminde görev vereceği kişileri seçerken liyakat sahibi, toplumda önem arz eden şahısları ve Allah Resulü’nün vefatından önce görev verdiği kimseleri seçmeye gayret etmiştir.”¹⁰¹³ Bunu yaparken de yönetimde hâkim olmaması için görev verdiği kişileri genellikle farklı kabilelerden seçmeye gayret etmiştir.¹⁰¹⁴ Böylece “kabileler arasındaki rekabeti kırmış, devlete karşı olası bir isyanın önüne geçmiştir. Yönetimde Hâşimoğullarına görev vermeyerek ileriki zamanlarda Allah Resulü’ne olan akrabalıklarını bahane ederek halifelikte pay sahibi olduklarını söylemelerinin ve böylece devlete zarar vermelerinin önüne geçilmiştir.”¹⁰¹⁵ Diğer taraftan Hz. Ebû Bekir ile arası açık olan Ümeyyeoğullarına görevler vererek onların devlete bağlılığını sağlamıştır.¹⁰¹⁶

Hz. Ebû Bekir halife olunca fey dağıtımında Allah Resulü’nden farklı bir yol izleyerek kişilerin hangi kabileden olduğuna veya İslâm’a giriş sıralarını önemsemeksizin herkese eşit pay dağıtmıştır.¹⁰¹⁷ Müslümanlar arasında fazilet bakımından üstünlük olsa dahi bu üstünlüğün kendi yanında değil Allah katında geçerli olduğunu söyleyerek insanların kendi yanında eşit olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹⁸ Hz. Ömer’in bu duruma engel olmaya çalışmasına rağmen onu dinlemeyerek insanlara karşı eşit davranmıştır.¹⁰¹⁹ Hz. Ebû Bekir’in bu şekilde davranmasının asıl sebebi toplumda olası bir düzensizliğin önüne geçerek ekonomik anlamda dengeyi ve sosyal adaleti sağlamaya çalışmıştır.¹⁰²⁰

¹⁰¹¹ Mâlik, “Cihad”, 10; Vâkıdî, *Fütûhu’s-Şâm*, 1/5-8; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 5/331; İbn Mâce, “Zekât”, 8 (No. 1800); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 9 (No. 1567-1568); Mervezî, “*Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddık*”, 182-186.

¹⁰¹² Tirmizî, “Siyer”, 19 (No. 1552); Nedvî, *Hazreti Ebû Bekir*, 210; Demirci, *Hz. Peygamber ve Dört Halife Döneminde Gayr-ı Müslim Politikaları*, 190,198; Balcı, *Hz. Ebû Bekir Döneminde Diplomatik Münasebetler ve Antlaşmalar*, 217. Farklı rivayetler için bk. Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/1122; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’l-Târîh*, 2/195-196; Kutup, *Fî Zilâl-il Kur’ân*, 10/370.

¹⁰¹³ Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşiliği-İslâm’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik-*, 57; Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, 71; Balcı, *Hz. Ebû Bekir Döneminde Diplomatik Münasebetler ve Antlaşmalar*, 44; Mehmet Şimşir, “Raşid Halifeler Döneminde İdare Sistemi ve Divan Teşkilatı”, *İSTEM* 3/6 (2005), 270.

¹⁰¹⁴ Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri-İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar-*, 29; Köse, *Medine’de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*, 237; Eceoğlu, *Hz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi*, 224.

¹⁰¹⁵ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, 166.

¹⁰¹⁶ Apak, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyet*, 166.

¹⁰¹⁷ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü’l-Emvâl*, 336; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 4/177; Farklı rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, “Harac”, 19 (No. 2978); Nesaî, “Fey”, 38 (No. 4143); Başköylü, *Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Döneminde Devlet-Halk Münasebetleri*, 253.

¹⁰¹⁸ Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü’l-Emvâl*, 335.

¹⁰¹⁹ Duri, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, 109.

¹⁰²⁰ Algül, “Hz. Ebû Bekir’in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, 116.

4.5. Hakkında İnen Âyetler ve Rivayet Edilen Hadisler

Hiz. Peygamber'in en yakınında bulunan sahâbilerden biri olan Hiz. Ebû Bekir hakkında bazı âyetlerin nazil olduğu ve Hiz. Peygamber'in Hiz. Ebû Bekir'in sahâbe içindeki önemini belirtmek için bazı sözler söylediği rivayet edilmiştir. Bu âyetler Hiz. Ebû Bekir'in İslâm'a hizmetlerini veya Allah Resulü'ne bağlılığını bizlere göstermektedir. Mekke'den Medine'ye hicret ederken Sevr Mağarasında Allah Resulü ile beraberken Müşriklerin onları yakalamak üzere olduğu bir esnada Hiz. Ebû Bekir'in Allah Resulü'ne zarar verecekleri korkusu ile üzüldüğu bir esnada “*Korkma Allah bizimle beraberdir*”¹⁰²¹ âyeti indirilmiştir.¹⁰²² Yine Hiz. Âişe'ye iftira atılan İfk hadisesi esnasında olaya karışanlardan biri de Mistah adlı bir şahıstır. Hiz. Ebû Bekir maddi durumu kötü olan Mistah'a maddi yardımda bulunmasına rağmen Mistah Hiz. Âişe'ye iftira atanların dediklerine inanıp olaya karışınca Hiz. Ebû Bekir ona yapacağı yardımı keseceğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah Mistah'a yaptığı yardımı kesmemesi adına şu âyeti indirmiştir: “*İçinizden yardımsever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.*”¹⁰²³ Âyet indikten sonra söylediklerinden dolayı pişmanlık duyan Hiz. Ebû Bekir, Mistah'a önceden yaptığı yardımlara devam edeceğini belirtmiştir.¹⁰²⁴

Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Âişe'yi çıktıkları bir sefer esnasında ashâbı susuz bir şekilde bırakıp abdest almalarına engel olduğu için azarlayınca teyemmüm âyeti indirilmiştir.¹⁰²⁵ Bu âyetler dışında Hiz. Ebû Bekir hakkında indiği rivayet edilen âyetlerin bazıları şunlardır:

“*Elif Lâm Mim. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle müminler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.*”¹⁰²⁶

“*Allah; ‘Şüphesiz, Allah fakirdir biz zenginiz’ diyenlerin sözünü elbette duydu. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve ‘Tadın yangın azabını!’ diyeceğiz.*”¹⁰²⁷

“*İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder. Allah, kullarına çok şefkatlidir.*”¹⁰²⁸

“*Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.*”¹⁰²⁹

“*Temizlenmek için malını hayra veren en muttaki (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik*

¹⁰²¹ el-Tevbe 9/40.

¹⁰²² Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/298; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2/230; Kutup, *Fî Zilâl-il Kur'an*, 5/310-311; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/11.

¹⁰²³ el-Nûr 24/22.

¹⁰²⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/125; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/625.

¹⁰²⁵ el-Nisâ 4/43; Mâlik, “Taharet”, 89; Buhârî, “Teyemmüm”, 7 (No. 334); Müslim, “Hayz”, 108. Ebû Dâvûd, “Taharet”, 1 (No. 320); Nesaî, “Taharet”, 1 (No. 314); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/8; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 4/1712.

¹⁰²⁶ el-Rûm 30/1-5; Sebeb-i Nuzûl için bk. Tirmizî, “Tefsir”, 44 (No. 3194); Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/396.

¹⁰²⁷ el-Âl-i İmran 3/181; Sebeb-i Nuzûl için bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/558; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/413-414.

¹⁰²⁸ el-Bakara 2/207; Sebeb-i Nuzûl için bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/71.

¹⁰²⁹ el-Ley 92/5-7; Sebeb-i Nuzûl için bk. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/128; Taberî, *Taberî Tefsiri*, 9/143; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 15/8491.

yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar). Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.”¹⁰³⁰

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah; lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”¹⁰³¹

“Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefareti ödemeyi) size meşru kılmıştır. Allah, sizin yardımcınızdır. O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, ‘Bunu sana kim bildirdi?’ dedi. Peygamber: ‘Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi’ dedi. (Ey Peygamber'in eşleri!) Eğer siz ikiniz Allah'a tövbe ederseniz, ne iyi. Çünkü kalpleriniz kaydı. Eğer Peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de salih müminler de. Bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar.”¹⁰³²

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'i birçok yerde övdüğü, onun cennetteki konumu ile ilgili sözler söylediği rivayet edilmektedir. Allah Resulü'nün Hz. Ebû Bekir için söylediği hadislerden bazıları şu şekildedir:

“Ebû Bekir'i sevmek ve saygı duymak ümmet üzerine farzdır.”¹⁰³³

“Kimi İslâm'a davet ettiysem tereddüt etti Ebû Bekir hariç.”¹⁰³⁴

“Gökyüzünde iki, yeryüzünde iki vezirim vardır. Gökyüzündeki vezirlerim Cebrail ile Mikail'dir. Yeryüzündeki vezirlerim ise Ebû Bekir ve Ömer'dir.”¹⁰³⁵

Allah Resulü: “Ey Ebû Bekir! Ümmetim içinde cennete girecek ilk kişi sen olacaksın.”¹⁰³⁶

Hz. Ali: “Allah Resulü'nün yanında otururken içeri Ebû Bekir ve Ömer girince Resulullah: ‘Resuller ve peygamberler dışında öncekiler ve sonrakiler arasında bu iki kişi (Ebû Bekir ve Ömer) cennet ehliendirler.’ dedi.”¹⁰³⁷

“Ebû Bekir'in kapısı hariç tüm kapıları kapatın. Benim nezdimde Ebû Bekir'den daha üstün birini bilmiyorum.”¹⁰³⁸

¹⁰³⁰ el-Leyl 92/17-21; Sebeb-i Nuzûl için bk. Taberî, *Taberî Tefsiri*, 9/149; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/285.

¹⁰³¹ el-Mâide 5/54; Sebeb-i Nuzûl için bk. Taberî, *Taberî Tefsiri*, 2/329-330; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/311-312.

¹⁰³² el-Tahrîm 66/1-4; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/424; Hz. Ebû Bekir adına nazil olmuş diğer ayetler için bk. el-Nisâ 4/18. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 4/1767; el-Nisâ 4/33. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 4/1676; el-Nûr 24/29. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/12; el-Ahkâf 46/15-16; el-Zilzâl 99/7-8. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 15/8570; el-Rahmân 55/46. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 14/7657; el-Mücâdele 58/22. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, 14/ 7793.

¹⁰³³ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 49.

¹⁰³⁴ İbn İshak, *Sîret-u İbn İshak*, 139; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/263-264.

¹⁰³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/134.

¹⁰³⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, 68.

¹⁰³⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 17.

¹⁰³⁸ Zührî, *el-Megâzî*, 131.

Hz. Ali: “Allah Resulü: ‘Allah, Ebû Bekir’e merhamet etsin. O Benimle Medine’ye hicret etti, kızını benimle evlendirdi ve Bilâl’i özgürlüğüne kavuşturdu...’ dedi.”¹⁰³⁹

¹⁰³⁹ Tirmizî, “Menakıb”, 46 (No. 3714).

5. SONUÇ

Hiz. Ebû Bekir, Kureyş'in Teym kabilesinde dünyaya gelmiştir. Babası Ebû Kuhâfe, annesi ise Ümmü'l-Hayr'dır. Her ne kadar adı bazı kaynaklarda Atîk olarak geçmiş olsa bile gerçek adının Abdullah olduğu, Ebû Bekir künyesinde kendisine tam olarak ne zaman ve neden verildiği kaynaklarda belirtilmemiştir. Bekir adlı bir çocuğu olmadığı halde kendisine Ebû Bekir künyesinin niçin verildiği konusunda kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığımız Hiz. Ebû Bekir, Mekkeliler tarafından sevilip sayılan biri olmasının yanında geçimini ticaretle sağlamaya çalışmıştır.

Hiz. Muhammed'e 610 yılında risalet görevi verildikten sonra kendisini İslâm'a davet eden Allah Resulü'nün davetine bir an dahi düşünmeden olumlu bir cevap vermiştir. İlk Müslümanlardan olan Hiz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün ev halkı Hiz. Hatice, Hiz. Ali ve Zeyd b. Hârise'den sonra Müslüman olmuştur.

İslâmiyet'in insanlara anlatılmasında hep en ön saflarda yer almıştır. Gerek Hiz. Peygamber'e olan yakınlığı sebebiyle gerekse İslâmiyeti yaymadaki çabası neticesinde Mekke Müşriklerden çok fazla eziyet görmüştür. Hiz. Muhammed'in ve eziyet çeken Müslümanların sıkıntılarını bir nebze bile olsa azaltmak için elinden geleni yapmış ve birçok köle sahâbîyi satın alarak âzad etmiştir.

Müslüman olduktan sonra sürekli Hiz. Peygamber ile beraber olan, onu bir an dahi olsa yalnız bırakmayan Hiz. Ebû Bekir, Allah Resulü'nün katıldığı tüm gazvelere onunla beraber katılmıştır. 622 yılında Medine'ye yapılan hicrette Hiz. Peygamber ile hicret arkadaşı olmuştur. Vaktinin çoğunda Hiz. Peygamber ile beraber olmasının kendisi açısından birçok önemli faydası olmuştur. Özellikle devletin yönetilmesi konusunda Allah Resulü'nden almış olduğu dersler kendisinin halife olduktan sonra İslam Devleti'ni yönetmesi konusunda kendisine büyük fayda sağlamıştır.

Medine'ye hicret edildikten sonra ticarete devam eden Hiz. Ebû Bekir, kazandığı malın çoğunu Mekke'de olduğu gibi Medine'de de Allah yolunda harcamıştır. Peygamber mescidinin arsasının alınmasını, Tebük seferi gibi birçok sefere hazırlık sırasında infakta bulunmasını bu yardımlar arasında sayabiliriz.

Hac ibadetinin farz kılınmasından sonra Müslümanlara ilk haccı yaptırma görevi Allah Resulü tarafından Hiz. Ebû Bekir'e verilmiştir. Bunun yanında Hiz. Peygamber'in sekeratı esnasında Müslümanlara namaz kıldırma görevi de kendisine verilmiştir. Allah Resulü'nün kendisine vermiş olduğu bu önemli görevler neticesinde bazı kaynaklarda Resulullah'ın Hiz. Ebû Bekir'i yerine halife bırakmak istediği şeklinde rivayetler geçmektedir. Kanaatimizce her ne kadar Allah Resulü kendisinden sonra kimin halife olması gerektiği ile ilgili olarak açık bir nass belirtmemiş olsa da Hiz. Ebû Bekir gibi İslâm'a ve Müslümanlara hizmet etmiş bir şahsiyetin kendisinden sonra halife olmasını istemesi gayet tabiidir.

Hiz. Peygamber'in vefat etmeden önce yerine Hiz. Ali'yi halife tayin etmek suretiyle yanında bulunanlardan kalem-kâğıt istediği, Hiz. Ömer gibi bazı sahâbîlerin de "Allah Resulü sayıklıyor" diyerek Hiz. Peygamber'in son anlarındaki isteğinin yerine getirilmediği ve sahâbîlerin bu tavrı karşısında Allah Resulü'nün vasiyetini yazmaktan vazgeçtiği, Hiz. Peygamber'in vasiyette bulunmadan birkaç gün sonra vefat ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Rivayetlerde Kırtas Olayı olarak geçen bu hadisenin Şia tarafından uydurulduğu düşüncesindeyiz. Zira Müslümanları ilgilendiren böyle önemli bir olayı hayatının son anlarına bırakması Hiz. Muhammed'in tebliğ metoduna uymamaktadır. Ayrıca kendisi böyle bir vasiyet yazmak istediğinde sahâbîlerin karşı çıkmaları sonrasında vasiyeti yazmaktan vazgeçip Müslümanların sıkıntıları içinde bir

hayat yaşamalarına göz yumması ve daha sonra vasiyet edebilme imkânı olmasına rağmen vasiyette bulunmaması akıl kârı değildir. Kendisini canlarından çok seven sahâbîlerin de Allah Resulü'nün son isteğini yerine getirmediğini söylemek kanaatimizce ashâba yapılmış büyük bir hakarettir.

Hiz. Peygamber'in vefat haberini Sunh'taki evinde iken alan Hiz. Ebû Bekir zaman kaybetmeden Medine'ye Hiz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Daha sonra Allah Resulü'nün vefatının ardından şüpheye düşen, onun vefat etmediğini söyleyen bazı sahâbîleri soğukkanlı bir şekilde kırmadan uyarılmış ve kargaşayı büyümeden engellemiştir. Benî Sâide Sakîfesi'nde halifelik için Sa'd b. Ubâde'nin seçileceğini duyduktan sonra yanına Hiz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ı da alarak zaman kaybetmeden oraya varmıştır. Allah Resulü'nün tüm Arapların sözünü dinlediği Kureyş kabilesinden olduğunu söyleyen Hiz. Ebû Bekir, halifeliğin Kureyş kabilesi dışında başka bir kabileye verilmesi halinde kimsenin o kabilenin sözünü dinlemeyeceğini söyleyerek hilafetin Kureyş'e ait olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Hiz. Ömer ve Ebû Ubeyde gibi sahâbîlerin araya girmesi ile Allah Resulü'nün vefatının ardından halife olarak Hiz. Ebû Bekir seçilmiştir.

Hiz. Fâtıma ve Sa'd b. Ubâde gibi isimlerin kendisine biat etmediği, Hiz. Ali, Ebû Süfyân vb. gibi kimselerin de biat etmekte geciktikleri kaynaklarda yer almaktadır. Hiz. Ebû Bekir bu kimseleri zorla biat ettirmek yoluna gitmemiş ve kendi istekleri ile gelip biat etmelerini istemiştir. Bu esnada da hiçbirine karşı kin beslememiştir. Hatta Ebû Süfyan ve Hâlid b. Saîd b. Âs'a çeşitli görevler vermesi şahsi bir kin beslemediğine delil olarak sayılabilir. Sabrı neticesinde Hiz. Fâtıma ve Sa'd b. Ubâde dışındakiler kendisine gelip biat etmişlerdir.

Halife seçilen Hiz. Ebû Bekir'in ilk işi sahâbîlerin tüm karşı çıkmalarına rağmen Üsâme Ordusunu göndermek olmuştur. Daha sonra zekât vermeyeceklerini belirten ve dinden dönen bazı kabileler ile savaşmak zorunda kalmıştır. Yapılan savaşlar sonunda birçok kayıp verilmesinin yanında İslâm Devleti'nin birliği sağlanmış ve İslâm'ın çevre ülkelere ve kabilelere yayılmasının önü açılmıştır.

Yemâme savaşında hafızların şehit olmasından sonra Hiz. Ömer'in ısrarı neticesinde Kur'ân-ı Kerîm'in Cem' edilmesi yolunda bir karar alınmış ve Cem' işleminin başına vahiy kâtiplerinden olan Zeyd b. Sâbit getirilmiştir. Zeyd b. Sâbit ve diğer bazı kimselerin de gayretleri neticesinde Kur'ân ilk defa iki kapak arasında toplanmıştır.

Hiz. Ebû Bekir vefatına yakın bir dönemde ashâptan önemli bazı kimseleri çağırarak yerine Hiz. Ömer'in halife olarak tayin edilmesini istemiş ve bu konuda onların görüşlerini almayı amaçlamıştır. Hiz. Ebû Bekir'in Hiz. Ömer'i halife olarak tayin etmesindeki en önemli etken kendisinden sonra Müslümanların Allah Resulü'nün vefatının ardından düştükleri kargaşa ortamına tekrar düşmeleri korkusudur. Neyse ki Hiz. Ebû Bekir'in isteği üzerine ashâb ile yapılan istişareler neticesinde Hiz. Ömer halife tayin edilmiş ve Müslümanlar Allah Resulü'nün vefatının ardından düştükleri sıkıntıya tekrar düşmemişlerdir.

Hiz. Ebû Bekir'in şahsiyetine ve devlet yönetimindeki kabiliyetlerine baktığımızda maddeler halinde şunları söyleyebiliriz;

1. Devlet yönetiminde görev verdiği valilerin, komutanların ve âmillerin alanlarında uzman ve liyakat sahibi kimseler olduklarını görmekteyiz.

2. Almış olduğu tüm kararlarda istişareye önem vermiş ve aldığı kararların ekseriyeti yapmış olduğu istişareler sonucunda uygulamaya konulmuştur. Üsâme'nin gönderilmesi ve Ridde savaşlarının yapılması gibi kararlar ile alınan istişareye uymadığı da olmuştur.

3. Mekke’de ensâb ilmini en iyi bilenlerden biri olan Hz. Ebû Bekir, bu ilmini kabile reislerini İslâm’a davet ederken kullanmıştır. Neseblerinden örnek verdiği bazı kabile reisleri bundan etkilenerек İslâm’a sempati beslemeye başlamışlardır.

4. Rüyaları yorumlaması, iyi bir hatip ve şair olması, fıkıh ilmini bilmesi kendisini insanlar nezdinde önemli bir mevkie getirmiştir.

5. Kur’ân’a ve hadislere olan vukûfiyeti sayesinde hem İslâm’ı çok doğru bir şekilde anlayıp yaşamaya çalışmış hem de halife olduktan sonra Müslümanların yönetilmesinde Kur’ân’a ve hadislere göre hareket etmeye çalışmıştır.

6. Dini hassasiyeti ön planda olan Hz. Ebû Bekir, boğazından bir lokma dahi olsa haram lokma geçmemesine çok dikkat etmiştir. Haramlar konusundaki hassasiyeti yanında, oldukça cömert biri olan Hz. Ebû Bekir ticaretten kazandığı neyi varsa İslâm uğruna harcamıştır.

7. İslâm’a ilk girenlerden biri olmasının yanında ibadetlerine âzamî derecede özen göstermiştir.

8. Allah Resulü’nün vefatının ardından devralmış olduğu devlet başkanlığını Hz. Peygamber’den almış olduğu dersler neticesinde onun yolundan giderek başarılı bir şekilde idâre etmiştir.

KAYNAKÇA

- AĞIRAKÇA, Ahmet. *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebû Bekir'in Hilafet Dönemi*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2013.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. “*Müsned-i Ahmed b. Hanbel*”. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l Hadis, 1416/1995.
- AKBULUT, Ahmet. *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*. Ankara: Otto Yayınları, 4. Basım, 2016.
- AKÇA, Fatih. *Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- AKKAD, Abbas Mahmud el-. *Hz. Ebû Bekir'in Şahsiyeti ve Dehası*. çev. Ali Özek. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, ts.
- AKSU, Ali. “Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 229-248.
- ALGÜL, Hüseyin. “Esved el-Ansî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/440-441. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- _____, “Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”. *İSTEM* 3/6 (2005), 105-120.
- _____, “Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”. *İSTEM* 1/1 (2003), 25-40.
- APAK, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. 4 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım, 2014.
- _____, *Erken Dönem İslâm Tarihinde Asabiyyet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2016.
- _____, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2015.
- ARI, Mehmet Salih. *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- _____, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- _____, “Tuleyha b. Huveylid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/362-363. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- ARNOLD, T. W. “Halife”. *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 5(1)/148-155. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- AVCI, Casim. “Hilafet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/539-546. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

- AYAR, Kenan. “Hz. Ebû Bekir Dönemi Olaylarında Kur’ân’ın Referans Olarak Kullanılması”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.y./24-25 (2007), 151-175.
- AYCAN, İrfan. “Ebû Süfyân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/230-232. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- _____, *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebû Süfyân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Basım, 2014.
- AYDIN, Mustafa. *İslâm’ın Tarih Sosyolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2015.
- AZİMLİ, Mehmet. *Dört Halifeyi Farklı Okumak-Hz. Ebû Bekir-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Basım, 2016.
- _____, “Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/1 (2007), 35-59.
- _____, *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 11. Basım, 2018.
- BAKKAL, Ali. “Ebû Bekir’in Halife Seçilmesinde ‘İmamlar Kureys’tendir’ Hadisinin Rolü Üzerine”. *İSTEM* 3/6 (2005), 87-104.
- BALCI, İsmail. *Hiz. Ebû Bekir Döneminde Diplomatik Münasebetler ve Antlaşmalar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- _____, “Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/4 (2004), 23-47.
- _____, *Sadık Halife Hiz. Ebû Bekir*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- BAŞKÖYLÜ, Mahmut. *Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer Döneminde Devlet-Halk Münasebetleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü’l-Eşraf*. thk. Süheyl Zekkar ve Riyad ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1417/1996.
- _____, *Futûhu’l-Buldân*. Beyrut: Dâru’l ve Mektebetu’l-Hilal, 1988.
- BOYACIOĞLU, Ramazan. “Hz. Muhammed’in Hastalığı Sırasında Hiz. Ömer’in Tavrı ve Halife Seçimi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 85-92.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Edebü’l-Müfred*. Riyad: Mektebeyü’l-Maarif, 1419/1998.
- _____, *Sahîh-i Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr 9 Cilt. b.y.: Daru Tavki’n-Necat, 1422.
- BUHL, F. “Ebû Bekir”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 4/12-14. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- _____, “Esved”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 4/389-390. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.

- _____, “Müseylime”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 8/820-821. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- BÛTÎ, Ramazan el-. *Fıkhu’s Siyre*. çev. Atik Aydın. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2016.
- CEVDET PAŞA, Ahmet. *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa*. İstanbul: Duran Ofset Basımevi, 1968.
- ÇAĞATAY, Neş’et. “Secâh”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 10/300-301. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- ÇİL, Halit. *Hiz. Ömer’in Liderliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- _____, *Ömer’ini Arayan Yüzyıl*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen-i Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Muğni en-Nasr ve’t-Tevzi’, 1412/2000.
- DARYAL, Ali Murat. *İslâm’ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.
- DEMİR, Mahmut. *Hadis ve İdeoloji*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- DEMİRCAN, Adnan. “Dört Halife Döneminde Zekât Uygulamaları”. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı* (03-04 Aralık 2016, 2017), 115-162.
- DEMİRCİ, Abdurrahman. *Hiz. Peygamber ve Dört Halife Döneminde Gayr-ı Müslim Politikaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- DURİ, Abdulaziz. *İlk Dönem İslâm Tarihi*. çev. Hayrettin Yücesoy. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016.
- ECEOĞLU, Kenan. *Hiz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş’as b. İshak b. Beşîr b. Şeddad b. Amr el-Ezdi. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetu’l-Asriyye, ts.
- ELMALILI, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’ân Dili*. sad. Emin Işık vd.. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım Ürünler, 2012.
- EZRAKÎ, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-. *Ahbâru Mekke*. thk. Rüşdi Salih Mulhis. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Endülüs li’n-Neşr, ts.
- FAYDA, Mustafa. “Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- _____, “Hulefâ-yi Râşidîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324-338. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- _____, “Ridde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/91-93. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

- _____, “Secâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/266. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- FİLİBELİ, Ahmed Hilmi. *İslâm Tarihi*. sad. Hüseyin Rahmi Yanarlı. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2011.
- GÜZEL, Ahmet. “Hulefa-i Raşidin Döneminde Halifelerin Halkla İlişkileri”. *İSTEM* 3/6 (2005), 245-264.
- HAMİDULLAH, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- _____, “Hudeybiye Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- HATİPOĞLU, Mehmed Saîd. *Hilafetin Kureşliliği-İslâm’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*. Ankara: Otto Yayınları, 5. Basım, 2016.
- HİZMETLİ, Sabri. “Genel Olarak Raşid Halifeler Dönemi Olayları: Sonuçları ve Etkileri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/s.y. (1999), 27-54.
- _____, *İslâm Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- HURÇ, Ramazan. “Hz. Ebû Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat ve İrticâ)”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.y./3 (1998), 33-66.
- İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî’âb fî ma’rifeti’l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ceyl, 1412/1994.
- İBNÜ’L-ESÎR, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed. *el-Kâmil fî’t-Târîh*. thk. Amr Abdusselam Tedmiri. 10 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kitâbu’l-Arabiyye, 1417/1997.
- _____, *el-Kâmil fî’t-Târîh*. çev. Ahmet Ağırakça vd.. 10 Cilt . İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2016.
- _____, *Üsdü’l-Ğâbe fî Me’rifeti’s-Sehâbe*. thk. Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1994.
- İBN HACER, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî. *el-İsâbe Fî Temyîzi’s-Sehâbe*. thk. Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415.
- İBN HALDUN, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed. *Divânu’l-Mübteda ve’l-Haber Fî Tarihi’l-Arab*. thk. Halil Şahhad. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1408/1988.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Cevâmiu’s-Sîre*. thk. İhsan Abbas. Mısır: Dâru’l-Maarif, 1900.
- _____, *Esmâ’ül-Hulefa ve Fütühu’l-İslâm*. çev. Şaban Öz. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2004.

- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî. *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefa*. 2 Cilt. Beyrut: Kutubu's Sakafiyye, 3. Basım, 1417.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî. *Sîretu'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Siga ve İbrahim el-Ebyari ve Abdulhafız eş-Şibli. 2 Cilt. Mısır: Şirket'u Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evladuhu bi'l-Mısır, 2. Basım, 1375/1955.
- İBN İSHAK, Muhammed İshak b. Yesâr. *Sîret-u İbn İshak*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407/1986.
- _____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. çev. Mehmet Keskin. 15 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- _____, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*. çev. Bedrettin Çetiner vd.. 16 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008.
- _____, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Abdulvahid. 4 Cilt. Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Marifeti li't-Tabaati ve'n-Neşr ve't-Tevzi, 1395/1976.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *el-İmâme ve's-Siyâse*. çev. Cemalettin Saylık. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. 2 Cilt. b.y.: Daru İhya-i el-Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. thk. Hâşim Muhammed Şazeli vd.. Kahire: Daru'l-Maarif, 1119.
- İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Haneci, 2001.
- _____, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. çev. ed. Andan Demircan. 11 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2015.
- İBN ZEBÂLE, Muhammed b. Hasan. *Ahbâru'l-Medine*. çev. Fatih Mehmet Yılmaz. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- İNCE, İrfan. "Ridde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/88-91. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- İSFEHÂNÎ, Râğıb el-. *Müfredat*. çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- KANDEHLEVÎ, M. Yusuf. *Hayâtü's Sahâbe*. çev. Ali Arslan. 4 Cilt. İstanbul: Merve Yayınları, 2014.
- KANDEMİR, M. Yaşar. "Hâlid b. Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/287-288. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- KARAMAN, Hayrettin vd.. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

- KÂSİM B. SELLÂM, Ebû Ubeyd. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Halil Muhammed Hiras. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- KAYA, Murat. *H. Ebû Bekir'in Kur'an'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- KAYAOĞLU, İsmet. "Halifelik". *İslâmi İlimler Enstitüsü Dergisi (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)* c.y./4 (1980), 133-149.
- KILIÇ, Sadık. "Kur'an'ın Cem'i Meselesi". *Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi* c.y./4 (1980), 261-277.
- KÖSE, Feyza Betül. *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi-*. İstanbul: Mana Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 17. Basım, 2009.
- KURT, Eyüp. *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- KUTUP, Seyyid. *Fî Zilâl-il Kur'an*. çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri. "Sakîfetü Benî Sâide". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/11-12. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- LİNGS, Martin. *H. Muhammed'in Hayatı*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- MAHDÎ, Mohammed Yaser. *Râşid Halifelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- MÂLİK, Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. 2 Cilt. Beyrut-Lübnan: Daru İhya-i et-Turas'el Arabî, 1406/1985.
- MAŞALI, Mehmet Emin. "Mushaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/242-248. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- MERVEZÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. İbrahim. "*Müsne'd-i Ebû Bekir es-Sıddık*". çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Hicret Yayınevi, 1981.
- MEVDÛDÎ, Ebû'l-A'lâ. *Tefhîmu'l Kur'an*. çev. Yusuf Karaca vd.. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- MUSTAFA, İbrahim vd.. *el-Mu'cemü'l-Vasît*. nşr. İbrahim Mukri. Diyarbakır: Mektebetü Diyarbekir, 2. Basım, ts.
- MUTLU, Ayşenur. *Râşid Halifeler Döneminde Siyasi Değişmeler ve Toplumsal Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdûlbakî. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhya-i et-Turas'el Arabî, ts.

- NEDVÎ, Seyyid Süleyman. *Hazreti Ebû Bekir*. çev. Beyhan Demirci vd.. İstanbul: Timaş Yayınları, 2004.
- NESAI, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasanî. *Sünen-i Nesaî*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebe el-Metbuat el-İslâmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- ÖNKAL, Ahmet. “Hicret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/458-462. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- , “Müseylimetül Kezzab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/90-91. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- ÖZ, Şaban. “İlk Dönem İslâm Toplumunda Siyasi Algı Değişimi Üzerine”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (2013), 1-28.
- , “İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz-Şii-Sünnî Yol Ayrımında Sakîfe Hadisesi”. *İSTEM* 6/11 (2008), 79-92.
- , “İslâm Siyaset Geleneğinde Muhalefet Üzerine Bazı Mülâhazalar-Hulefa-i Raşidin Dönemi-“. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* c.y./5 (2016), 57-68.
- , “Kırtas Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkidi-İbn Sa’d Özelinde”. *Hikmet Yurdu* 2/3 (1936-2008), 275-286.
- , “Şia’nın Takiyye İnancı Çerçevesinde Hz. Ali’nin İlk İki Halife İle Münasebetleri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2010), 29-74.
- , “Şii ve Sünnî Tarih Yorumu Açısından Hz. Ali’nin Hz. Ebû Bekir’e Beyatı Meselesi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/1 (2007), 187-200.
- ÖZLÜ, A. Serdar. *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- PARLAK, Nizamettin. “Sakife’deki Halife Adayları”. *İSTEM* 10/19 (2012), 121-136.
- RECKENDORF. “Eş’as”. *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 4/393-394. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- SALLABİ, Ali Muhammed. *I. Halife Hz. Ebû Bekir’in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*. çev. Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları, 4. Basım, 2016.
- , *Siyer-i Nebi*. çev. Sadullah Ergin vd.. 2 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 6. Basım, 2017.
- SARICIK, Murat. *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 6. Basım, 2013.
- SARIÇAM, İbrahim. *Emevî-Hâşimî İlişkileri-İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar-*. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2011.
- , *Hz. Ebû Bekir*. Ankara: TDV Yayınları, 9. Basım, 2014.
- SHOUFANY, Elias. “Hz. Ebû Bekir Döneminde Elde Edilen Başarılar”. çev. Ahmet Turan Yüksel, Murat Ak. *İSTEM* 3/6 (2005), 281-290.

- SIRMA, İhsan Süreyya. *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 27. Basım, 2018.
- _____, *Müslümanların Tarihi*. 4 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- SUYUTÎ, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celaleddin es-. *Tarihu'l-Hulefa*. thk. Hamdi Demirtaş. Riyad: Mektebetü Nezzar Mustafa el-Baz, 1425/2004.
- SÜMER, Faruk. “Dihkan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/289-290. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- ŞERİATİ, Ali. *İslâm Nedir Muhammed Kimdir*. çev. Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları, 7. Basım, 2018.
- ŞİBLÎ Numânî, Mevlanâ. *Son Peygamber Hz. Muhammed*. çev. Yusuf Karaca. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- ŞİMŞEK, Sultan Neval. *Dört Halife Döneminde Yönetim ve Toplumsal Sınıflar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- ŞİMŞİR, Mehmet. “Raşid Halifeler Döneminde İdare Sistemi ve Divan Teşkilatı”. *İSTEM* 3/6 (2005), 265-280.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-. *Taberî Tefsiri*. çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin. 9 Cilt. İstanbul: Hisar Yayınevi, 2012.
- _____, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*. 11 Cilt, Beyrut: Daru't-Turas, 2. Basım, 1387.
- _____, *Târihu't-Taberî*. çev. Cemalettin Saylık. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- TANCI, Muhammed. “İslâm'da Hilafet ve Mezheplerin Doğuşu”. çev. Ethem Ruhi Fırlı. *el-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 4/1 (2011), 439-483.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen-i Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir vd.. 5 Cilt. Mısır: Şeriket-i Mektebe ve Matbuat Mustafa el-Bayî, 2. Basım, 1395/1975.
- UÇAR, Ramazan. *Güç ve Değer*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2. Basım, 2014.
- UMERÎ, Ekrem Ziya. *Medine Toplumu*. çev. Nureddin Yıldız. İstanbul: Risale Yayıncılık, 1988.
- ÜÇOK, Bahriye. *İslâm'dan Dönen Yalancı Peygamberler*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Basım, 2019.
- _____, “Ridde”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/s.y. (1958-1959), 97-113.
- _____, “Tuleyha”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 12/47-49. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1997.
- ÜLKÜ, Hayati. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Çile Yayınları, 1977.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-. *Fütûhu's-Şâm*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.

- _____, *Kitâbü'l-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemi, 3. Basım, 1409/1989.
- _____, *Kitâbu'r-Ridde*. thk. Yahya el-Cuburî. Beyrut: Dâru'l-Garbi el-İslâmî, 1410/1990.
- VAROL, M. Bahaüddin. “Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *İSTEM* 3/6 (2005), 195-214.
- YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb İbn Vâdih el-. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. b.y.: y.y., ts.
- YARDIM, Ali. “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/402-404. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Târîhu'l-İslâm*. thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî. 52 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitâbu'l Arabi, 2. Basım, 1413/1993.
- ZORLU, Cem. *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- ZÜHRÎ, İbn Şihâb ez-. *el-Meğâzî*. çev. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.